

HISTORIAI É R T E K E Z É S

A'

N E M E S

SZÉKELY NEMZET'
E R E D E T É R Ő L ,

H A D I É S P O L G Á R I

I N T É Z E T E I R Ő L

a' régi időkben

Készítette

KÁLLAY FERENTZ,

Pensionált Kapitányauditor.

NAGY ENYEDEN,

Nyomtatott a' Ns. Ref. Kollégium' betűivel

Fiedl. Gottfried által 1829.

*Non erat is populus quem pax tranquilla
juvaret*

Quem sua libertas immotis pasceret armis.

Lucanus.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ
LIBER BÁRO BRANYITSKAI
JÓSIKA JÁNOS
URNAK,

A' CSÁSZÁRI KIRÁLYI ÉS APOSTOLI FELSÉG'
CAMERARIUSSÁNAK, BELSŐ TITKOS
TANÁTSOS URNAK,
É S
AZ ERDÉLYI NAGY FEJEDELEMSÉG-
BÉLI FŐ KORMÁNYSZÉR'
ELŐL ÜLŐJÉNEK.

mély Tisztelettel ajánlja
A' SZERZŐ.

Fő Méltóságú

és

Kegyelmes Uram!

Midön Könyvemet Excellentziádnak ajánlom, egyszer'smind Excellentziád' Személye, és a' Nemes Székely Nemzet iránt hártalan Tiszteletemet akarom bébizonyítani.

Méltóztasson azt Excellentziád töllem kegyesen elfogadni, és a' Nemes Székely Nemzetet ezután is atyaiképpen pártfogolni, mely jóllehet régtől fogva sok viszontagságok között hányattatva ma is az ép nemzettek' sorában diszes helyet foglal el. -- Egyik fényes ágazatja a' hajdani nagy Magyar Nemzetnek Isteni Gondviselésből sok századoknak szélvészeit szerencsésen kiállotta, 's a' szép lelki és testi tehetségekel bíró maradék megérdemli a' gondos apólgatást, mely nél-

kül a' legszebb plánta virág se hoz meg érett gyümölcsöket. — Tartsa meg az Isten Excellentiádat még sokáig a' haza' közjavára, melynek Előmozdításában legszebb Bérét találta fel Excellentiád mindenkor fényes hivatala terheinek

A' ki is mély tisztelettel maradtam

Excellentiádnak

Igaz tisztelő Szolgája

a' Szerző.

E l ő s z ó.

A' Nemes Székely Nemzet régi állapotjának megesmertetése dignus vindice Notus; ha csak valaményire is Engel kívánságának eleget tettem (vindiciae anonymi p. 553.) nem kis mértékben örvendhetek munkámnak. Reménylem, hogy a' dologhoz értők is részt vesznek ezen örömben.

A' még e' munka mellett is fenn maradt Hiánosságokat Hézakokat Hazánk tudóssai és a' Familiák kipótolhatják Észrevételeikkel idővel, melyeknek velem közlését bizodalmoson kérem.

Ha az előadás és stilus nem mutatnak elég gyakorlott kézre, a' dolgok' bővsége ezt a' Hiánytis kipótolja. Rerum copia verborum copiam gignit, et si est honestas in rebus ipsis de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis Cicero.

Nem titkolhatom el ez uttal abbéli kívánságomat, hogy bár a' Nemes Magyar, és Székely Nemzet köz költségén egy két érdemes Férjfiakat megbírálnának, kik az országban lévő könyv, és Levéltárokat ex professo vizsgálnák meg, és a' kijegyzésre méltókat a' Nemzet ditsőségéért, és a' maradéknak' tanítására nézve köz világra hoznák, kikben a' familiáknak is bizodalmok lenne, hogy a' mit ártalom nélkül magános levél tárokból lehetne a' világal közölni ezen az uton általok közöltetnének is.

I. S Z A K A S Z.

A' Székely Nemzet' Eredetéről.

§. 1.

Székely Föld.

Azt a' földet, mely Erdély napkeleti részén elnyulik napnyugotról napkeletre, vagy is a' Nyárad 's Maros öszve szakadásától kezdve a' csiki Gimesi passusig. Északról Délre vagy is a' Gyergyószéki Píritskehavastól Bodzaig egyaránt csak nem 15. német mértföld hozzá nem érte aranyos székot, a' Székely Nemzetnek Eleji szállották meg egy időben.

Északra 's napkeletre hegyek zárják el Moldvától, Délre Oláh Országal 's a' Szász földel határos, napnyugotra Küküllő 's Torda Vármegyék' széleivel szomszéd a' Maros folyovíznél fogva. Elméretesebb Folyóvizei a' Székely földnek Maros, Olt, Békény, Nyárad, két Küküllő, Gagy, fejér Nyikó, két Homoród, Vargyas, Kormos, Baroth, Ajta, Feketeügy, Kovászna, Kászón, Szépvíz. Régen hét fő székekből állott majd aranyos is a' XIII. Században Torda Vármegyéből kiszakasztatván nyóltz Székekre oszlott a' Székelynép 's négy fia Székekre úgy mint Udvarhely, Sepsí, Kézdi, Or-

bai, Miklosvár (Erdővidék) Csik, Maros, Aranyos, Székekre, Bardotz, Keresztur, Gyergyó, Kászón fíu székekre. (lásd §. 2. 3. II. Szakasz és §. 5. IV. Szakasz) Nro. 1-mo.

§. 2.

Vélekedések a' Székelyek' Eredetéről.

Honnan 's mikor szállotta meg a' székely nép a' mái lakta földét — különböznek az értelmek. Aranyos székről diplomatikai bizonyságaink vagynak a' XIII-dik Századból, nem így a' többi székekről ha az első megtelepedés idejéig fel akarunk menni. 's a' még vitások alatt lévő dologban hasonló meghatározottsággal szólni. A' régi történeteket, kivált a' költőzködő Nemzetek' Böltsőjét vastag homáj fedezte el, melyet Thunmann Gatterer Schlötzer 's utánnok Engel nem hozhattak egészen tisztában.

Azonban nekünk magyaroknak is szabad megszólamlanunk, mert mi a' Nemzet' nyelvét 's belső alkotványainkat jobban ismerjük mint az idegenek. Bod Péter, Benkő, Felmer, előttök Deseritzki, Joannes Pistorius és mások nyilván állítják a' székelyeknek egyes származásokat a' Hunnusoktól, kik Attila alatt egész Európát megreszkettették. Timon Fasching Pray Palma a' Németek közzül Schlötzer más értelemben

Nro. 1. A' Székelyek⁴ Geographiai helyhezetekekről utasították az olvasó Beukö. és Timon munkáikra, az újjabb időkből ide tartoznak Demian, Lipszki, Lichtenstern. a' régiek közül Marsili, Reichersdorf, Bonbardi, Krechvitz, Lakatos.

vagynak: nevezetesen Fasching. és Pray azt állítják, hogy a' felyebb megirt székely föld lakossai IV. Bela szállítványai a' határ széleken, még pedig Faschnig szerint Jász és Philisteusnép fajokból Pray szerint Paczincitákból. — Ezekről eltávozva Schlötzer Kun nemzet maradékának mondja lenni a' Székelyeket, kik magyar nyelvet és szokást vettekfel. (*Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* pag. 183. — 184. — 206. — 219. — 222.)

Fasching és Pray megczáfolására fel hozza Benkö in Transilv. Generali T. 1. pag. 388. aranyos széknek IV. László által adott és 1289-ben 17. September költ szabadság Levelet, melyből kitetszik, hogy a' kézdi Székelyek már IV. Bela alatt a' Tatárok ellen vagy is helyeseben a' Mongol pusztításakor jelesen viselték magokat, (Nro. 2-do) említi továbbat a' 11-dik Andrástól nyert szabadság Levelét a' Szászoknak 1224-ből melyben a' székely földről emlékezet van téve. De vagynak ezeknél régibb oklevelei is a' székelyeknek p. o. Lörintz Milkoviai Püspök levele a' kézdi orbai sepsi Praesbiterekhez 1096-ból, melyben a' Székelyeket a' püspöki templom felépítésére segedelemért kéri, modván *hogy az a' püspökség érettek 's régi Elejeikért állitatott fel* (Milkovia P. 1 p. 55.) Theodoricus Cumanus Püspöknek van más Levele *ad Decanos Zekelios* 1228-ból melyben ez a' hely fordul elő. *Mit árt néktek a' név változ-*

Nro. 2-do Az eredeti oklevél megvan a' Kolosmonostori Levéltárban, kivan pedig nyomtatva ezen Gyűjteményben.

A' Nemes Székely Nemzet' Constitutióji 's Privilegiumi Pesth 1818.

tatás (i. i. a' Milkovia és Cumania) *nemzetetek eránt a' püspökség' régi eránya 's munkássága megmaradt: nem helyesé, hogy Christus Urunk Ecclesiájában a' Farkas és Bárány együtt legeljenek? így a' Székely a' Cumanussal 's Olahval (Olachus) (Milkovia p. 116.) A' Csik Somlyói Klastrom régiségére mutat az a' kö, mely a' falban van csinálva, hól az úgy nevezetett Labas házból a' sütőben mennek, mely köre fel van nietszve cc. 's alatt 1208. az az conventus csikien-sis mely azt mutatja, hogy ott már 1208-ban és az előtt is Szerzetesek laktak.*

Hogy a' Székelység nem IV. Bela vagy más magyar király' szállítványa azokon kívül, melyek alább következnek, kitetszik abból is, hogy különben valami adomány Levelének kellett a' szállítványnak lenni földjéről, mint van aranyos székről a' kézdi székelyeknek, úgy a' Szász telepeknek 11-dik András Királytól, a' Bissenusoknak Kunoknak és más orosz, orosz német telepeknek magyar országon, de ilyen adomány levélről a' leg régibb kronikák sem emlékeznek. Különösen ki kell itt ereszkednem Schlötzer vélekedése ellen, ki nek több méltatlan vádjai a' székelység ellen magok helyeken megérintve lesznek.

Schlötzer semmivel sem bizonyít, hogy a' székelység eleinte szolgálja nép Kun maradvány, és későbbi szállítása valamelyik magyar királynak, honnan tudja azt is, hogy régi Kun nyelvét és szokásait elfelejtette, a' magyarokét pedig felvette? Ellenben bizonyos, hogy a' székelyeknek leg régibb időktől fogva *Cumanusok*, *Olahok*, *Szászok* voltak szomszédjaik, kiktől magyar nyelvet és szokásokat nem tanulhatott a' szállítvány

(mert a' kunok is Schlötzer szerint tatár fajnak voltak)
 Más az, hogy ily változás kevés idők alatt nem eshetett meg: de már Mátyás Királyunk' idejétől el kezdve ellene mondhatatlan okleveleket és régibb írók' bizonyosságait lehet olvasni munkámban arról, hogy a' székelyek velős szép magyarsággal írtak akkor is, nem csak, hogy magyarul jól beszéltek, mely Jelenetnek okát, kivált ha a' székelység Schlötzer szerint későbbi szállítvány bajos lenne meg magyarázni.

E' mellett ha nem volt Székelység még 1089-ben mint Schlötzer mondja l. e. p. 508. úgy későbbben kellett a' Szállításnak megesni. Elhalgatom az 1096-béli oklevelet, melynek Schlötzer nem akar hitelt adni, de maga hozfel 1211. 1213. 1222-ből okleveleket, melyekben miklosvár és a' Székelyek általján fogva említetnek, melyekből régi megtelepedésekre lehet következtetni a' Székelyeknek. Ugyan is Wilhelm Erdélyi Püspök 1213-ban teszi a' határozást, hogy ha a' Német Rendnek adott Bartzasági földön *magyarok* és *székelyek* telepednének meg, ezeknek Dezmáit magának tartja fenn, az egyéb Jövevényektől való Dezmák a' Rendnek maradjanak: ennek természetes oka nem más volt, hanem az, hogy a' magyarok és székelyek úgy is az országban laktak régtől fogva, kiknek át plántálásával a' Bartzaságra a' Német Rend magának nem szerezhett érdemet, melynek az adománylevelek szerint kötelességül tétetett, a' nekik adott földet meg népesíteni, de nem az országban már bennlakókkal, hanem idegenekkel Jövevényekkel (*coloni hospites advenae*) mert különben az országnak ereje semmit se nevedezett volna, 's így cél nélkül lett volna az egész adomány is: másik fő kötelessége volt

a' Német Rendnek a' kumanusok bécsapásai ellen oltalmazni azon határ széleket a' töllök béhozandó coloniakkal, 's alkalmasint is hihető, a' mit Schlötzer se látszik tagadni, hogy erre az időre esik a' Bartzasági szászok' bėjövele az országban; valamint más részről Wilhelm Püspök' rendelkezéséből következtetni lehet hogy azon sok magyar faluk, melyek kivált a' régibb időkben a' Bartzaságon voltak (III-dik Szakasz §. 6.) székelv földről önkéntesen át szállongólt telepek voltak, kik (mint hogy a' székelység rég lakván már a' székelv földön, és mindenkor szapora nemzet lévén §. 4. III. szak.) mint ujj rajok a' szomszéd Bartzasági földre vették magokat. Illyen értelemben vagynak magok is a' Bartzasági magyar faluk apatza kriszba 's több: lakossai, mint azt panaszos írásokban az arendatorok' sanyargatásaik felett 1744. körül emlékezetben is hagyták, melyet Benkö kézirati Gyűjteményeiben meg lehet találni. Hogy a' székelység hasonló rajokat eresztettki kebeléből moldva országban és Torda aranyos földjére is világos az 1-ső Szakasz 11. §, és a' IV. Szakasz 5-dik §-ból.

Azt kérdem most már, hogy ha Székelység 1089-ben még nem vólt, ha az Kun fajv szállítvány, mely időre esik annak megtelepítése? Schlötzer még Quid pro quo se határozza el az idejét: úgy de minden Historicusok meg egyezése szerint 970. 1087. 1124. 1239. azon Evek (mert későbbi időkről nints miért szóllani) melyekben először Petsenének vagy Bissenusok, majd Kunok jöttek bé a' magyar földre lakni: Schlötzer értelme szerint 1087-ben nem kell még székelységről gondolkodni, és így 1124-ben esik a' megtelepítés!— De ki hinné azt már, hogy az ujj szállítvány 1211-ig úgy

megszaporodott, hogy nem csak megszállott nagy kiterjedésű földjét megnépesítette, hanem rajokat is eresztetett ki kebeléből? ki hinné azt, hogy Kun nyelvét és szokásait ezen kevés idő alatt egészen elfelejtette? hiszen Lofő Pethus fíja és Buthus (a' Botosok ma is élnek) már 1291-beli oklevélben említetnek (§. 5. II-dik Szakasz) hiszen a' Halom Örlözt Jenő Medgyes 's a' t. Nemek és ágazatok (§. 3. II-dik Szakasz) tősz gyökeres elnevezések a' székelységnél Zsigmond és Mátyás Királyaink' idejéből igen régi nemzetségi felosztását bizonyítják a' székely földnek: hiszen az 1451-beli Constitutióban *Consuetudo ab antiquo tempore adprobata* kifejezés van, sőt könyvemből világos az is, hogy nem hogy régi szokásain és nyelvén feladott volna a' Székelység, de azokhoz minden időkben erőssen ragaszkodott, és sajátosságait nyelvében szokásaiban törvényeiben mindenkor leghűségesebben megtartotta magoknak magyar felekezeteiknek bizonyításáik szerint a' legrégibb időkben, kik jobban esmérhették a' székelyeket mint Schlötzer, kinek a' Nemzet' belső alkotásáról okleveleiről 's a' t. nem volt, de nem is lehetett tiszta esmérete.

A' Milkoviai Püspökök Leveleit 1096. — 1228-ból miért tartja Schlötzer költöttöknek okát nem adta; hiszen Benkő 1408-ban költ hiteles más után közli a' legrégibbet, 's nints is azoknak foglalatjokban semmi csuda, a' mi az akkori környüállásokkal egyben nem férne; pusztá tagadás pedig nem segíthet az ily dolgokban. Ekképen Thurotzi Bela Jegyzője és más régi kronikáink' bizonyításait tejjességel megvetni nagy hirtelenség, annyival is inkább, minthogy látom, hogy Schlötzer is itt ott ezen kutföket némely állításainak

megegyezésére használja, a' mit, ha azok teljességgel megvetendők, nem kellett volna tenni: de a' mellett ex professo és criticaí ki dolgozással nints is még egyiknek is hiteles volta eddig elé ledöntve, oraculumí módon pedig (vox authoritatis) minden más Nemzetek' kronikáíait letíporhatjuk mi is.

Végre méltán kérdehetjük azt is, hogy ha a' Székelység Kun maradék és szállítvány, hogy esik hogy a' Kun Székelyek felekezeteik ellen vitézkedtek? (§. 5. IV. Sz.) hogy esik, hogy vélek mint akkor hatalmasabb féllel egyben nem kötötték magokat? 's mivel bizonyítja Schlötzer, hogy ők zsoldosi voltak V, István IV, László III-dik András Királyainknak? kik nem hogy zsoldot kaptak volna de az oklevél szerént még Lovakkal is felsegítették a' megszorult Királyt: de ha zsoldosok lettek volna is mi tartoztatta őket az elpártolástól, ha oly íromba vadnépek voltak, milyenekké akarja Schlötzer tenni őket? egy szóval az eredeti oklevelet leheté pusztá állítással megczáfolni?

Engel 's utánna más magyar Historiát íróink megismerik a' Székelyek Rokonságát a' máí magyar Nemzettel, kik együtt jöttek ki Lebediásból Atelkuzuba, vagy is Moldovába Bessarabiában Oláhországba, kiket osztán a' Petsenének 's Bulgárok ezen utolsó Tanyáikból a' máí székely föld 's moldvai hegyek közzé szorítottak, míg a' Nemzet' nagy része Arnulph mellett Svatoplug ellen hartzolt: mely állítás szerint 893-tól fogva laknak a' székelyek a' máí székely földön. Engel nem csak tagadja a' Székelyeknek 's áltíján fogva a' magyar Nemzetnek atyafiságát, hanem gyaláztatnak tartja a' Nemzetre nézve is, minden historíai Datumok el-

len azt hinni, hogy a' derék magyar Nemzet a' Morigol Kalmukfajú bésett szemü és puffadt testü Hunnusokkal atyafiságban vólt (*Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenlaender Halle 1797. 1. Theil p. 244. Vindiciae anonymi 1802. p.347.*)

Meg kell vallani, hogy egy oly jó Ethnologussal mint Engel bajos ellenkezésben jönni, 's bár ijjeztő festésével a' Hunnusoknak önnszeretetünknel fogva el akar is tiltani bennünket ebben a' Tárgyban újabb vizsgálatot vagy kételkedést is tenni, vigasztalom magamat más részről Spittler éppen ide illő szavaival.

Szép Jelenet mind a' két esetben, akár a' Finnusi akár a' Falmuki Eredetet hidgyük, hogy tudta magát a' jó szívü Vitéz és pallérozott magyar Nemzet, ahármelyik fajból származott legyen is a' kettő között, úgy kiformalni, mint az magát kiformalta. A' Nemzetek Historiájiban kevés példa van erre, 's nem kell ezen derék Jelenetet az által meg-homajósítani, hogy a' Magyarok Elejüket a' historia ellen szépen fesse le valaki — s miért kellene az utolsó négy vagy öt századok Magyarjait az általok érdemlett dicsőségtől megfosztani, hogy őseiket felmagasztaljuk (*Entwurf der Geschichte der Europäischen Staaten Berlin 1794. p. 249.*)

§. 3.

Hazai Írók Bizonyosságai a' Székelyek Hunnusi Eredetökről.

A' Székely Nemzetnél köz hagyomán, mely az atyákról fiaikra száll, hogy a' Székelység Hunnus máradvány Attila idejéből. Tudom én azt hogy minden

régi nemzet szeretete homájos eredetét vagy az Istenekhez felvinni, vagy valami rendkívül való világ szerete esmeretes Epochától elkezdni, de mind a' mellett is figyelemre méltók a' Székelység' katonai 's polgári össze szerkeztetéseiben elő forduló különösségek, szokások és nyelvek, melyek őket Árpád' több magyarjaitól kivált a' régibb időkben oly igen megkülömböztették, melyekről írott Hagyományaink vannak, és ha a' Hunnus eredetét el nem fogadjuk, úgy azon Jelenetek bővebb felvilágosításra várnak.

A' Nemzetnek egész össze állását mint hadi népnek, az ebből kifolyó polgári alkotványaival együtt lejjebb elő fogom terjeszteni, megemlítven itten csak az írott hagyományokat, melyek a' Székelység' Hunnus eredetére mutatnak, vagy legalább bbizonyítják, hogy már a' régibb időkben a' Székelység Árpád' magyarjaitól megkülömböztetett. Thurotzi Kronikája nyilván állítja a' Székelység Hunnus eredetét, a' hely így van benne.

Azon Hunnusokon kívül, kik Chabat kísérték három ezer Férfit a' Hunnusnemzetből a' hartz veszejéből szaladás által mentven ki magát Pannoniában maradt, a' Csiglamezejen megszállott (Nro. 3.) de félvén a' napnyugoti népektől kik Attilara haragudtak Erdélybe Pannonia hatarszéleire mentek (Nro. 4.) 's hogy meg ne esmerjék őket mint Hunnusma-

Nro. 4.) Cziglamezen a' mai Czegléd némelyek szerint Paulus de Chygula Vajda itélőmester elője már a' XI-dik századbéli Fordai metalis levélben.

Nro. 5.) Erdelvev, Erdelveelve Erdölve vagy Erdőeleje, úgy Havasalföld íratott Havaselveck az az Havasele-

radványokat nem Hunnusoknak vagy Magyaroknak hanem Székelyeknek neveztek el magokat a' magok nyelvén. Senki sem kételkedik az én időmbe is hogy ezek a' Székelyek az először kijött Hunnusok' maradékaik, idegen vérrel nincsenek is elegyítve, 's a' földek felosztásában is sokat különböznek a' többi magyaroktól P. 1. c. 24.

Legnagyobb nehezség erre a' helyre az, hogy három ezer Ember hogy tudott megmaradni Erdélyben ellenséges népek közt, hogy tarthatta az meg magát a' magyarok kijöveteléig Arpád alatt, 's hogy is szaporodhatott? Azon felelet mellett mely alább §. 2. II-dik Sz. előjő itt csak azt jegyezemmeg, hogy a' számban hibázhatott Thurotzi, vagy pedig a' kézírás mely nyomtatás alá ment, hibás volt.

Hogy a' Kronika sok rossz kéziratok után nyomtatott ki ezzel bizonyítom. — Johan Lucius Dalmatia 's Horváthországok leírójának volt egy igen jó kézírata, melyet a' Vaticanumi könyvtárban tett bé, melyet össze vetvén a' kinyomtatott Kronikával, úgy találta, hogy egész szakaszok vagy hiánnosok a' nyomtatásban, vagy értelmet rontó sok hibákkal rakva van (Nro. 5.)

jének Heltai Kronikájában széltire íratattatik Hava sel-
vő Vujda Hava selvvödfől Hava selvvöd támadua c
egy másra.

Nro. 5.) p. o. a.) qui civitatem magnam a' kézírásban qui ci-
vitatem albam b.) qui circa Palatinum sua tabernacula —
a' kézírásban qui circa Balatum Balaton tó mellett
c.) Werbulch helyett vér d.) caesis multis millibus ex iis-
dem a' kézírásban caesis multis militibus ex iisdem 'sa't.

A' felhoztam hely Thurotziból legalább arra mutat hogy már az ő idejében 's az előtt is közönséges vélekedés volt a' Székelység' Hunnusi - származása, mert Thurotzi is régi Kronikákból szedte ki a' maga Historiáját mint Lambecius Joannes Lucius és Bél Mátyás állitják. (Nro. 6.)

Keza Simon a' XIII-dik Századból L. I. c. 4. azt írja *azok a' Székelyek (Zeculi) Hunnus maradványok kik megtudván hogy a' magyarok újra visza jöttek Pannoniában a' viszajövőőknek Ruthenia határain eleikbe mentek.*

Béla Király' Jegyzője is emlékezik a' Székelyekről mondván elébb Attila Király' népei voltak, a' magyaroknak békességesen elejikbe mentek, 's a' Sereg előtt az első had Lineában lovagoltak, Menomorath ellen

a' 81-dik fejezet nagyon hiánnos és csonka lásd Johan Lucius de Inscriptionibus una cum notis ad memoriale Pauli de Paulo et ad Palladium fuscum addendis item et corrigendis in opere de Regno Dalmatiae et Croatiae nec non variis Lectionibus Chronici Hungariae inscripti Venediis 1673.

Nro. 6.) In Diario itineris Cellensis, Segm, XXXI. 60. 61, 62 additam 11, 267. így szól Lambecius A' Császári könyvtárban meg van most is valamely névtelen írónak pergamen kéz iratja in folio a' Spanyol és Déák kéziratok közt 456. mely 1358-ból való; a' nézést nagyon megérdemli, aranyozott betűkkel van felékesítve, melyből vette Thurotzi János két Szakaszait. Lucius is így ítél l. c. T. III. p. 169.

az avant Gardeba voltak *praecedentibus Siculis in prima acie* Collect. Schwandtner c. 5o. p. 39.

Werantz Antal Esztergomi Érsek a' XVI. Században ilyen tanubizonyóságot tesz *Szokásaikban, törvényeikben, Életmódjokban, ki vévén a' vallást egészen különböznek a' magyaroktól, még nyelvekben is, melyen Elejiknek szokása szerint beszélnek*: ugyan csak ez az Író mondja *Siculos autem Hunnorum genus esse nemo ambigit*. Kovachich scriptores Rerum: Hung. minores Budae 1798. T. II. p. 106.

Szekely István a' Világ' Kronikájában (Cracoviae 1558.) így ír: *Erdélyben a' Moldvaság felett szállanak meg, holott mind e' máj napiglan lakoznak, és nem Magyaroknak, hanem Székelyeknek hivatnak, kik még most is különböznek a' többi Magyaroktól Törvényekkel és Írásokkal.*

Olah Miklos Érsek Attiláról írt könyvében éppen úgy beszél mint Thurotzi 's azt mondja, *hogy a' Székelyek idegénekel nem szeretnek vérségben jöni, erkölcsohben szokásaikan, törvényeikben nagyon különböznek a' több magyaroktól.*

Bonfinius L. 1. Dec. I. *A' Székely népek a' nemes Scytháktól származnak le Istvánfi L. IV. A' Székelyek kik Erdélyben Olytoz (Aytossum) körül laknak mely moldvát elvalasztja, a' régi Scythak' maradványaiknak tartatnak Werbötzi ki a' maga idejében nagyon tanult Ember volt Trip. P III. T. 4 to így szölli Erdély részeiben laknak a' nemes privilegizált Székelyek, az először bé jott Scythanépnek sarjazati Erre mutat az 1506-ban készült Agyagfalvi Constitutió-*

ban elő forduló kifejezés is. *Hogy így az igen nagy Scythiából reánk maradott tökéletes hűségnek dicsérete köztünk megmaradjon: mert meg kell vallani, hogy a' Székely Nemzet máig is sokat tart Attila Hunnusaiktól való származására.*

Ennyi sok tanubizonyságok után a' leg régibb időkből mikor a' magyarok talán jobban esmerték még a' székelyeket mint ma, bajos egy könnyen eldisputálni az Idegeneknek a' székelyek' hunnus származását azoktól, kik vagy a' nemzethez tartoznak, vagy köztök huzamos ideig lakván szemmelátott minden napi tanúi voltak régi eredeti színeknek, testi lelki erejeknek cselekedeteiknek, és képzeteknek.

§. 4.

Hunnus Írás a' Székelyeknél.

Megérdemli különösen a' figyelmet a' felyebb érdeklött hely Székely István Kronikájából, hól a' Székelyek különös írása modját említi. Hogy hunnus írást értett könnyen el lehet hinni a' következő tanubizonyságok után. Bél Mátyás, a' ki de veteri Literatura Hunno Scythica értekezeit is (ki jött Lipsiában 1718-ban) ki is nyomtatta a' hunnus alphabetumot, melyet ő Kapusi Sámuelről Fejérvári Theologiae Doctortól, más példányban pedig Meier Jánostól Tigurumból kapott. Debreczeni Professor Csipkés Komárominak meg volt az hasonlóképen (Hungaria illustrata p. 23. — 24.) csak hogy nem lévén Típusa ahhoz való azt nem nyomtathatta ki. Úgy birt azzal otrokotsi Foris Ferentz is, ki azt Venetiában szerezte meg. Csipkés Komáromi azt is mondja, hogy a' Debreczeni könyvtárban hunnus

betűkel írt könyv volt az ő idejében még, mely után Bél Mátyás tudakozódott is, de akkor már vagy Ellen-ség vagy tűz vagy valami szerentsétlenség miatt elvesztve volt. Szamosközi a' XVI. Század végiből 's a' XVII. Század' Elejéből való Író, Erdély fíja maga látott Flo-rentiában régi Scytha betűkel nyomtatott Írást nem kö-zönséges rongyból kélszült papirosra, hanem aegyipto-mira (papiros nilotica) csak egy felén volt a' nyoma-tatás igen át látszó betűkkel, melyeket akkor senki sem értett. Ha már Szamosközi a' szemmel látott igen ré-gi nyomtatványt Scytha írásnak tartotta, úgy kellett né-ki arról az előtt mint Erdély fíjának esmérétenek lenni, mert hogy nem runicus Longobardus vagy Gothus Characterek lehettek Bél abból is hiszi, hogy külöm-ben azokra az Oloszok rá esmertek volna: már pedig hogy Szamosközi esmerte a' Székelyek írása módját két helyeiből láthatni. Az elsőben (in analectis Daciae antiquitatum P. II.) azt írja: fenn *maradt még a' Szé-kelyeknél Erdélyben valami hony-i írás mód, melyet igen igen régi Scythá Öseiktől tanulván meg a' mtra-dék napkeletről Europába hozott, a' másik helyen le is írja milyen a' Székely írás mód, beszélvén t. i. a' napkeleti 's napnyugoti írás módról, így folytatja szavait: csak a' Székely írás nem tartja meg ezen törvényeket, mert az fejülről kezdvén indul el lefelé hajolván, a' betűk, 's oly jó foglalással ragadnak egymashoz hogy kevés be-tűkkel sokat kifejeznek: a' ténta helyet kés hegyi-vel élnek Stylus helyett, melyel hoszszukos dara-bokban, vagy négy szegű hisimitott Bototskaban metszikbe a' tömötten álló betüket, mely be metsző*

*írás neme a' régi betűk jegyeivel ma is fenn van nállok, 's ilyen Typusú igen igen régi ép darab példány van a' Nagy Hetruriai Hertzeg florentiai könyvtárában. Bél l. c. (Nro. 7.). Azt kérdem most már miért ne lehetne Számosközinek hinni ezen pallérozott tudományos férjfinak, ki Olosz országban sokáig lakott, Erdélyt jól esmerte, 's mi oka lett volna hazudni? hozzájárulván az is, hogy ő azt a' Székelyeknek kedvezéséből nem írhatta, ki azoknak Életek' módját még tán nagyon is durván festi mint kitetszik más munkájából *Rerum ungaricarum Pentades VI.* kéziratban Gróf Teleki Sámuel könyvtárában. A' Székelyek úgy mond a' Magyarokkal atyafiak, de nyakasabbak, durvábbak, mert elválva a' többi Erdélyiektől Moldva szélén Maros 's Ölt vizek szomszédtságában erdős hegyes helyeken laknak, 's vagy lakhelyeknél vagy annál fogva hogy pallérozott Embereknek társaságától megfosztva vagynak nintsenek úgy kipallérozva mint a' szomszéd szász vagy magyar népek, semmi vagy kevés gondot fordítanak a' tisztességes tudomány' tanulására, várossaik vagy kerített lakhelyeik nintsenek, az egész nemzet pásztorkodik, kunyhóik sárral tapasztott sövényekből állanak, szalmával vagy sással fedve. Ilyen palotákban vonják el magokat az eső ellen, 's mint hogy minyájan mezei Emberek gyakori pusztításoknak vagynak ki téve, 's nints elrejtett pénzbeli gazdagságok, nem lévén bátorságos helyek arra; min-*

Nro. 7.) Ilyen írás módot követtek Taprobane lakosi Diodorus Siculus tanubizonysága szerint, 's a' Görögöknél is meg volt az Taepocon név alatt mint Festus írja lásd a' Helyeket Trösternél *Das alte und neue Dacia* L. 3. p. 250.

den gazdagságok szántóföldekből 's kaszálókból állanak, melyek az Ellenség' ragadozásainak tárva állanak. Bárdolatlan bolondságból azt hiszik, hogy gyávaság köfalak közé zárni magát, azért a' szomszéd szászokat félékenységgel vádolják, holott ők magok érdemelnék meg a' kinevetést, a' fritskázást, vagy még a' veszőt is hog' oly gondolatlan vadságban élnek. A' ki így ír a' Székelyekről az nem hizedik bizonyoson azoknak, de nem csak Szamosközi, hanem mások is említik a' Székely' hunnus írást.

Oláh Miklos Esztergomi Ersek in Attila c. 18. mondja a' többek közt a' Székelyekről értekezvén, hogy gondolatjait a' akarataikat kifejezzék papiros tonta 's más nemzetek' betűivel való élés mellett fa páltákra metszenek jegyeket, melyek együttvéve valamit jelentenek, 's melyeket Barátjaikhoz szomszédjaikhoz Levél gyanánt el küldenek. Már Thurótz János is Chron. Hung. L. I. az utolsó Szakaszban említi, Nemfelejtették el még a' Scythia betűket, nem páttzal (Encaustum) 's papirossal élnek, hanem botokra metszik ki mesterségesen mint a' rovást szokták, ugyan csak Thurótz mondja in Praefat. Chr. L. I. az én időmbe is Erdély Népének egy része a' határ széleken bizonyos Jegyeket metsz a' fában, mely írás módját levelekre használja. Egész meghatározottsággal mondja ezt Werantz Antal Ersek is, azt vetvén hozzá, hogy a' Hunnusok Székely betű jegyekkel éltek minden ki tudja a' Hazában Kovachich l. e. lásd Deseritzkit is de Initiis ac majoribus Hungarorum T. I. p. 24. Jól emlékezem reá hogy csak még ez előtt 14. Esztendőkel is láttam a' Csik Somlyói Klastrom' levéltárában Hunnus

Alphabetumokat, melyek hasonlítottak a' Bél Mátyástól kiadott Példányhoz. A' Csiki Szentmiklósi Templomfalán lévő felírás, melyről alább bővebben értekeznek bizonyosságul szolgál hogy, a' Székelység még 1402-ben sőt azután is élt a' Hunnus betűkel, és maga a' Nemzet is Hunnus maradvány,

§. 5.

A' Hunnus Nemzetről rövid Jegyzések.

Sigefried Bayer Fischer és Pray nem tartják lehetetlennek, hogy a' Hunnusok Avarok Magyarok valaha egy törzsből származhattak. Cornides pedig (de Religione vet. Hungarorum Vienne 1791. p. 35.) azt mondja. *A' Hunnus név mint a' Scythia hajdan sok különböző népeket foglalhatott magában kik szokásokra, Vallásokra, hazájakra, nyelvekre nézve különböztek egymástól, 's meg lehet, hogy a' magyarok a' szélesen kiterjedt Hunnus névnek valamelyik szakaszát tették; de úgy hiszem nem lehet megfordítva minden Hunnusokat magyaroknak tartani.*

Én se gondolom azt, hogy az a' sok Nép, melynek Attila lett végre fejevé, 's melynek ő a' Volgától elkezdve Europa Dél napnyugoti részeinek parancsolt egy nyelvet hazát esmért, 's egy szokást követett volna; de lehettek közöttte nemesebb csapatok, kik éppen oly fromba tudatlan fejűek nem voltak mint sokan tartják (l. Deseritzkit l. c. T. I. p. 53.) az is könnyen megeshetett, hogy éppen ezen nemesebb classisu Hunnusok fogadták el a' keresztyén vallást, 's ezek a' hunnus birodalom elomlásával nem kíváncsoztak vissza menni eléb-

bi lakhelyekre, hanem a' mái Székelyföldre vették magukat (li. §. 2. II-dik Szakasz) hól mint keresztyéneket nem is háborgatták a' Moldvának Havás alföldnek 's Erdélynek parancsoló Gepidák: mert hogy hunnus maradványok laktak a' Gepidák mellett azt Jornandes bizonyítja de rebus geticis c. 52. ki 552. körül írta a' maga historiáját, 's megnevezi az *Uzingurokat Angiscirokat Bitugoren Bardoren* kiket Hunnus népeknek mond lenni. Úgyan is Attila megholt 454-ben Dengezük vagy Chaba 468-ban, de az ő halála után az Uturgurok és Cuturgurok Hunnus birodalmot formáltak még a' fekete tenger mellett, hól fő lakhelyek a' Dunának belé szakadásánál *Hunnivár* vólt Jornandes szerint. Ezeken a' hunnusokon, kiknek néhány ágazatai a' Tisza' Eszaki részein napnyugotra a' Dunáig, napkeletre pedig Erdélyen keresztül bé Moldováig ki terjedtek ugyan csak Jornandes tanubizonysága szerint, későbbben erőt kezdtek venni' a' Bulgárok, a' kikkel össze elegyedtek, hanem még Procopiusnál az Uturgurok és Cuturgurok mint hunnus népek említetnek a' VI-dik Században is, nevezetesen 548. és 550. körül még 12. ezer Cuturgurokat hívnak segítségül a' Gepidák a' Longobardusok ellen míg nem Agathias Író idejében 594. körül a' hunnus név egészen elkezdett enyészni, mikor már az Avarok nagyon is lábra kaptak, mert ők 568. körül már el foglalták Magyarország' egy részét, 557-ben pedig az előtt a' Gepidák' uralkodásának is véget vetettek, úgy hogy nem minden ok nélkül hihetjük azt, hogy a' Hunnus maradványu Székelyek Erdély napkelet részein a' Maros 's Ölt vizek mellett, sem a' Gepidáktól, kiknek még inkább reájok szükségek vólt a' Longobardusokkal folyt

háboruban, sem az Avaroktól nem háborgatattak, kik többnyire magok is Hunnusoknak vagy Hunnoavaroknak neveztetnek a' Historicusoktól mint p. o. Paulus Warnefriedus de Gestis Longobard. L. I. c. 27. írja *Alboin cum Avaribus qui primum Hunni, postea de regis propria nomine Avars appellati sunt foedus perpetuum init.* Az Avarok' birodalma 797-ig tartott, mikor egy részről a' Francusok, más részről a' Cubrat alatt újra erőre kapott Bulgárok osztoztak az Avarbirodalmon: de már 858-ban megmutatták magokat a' Magyarok Lebediásból, ekkor mint Bulgárok szövetségesei a' Görögök ellen, 862-ben pedig Ratislaw Morvai Fejedelem mellett Simeon Bulgáriai Fejedelem ellen, és így a' Bulgaroknak sem vólt okok a' Székelyeket háborgatni a' Magyarok utolsó kijöveteléig, sőt Engel datumokkal bizonyít, hogy Crumus a' hatalmas Bolgar Fejedelem, a' helyet hogy pusztította volna Oláh 's Erdély Országokat több ezer hadifoglyokat 's romano Dacusokat telepített meg Thraciából a' Tisza mellé 's Erdélyben 813-ban. — E' rövid kivonását az akkori Történeteknek én Engel után tettem, kinek fáradságos össze szerkeztetését a' költözködő Nemzetek' historiájának nem lehet nem betsülni, ha szinte véleményét a' Székelység' eredetére nézve el nem fogadhatom is anyival inkább mert a' Görög írók mint *Procopius, Menander Protector Theophilactus Simocatta Theophanes* a' 6. 7. 8 dik Századokból, úgy a' deák Historicusok *Paulus Diaconus* vagy *Warnfried Georgius Ravenas Gregor Turonensis* az Avarokat is Hunnusoknak nevezik, így a' Magyarok is Hunnusoknak tartattak 's nevezettek, mert mind a' három Nemzetet atyafiaknak

volték Regino és Otto Frisingensis is mint Pray (Dissert. 1-ma in annales vet. Hunnor. Avar. et Hungar. Vindobonae 1775. p. 3. — 4.) és Budai Esaiás (Magyarország' hist. I. D. p. 43 — 44) Horváth István (Rajzolatok a' magyar nemzet leg régibb Történeteiből Pesth 1825. lap. 105.) elő adják.

Szoljunk már arról is, hogy a' Hunnus nemzet oly bárdolatlan volt é általján fogva mint az ember evő Canibálokát leírják az Utazók, el nem felejtvén azt, hogy abban a' nagy's kiterjedt nemzetségben előkelőbb fajaik 's alábvaló népsepredékek is voltak, kiknek fogatkozásait osztán az egész Hunnus nemzetre tolták. Így történhetett a' még Procopiussal ki de Bello Gothico L. IV. c. 19. írja — *a' Hunnusok most is irás tudatlanok, a' tudományokról nem akarnak semmit hallani, 's gyermekeiket se tanítatják* Ammianus Marcellinus L. 31. c. 2. még durvább színekben festi le a' Hunnusokat, de megmutatták Deseritzki (T. I. p. 139. et seq. T. III. p. 19. — 27. — 39. — 58. — 87.) és Kelemen (Historia Juris Hung. privati Budae 1818. p. 20. — 21.) hogy mind a' Hunnusok mind az Avarok törvények alatt éltek, és nem fő nélkül való csórda népek voltak, én tehát az ott elő forduló helyekből csak kettőt hozok fel, úgy mint Priscus Rhaetorból ki Attilánál II-dik Theodosius Császár követségével volt — Attila ebédjéről beszélvén így folytatja Priscus beszédét: *Est, ve felé hogy az Éthekeket el szedték, két Scythia fíjak Attila elibe jönek, 's a' tollök készült verseket elmondották, melyekben Attila győzedelmeit 's hadi derék tetteit énekben foglalták volt — a' vendégek mélyen hallgattak, némelyek gyönyörködtek a' versekben,*

másoknak Lelkeik' a' hadak' említésére fel emelkedtek; néhányak könyveztek, kiknek az öregség elgyengítette testeket, kéntelenek lévén a' hartz szeretetéről le mondani. (Nro. 8-vo) Except. ex Goth. Hist. p. 128.

Ez a' hely bé bizonyítja, hogy a' mi Hunnuszaink nem voltak Cannibálok, nemes vonásokat csak az írgység nem fog itt látni, mert minden háboru szerentséleneket szül akkor mint ma kegyetlenségek követtettek-el, 's oly időben, melyben Attila élt más Nemzetek' képzei is vastag homájban voltak még bé burkolva. Úgyan csak Priscus így folytatja előadását: *közvetgetven Attila ebben a' faluban a' Leányok eleibe mentek, kik rendben lépven vékony fejér de igen hosszú fátyolok alatt elé, melyeket az aszonyok kezeikkel felemelve tartottak, hat vagy több hajadon Leányok útjokban Scythiai odákat 's Dallokat énekeltek* l. c. p. 107. Hát ez a' szokás is bárdolatlanságra mutat? vagy inkább nem felemelkedett szívérzést és valami pallérozotságot kell itt sajditanunk? Priscus Rhaetor mondja azt is hogy Aëtius híres Romai Vezér Constantiust küldötte Attilához Íródeáknak (ὑποστροφῶς χάριν) hát ha nem tudtak az íráshoz minék kellett nekik az íródeák? kétségkívül az idegenekkel való levelezésre; kiknek nyelvet nem tudták, ez a' hely maga elég annak bé bizonyítására, hogy ők a' Cancelláriának szükségét is érzet-

Nro. 8.) Hasonló szokást tartott Mátyás Király is udvarában mikor ebédeket adott Galeottus Martius szerint de dictis et factis Mathiae regis c. XVII. a' hét vezőrekről éppen ilyest állit Thurótz P. II. c. 19. 's nem ok nélkül kell hinnünk, hogy az régi Scythia szokás volt.

ték melyről több bizonyosságokat felhoz Deseritzki T. II. p. 150. et seq. T. III. p. 209.

Az/ is igen hihető hogy Attila pénzt is veretett mert a' kinek sok nemzetek adóztak maga is könnyen verethetett pénzt, legaláb Bél Mátyás világosságra hozott egy darab pénzt Hunnus felírással, 's nem tudom mi okból Schönviszner in Historia Hungariae rei Nummariae Budae 1801. azt állítja, hogy Bél Mátyásnak csak képzetében volt meg az a' pénz darab.

Hogy a' Hunnusok és Avarok közül sokan Keresztyének is lettek arra sok hiteles Tanuságaink vannak, melyeknek egy részét meg lehet látni Benkö Milkoviai Püspökségről írt könyvében és Práynal annales veteres Hunnor. P. I. honnan csak egy helyet írok ki, Orosius L. VII. c. 41. azt írja: *nagy részét a' Hunnusoknak Theotimu térítettemeg*: nevezetes szavak Hieronymus levelében, *le tette az Armenus nyilait, a' Hunnusok a' Zsoltárokat tanulják, és a' hideg Scythia a' hitnek melegétől fel van hevülve*: láss többet Deseritzkinél T. IV. p. 131. et seq. és Schlötzert Russische Annalen 3. Th. p. 163.

A' már említett Lörintz Milkoviai Püspök' Levelében 1096-ból e' hely fordul elő; *Ezt az Eccleziát a' régi időben, melynek emlékezete a' sok viszontagságok miatt csak nem elenyészett magáért és régi Elejiért fundalván és a' nehéz időkben is fenn tartván a' Székelység, mely kifejezés nehezen mutathat a' Magyarok' akkori ki jövetelére, hanem sokkal régibb időkre kell érteni: ugyan is Engelből olvasom, hogy Gordas az Uturgorok feje 528-ban Constantinápolyban keresztyénné lévén el rontotta a' Bálványokat; miért*

alatt valói ötet megölték. Ezen Gordásnak fenn maradt Emléke a' Székelyek közt Gordásfalva nevű faluban Maros Székben, mely falu ma Maros Vásárhelynek egy részét teszi hová az több más falukkal kaptsóltatott (Nro. 9.)

Az is bizonyos, hogy az Avarok között sokan keresztény Hítre tértek kivált Nagy Károly Császár idejében mint a' Fuldai annalisok és Eginhard bizonyítják. Timon pedig (*Imago antiquae et novae Hungariae* L. III. c. 3.) mondja, hogy Latzius egy X dik Századbéli kézíratra utasít, melynél fogva a' Hunnavarok harmadszor állottak el a' keresztyén hitről, 's a' veleek egy eredetű magyaroknak Babonáskodásaikat fogadták el. Nem tsuda ez, mivel míg a' Nemzetek költözködése tartott, a' pusztítások' rontások' idejében a' keresztény Vallás sohol ezeken a' részeken erőss lábra nem kaphatott, sőt olvassuk a' XIII-dik Század' Történeteiből is, hogy Robert Esztergomi Érsek IX. Gergely Pápához követét küldi tanáts kérdeni, hogy a' szent Földre menjené el, vagy a' Moldvai Cumanusokhoz, kik kíváncznak meg keresztelkedni. Könnyen megeshetett tehát, hogy ily környülfállások és szomszédságok között a' székelyeknél is a' keresztyén Vallás mind addig erőss lábra nem állhatott: míg Szent István 's utánna következett Királyok a' magyar birodalmot jó karban nem hozták. Balványos-

Nro. 9.) Benkő in Speciali Transilv. bizonyítja, hogy Maros Vásárhely 6. falukból állott össze ú.m. Nagy (felső) kis (alsó) Sasvári, Székelyfalva, Gordásfalva, Benefalva, kisfalva, Kisfalud, melyeknek lakossai önként egyesültek és Bethlen Gábor alatt Maros Vásárhely név alatt 1616-ban Királyi Város lett.

várról Torja felett az a' köz hagyomán, hogy ott pogány Isteneknek áldoztak a' Székelyek, honnon elnevezését is vette, és Zsigmond Császár némely 1402-ben költ oklevelében arx Idololatriaenek nevezi.

§. 6.

Hunnusi Régiségek a' Székelyföldön.

Csik Székben a' Csiki Szent Miklósi Templom falolán ilyen felírás van hunnus betűkkel, melyeket legnagyobb szorgalommal le írván kinyomtatott Gyarmathi Sámuel (Magyar Nyelvemester czimű munkájában Kolosvárt 1794. 1-ső Rész lap. 4. — 5.) *Urunk meget tege fogván iránk egy ezer négy szerte száz egy Esztendőt* vagy is értelmesebben *Urunk születése után a' régi idöktől fogván fránk ezer négy száz egy esztendőt: Matyas Janos, Styitan Kovats cseuth*) az az csiálták (*Matyas mstr Grgly (Gergely) mstr csealtak*) (Nro. 10.) Meg kell itt jegyezni, hogy a' Templom falán lévő hunnus betűk egészen hasonlitanak a' Bél Mátyástól 1718-ban ki adott Alphabetumokhoz és a' magában hangzók sok helyett ki vagynak hagyva mint első Szemmel is láthatni — Megegyez a' felírás a' Di-

Nro. 10.) Tsi altem a' finnus fajú népeknél orno szépi-tem ékessitem lásd affinitas Linguae Hungaricae cum linguis fennicae originis Authore Samuele Gyarmathi p. 189 megemlíti a' Hunnus felírást jóval Gyarmathi előtt Kunits Ferentz is, in Dacia siculica p. 55. I. Milkovia P. II. p. 143.—

plomatisches Lesebuch című könyvben (Kupfertafel zum 1-ten Theil in Folio Tabula XIV.) lerajzolt hunnus Alphabetummal is, hol az kevés különbséggel kétféleképpen van adva, egyikben 22 másikban 24. betű jegyekben állván az Alphabetum. Közli Deseritzki is T. II. p. 154. 155. a' Szilágyi Sámuelről Bétsben küldött Csik Szent Miklosi felírás Példányát, melyet Bod Péter kéz íratja így magyaráz *Urnk mgt iggy fogvan írunk zr öt száz gy sztenöben Matys Janos Stytam Kovats tsealtk Mátyás mestr Grgly tsealtak világosobban Urunk meget: étegyeg: fogvan: irnak: ezer ötszazegy: esztendőben: Matyas: Janos: Stytan Kovats: tsinaltak: Matyas mester: Gergely mester tsinaltak:* Gyarinathi magyarázatja szerint 1401. Esztendő Bod Péter szerint 1501. A' megtévedés könnyen megesik az ilyen régi Characterek' magyarázatjában, mivel én még a' Bel Mátyás és a' Diplomatisches Lesebuch Alphabetumait se tartom tökéletesnek. Deseritzki mondja továbbá azt is, hogy Székely születésű Piarista Benedek többször mondotta néki, hogy az ő nagy attyát még gyermek' korában tanította az Oskolamester Hunnusírás módra, mint ezt késő vénséget ért Nagyattya gyakran beszéllete néki Bod Péter Magyar Athenassából tudjuk azt is, hogy Telegdi János de Litteris Hunnorum quae vulgo Litterae Sicularum vocantur 1592. be értekezett is, mely Értekezés a' Hunnus betűkkel való írásról és olvasásról tanít: Meg van ezen Értekezésnek kivonatja az N. Enyedi Nemes Refor. Collégium' Kéziratjai közt ilyen cím alatt: *Rudimenta priscae Hunnorum Linguae brevibus Quaestionibus ac Respon-sionibus comprehensa opera et studio Joannis Telegdi*

Joannes Decius Barovius Levelét is az Íróhoz itt olvas-
hatni melyet írt in Foro Siculorum (Máros Vásárhely)
5-dik Martii. 1598. melyben a' Hunnus betűknek minden
más betűk felett hasznosabb és az írásra alkalmasabb
voltát dicséri; sőt az iskolákban bé hozását is nagyon
ajánlja.

E' Kéziratban is az Alphabetum az a' mit Bel
Mátyás kinyomtatott csak, hogy itt több számra
megy: ugyan is az Alphabetum 32. Characterekből áll,
melyek közzül 23. mással hangzó 9. magában hangzó.
A' mással hangzók' kimondása különbözik a' deákos
kimondástól, mert a' Romaiak kétféleképpen mondot-
ták ki a' mássalhangzókat, némelyeket úgy mintha a'
magában hangzó utól állana p. o. *be, ce, de, ha, 'st.*
másokat mintha a' magában hangzó elől állana p. o. *ef,*
el, em, en, es. A' Székelyeknek egyféle a' kimondá-
sok t. i. mintha a' magában hangzók elől állának 's
így mondják ki a' Hunnus Alphabetumot *A, eb, ech,*
etzy, ed, e, ef, ey, egy, eh, i, ej, ek, ak, el, ely,
em, en, eny, o, ö, ep, ér, es, esz, et, esy, u, ü, ev,
ez, ess. A' mással hangzók vagy egyszerűek (Simplex)
vagy öszve tettek (mixtae) az első neműek 18. az utol-
só neműek 5. számmal vagynak, az öszve tettek azok
melyek i hangu végzetbe mennek ki p. o. *ety, eny,*
ely, egy, etzy. A' deák betűk és nyelv nem elégsége-
sek a' magyar szók ki ejtéseinek tiszta magyarázatjára
mindenkör, honnan lett, hogy némely betűkőn mint *c,*
g, l, n, t, erőszakot tettek, és gravis Accentussal jelel-
ték meg, hogy tökéletesebben képzeltessek a' magyar
kimondást p. o. *g'amollalan; n'avalas* (így irtak még
1598. körül) de a' Székelyeknek es régi Hunnusoknak

tulajdon öt betűi voltak az ilyen esetekre mellyekkel az i magában hangzó össze foglaltatott, 's a' szerint a' kimondás is tökéletes volt p.o. *Zolyom, Gyálu, Tsanád, Atya, nyálas* (NB. Hunnus Characterekkel írva) deákosan írták régen *Zolom, g'alu c'anad áta' n'alas*. Ehyi elég példának megjegyezven azt is, hogy az abbreviatiokról is tanít Telegdi, mely két féle volt a' Székelyeknél, egyik az mikor a' magában hangzókat a' mással hangzókkal össze ragasztották, másik mikor a' magában hangzókat kihagyták kivált a' szókvégén, melyeket pedig a' Beszédben ki kellett mondani. A' Csik Szent Miklósi Templom felírást én ez utolsó abbreviációnak tartom: voltak még három Syllabák a' Székely Hunnus Alphabetum melléragasztva, melyek bogár formájúak és nem betűk, ezek Telegdi szerint a' Székelyeknél *capita dictionum ant tptrü amb*.

Ketskémét pusztáján találtatott réztáblán lévő Characterekről (Tudom. Gyűjt. 1817. XI. Darab.) azt mondja Horváth István (Rajzolatok lap. 23) hogy azok régi Pelásgusi betűk 's olvassa *arno ees Lifeztranak* mely Tabla petséte volt Arnobius nevű Jásznak és Lifeztra Feleségének. Ez a' nagy Antiquariusunk mondja továbbá, hogy az AEgyiptomi Mumia Polyán találtató betűk egészen egyek a' Ketskéméti réz tábla Characterivel, melyeket Partus az az Szitya betűknek állit lenni; igaz hogy a' rész táblán lévő betűk közül a' felső rendben a' 2. 3. 4. 5. 7-dik az alsó sorban a' 4. 5 dik Characterek egyeznek a' töllem felhozott kutfökel, melyeknél fogva azokat *a r h p j* az alsó rendben *i a* betűknek lehetne magyarázni de a' még neveztem kutfök szerint még senki el nem igazul a' résztáblai fel írással,

mivel a' tüllem felhozott Alphabetumokban egészen más formája van az a betűnek; 's a' mi a' réztáblán r az ezekben a betű, az o betű pedig k a' fennálló kereszt í, az e p betű, 's a' mellett a' többi Charactereknek nyomaira se lehet akadni a' már említett kútfőkben.

Jól mondja Fejér György a' Tekintetes Jankovits Miklos Úr Gyűjteményeiről értekezvén, (Tud. Gyűjt. 1817. XI. D. l. 46.) hogy a' réztábla magyarázatjára az Eugubiai réztáblák szükségesek. Ezen Euguby réztáblák pompás és hiteles rajzolatjokat meg lehet látni Jánus Gruterus Gyűjteményeinek diszes kiadásában ily czim alatt: *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani — Industria Jani Gruteri Denuo cura Joannis Georgii Graevii recensitae Amstelodami 1704.* Itt láthatni már az Eugubiai réztáblak' Rajzolatját Tom. I. pag. CXLII. CXLIII. et seq. melyek az első szemöletre kétségkívül be bizonyítják, hogy a' Ketskeméti réztáblán lévő Characterek az Eugubiai réztáblán találtatókkal egészen egyek: de a' már más kérdés, hogy ezek valóságos Szitya betűké vagy sem? a' megneveztem Gyűjteményben felyül ilyen Jegyzés van, *Eugubi in umbria repertae fuerunt ante aliquot annos tabulae octo aeneae quarum una Lúteris ut videtur Graecis inversis linguaeque ut quidam autumant aeolica, reliquae vero literis quidem latinis sed lingua ut putatur Hetrusca scriptae sunt:* így hát a' Characterek megfordított Görög betűk lennének a' régi aeoliai Görög Dialectusban írva, de mások Oscan vagy Etruscan nyelven írattnak lenni tartják a' táblát, alól pedig az a' Jegyzés van, hogy senki nem ért a' tábla magyarázatjához. Azok kik meg

fordított Görög betűknek vették a' táblán találtató Charactereket, magoknak 18 betűkből álló tökéletlen Alphabetumot formáltak, mint ezt pag. CXLV. láthatni. Ezen Alphabetum' segítségével, melynél még tökéletesebb az, mely a' *Diplomatisches Lehrbuch* című könyv Toldalekjában l. c. a' IV és XXIV oldalakon adatattik, és azon magyarázatok szerint, melyeket Eckhel in *Doctrina Numerum veterum Windobonae* 1792. T. I. pag. 89, 102, 104, 109, 115, 119, 122, az *Oscus Etruscus Samniticus* felírásokról adott, úgy látszik, hogy az Arno és Lifertra magyarázatjában a' Charactereknek nints Erőltetés, csak hogy a' z hajlásu Characternek egyikben sem akadtam nyomára. Eckhel egész bizonyossággal állítja, hogy Görögországból kapták közép Olaszország régi lakossai az hozzájuk költözött Görögöktől Alphabetumaikat, melyekben osztán idővel mint nyelvekben is sok változás esett, de vastag homáj alatt lappang még az a' kérdés, hogy a' Parthus vagy, Szitya betűk milyenek voltak kezdetben? vajon a' Görög régi betűk azokból eredtek-e? 's mi az oka, hogy a' Parthus pénzek mind Görögfelírással 's betűkel vagynak? tudván azt, hogy a' hatalmas Arsacesek' uralkodása alatt lerázván a' Parthusok nyakokról a' Görög jármat, senkítől nem függő sőt Persiának is parancsoló uradalmot formáltak, a' mikor szégyenlett volna Görög felírással és betűkel pénzeket veretni, ha tulajdon írások nyelvek és betűik voltak — Tudni és tanulni kívánságból érintetem meg ezeket a' kérdéseket, mivel mindent nem tudhatunk, 's egyik a' másiktól kap világosságot. Az is igaz továbbá, hogy az *Etruscus Characteres* sokban hasonlítanak a' Székely Hunnus betűkhöz, de még töb-

ben különböznek egymástól, és mint felyebb is mon-
dám az egymáshoz hasonló Charactereknek is más Po-
tentiájok vagyon. — Kérdés lehet az is, hogy vajon
Szamosközi és Maginus (Töppeltin origines et occas.
Transilv. pag. 70.) nem ilyen Typusu nyomtatványt
láttak-é a' Nagy Hetruriai Hertzeg' Florentziai Könyv-
tárában? mint hogy a' Gruterustól közölt réztábla és
köfelírások is azon a' földön találtattak. —

Fordítom már szemeimet a' Sigeai felírásra,
melyeket Marquardus Gudius antiquae Inscriptiones
czimű munkájában (Leopardiae 1731.) sajnálni lehet
minden magyarázat nélkül meg lehet találni ily felírás-
sal: *Inscriptio sigea Bustrophedon in sculptis Pris-
carum Literarum formis.* Némely betűk ebben is so-
kat huznak a' Hunnus Alphabetumhoz, a' három pont
felrakásai minden szó végén valamint az Euguby réz-
táblán is egyeznek a' Csik Szent-Miklosi felírással, a'
Ketskemeti réztáblán látható Z hajlásu betű, melyet
az Euguby réztáblán nem lehet meg kapni, itt sok
helyett elő fordul. Kérdés nem voltak - é ezek is Pelas-
gus vagy Szitya betűk a' leg-régibb formákban? leg-
alább Eckhel a' Bustrophedon írást egy nevezetes jelnek
mondja lenni sok esetekben, mely nagy régiségre mu-
tat. A' Gudius és Gruterus Gyűjteményeikben több
Görög felírásokra lehet akadni, melyekben hól egy hól
más betűje elő jő a' Hunnus Alphabetumnak, és várni
lehet idővel, hogy egy minden féle elő készületekkel
bíró Paleographus Hazánk fiai közzül bizonyossággal
meg is fogja határozni a' Szitya betűk' eredetét, és ter-
mészetét, azoknak más Nemzetek' betűikre való bé-folyását.

Kéntelen vagyok utóljára megemlíteni, hogy Bonbardi Topographia Hungariae Viennae austriae 1718 lap. 318. — 360. Erdély Országot leírván, Segmento IV. tagadja Szamosközi ellen a' Székely Hunnus vagy is Szityaírást, mondván, hogy az az úgy nevezetett *Tyrói és Senecai írás mód csak*, bizonyságul fel hozván Cardinalis Bembus Péter Levelét L.V. Epist. 8. II-dik Julius Pápához, melynél fogva Bembus ilyen Characterekkel írott Könyvet kapott Erdély Országból, meg egyezvén azok mindenben a' Tyrói és Senecai írás móddal. Ezen állítás' következtetésében kerestem Bembus Leveleit, de környül belől Sehol se kaptam — tudván pedig azt Schwarthnerből (Introductio in artem 'Diplomaticam Pesth 1790. (hogy a' Tyrói jegyek nem egyebek abbreviaturáknál, melyeknek vonásaik az író kénye szerint számtalan variációkban jönnek elő, azt is látván Reinesiusból (Syntagmata Inscriptionum antiquarum Lipsiae 1682. a' CV. felírásnál) hogy a' Tyrói jegyek az V-dik Század' sőt Salmasius szerint a' VI-dik Század' szüleményei a' meg neveztem Tyrói jegyeket is, melyeknek tökéletes Laistroma Gruterusnál l. c. T. II, P. 2-da 21 Táblákra le is van nyomtatva, egybe vetettem a' Hunnus Alphabetummal, melynek következtetésében bizonyos, hogy az J q Z a' három száru lefelé fordult v betűk 's a' keresztek 's a' t. itt is fel találtathatók, de ki magyarázza már meg, hogy ezeken a' Tyroí jegyeken mit értettek? honnan származtak? nevezetesen a' q Character felett azon magyarázatok *uro ura uras uri uram urae Judicis opus opifex* 's a' t. az l. betű mellett *amur Emur Jmur Bamur Bimur*, mikor maga Gruterus és Társai is azokat magyarázattan hagyták, sőt a' nagy tu-

dományú Burman Péter is el simul felettek. Mind ezekről tehát csak idővel várhatunk bővebb felvilágosítást, anyi mind az által kétségen kívül van, hogy a' Tyrói jegyek sokkal újabbak mint a' Szitya és Görög betűk, melyeknek formájokra készültek később az Abreviaturáknak némely Jegyeik. Ifjainkra nézve, kiknek valamikor kedvek lesz a' Paleographiával közelebb megismerkedni megjegyzem itt még; hogy a' Runicum, Gothicum, Ruthenicum Alphabetumok is, melyeket Tröster Wormiusból közöl l. c. p. 243 — 352. vónak a' Hunnus betűkhöz; a' régi Görög Zsidó Phoeniciai Samaritanum 's a' t. Alphabetumokat pedig meg lehet kapni a' már említett Diplomatisches Lesebuch Tolalékjában és Eckhelnél l. c. T. I. in Prolegomenis p. CIV. T. 3. p. 406. E' mellett az ilyenekben elébb hatni igyekezőknek kedvesek lehetnek Michaelis utasításai azon könyvekről, kik százan felyül menő külömb külömbféle régi Charactereket és nyelveket egybe szedvén ki is nyomtatták azokat; mely könyveket nekem itt meg szerezni vagy látni is nem vólt módom (lásd Ludolphi et Godofredi Guilelmi Leibnitzii commercium Epistolicum Recensuit Aug. Bened. Michaelis Göttingae 1755. p. 4. és Frid. Aug. Wolphii Prolegomena ad Homerum Hallae 1795. T. I.)

Nevezetes a' Székelyföldön a' *Hunnusok' árka is*, ugyan is Sepsiszékbén Réty falunál a' Tseredombtól el kezdve huzódik egy mesterségesen készült árok, melynek neve *Honárka* a' köznép hívja *Homárkának*. Tart ez az árok keresztül Magyarosfalunak erdős oldalain (hól *csösz árkanak* nevezik) a' Bodzai Passusig, honnan az Havasalföldre lévezet; Ez ároknak ágai bényúlnak Ud-

varhely Székre, 's onnan kihatnak Magyarországra is, mint Benkö (*Imago nat. Sicul.* p. 18.) megjegyzi, de tovább nyomozni nem tudta. Magyarországon esmeretes ez az árök *Ördögárka* név alatt, mely a' *Dunánál Pesthen felyül kezdődik* (*Budai Ezsaías Magyarországh Historiája* I. Darab p. 32 — 33) *Hatvanon alól Arokszállásnak megy*, mely helység nevét éppen attól vette, és onnan *Egren 's Tokajon alól ároktőhöz tekeredvén a' Tiszaig azon innen pedig Fejértón alól a' Debreczeni nagy erdön jövéen által a' nagy Létái határnál Arad és Tömösvár felé folytatódik*, és *Semendrián alól mintegy három mértfölddel a' Dunánál végződik*. Marsili ezt római útnak tartja. Budai Esaiás Avarok' arkának mondja lenni Aventinus után, kinél az *Avarárk* a' meg jobbitott olvasás szerint előfordul. Így vélekedik Sultzer is (*Geschichte des Transalpinischen Daciens* Wien 1781. T. I. p. 399.) mondván hogy Tráján helységnél Moldvában az Avarok' árka látható.

A' már hát a' kérdés, hogy mirevalók voltak ezek az árkok, mert hogy római utak nem voltak tsak abból is kitetszik, hogy azok három el osztásokból állottak; a' legalsó osztás vagy *Fundamentum*, melynek hely ásatott nagy darab köszikla kövekből állott, melyeknek közei apró kövekkel 's hulladékokal töltettek ki, e' volt a' *Statumen*, erre jött durva öszve tört követs vagy kavitskö, e' volt a' második rész vagy *nucleus* erre jött a' *Pflaster* vagy is a' kövel kirakás mely 10 vagy 12 hüvejni vastag kötéblákból állott, melyeknek igen kemény neműeknek kellett lenni: rendetlen négy szégeletűek voltak a' kövek, melyeket a' reájok rakott cementum

fogott össze, s' az így kirakatott ut volt az *agger* mint ezt az Appius Claudius útján láthatni Oloszországban (L. Wanderungen durch Pompei v. Ludv. Goró Wien 1825.) Így a' régi Thordai metalisban előjő *ad quadrangulares castris Sixadoniy a parte orientali* melyet is Miklós László tudósítása szerint 1781-ből így kell érteni » volt a' Rómaiaknak Coloniajok, mely a' Histori-
 » cusoktól neveztetik Colonia salinae, melynek köka-
 » puja a' Város felett lévő szőlők felől még a' XVIII.
 » Század elein is látszott; a' régi Templom fundamen-
 » tuma ásatott ki 1775-ben, a' midőn felszenteltetett ma-
 » gam is ott voltam, 's láttam, hogy a' Templom előtt
 » való útsza in circa hól két szekér elmehetett hoszan
 » faragott nagy lapos kövekből volt ki rakva" (Ben-
 kö Gyűjteményei T.I. in folio.)

A' Via Trajana Thorda határán ment keresztül, 's a' só-
 rakó hely ott lévén a' só úgy szállítatott tovább: Hamár
 mind Oloszországban mind Erdélyben a' római útakra
 a' faragott kövekről vagy a' Vitruviustól úgy neveztetett
 aggerből reá lehet esmerni, a' Székely földön ma is
 látszó *Hon és Tsöszarkok* úgy az *Ördögárku* Magyar-
 országon bizonyoson nem római utak, mert én magam
 is gondos szemmel végig nézvén a' Bodzáig vivő árko-
 kat sem a' Statumennek sem a' Nucleusnak sem a' fara-
 gott kövekből készült Aggernek nyomait azokon nem
 láttam, hanem az árokból kihányt föld Töltés formára
 hoszan elnyulik. Maga a' Csüsz árok nevezet is arra mu-
 tat, hogy azokon a' helyeken hól az árok vonattattak
 bizonyos távolságra vigyázók voltak kiállitva, hogy az ut
 Moldván Erdélyen keresztül bé Magyarországban bátor-
 ságban maradjon; mert *Tsüsz*, mely szóval ma is élünk,

anyit tesz mint strázsa, vigyázó, 's a' körül árkolt föld-
deken laktak a' Hunnusok és Avarok több csapatokra
felosztott népeik, melyek külön külön vezérek alatt vól-
tak, (Chagan, Duces, Bajan, Chan) sátorokban vagy
fakunyhókban laktak rakásonként a' mint kevesebb vagy
több számból állott a' familia, 's e' szerint nagyobb vagy
kissebb kiterjedésű falukat vagy Lakszereket (villa vicus)
formáltak, kiket a' Fővezér az tölle függő csapatok
Chánjai által igazgatott: a' dolog természete hozta azt is
magával, hogy a' Fő és Altiszteknek lakhelyeik, Sátorai,
házaik a' többiektől meg különböztettek, szebbek
gazdagabbak voltak (Nro. 11.) nevezetesen hól a' Chánok
laktak Erösség forma mélyebb körülárkolások tövises és
czövekelt várforma kertek is voltak, hová az Öregek,
Gyermekek, Aszszonyok és betegek vették bé magokat,
mikor a' Sereg egy része hadra ki indult, más de kis-
sebb része pedig a' Tanyákon maradt. Bizonyosságaim
erre az Engeltől egy idejű írókból felhozott helyek, úgy
mint Notkerus Balbulus, ki az Avarokat 9 Chanságokra
osztotta fel, Eginbard, ki szerint Pipinus az avarok Fő-
Chánjának lakhelyét (Ring) lerontotta úgy a' Saxoniai
Póéta, a' ki írja

A' Francis Hunnorum regia tota

Est aequata solo quam Hringum diximus ante'

Engel ugyan azt mondja, hogy a' Rhingeken nem
kell várakat érteni, hanem csak a' Chanságokat, de az

Nro. 11.) Legalább Attila egyik faluját nagy városnak mondotta
lenni Priscus hól sok szép faépületek vagynak Ligna
moenia ex tabulis nitentibus fabricata Imag.
Nat. Sicul. p. 16. lásd Deseritzkit is Tom. III. p. 229 — 230.

árkok még is csak arra mutatnak, hogy felsántzolt erőségek voltak minden Chanságban, mert különbep mit rontott volna el Pípinus: azon kívül Aventinus mondja, hogy a' Ringeket magok' oltalmazásokra készítették (tutelae causa.)

A' Moldvából Erdélyen keresztül menő 's Magyarországon elágazó árkokat tehát, csak úgy kell vennünk mint felyebb is mondtam, hogy azok strázsa utak voltak az egész birodalomban való bátorságos közösülésre nézve, mint ezt Nagy Mátyusudvarhelyi Esperest és Zetelaki Pap 1505-ben készült Jegyzetiből így írja ki Benkö is l. c. p. 18, mikor még az árkokat a' régiség nem temette úgy bé mint ma 323 Esztendők alatt azután, hogy ő írt. Úgyan ez az Esperest az árkokat Hunnuskok' arkának mondja lenni: 's Benkö azt teszi hozzá, hogy ő Rétyen Antos Istvánnál írásbeli Jegyzeteket látott, melyeknél fogva azokat Honth Vármegyében is *Honárkának* nevezik.

Az is meg lehet, hogy mind a' Hunnuskok miud az Avarok dolgoztak ezeken az árkokon, 's több helyeket megerősítettek, mivel az utánnok kijött Magyarok is az ő nyomdokaikat követték. Bela jegyzője c. 21. írja *Zobolsuról* „ *communi consilio Sociorum suorum fecit fossatam magnam et castrum fortissimum aedificavit de terra quod nunc castrum Zobolsu nuncupatur.* Thurotzi P. II. c. 2. említ *septem castra terrea* melyeket a' hét Kapitányok tsináltattak Feleségek és vagyomjaik bátorságos elhelyeytetésökre nézve. Úgyan is már a' vezérek' idejeből említ Bela jegyzője egy néhány Vármegyét, mely nevezet alatt a' *Vár-megyét* kellérteni; Szent István pedig jobbitván az igazgatáson 70.

ilyen Vármegyékre osztotta fel a Magyarok' birtokát, a' határ széleken pedig kémek és sebes posták tették az örzösereget (Speculatores veloces) kiknek köteleességekben állott a' külső fenyegető veszedelmekre felvigyázni, 's ha észre vették a' veszedelmet sebes posták hirdették mindenütt utjokban az ellenség közelgetését, 's addig míg az Országban benn lakók ősze gyűlhettek a' határt örzösereg ide's tova való nyargalásokkal s' apró csatákkal igyekeztek útjokban fenn tartani az Ellenséget (lásd. Kelemen Histor. Juris Hung' privati: p. 23 — 48.) Ilyen felsántzólt árkolások voltak Jugriában a' mái Rusztoszeri Muszka tartományban Archangeltől napkeletre, hól a' Jugorok vagy Jugritzok laktak (lásd lejjebb §. 12.) kik a' Novogrodi Muszkákat 1193-ban az árkon belől keményen megverték (Schlötzer Russische Annalen 2-ter Theil p. 50.) Hasonlóképpen régi Scythák' árkainak mondja lenni Schlötzer a' Crimiában látzó árkolásokat, melyek által a' fél Szigetet egész Szigetté tették. Ezen árkoknak tatárul Perecop a' neve, Görögül Συδα Constantinus Porphyrogenitusnál Trösternél pedig Praecup, innen a' Percopia nevezet, hól a' Tatárok' Chámja lakott (lásd Bethlen János Historiája Német fordítását Tröster által Nürnberg 1666. p. 45.) Megjegyzést érdemmel az is, hogy valamint az Ordög árka menetele mellett Magyarországon *Arokszállás* *Aroktő* nevű Helységek vagynak, úgy Háromszéken is *Arokpatak* *Arkos* és az Apor Familia adománylevelében (1521-ből) említett *terra árok* köz meg vagynak, hól bizonyoson a' Hunnusok' árkaik mentek keresztül.

Vagynak hát a' Székelyföldön Hunnus - Régisegek, vagynak Hunnus - betük, meg van a' Hunnusok' árka vagynak Hunnus neveket viselő faluk: az is régi köz hagyomán, hogy Attila Moldvából a' Székelyföldre jött lakni a' nagy küküllő vize mellé Székely udvarhelyre, honnan vette ez a' Város nevét is Udvar vagy Odvarhely, (Curiae locus) ott van most is Budvára hegye, a' Várnak még alig észre vehető romjaival, ott van Hadich vagy Haditsfalva melyek Buda Attila testvére, és Cadicha Hunnus Vezéreknek neveiket fenn tartják: (Nro. 12.) meg van még Rika nagy Erdő, melyen Bardotzszekből Udvarhelyre visz az utkerezttül, hól Attila' első Felesége Reka vagy Reca, Priscusnál Recca a' köz hagyomán szerint megholt, és eltemetett; fenn maradt a' Kába vagy ostoba név a' Székelyeknél Chaba idejétől fogva, úgy Olthvize hajdan Ete vagy Etele nevet viselt, mint alább meg fogjuk látni (§. 12.) mi képpen Attila is neveztetett: azt sem hallgatván el, hogy a' Historicusok szerint Balamber, ki alatt kijöttek a' Hunnusok, Kádár nemből való volt, és Horváth István a' gyökeres régi Magyar - Nemzetségről írt munkájában (Pesth. 1820.) Keza után említi, hogy nem csak a' Kádár, hanem a' Turda Nemzetség is virágzott már a' Hunnusok alatt; máiglan is a' Székelyek közt sok

Nro. 12.) Cadueha Hunnus Nemzetségről lásd Horváthot a' régi gyökeres Magyar - Nemzetségekről p. 65. — A' felső Magyarországi Minerva 1828. 2-dik Negyedben Professor Szigethi Gyula Mihály Budváraát Bondvárnak gyanítja inkább Bondtól, ki Székelyek Rhabanbánja volt.

Kádár Familia van, valamint Turda név Turdaaranyosban fenn maradt (§. 4. IV. Szakasz és Thurótz P. I. C. X.)

Ezek szerint nem kétlem, hogy a' *Bardotz*, *Kálnok*, *Uzon*, *Ethe*, *Mike*, *Sepsi*, *Imeks*, *Dun*, *Inak*, *Sükö*, *Póka*, *Ika*, *Láz*, *Kabala*, *Bánk*, *Kurz*, *Dondor*, *Bongor*. ma is a' Székely-földön fenn lévő nevezetek több másokat Hunnus-származásra mutatnak.

§. 7.

A Székely Nyelvről.

A' Székely Nyelv belső alkotására nézve egy eredetű a' magyar nyelvel, az ejtegetést, öszvehasznolást, Hajtogatást a' Székely úgy teszi mint a' Magyar, Sententiáji, Constructióji, egy szóval mind a' két nyelv Syntaxissa egy grammaticai alapon nyugosznak, de a' ki-mondásokban 's több egyes szóokban különböznek a' magyaroktól a' székelyek, p. o. az ó betűt ává az é ö vé az i é vé vagy ü vé változtatják, így koporsó helyett *kaporsót*, Emberek helyett *Embörek*, mi helyett *mü*, *münket*, *münekünk* mondanak; Püspök, nállók *Pispek*, tsinálom *tsealom*, tsö *tsév* 's a' t. láss többeket Gyarmathi Grammatikájában lap 360—374 és Benköt in Trans. Gen. T. I. p. 463. azt jegyezvén még tsak meg, hogy a' Székelyek a' *val vel* ragasztékokat minden szó mellé többnyire oda tették; és Székely István Kronikája Előjáró beszédjében azt vitatja, hogy *a' ki igaz magyar nyelvet a' maga eredeti igaz formájában akarja látni, tehát a' régi Székelyek nyelvére tekintsen, kiknél igaz magyar nyelv folýamot-*

ja vagyon: így ítél Gelei Katona István is Magyar Grammatikáskájában, mely ki jött Fejérváron 1645-ben. Hogy sem Székely István, sem Katona nem tsatlakoznak, meg lehet azon fontos rövidségü törvényekből ítélni, melyeket a' Székelyek 1555-ben magyar nyelven össze szedtek, és Dohó István 's Kendi Ferentz akkori Vajdáknak bényújtottak, melyeknél értelmesebb össze füzését a' Nemzet' akaratjának abból az időkből én sohol se olvastam, és ma sem szégyelheti meg magát azokkal a' magyar Nemzet. (I. §. 3. IV. Szakasz.) Láthatni azokból, hogy a' Praescriptio szót a' Székelyek már régen *Idő mulással* cserélték fel. Szükséges itt azt is megemlíteni, hogy Kováts Tamás Philosophiae Doctor leg ujjabban érkezett a' Székely nyelv különöségeiről a' Martzibanyi fundatio által még 1822-ben fel tett kérdések' következtetésében. (Tudom. Gyűjtem. 1828. X-dik Kötet. l. 121.)

§. 8.

Székelyek' régi Szokásaik.

Régi Szokásaikat már a' Székelyek is kezdik elfelejteni, kivált mióta a' rendes Katonaság köztük felállott: Ezen az uton sok háborukban idegen Országokal Népekel megesmerkedvén az utánnozás is lábra kezdett köztük kapni, azomban még is a' köz rendnél fenn maradtak némely Szokások, melyek nagy régiségre mutatnak. Illyenek p. o. a' *Székely Kaláka*, melynél fogva a' meghívás után a' szomszédok utsza és falubéliek valakinek dolgozni mennek fizetés nélkül, hogy a' meghívón vagy kalákát tartón hirtelen segítsenek.

Ez a' Kaláka az oeconomiai tárgyakhoz képest külömbkülömbféle, p. o. *arató, trágyázó, ház építő, szántó, takaró* vagy *gyűjtő* kaláka, a' fejér népeknél a' *fonó kaláka* télen, mely jó szokás által megnyomorodott atyokfijain a' több kézek hamar felsegítenek, és Estve a' vendégek étellel, itallal, tántz és muzsika közt megvendégeltetnek. A' meghívás is különös, mert *Verbung* módjára hárman négyen elindulnak az utszán, egy vagy két muzsikus utánnok hegedülvén, jó kedv és kurjongatások között közönségessé teszik, hol lesz a' kaláka, annak jegyeit kezekben viszik, vagy fenn tartják, mint p. o. a' ház tapasztó kalákára lapátot, kapát 's a' t. mutogatnak. Illyen kalákára emlékeztetnek *We-rantz* Antal szavai, tsak hogy más környülállások közt, a' mely *rosz hazafiaknak házaikat elrontják, ha azok megbánják hibáikat, köz erővel felépítik lakó házaikat 's megbékéllenek vélek* (Kovachich SS. *Ren. Hung. minor.* l. c. p. 108 — 109.)

Említést érdemelnek még a' *Rodina*, *sirban lövöldözés, koszoru kapás, Lófuttatás, Gyűrű kapás.*

Rodina: felette régi szokás, mely abból áll, hogy a' jó akarók, Barátok, atyafiak a' Kereszteléskor, Esketéskor és a' Tórra Bort, *hust*, majorságot, kalátsot, páliukát 's a' t. ki ki értékéhez képest küld azon házhoz, hol egyik vagy másik eset elő fordul, és gyakran annyi bé-gyűl, hogy három sőt több napok alatt se tudják elkölteni, 's tisztesség' tételre az ilyen Rodinát küldők meghívattatnak, és az öszve gyűlt ajándékból megvendégeltetnek. Ez által a' terhes költségektől mentetnek az ilyen esetekben lévő házak, és ők is köl-

tsönösön vissza pótolják, mely, többek adván az aján-
dékot, minden maga megszorítás nélkül esik meg.

Sirban lövöldözés. Ezt csak az Aranyos Széki Szék-
kelyek tették régen mint Bod Péter kézirati Jegyzéseiben
emlékezeiben hagyta, melynél fogva minekelőtte a' kö-
porsót leeresztenék a' sirban, belé lövöldöznek: hanem
az már köz szokás a' megholtak körül, hogy a' holt
testet vízzel megmossák a' szennyől, tisztában teszik,
's kinyújtóztatják, élytzaka őrzik, kiket *Vírasztóknak*
hívnak, a' kántorok pedig a' temetés előtt való nap a'
keserves háznál szomorú énekeket énekelnek, azután
ha a' temetést végben vitte a' Pap, Tórt tartanak (lásd
erről a' Szittya szokásról Deseritzkit T. I. p. 45. T. IV.
p. 344. és Belii apparatus ad Hist. R. Hung. p. 141.
— 151.)

Hoszuu hapás; Lófuttatás, Gyürü hapás. Ezek
az Esketéskor történnek meg. Jókor nem igen háza-
sodtak régen, 20 Esztendő előtt a' Leány férjhez nem
igen ment, a' mátkaság előtt házfüstöt szoktak nézni,
meggondolkoznak, és úgy esik meg tisztességes sze-
mélyek előtt zálog által a' mátkaság kötés. Gyakran
sokáig jár a' férjfiu a' Leányhoz a' nélkül, hogy a'
mátkaság megeseit volna, több Legénytársait elviszi a'
kinézett leányházhoz, ott téli napokon estvéként tán-
tztot tartanak, vagy a' Leány' fonótársaival mulatnak,
's az ilyen visiták *Gusalyosságnak*, magok a' legények
Gusalyosoknak neveztetnek. Megesvén a' mátkaság,
a' házasság napján a' Völegény sokaktól késértetve a'
mátkás házhoz megy, hol a' Násznagy megmondja az
okát megjelenéseknek, kikéri a' Mátkát, e' pedig tár-
sai közt elrejtí magát, vagy el is zárják, míg nem pénzt

tesz le a' Völegény, vagy Násznagy, 's úgy hozzák ki a' Mátkát, és a' Pap megesketi őket. Ebédkor mikor rendesen káposztát hoznak fel, a' Násznagné kiviszi a' Mátkát az asztal mellől, felkontyolja 's béviszi, de elebb, egy lepedő alatt elrejtí három vagy négy aszonyok közt, 's a' Völegénynek kézzel a' fejeére kell mutatni Mátkájának, és ha el nem találja, fizetni kell néki. A' Mátka kit haza visznek szekeren a' kotsist ujj köntössel vagy keszkenővel vagy pántlikával ajándékozta meg, az utak lántzal, kötéllel, szalma fonadékokal elzáratnak az utszán, a' Lovagok előre nyargalnak, és kardal vágnak a' Barriére felé, 's azt elszakasztják: itt gyakran vetélkedés támad, 's a' ki jobban viseli magát, Gyűrűt kap egyik vagy másik késérő Leánytól. Estve a' tántz közt a' Násznagné elragadja a' Mátkát, 's gyertyával az Ura ágyához kíséri, nehogy önként láttassék ahhoz közelíteni: megjegyzést érdemel az is, hogy a' Leányos házaknál hová Gusalyosok járnak, az Esztendő bizonyos napján a' Legények magos fenyő vagy nyárfákat szurnak a' ház előtt a' földben mintegy czégernek, hogy a' háznál lévő Leánynak már Szeretője akadt, és a' mely ház előtt nem állítottott fel ily czéger, az annak a' jele, hogy a' Leánynak még nints Szeretője, 's ez sok esetben szégyennek tartatik.

A' Koszoru kapás, mely már ma inkább a' megszékelyesedett oláhok közt tartatik meg, abban áll: hogy a' Tántzban minden Leánynak virág' vagy pántlika koszoruját csak a' szeretője oldhatja, és veheti le fejéről, 's azt levévén a' tántzot is elkezdí véle, kinek fején maradt a' koszoru annak vagy nints még Szeretője, vagy a' tántzban nints jelen. A' mint továbbá

Priscus leírja az Attila nagy ebédjét, melyel a' napkeleti, és napnyugoti Császárok' Követeit megvendégelte, az ott elkövetett czeremoniáknak némü némü töredékeit a' Székelyek közt is megkapni p. o. hogy a' Vendégeknek pohártöltőjük van, 's a' mely Vendégnek poharát megtöltötték, az azt felállva elkészönti az előkelőbb emberre, a' ki azt felállva elfogadja, 's így a' Vendégek' sorain keresztül megy a' köszöntés mindenkinek tele töltetvén a' pohár; sőt az ugy nevezetett Morióknak vagy az ebéd után tréfálgatóknak, hogy a' Vendégek katzaghassanak, egy vagy más háznál ma is követői találtatnak; a' kínálkozások pedig, 's a' Priscustól is megjegyzett Conpotatiók a' Székelyeknél ma is nagy mértékben megvagnak.

Ugy látjuk továbbat Priscus írásából, hogy a' Hunnosok szősz, kender, és bőr gunyákat vagy is öltözeteket viseltek; így van e' ma is a' Székely köznépnél, mert a' posztó köntös még eddig sem hatalmazott el erőssen nállok. A' Székely Zeke vagy Szür, mely durva gyapjuból van ványolva, fekete bárány bőrből készült hoszu süveg és bőrrrel talpalt Botskor közönséges öltözetek: Ammianus Marcellinus írja a' Hunnusokról, *hirsuta crura coriis haedinis muniebant*, melyeken Deseritzki szerint T. III. p. 48. Botskort kell érteni. Használóképen a' székely fejérnépek lenből, kenderből, Gyapotból (pamut) szüntelen szőnek fonnak, az általok fejtített vásznokból és gyóltsokból állják ki házi szükségüket, azokból ruházzák magokat. A' Priscustól végre ugy nevezetett vékony fehér hoszu darabú len gyóltso, melyeket a' hunnus fejérnépek fejeken viseltek,

ma is mássaikban meg vagynak a' székely földön imitt amott, p. o. Kézdi Vásárhelyen, hol a' fejjérnépek' fejjeiken mást nem is láthatni.

§. 9.

Magyar 's Székely Törvények között némely különbségek.

A' Külömbiségek itt csak nagyára azért említettnek meg, hogy azoknak okait régibb hazai íróink után abban keressük, hogy a' Székelyek már örökössei voltak földjeiknek, mikor a' Magyarok harmadik ízben kijöttek Ásiából.

Ilyen Külömbiségek már

a) A' Törzsökös Székelyek kezdettől fogva mind nemesek, és adományleveleket Zápolya idejéig nem bírtak, sőt a' XVI. Század' szinte közepéig alig lehet egy két adománylevélre akadni a' Székely földön. (Literae Donacionales). Birtak ugyan a' Mikó és Nemes Familiák már 1474-ben nemes leveleket, mint egy Genealogistája az Apor familiának állítja káptalani levelekből, de kérdés, hogy Székely jószágról van-e adománylevél? bizonyos az is, hogy Nagy Ajtai Cserei Balázs 1393-ban már nemes czimert kapott Zsigmond Császártól, de Jószágot nem kapott Székely földön, hanem Vármegyén mint Benkö mondja (Trans. Gen. T. II.) így a' Gróf Kálnoki familiának is van Armalissa Nagy Lajos' idejéből Szegedi szerint (lásd §. 7. IV. Szakasz).

Már hogy a' törzsökös Székelyek mind nemesek, bizonyítják Werbőczy Trip. P. III. T. 4. a' Kendi Ferentz, Dobó István I-ső Ferdinánd' Küldötjeinek Je-

lentések 1552-ből, a' Mihály Vajdától adott szabadságlevél 1599-ből, I-ső Rákotzi Györgytől 1636-ból: approb. C. P. III. T. 76. Art. 11. és a' Leopoldinum Diploma 1691-ből. — A' mi pedig az adomány Leveleket illeti, én többre nem akadtam a' Székely földön Zápolya János élete idejéből kettőnél; egyiket Zápolya mint Vajda maga részére nyert 1517-ben, úgy mint a' Kézdi Szentléleki Kastélyt, melyet a' Székely törvények' szelleme ellen magának ajándékozottatott II-dik Wladislaus által; (az eredeti adomány levél meg van a' Fejérvári Káptalan levéltárában) a' második szől Apor István, László és Mihály részekre 1521-ből, melynél fogva Blaskó János 's Imre, úgy Betz Imre részeket, kik 1519-ben a' lázzadás' okai voltak, ajándékban kapták, mint Eder a' volt Erdélyi Nyelvtársaság Gyűjteményiből kiigyzi (observ. criticae ad Felmeri historiam p. 189).

b) Királyi Jus nints a' Székelyek közt, melyet a' többi Magyarok a' Királynak engedtek által (Trip. P. I. T. 3. ad jurisdictionem sacrae coronae jus regium transtulerunt) és későben mikor az adomány levelek által némelyek a' királyi just béhozták, azt 32 Eszten-dők alatt minden ki megerőtelenithette. (lásd apr. C. P. III. Tit. 76. Art. 7. a' Maros Vásárhelyi Constitutiót 1451-ből, Rákotzi Privilegiumát 1636-ból, Székelyek' szokásbéli törvényeiket 1555-ből, és az Ország Gyűlés végzését 1571-ből).

c) Ha a' familia kiholt, vagy valaki a' Fejedelem ellen hűségtelen lett, nem a' Fiscusra hanem a' szomszédokra vagy atyafiakra szállott a' Székely örökség (1. szokásbéli törvényeket Nro. 21. Trip. P. 3. Tit. 4.

Privilegium Rakotzianum 1636-ból és az 1648-béli Ország' Gyűlése végzését 13-dik cikkely). Apr. C. P. I. Tit. VI. art. 11. mondja: » *Ha mely ecclesiastica personáknak östől maradott vagy acquirált javai vólnának, és in semine deficiálna, az olyanok' ingatlan javai a' Székelységben a' közelebb való szomszédoké legyenek.* «

d) Mihály Vajda bėjövele előtt adót még a' Székely jobbágyság sem fizetett, mint az 1622-béli 9-dik Septemberben tartatott Ország' Gyűlésben meghatározott, mikor a' Török adónak egy részét először vették a' Székelyek magokra, de azt is nem az örökös vagy ősi jobbágyságok adták, hanem a' kik Mihály Vajda bėjövelekor vagy azután lettek jobbágyságok.

e) Örökös Székelyt Vajda vagy királyi Tábla elébe in prima instantia nem lehetett hívni, hanem haszánszándékos gyilkosságban, mely esetben kegyelmet se nyerhetett: (szokásbéli törvények Nro. 28.) később négy esetekben lehetett a' Székelyeket királyi Tábla elébe hívni, melyeket meg lehet olvasni Apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 13.

f) Székely jószágot Processus alatt sequestrálni nem lehetett (apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 14.).

g) Hadi 's polgári tisztviselőket magok magok közt választottak, 's azokat meg is változtatták (Trip. P. 3. Tit. 4: apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 1. P. II. art. 3. 6. 7. Comp. C. P. II. Tit. 1. art. 1. 3. 4. Miklosvár Szék' törvényes szokásai 1648-ból, Bardótz Szék' Privilegiuma 1635-ből, Ország Gyűlés végzései 1613-ból 22. Octob. 1615. 27. Sept. 1630. 25. April.).

h) Már Thurótzai Chr. P. I. c. 24. megjegyzi, hogy a földek' elosztásában a' többi magyaroktól sokat különböznek a' Székelyek, 's ennél fogva nállok a' Leányok nem is örökösödnek a' jószágban, sem a' leányi Negyed nints béhozva, a' mi már II-dik András Király alatt Magyar Országban bé volt hozva (Nro. 13.) A' Fiuisítás pedig (Praefectio) egy különös neme a' Székely törvényeknek, mely a' Salicus törvényekhez hasonlít (l. §. 6. IV. Szakasz.).

i) A' Székelyek' Homagiuma 25 fl. (Trip. P. 3. Tit. 4.) a' Vármegyéken 66 fl. (Trip. P. 3. Tit. 3.) 's e' volt a' fő váltság (Trip. P. 3. Tit. 5.).

k) A' Magyar Királyoknak, mikor megházasodtak, vagy megkoronáztattak, vagy ha fiju gyermekek született, ökör adót adtak. (signaturā bovum) lásd lejjebb §. 6. IV. Szakasz.

l) *A' tetemre való felhívás és halál ujítás, mely még a' pogány világból jött a' Székelyekre által, (lásd a' szokásbéli törvényeket Nro. 13. és az 1594-béli 2-a Februar. Fejérváron tartott Gyűlés végzéseit in Thesauro actorum Comitatum Transylvan. p. 701. e Collectione Samuelis Szabó a' Nagy Enyedi könyvtárban) mely szokás végtére apr. C. P. V. Edict. 54. ekképen töröltetett el »A' gyilkosságnak Casussában az a' régenten béjött, 's keresztyénséghez nem illendő szokás, mely miatt a' holt test sok ideig a' föld színén tartatott, úgy mint a' mely mondatott tetemre való*

Nro. 13.) Lásd Kovachich Vestigia Comitiorum T. I. p. 98—
123. ugmint art. 11. Dietae 1231. de megvan art. 4. anni
1222 is.

hívásnak, és ugyan akkor való hit feladásnak, azért való fizetéssel együtt, viszont a' mely halál ujjításnak is hivattatik, mind ezek a' Székelység közzül in perpetuum tollálatnak. »

m) Három forintos pereket ma is az Udvarig felvihetnek a' Székelyek régi szokás szerint. (Trip. P. 3. Tit. 4. szokásbéli törvények 1555-ből, hol e' van: a' Székely örökséget, ki három forintot ér Királyra elmehetnek, Tisztség dolgával is elmehetnek, Tiszt dolgával is mikor ez a' nép perel egymással 's a' t.) Hogy nem tsak hazai írók mint felyebb érintettük megjegyezték a' Székelyek' külömbözéseit, hanem ítélő székeken, és Országos gyűléseken is ezek megtekintettek, az itt következő két helyekből megtetszik: Az 1597-ben költ Fejedelmi Tábla' ítéletében e' van » a' mely szokását a' Székelyeknek, jól lehet az országos végzések tartalma szerint egészen külömbözik Magyar 's Erdély Ország' törvényeiktől és szokásaiktól sérthetetlenül fel kell tartani « hozatott ez az ítélet a' Fiscus ellen a' Bernáld perben, mely meg van a' Széchéni országos levéltárban, (Catalogus mss. Bibliothecae nat. Széchén. 1814. T. I. p. 209.) ki is van nyomtatva a' Székely Nemzet Privilegiumi 's Constitutiója című Gyűjteményben Pesth. 1818. Továbbá az 1555-ben Szent György napi országos Gyűlésben határozottatott, » minthogy a' Székelyek azt állitják, hogy törvényeik a' többi magyarok' törvényeiktől külömböznek, 's azt kívánják hogy Vajda elibe ne evocáltassanak, az nekik oly módon megengedtetik, hogy a' szegény köz-nép' pereit haladék nélkül ellássák 's a' t.

Ezen különbözések is nyilván arról bizonyítanak hogy a' mi Székelyeink a' Hunnus nagy Nemzet valamelyik magyar faju ágából származtak, 's Arpád' ideje után is régi szokásaikból 's törvényeikből sokat megtartottak.

Utoljára ha valaki azt kérdi, mi az oka, hogy több Hunnus írás, 's más több régi emlékek a' Hunnuskok' idejéből fenn nem maradtak? erre ez a' felelet 1-ször, A' keresztyén vallásra való térés után a' Papok és más Előjárók igyekeztek minden pogányságra emlékeztető jegyeket eltörölni, minthogy azokat megtartani véteknek tartották: így lett az hogy a' deák betűkkel való írás hozzánk is bájött. Lörintz Esztergomi Érsek (1112. 1120. közt) Synodalis Gyűlésben határozattá meg de Locutionibus Clericorum a) *hogy a' Canonikusok a' Klastromban és a' Papok az udvarban litteratorie az az deákkal beszéljenek.* b) *Senki a' pogányi rendtartásokból ne mérészeljen valamit követni vagy megtartani, különben ha ki ebben a' hibában esik a' nagyobbak közül való 40 napi poenitentiát, a' kisebbek közül való pedig megplágáztatván 7 napi poenitentiát aljának ki.* (Nro. 14.)

Hogy abban az időben kemény régula alatt vólt a' Clerus megmutatta Hess régi hiteles oklevelekből: a' többek közt felhossa Canonjaik közül, *Canonici Canonice juxta regulam vivant, quos increpatio non juvat virgis caedentur.* Ismét *Sacerdotes in officio*

Nro. 14.) Kiadta a' Synodus végzéseit Péterfi Concil. Hung. P. I. p. 55. et seq. hasonlóképpen Pray és Katona munkáikban meg vagynak.

segnes aut flagellentur, aut excommunicentur. (Hamburg *topographisch, politisch und historisch beschrieben* 1787.). Azt is tudjuk, hogy Olaus Svecus Király alatt a' XI-dik Század' elein Sylvester Pápa javaslására a' régi Runicus pogány irások, és babonás könyvek elégettettek: Szent István, András, Szent László, Kálmán Királyaink' törvényeikben elég nyomokra akadunk, mint igyekeztek minden jeleit a' pogányságnak akkor kiirtani, melyben nékiek már Geyza Vezér ment jó példával elő. — Igy látjuk Szent Istvánnál, hogy a' Scandalisálok' nyakaikra köveket kötöttek, 's vízbe vettettek. Imre fijának tanátsolja Szent István, hogy az Eretnekeket ne pártfogolja, a' kik Vasárnap Templomban nem akartak menni megverettettek, és hajokat elnyirték. I-ső András Edictumában pedig mondatik *» hogy minden Magyar és idegen a' ki Magyar Országon lakik, fejét és jószágát veszesse el, ha Scythiai Nemzeti pogány hitét el nem hagyja — a' pogány és Scythiai czeremoniákat 's hamis Isteneiket el kell törlni, a' bálványok pedig lerontassanak.*« Szent László Decr. L. I. C. XXI. e' van *» a' ki a' pogány szertartás szerint kutaknál, fáknál, forrásoknál, köveknél áldozik ökrét veszesse el hibájáért.*

2-szor. Oka vólt a' hunnus emlékek' elveszésének az Ellenségeknek több izben való bé bé csapások, és pusztítások, melyeknek a' Székelyek' lakhelyei, mint-hogy legközelebb kapták a' határ széleiben, legtöbbet voltak ki is tétetve.

A Székelyek és Kunok.

Tudjuk historiai bizonyossággal, hogy a' Cumanusok sokáig a' Székelyek' szomszédtságában Moldvában laktak, melynek darab ideig Cumania neve volt, mely nevezet Schlötzer szerint Krit. Samml, p. 345. egész a' fekete tengerig nyúló földre kiterjedt. Benkö megmutatta oklevelekből azt is, hogy a' Cumanusok és Székelyek egy Püspökséghez tartoztak. Pray (Dissert. VI. Hist. Crit. in annales vet. Hunnor.) úgy vélekedik, hogy a' Cumanusok nyelve tsak Dialectusban különbözött a' magyar nyelvtől; ellemben Benkö ezt tagadja a' már említett Theodoricus Cumanus Püspök' levelében *ad Decanos Zekelios* ily hely fordulván elő *„Néz é az Isten a' Személyre? minden a' ki ötet féli 's igazságban jár kedves előttte, 's a' külömbkülömbféle nemzetű 's nyelvű népeket a' hitben egyesíti. Halljátok mit mond az Apostol, nints az Isten előtt Görög vagy Zsidó, Barbarus vagy Scytha 's a' t.“*

Látom a' Széchényi országos Levéltár' Catalogussában (T. I. p. 199.) hogy ott a' régi Kun nyelven írott uri imádság meg van, hasonlóképpen meg volt a' Kun Szótár (Lexicon) Petrarcha könyvei közt Leibnitz szerint, (krit. Saml. p. 483.) olvasom Klaproth Kaukasusi utazásában, (Halaé 1812, T. I. p. 268.) hogy a' régi Kun nyelvet Varró Kartzagifi 1770. körül még értette; azt is mondja Klaproth, hogy a' muszka Kronikák szerint a' Polowczok éppen azok, kiket a' Byzantinus írók Cumanusoknak neveznek. Ezt Engel is így mondja, a' ki critikai szorgalommal classificálván a' sáskák' mod-

jára költözködő Nemzeteket a' magok Fajjaikra azt állítja, hogy 1-ször Német azután Mongolhunnus 3-szor Slav végre Török tatár fajok barangoltak Europa' déli-napnyugoli és napkeleti részein egész Constantinápolyig — A' Hunnusokat mint felyebb is mondám Mongol Kalmukoknak tartja, az Avarokat, Bulgarokat, Cházárokat Török tatár fajhoz számlálja, kikkel a' Cumanusokat és Bissenusokat atyafiságban hozza: de Pray és Szegedi (in Decret. et vitis Regum Hungariae IV. Bela alatt) a' Cumanusokat Hunnus maradványoknak lenni állították: nekem mindazáltal úgy tetszik, hogy Engel nagyobb Classicitással járt el tiszteben, a' ki nem ok nélkül állítja, hogy a' magyar nyelvben lévő sok török tatár szók és szokások a' Cabarok' csapatjának magunkhoz való kaptcsolásából megmagyarázhatók (Geschichte des ungrischen Reichs. Wien 1813. T. I. p. 57.) — Ez a' vélekedés anyival is inkább bévehető, mivel tudjuk, hogy későbbben is, úgy mint 970 körül Zultan és Toxus Vezérek alatt Bissenusok, 1087 körül Thurotzi szerint Cumanusok, Hartwic szerint Bissenusok, 1124 és 1239 körül újra Cumanusok telepedtek meg *Tatár* és *Cuthen* Vezérek alatt Magyar Országon, kik a' Cházárokkal együtt mind Török tatár törzsök alá tartoztak.

Hogy a' Kunok a' Székelyekel és Magyarokkal nem egy Nemzetségből valók voltak, nem tsak Theodoricus Püspök tanubizonyosága után hiszem, ki a' Székelyeket nyelvekben megkülömbözteti a' Kumanusoktól, hanem abból is gondolom, hogy a' Kunokkal és Bissenusokkal véres háborukat folytattak a' Magyarok, minthogy Erdélyre és Magyar Országra keserves bé bé csapásokat tettek, melyeket Zsigmond Császár Decr. II. az

Előjáró beszédben, 's IV. László az Aranyos Széknek adott Privilegiumban emlékeztetben hagytak, sőt meglepedések után is sokáig nem tudtak megegyezni a magyar nemzettel, a' mi különben a' rokon vérüek között oly sok ízben nem egy könnyen történt volna meg. Ilyen értelemben van Schlötzer is, ki a' Magyarokat a' Kunokkal Petsenégekkel tejjességgel nem tartja Atyafi Nemzetnek. (Krit: Saml. II-dik Szakasz az Előjáró beszédben p. 196, 205, 224, 226, 450, 482, 504, ismét Russische Annalen 2-ter Th. p. 113.) Az 1247-béli Oklevélben, mely a' Johannita Rendnek adatott super terra Zewrin et Cumania IV-dik Bela a' Kunokról írja *Barbara Natio, grae Tartari appellantur.*

De továbbá ha vér szerint való egy nyelvű Nemzetek lettek volna a' Kunok és Magyarok, úgy a' Béla jegyzője a' maga idejében még hitelesen tudhatta volna azt, a' miről egészen hallgat, sőt Almus vezérrel mondja a' Kiowi Csata előtt: *A' Ruthenusok és Humánusok hasonlók az ebekhez, 's ezen kifejezést kétszer is elő hozza a' VIII-dik fejezetben.* — Még Mátyás Király idejében Tatár fajnak tartattak a' Kunok, legalább a' Pápa' követe Jelentésében a' van » *habitant in aliqua parte Dominii Tatari, qui propriam fidem servant. et vocantur Cumani, et in sua regione manentes solvunt omni anno quoddam Locarium regi: S. S. Rerum Hung. min. T. II. p. 12.* Lajos Tarentumi Hertzeg írja 1-ső Lajos Királyunknak, mikor az 1350-ben Oloszországban ment András testvérje megöléséért boszut venni » *scimus quod de personis Cumanorum quos vobiscum duxistis ad proelia, si moriantur velut de canibus non curatis* (Gravina apud Muratorium S. S.

Rerum Italicar. Tom. XII.) — Ezek szerint megmagyarázható, miért a' Kunok IV-dik Béla alatt oly könnyen a' Tatárok' részekre állottak a' Magyarok ellen, a' kikkel Bonfin szerint (Dec. II. L. X.) ki is mentek Magyar-Országból, úgy hogy Deseritzki (T.I. p. 68.) kételkedik is, hogy a' mái Kunok valóságos Ivadékai lennének a' régi Kun Nemzetségnek — Az is bizonyos, hogy 1285-ben is egyesítették magokat a' Kunok a' Mongolokkal, 's pusztították Erdélyt és Magyar-Országot: úgy 1290-ben Kun Lászlót vádolja maga a' Pápa a' Tatárokkal, Saracenusokkal, Nogai Tatárokkal (Neugerii) való egyetértésért, mint Schlötzer Kritisch. Saml. p. 205. Katona után T. VII. p. 1001 említi.

A' mi azt a' hasonlatoságot illeti, hogy a' Kunok is mint a' Székelyek Nemzetségekre és ágazatokra voltak felosztva az 1279-ben költ Oklevél' útmutatása szerint, melyet meglehet olvasni Horváth István' a' gyökeres Magyar Nemzetségekről írt munkájában, arra csak azt jegyzem meg, hogy ez a' szokás minden ép Nemzeteknél nagyon is természetes törvény volt nem csak napkeleten, hanem napnyugoton is.

§. 11.

A' Székelyek és Moldvai Magyarok.

Csak egy pillantattal fussuk végig azon sok magyar falukat, melyek Moldvában Bessarábiában vagynak, 's megfogjuk győzni magunkat, hogy sok Atyámfijai laktak ott hajdonában, hól ma a' Török Vajdák' sujjos igája alatt nyög a' földlakossa, kik már már számok-

ban is nagyon megfogyatkozván, mivel mi nem is gondolkoztunk róllok, utolsó Jegyeit is elkezdik veszteni magyar vérből lett származásoknak. — Még csak Szege-di János' idejében is (l. c. §. 4, 5, 8,) *Forrófalván*, *Tamásfalván*, *Duma* vagy *Damófalván*, *Zsidófalván*, *Szabófalván*, *Ritzkóban*, *Fialagörpatakban*, *Górzafalván*, mind Magyarok laktak, *Jászvásárt*, *Bakót*, *Tatroscht*, *Galátzot*, *Berlátot*, *Baját*, *Német-hit*, *Szutsavát*, *Foksányt*, *Espereczt* elegyest lakták 's lakják máig is az Oláhokál, jól lehet kisebb számmal. Csöbörtsők Bessarabiában egész magyar falu volt, 's Benkö mondja in Milkovia p. 41, hogy 1779-ben még megvölt a' magyar Templom Ackirmanban (Bialogrod lengyelül Nester alba) melyet László Királyunk fundált: Hasonlóképpen Timon említi még (in additam: ad imag. antiquae et novae Hung. Epist. 11.) *Her-szát*, *Varlót*, *Takutzot*, *Lukátsfalvát*, *Románfalvát*, *Godrát*, *Alfalvát*, *Szalontzát*, *Újfalut*, *Bogdánfalvát*, *Hidegkutot*, 's azt mondja, hogy Margithnak Erdélyi Vajda István' feleségének Bakóban, hól Mátyás Királyunk' idejében lakott, a' város' északi részén az ő idejében is látszottak palotás háza'nyomai (l. Sultzert. is l. c. I. Th. p. 461 Ackirmanról, a' második Részében pedig p. 83: et sequ. hat ezer magyar familiákat említ Havasalföldön, kik vissza akartak jönni a' magyar földre, de megtudván, hogy nints üres hely ott maradtak) Gsik Delnei Székely Catholicus Pap Zöld Péter 1776-ban béjárta Moldvát, 's 62 helységekre viszi számát, hól magyarok laktak még; *Csöbörtsőkön*, *Szent Péter*, *Szent János*, *Szent Antal*, magyar falukban Bessarabiában 2512 Személyeket kereszteltmeg, 7139

Személyek pedig meggyóntak: (lásd Ungrisches Magazin 3-tés Heft. Budai Esaiás Magyarország' Hist. 1-ső D. Magyar könyvház III-dik Szakasz lap. 414 — 428 IV-dik Szakasz lap 440 úgy III-dik Szakasz lap 73, hól Patai György Jesuitának Moldváról tett tudósításai 1743-ból közölteknek, kinek idejében már sokan elfelejtették a' magyar nyelvet: vesd össze Sultzert is l. c. p. 419 a' Bakói kerületről.)

Bukovinában hasonlóképen találtnak több magyar Familiák *Isten segits, Isten fogadj*, és másfalukban, kik oda a' Székely-földről telepedtek. — Hogy a' Moldvai és Bessarabiai Magyaroknak is nagyobb Részek Székely telepedés, kétséget se szenved, ha meggondoljuk i ször, hogy a' Székelyek mái napig szakadatlan egyben kötetésben vagynak a' belső Országi Atyafiakal, és sokan, kiknek Eleji belső háboruk, Éhség, elszegényedés, vágy más okok miatt oda vették magokat, vissza tértek, 's térnek ma is, kik közzül némelyek vagy egyezés, vagy per mellett vissza kapták az én időmben is jószágbeli részeiket az Atyafiaktól, és maga Zöld Péter is a' Csángó Magyarokat Székely telepeknek mondja köz hagyomán után. Megeshetik azomban, hogy a' Pruth és Szeret mellett lakó Magyar telepek még a' XIII-dik Században szállották meg azt a' földet, hanem elébb, mert olvasom IX Gergely Pápa Leveléből IV-dik Bélához 1234-ből, melyet Pray és Benkő felhoznak, hogy a' Humánus Püspökségben bizonyos Oláh nép van, mely meg vétvén a' Romai Eccleziást Görög Püspököktől vesz tanítást, a' hová sok Magyarok és Szászok által mennek lakni, 's az Oláhokal majd csak nem egy néppé olvadnak össze. De a' Székely föld'

szomszédságában Moldva szélén lakó Magyarokról *Her-
sában*, *Gorzafalván*, *Sófálván*, *Oknán* 's t. b. ezt
nem merem állítani, mint hogy bizonyos, hogy mind
a' Kurutz háború alatt, mind a' Székely Katonaság' fel-
állítására alkalmával sok Székelyek vonták ezen határ
szélekre el magokat, sőt a' legújabb időkben is a' nagy
Ehség bekövetkezvén 1816-ban meszebb Székekből is
ki vándorlottak Moldvában 's Bukovinában, legtöbb olá-
hok pedig Havasalföldre mentek. — Így ment Ilosvai
több katona társaival és számkivetett Magyarokkal az el-
múlt Század elején a' Kotzimi Basa' óltalma alá, meg-
vetvén a' VI-dik Károly Császártól adott Botsánatot,
(Amnestia) Stojzin magyar telepből álló falut állított
fel Podolia határ szélén a' Pruth mellett (Milkovia P.
II. p. 2. Szegedi János után.)

2-szor Székely telepekre mutatnak több faluk' elne-
vezései is, mint Duma vagy Damófalva, Kászon, Forró-
falva, Tamásfalva, Zsidófalva, Bakó, Sófalva, Lukáts-
falva; mert *Damó*, *Kászoni*, *Forró*, *Zsidó*, *Bakó*,
Sófálvi, *Lukáts* Székely Familiák ma is meg vagynak,
Kászon pedig Csiknak egy részét teszi, úgy Tamásfal-
va Orbai Székben egy Közepesfalu.

3-szor. A' Székely Nemzet nagyon szapora és né-
pes, a' mint hogy máiglan is nem elégséges lévén föld-
jök a' Szaporodás elfogadására, nem csak a' belső, ha-
nem Magyar 's Erdély- Országokba számosan kíván-
dorlanak élelem keresése végett, és úgy sokan végkép-
pen kinn maradnak (§. 4 III-dik Szakasz.)

A Székelyek és Ásiai Magyarok.

A' Pesthi Tudományos Gyűjteményekben több Tudóssainknak *Értekezéseik* az Ásiai Magyarokról felvétetve lévén, én az egyszer elmondottakat itt megújítani helytelenségnek tartanám, hanem a' mit még feljegyezve nem láttam, napkeleti Sajátságaink' további puhatolásáért rövideden megemlítem.

Fischer (*Quaestiones Petropolitanae* Göttingae 1770. §. 10 — 17.) Schlötzer (*Russische Annalen* 3-ter Theil Göttingen 1805. p. 114.) Budai Esaiás Magyarország' Historiájának első Darabjában értekezvén a' Magyarok' Eredetéről és Atyafiságáról össze szedték a' Magyarok' régi Lakhelyeikről (*Ungaria Magna*) szőlő néhány tanubizonyosságokat a' XIII, XIV, és XVII-dik Századokból. Utóbb megnevezett Hazafiaink megveti a' még Sajnovits előtt Rudbeck, Leibnitz és Schlötzer által nyomozott utat, mely a' Finnus törzsökü Népekkel atyafiságban hozza a' Magyarokat.

Minden Jelenetnek oka van, mert ok nélkül semmi nints a' világon: ha már a' Finnusi eredetü Népek nyelve (*Vogulok, Votyákok, Tsuvaszok, Tserémiszek, Permiaiak, Sirjének, Morduánok,*) és a' magyar nyelv közt nem csak számtalan egyes szókban meg van a' hasonlatosság, hanem igen sok grammatikai rendszabásokban is megegyeznek, mint ezt Gyarmathi Samuel (in *affinitate linguae Hungaricae cum linguis finnicæ originis* Göttingae 1799.) nem kis szorgalommal megmutatta (melyel össze lehet vetni a' Magyar-könyvházat Pozson 1783. II-dik Szakasz lap 16 — 103 — 309.

III-dik Szakasz lap 647 — 657 Tröstert l. c. p. 102. Fischert l. c. §. 10.) úgy a' vizsgálni szerető emberi elme nem szökhet ezen jeleneten egy könnyen keresztül, a' nélkül, hogy Hypothésiseket ne formáljon magának, melyek közzül azután azt fogadja el, mely az igazsághoz leginkább közelít.

Minden Hypothesisek között leg-elfogadhatóbnak tartom Gatterer véleményét (Synchronistische universal Historie Göttingen 1771. p. 177.) melyet Huszthi András is követ (ó és új Dacia V-dik Rész:) és Fischer, (l. c. §. 8.) mely szerint ő a' Finnus törzsökü Népeket a' régi Scythák' Maradékaiknak lenni állítja, mint ezt nagyobb hitelű Historicusaink a' Hunnúsokról Avarokról, Magyarokról hasonlóképpen állítják, és az köz Hagyomán is ezt bizonyítja (l. Deseritzkit T. I. p. 75.)

Okaimat ezekben helyheztetem.

a) A' Finnus és Magyar nyelv közt való grammaticai megegyezést így könnyű megmagyarázni: ugyan is a' régi Scythá nagy Népnélkül külömb külömbféle Nemzetiségei vóltak, kiknek kezdetben egy nyelvek lehetett, 's elszaporodván lassan egymástól külön szakadtak, így több Dialectusok Provincialismusok támadtak időmúltával köztök (Deseritzki T. I. p. 166.)

b) Valamint a' Finnus, úgy a' Magyar nyelvben igen sok a' Tatár szó, de Grammaticája egészen más a' tatár, más pedig a' finnus és magyar nyelveknek, melynek újra az az oka, hogy a' Tatár Nemzetek darab ideig a' Magyar és Finnus Népek' Szomszédtságokban lakván egymás közt kereskedést folytattak. A' Magya-

rok' ki jövetelek után pedig néhány Tatár Nemzetségek régi lakhelyeiket a' Magyaroknak Kaukasus északi Réseiben elfoglalták, a' finnus népeket is, kik Ásiai Sibiériában laktak hatalmok alá hajtották, rajtok sok ideig uralkodtak, későbbre velek egy Nemzetté olvadván össze (mint p. o a' Kumánusok Bissenusok a' Magyarokkal) míg nem a' Persák, Törökök, Muszkák megosztottak birtokaikban, jól lehet máig is a' Kaukasus mellett még néhány apró szabad Nép csoportok laknak, kiknek egy részét újra a' Muszkák az utolsó háboru' ideje alatt magok hatalmok alá hódították, melyet a' Persákkal, most a' Törökökkel folytatnak mind eddig.

c) Engel példákkal bizonyítja a' Magyar nyelvben elő forduló Töröktatár szokat, és mint felyebb mondtam a' Cabarok hozták azokat hozzánk, nem felejtván el azt is, hogy a' Magyarok sokáig laktak a' Chazárok' Szomszédtságában mind a' Kaukasusnál, mind Lebediásban a' fekete tenger mellett.

d) Hogy a' Magyarok' régi lakhelyeiket Wolga 's Jaick vizek mellett a' XIII-dik Században már a' Mongolok foglalták el, úgy Ásiai Sibiériát és Kaukasus melyékeit sok Tatár csoportok öntötték el, bőven békéztették Budai, Engel, Pallas, Klaproth, kik közül kiváltképpen Klaproth napkelet' íróit is nem kis mértékben használta: de bizonyítja Turkuli Sámuel Auditor is, ki 1725-ben több helyein megfordult Kaukasus és Kaspium tenger' vidékeinek, 's 22 Tatárfajú Nemzeteket azokon a' részeken név szerint megemlíti levelében (Nro. 15.)

Nro. 15.) Turkuli Sámuel mint Muszka szolgálatban lévő Auditor 1725-ben a' Kaspium tenger melyékeit békéztette, 's Asztra-

e) Beregszászi, Gyarmathi, Révai fáradságos sok munkáik is a' magyar nyelv' dolgában oda mutatnak,

kán (némely kéziratok szerint Astrabád) Városból írt 2-dik April. 1725. Szikszóban lévő atyafijaihoz ekképen „ Mivela' „ Historiak írják. hogy a' Magyarok, Hunnuskok Seythiából „ jöttek Európában, én ezen Országban tudakoztam hól „ laktanak, és azon Magyarok' lakó helyére reá akadtam. „ Lakások volt a' Volga vize mellett igen fővényes és érdőt- „ len helyen, mind azon által szép házakban laktak, mivel „ ma is Kályha darabok a' földön olyak találtatnak, a' kik- „ ből nállunk az újj Keresztynecnek kantsót tsinálnak: Téglák „ pedig igen szélesek, 's szépek, melyből meg ismérhetni „ hogy igen szép házakban laktak. A' Magyarok Királya pe- „ dig lakott Kuma nevü folyó viz mellett, melynek Palotái „ jól lehet rongyosok, de ma is fenn állanak, és azon falu „ helyét ma is hívják itt való pogány nyelven Magyarnak.” Szépen meg egyeznek ezzel Klaproth és Engel előadásai: az első mondja Madschar Ruináiról a' Kuma bal part- ján ma is van egy falu Madschar vagy Borgonmad- schar: Kitsi és nagy Madschar a' Hedzsira máso- dik Századjában még nevezetes Helységek voltak a' Derbend Várossa' Historiographussa szerint, ki Enderiből való volt. (I. c.) Engel pedig írja Falk és Lerch utazási után, (I. Th. p. 296.) még hét köházak fenn állanak a' temető köveken arabs 's más esmeretlen felirások vagynak azokon, egyen a' van „ hogy a' Magyar nép fa szüke miatt elhagyta a' Várost, 's hegyekre ment.” A' Magyar Könyvtár III-dik Részében és Budai Esaiáznál I. c. p. 77. Turkulynak 1757-ből 18 April írt levele emlittetik Pater Oroszihoz Erdélyben; a' nállam lévő kézirat a' Szikszói atyafiakhoz szóll 1725-ből. Külö- nös, hogy ennek a' Levélnek három különböző Datumi vagynak lásd Deseritzkit is T. IV. p. 143. Turkuliról T. I. p. 174 Frater Julianus tanubizonyosságát IV-dik Béla idejéből, úgy T. IV. p. 143 Schall Ádám Jesuita levelét.

mint Engel megjegyzi, hogy a' Zsidó és más Semitici úgy a' finnus és magyar nyelvek az első emberi Nemzet' nyelvének, ha nem Leányai is, de bizonyoson unokái, nem egy mástól származtak ugyan, de rokonságban vannak egy mással.

f) Hogy egy nagy része a' Magyar Nemzetnek Ásiában benn maradt, rész szerint Siberiában, hová nem tudni mi Fatum szoritotta fel őket (Nro. 16.) rész szerint a' Kaukasus mellett; hová Ásia északi ré-

Nro. 16.) Ide tette már Jornandes (de rebus Getic. c. v.) 551-ben a' Hungarusok' lakhelyét. a' „ kik Czoboly és Nyusztbörrel kereskednek.” Ott vannak a' Jugri vagy Jugur hegyek máig is, hol a' Vogulok laknak, 's az Oroszoknál a' Magyarok Vengri, Ugori. Ungri névvel neveztetnek, trégi lakok Jugoria Ugoria. Így a' Morduánok Oremburgban a' magok nyelveken Moksekákknak neveztetnek. Mokscha falu vagy az ujj írás szerint Maxa (Machsának mondják ki a' Székelyek) Kézdi Székben ma is egy nagy falu, hól a' Machsai (maxai) Familia most is él, Baxai és Baxa (Bachsa) falvának is irattatott régen Az 1354-béli Oklevélben „ Ni, „ colaus et Gregorius nobiles de Mokcha” jö elő Ung Vármegyében. Szirmay Not. Top. Polit. Comit. Zempl. p. 2. lásd Pallás tudósítását a' Morduánokról Magyar Könyvház II. Sz. p. 88. és Schlöztzert Russische Annalen 2 Th, p. 40) Béla jegyzője pedig (c. I.) leírván Scythiát a' Magyarok' lakhelyét mondja „háta megett van a' Tanais, hol igen sok czobolyok vannak, melyeket nem tsak a' Nemesek, hanem parasztok is viselnek” 's lejjebb ujra a' magyarokról Scythiában mondja „ vestiti etiam erant de pellibus Zobolorum et aliarum ferarum” innen Sküthes Kollár szerint pellitus (Hist. R. Ung. amoenit. Volt: I.) és Deseritzki T. II. p. 28. Russische Annalen 2. Th. p. 43. Pistorius Scriptores Rerum Polonicar. T. I. p. 150.

szeiből jöttek le, rész szerint Persia szomszédságában, kétséget se szenvedő dolog a' Historicusoknál, és ezek azok a' helyek, hól benn maradt atyánkfiai nyomozhatjuk, jól lehet nagyon is hihető dolog, hogy mi őket idegen faju népekkel régen egybe keverve lévén, meg sem értenénk, legalább Turkuli Sámuel már 1725-ben az irta Astrakánból » *Magyar nyelven pedig Sehól se beszélnek, sem magyar faluk Sehól nintsenek a' Caucasus vidékén* (lásd Lepechin János tudósítását is 1768-ból Magyar-Könyvház III. Sz. l. 136 — 181.)

g) Említést érdemel az is, hogy a' Lappokra sok Mende mondat költhettek, melyeket megczáfolt Canutus Leemius, ki 4 Esztendeig lakván közöttök jól megismerte őket, és erköltsi tekintetben különös ditséretet ad reájok (Magyar Könyvház III. Sz. lap. 647.)

h) A' mi már különösön a' Kaukasusi és Siberiai Népek' nyelveket illeti, melyekről eddig elé Klaproth utazásaiban legtöbb világosságot kapunk, megérdemlik Gyarmathi szavai a' ki írást » *Megvagynak úgy mond ő azok csonkítva és hijjánosok, mint a' régi omladékok alól ki ásott pénzek nagyon elkopva, hogy a' vizsgálódó igen nehezen találja el az először reájok nyomott képet* (l. c. p. 289.) De nem így van a' dolog a' Tóth nyelvből vett szókkal, melyek jobbára egész épségben fenn maradtak nyelvünkben, sőt sok régi jó szavainkat is elfelejtették velünk, mint példákal bizonyítja Gyarmathi, — Azomban Ásiai származásu felekezeteink bár mint különbözhetnek is egymástól a' nép csapatok, kik előttünk 's utánnunk onnan ki jöttek, vagy ott maradtak, közönséges megismerhető színekben állanak előttünk a' Historiában, ha szinte el-

ágazásaikban nagy változásokon mentek is keresztül az Idők lefolyta alatt. — Ezen megesmerhető színeket nem anyira a' mái szokásokban, Életek' módjában és öltözetekben kell keresnünk, mint a' melyek mindenkor legtöbb változásokon mentek keresztül, kivált hogy a' Tatárokkal összevegyültek, azután pedig, a' mint Muszka, Persa, vagy Török uradalom alá estek, a' napkeleti Keresztén Vallást, más része pedig a' megneveztem népeknek az Islamismust vették fel. — A' fenn maradt ha szinte megkortsosodott nyelvekben kell nekünk keresni a' nyomokat, melyek régi Elejinknek Ideáját, lelki képzeteket, egy szóval testi lelki szükségüket, más kútfők' szükiben, máig is hűségesen magyarázzák. Ezért mondja Ludolph Leibnitzhoz írt levelében » *In Linguis magnum momentum positum ad noscendas gentium imo rerum et Religionum origines.* (Commerc. Epist. p. 97.)

i) Hogy Ásiában benn maradt hajdan atyafi Nemzetekről még az idő nem törölhetett el minden magyar színt, legalább nyelvekben vizek', faluk' neveikben reájok esmerhetünk, azokon kívül, melyek más Tudósok által már közönségessé tétettek, néhány kútfőket említek meg a' további használás végett azok által, kik az ilyenekben gyönyörködnek, és módjok is van azokat magoknak megszerezni (Nro. 17.) Itt pedig Klaprothnak Kaukasusi utazásából (Reise in den Caucasus

Nro. 17.) a) A' Kaukasusi nyelvek esmertetésére hasznos de felette ritka könyv „Syntagma Linguarum orientalium, quae „in Georgiae Regionibus audiuntur. Auctore Francisco Maria Maggio” Romae 1670.

und nach Georgien in den Jahren 1807 — 1808. Halle 1812 — 1814. 2. Th.) csak azokat a' szókat jegyzem ki, melyek a' Székely földön ma is különösen feltaláltnak.

b) Nevezetes Gyűjtemény a' Pallás' által többek' társaságában Katalin Császárné pártfogása alatt Orosz nyelven készült minden nyelveket össze hasonlító Glossarium, melyet már Gyarmathi is használt, és egy magyar Klaprothnak, kit nekünk erre a' Fachra különösen kellene elébb neveltetnünk, elkerülhetetlen szükséges

c) Hamvay Anglusnak utazásai Kaukasusra 's több vidékekre ki jöttek anglus nyelven, 's az elmúlt Században német nyelven úgy tetszik Hamburgban 1745. körül adattak ki

d) Fabrinak neues geographisches Magazin 1-ő Darabjában Halle 1785. van egy napló könyv' kivonása két utazónak Kiszlárból Tiflisben 's Georgiában 1782. körül

e) Ugyan csak Pallás adta ki az Orosz udvar parantsolatjára „Güldenstaedts Reisen durch Ruszland und in den Kaukasischen Gebirgen 1788." A' Kaukasusnak új mappáját is készítettek Güldenstadt írásbéli Hagyományból

f) Gladwin fordította le Khoye Abdul Kurreem Persa nyelven írt Memoirjait anglusra, kiadta 1788-ban Calcutában. Az író Delhiben való Fő Mahumedanus volt, leírja a' maga utját elkésérven Schah Nadirt (1739 — 1742 közt) az Afgoharok, Lesgusok, Turani Chánok, és Chowaresmiekkal folyt háboruban; említi Balkh várossát, melyet omladékokban talált, a' Giláni Provinciát, mely akkor Persiához tartozott, a' Schach vizét 's tbb. Az 1298. béli Oklevélben elő jő „possessio haereditaria Baalkh vocata in Comitatu Biharien, si existens Ecclesiam in honorem Beatissimae virginis in se habens, vacua, et habitatoribus destituta." Meg van az eredeti Oklevél a' Szénási Familia' Levelei közt, honnan hi-

Krug Professor' kérdésére *Alak* szóról azt mondja, hogy az az egész Kaukasuson esmeretes szállítónév, tatár szónak állítja, mely anyit tesz *tarka*, *petyegetes*. A' Székelyek ma is használják *Alak*, *Alakos*, *Alakom*, a' Gyermekek' Bábját is *Laknak* hívják.

A' Kaukasusi Népeknél azt írja továbbá Klaproth a' Hunnus nevek ma is meg vagynak: Attila *Abdilla* Bleda vagy Budach — *Budach*, Ellák *Ellák*, Dingizik *Dingazik*, Almus *Armusz*, Zolta *Szóltá*, Geyza *Gaiza*. A' Leszgosok közt leghatalmasabb az Avarok' Chánja, melynek 1801-ben *Omár* volt a' neve a' Petersburgi ujság levelek szerint.

Baktschi Langles írja *Paksi* tudóst tészén *Baktsi* Familia most is él, a' Székely földön

Kaukasus Északi pusztáján a' *Mánytschvize* — A' Mányts pataka, *Manitska* hegy ma is meg van Or-

teles párt vétetett 1782-ben Gróf Bethlen Pál. Egy *Baalkh* nevű Székely Ispánról lásd a' *Laistromot* az V-dik Szakaszban.

g) A' Kurdok'nyelvéről irt Garzoni apostolicus Missionarius „Grammatica e vocabulario della Lingua kurda „Roma 1787.” Bottani, Amadia, Giulamerk Kurdus tulajdon nevek — száz Sád ezer ahzár ki? ki? anya Dajka, vesd össze a' Kurdusokról tett Tudósítást Eichorn Jénai Professorhoz *Staatsanzeigen v. Schlötzzer Göttingen* 1783. III. B. p. 196.

h) *Plan carpin* és *Rubruquius* régi Barátok mellett, kik a' XIII-dik Században utaztak napkeletre megérdemli még az említést *Willebrandus ab Oldenburg* is 1211-ből. kinek meg van *Itinerarium terrae sanctae* című könyve *Allatiusnál Συμπύκτω* L. I. p. 122 — 152,

bai Székben Moldva határaszélén — ott van *Atschile* patak is. (Tiszta-állító) Az Arméniai Geographusoknál *Atelek* vagy *Atel* folyó viz. Ennek Váriációi *Til*, *Edel*, *Ethel*, *Ethil*, mely vizet tévén, a' Volgát, később a' Dunát is így nevezték el a' Hunnuszok, mint az Ólth vizét is a' Székely földön, hól az ered, *Etelnek* hívták (lásd Pray Annales Hunnar. p. 307. Deseritzkit T. I. p. 170 — 182. hól a' vaticanumi monumentum de avitis Hungarorum sedibus közöltetik — Mathiae Bél apparatus ad Historiam Hungar. T. I. p. 409 és Thurótzai mondja Chr. Hung. P.I. c. 13. Attila hungarico idiomate Ethele dictus est)

Ssaray Tschik Hekun Chán' lakhelye (Tsik Székre emlékeztet)

Schepszikai hegyek Kuma vizénél, Sepsi Székre

Handschal hegye — Kantsal Székely Familia

Kuschák (az Ossétek' neve) a' Kósa vagy Kúsa élő Székely Nemzetség Torján, — Ikafalván, — Csernatonban —

Wapifalu Solyomkö és Wápa várak' romjai Málnás felett az Erdőben meg vagynak —

Berdefalu Georgiában — Berde Familia most is él Orbai Székben,

Bardótz építette *Bárda* Várossát. *Bárd*, *Bárdos* élő szavaink, Bardótz Szék hiszem Bardótz vezértől vette nevét, ki Bárdos volt: egy Bardás Görög Fővezérrel emlékeznek Zonaras és Cedrenus Praynal Annales veteres Hunnor. p. 370.

Bartos Fejedelem régen Georgiában — Bartos Familia ma is él Kezdi Székben. —

Tarka hegy — *Tarkó* hegy, melyből az Óltize ered Csik Székben. *Tar* régi magyar szó, kopaszt tesz (lásd a' bizonyítást Felső Magyarországi Minerva 1829. 1-ső Kötet lap. 4 Tartzal hegynék felső része *kopasz tetőnek* neveztetik Szirmay l.c. p. 3.)

Chidókusz Gidó köz — Gidófalva Sepsi Székben —

Obotü — *Obotö* : sok van ágbán végződő hegy, mint a' Székelyeknél *Hét Ág*, *Nagy Ág*, 's.t.b. *Bogatudabág*, *Toroc Dabága*. Ezen kevés kijegyzést csak a' Székelyekre tekintve tettem, mivel a' kivonásnak hosszúnak kellene lenni, ha minden magyar hangu szavakat ki irtam volna, melyekre a' figyelmes olvasó önkéntesen akadni fog.

II. SZAKASZ.

A' Székely Nemzet' Felosztása.

§. 1.

Bé - Vezetés.

A' költözködő kisebb vagy nagyobb Mértékben vad és Pogány Nemzetek Tartományokat foglalván el, egymás után Statusokat formáltak, érezvén a' Constitutió' szükségét a' meg hódolt újj Országokban.

Az Északi Europai Nemzetek, éppen úgy mint az Ásiaiak, 's Amérikaiaiak abban az időben külömb külömbféle Nép fajokból állottak, melyeknek különföjök vagy vezérek voltak, 's többnyire nyelvek' Egysége kö-

tötte össze őket. Eleinte csak mikor közönséges háboru vagy is *Exeditio* volt, egyesítették magokat a' Nép fajok, 's egy lett Vezércik közzül a' Fő, vagy a' Király; de a' háboru' végével a' királyi Méltóság is elenyészett, 's ha némelyek, mint Márbód, és Herman tovább is akarták usurpálni hatalmokat, és a' Nép fajokat egyesíteni, ezek rendesen a' Népek' Szabadtság' szeretetének áldozatjaik lettek. — Ezen függetlenségnek meg kellett szünni idegen tartományok' elfoglalása után, mert kényszernek voltak szüntelen fegyverben lenni, hogy birtokokat megtartsák, és nagyítsák — Átlátták azért, hogy egy főre szükségek van: — az első *Constitutio* ennél fogva katonai volt az elfoglalt tartományokban, mely a' Rómaiktól abban különbözött, hogy itt a' Nép fajok' Fejei választották a' fő Vezért, a' Rómaiaknál pedig a' Fővezér tette az Alvezéreket. — A' másik különbség a' volt, hogy a' Római katonák Rómának számára foglaltak, a' barbarus Nemzetek pedig magok közt felosztották Zsöld helyett az elfoglalt földeket. (lásd *Europaeische Annalen* 1808. és *Constant. Porphyro genitust* Nro. 18.)

A' Nép faj fők azután is uralkodtak Népeiken, 's úgy látszik az örökség' Jussa szerint, a' Királynak pedig a' katonai végre hajtó 's valami főbirói hatalmat adtak át, de minden törvényeket, köz dolgokat, melyek

Nro. 18.) *Const. Porphy. de adm. Imp. c. 40.* a' magyarokról írja, hogy „ az elfoglalt földeket a' Csapatok közt mint a' „ folyó vizek mellett laktak, felosztották.“ Béla Jegyzője c. 6. említi a' Szövetség' egyik Czikkelyében, hogy „a' mit „ köz fáradsággal megszereznek, mindenik részesüljön belőle.“

a' nép fajokat illették, háborut, békességet, szövetséget, a' szabad mezőkön (Campus Martius) kellett elhatározni, hol a' Nép faj fői sokaktól kísértetve megjelentek, 's Népeik' Személyessei voltak. Hogy ez így volt a' Historia mondja, p. o. A' Francus Nemzetet tették a' *Chaucusok*, *Ansivarier*, *Cheruscusok*, *Chamaver*, *Actuavier*, *Bructerusok*, *Cattusok*. A' Saxok és Gothusok ilyen Nemzetekből állottak: a' Longobardusoknak 60 Csordái, 's azoknak Vezérei csak nem anyi Hertzegségeket formáltak későbbben Oloszországban. Jornandes szerint az *Ulungurok*, *Angiscirok*, *Bittugorok*, *Bardorok* Hunnus maradványu Népek voltak, valamint az *Uturgurok* és *Cuturgurok*. Az Avaroknak is kilentz nagy Csordáik és ugyan anyi Chánjok volt, kik egy fő Chán alatt voltak. Hasonlóképpen a' Magyarok hét Csapatokban jöttek ki hét Vezérek alatt, kik végre Arpádot választották Fejeknek.

§. 2.

A' Székely Nemzetről közönségesen.

Elromolván a' Hunnus nagy birodalom, egy része az elgyengült nagy Nemzetnek Erdélyben vette magát, és a' Maros 's Ólt vizek' mejjékeit szállotta meg, hol a' Gepidák' szomszédságában, úgy látszik, hogy az Avarok' kijöveteléig, inkább szövetségben, mint ellenségeskedésben éltek, kiknek reájok mint említettem is, nagy szükségek volt a' Longobardusokkal folyt háborukban — Az is nagyon hihető dolog, hogy azon három ezer fegyvert viselő Hunnusok, kik Thurótzsi szerint az ütközet' szerentsétlen kimenetele után Erdélyben vettek

magokat, itt kész telepekre akadtak, minthogy azt fel sem lehet tenni, hogy az Aszonyok', Gyermekek', Öregek' és betegek' őrizésére tanyáikon véd oltalom sereget ne hagytak volna hátra a' Hunnuszok. Már pedig hogy ők Moldvát és Erdélyt birták kétséget sem szenved, és mint felyebb előadtam, nékiek ezeken a' részekén több Telepek vólt, kikhez, mint felekezeteikhez bizvást vehetie magát a' külön szakadt, vagy is a' szerentsétlen csata miatt elszórt 3000 főkből álló fegyveres csapat, ha ugyan tsak Thurótziban nem hibás a' szám' kiírás.

A' Székely név szóban erre még nagyobb tanubizonyyságot kapunk: ugyan is Timon szerint (*Imago novae Hung. c. x.*) *Székely* custóst őrzöt (Tsüsz árka ma is nállok meg van) tett régen, mert *ma is* mond Timon »*Magyar Ország' némely birodalmaiban, mint a' Regétziben a' hegy és erdő őrzők Szekeliusoknak neveztetnek, 's azt írja Báró Apor Péternek továbbá Timon »kedves vólt nékem, hogy az Ety-monról való értelmem Bay Mihály' tanubizonyyságával megerőssödik, ki Scythianak egy résziben több Eszten-dökel ezelőtt követ vólt, 's állítja, hogy Ásiában is az őrzöket Székelyeknek nevezik.* (lásd Benköt is in *Transilv. Gen. T. I. p. 396.* és *Pray annales Regum Hungar. P. III. p. 388.*) Palma (*Notitia rerum Hungar. 1785. T. I.*) IV-dik Béla 1247-béli oklevelében olvasta »*Montium versus Moraviam Custodes Szekelios appellari.* A' Tudományos Gyűjteményből látom, (1828 VIII dik Kötet l. 86.) hogy Horváth István éppen ilyen értelemben van, azt irván, a' *Bissenusok Marchionatus* az az Székelységet, őrséget tettek: ezt állítja ha-

sonlóképen a' már említett Rajzolatokban lap. 9. így mondja ezt Schlötzer is krit. Saml. p. 182, 183. — (Nro. 19.) Ugy kell hát gondolkodnunk, hogy az Or-

Nro. 19.) Bombárdi Topographia Hungariae Segm. IV. Szamosközi után a' Székhelytől huzza le a' Székely nevezetét. (locus sedis) Béla' jegyzője c. 47. így ír: „Et in loco illo „Eudu subjugato populo illius partis aedificavit castrum, „quod nominavit vulgariter zecuseu, eo quod Sedem et „Stabilitatem constituit,“ (lásd Deseritzkit is T. I. p. 26. Töppeltint origines et occasus Transylv. Lugdum. 1667. p. 46.)

Engel a' Székely szót a' szökni — Szökelyek — Szaladók — huzza le, hogy Atelkuzuból elkergettettek, 's elszaladtak: de ez a' Hypothesis nem bévehető, valamint az sem, hogy a' Siculi vilissimi, pessimi, régi Kronikák' kifejezéseit a' Székelyekre alkalmaztatja, kik a' tanubizonyosságok szerint mindegy jó katonák voltak (l. c. T. I. p. 61.) hanem a' Bissenusokra igen jól illenek azon kifejezések, kikről írja Thurótzi P. II. c. 65. „A' Bissenusok pe- „dig minyályan elfutottak, mint a' Bárányok a' Farkasok „elől.“ Ugyan is voltak Siculi de Vágh nevezet alatt Bissenusi telepek, melyekről írja c. 57. Béla' Jegyzője „ve- „nit de terra Bissenorum quidam miles de ducali progenie „cui nomen fuit Thomizoba:“ 's ennek adta Tocsun Zulta' fíja Remey földjét a' Tiszáig, 's ezek a' Thomizoba' Bissenusi neveztettek Siculi de Vágh, mint Pray mondja, és Villae Bissenorum Gran és Sitovia közt említettnek 1075-béli Oklevélben is Praynál; ugy több Besenyő faluk Katonánál T. III. p. 393. (l. §. 14. II-dik Szakasz). Még 1114-ben is neveztetnek Bisseni atque Siculi vilissimi, Bisseni pessimi, et Siculi vilissimi Thurótz II. c. 63 — 65. mint láthatni Schlötternél Krit. Saml. p. 183 — 184. Ezek' birtokit későbbben Kunok' majd Tótok (Bosniai Croatok) ülték meg Pray és Schlötzer szerint.

szág' széleiken bizonyos ör- vagy székhelyek voltak, kik az Ellenség' közelítését észre vévén, a' fő vezér szállására hirt adtak, ha nagyobb erőre szükség volt, és magok meg nem tudták a' határt örzeni. (lásd felyebb §. 6. I-ső Szakasz és III-dik Szakasz §. 6.).

Már ilyen Szék' vagy Örhelyek a' Székely földön kezdetben 7 számmal voltak, mert a' hét szám ugy tetszik nékem különös becsben tartatott még Móses' idejétől fogva, ki első a' hetedik napot meginnepeltette a' Zsidókkal a' világ' teremtetésének emlékezetére. (Nro. 20.)

Az első Örtelepek, vagy Székhelyek tulajdon Vezérek alatt egy Főtől függöttek, kit a' nagy birodalom' elromlása után magok közzül választottak. Ezen fő tisztí hivatalban lévők egy darabig *Bajánoknak*, mások

Nro. 20.) A' Magyarok' hét Vezérei, és csapatjai, a' hét Kun nemzetségek, kik Kiownál a' Magyarokhoz állottak, az Ország' hét Részekre ciosztása, Erdélynek neve Regio septem Castrensis, mely már a' XIII-dik Századbau külföldi íróknál is előfordul, a' hét Vármegyék, és hét Szász Székek az első időkből arra mutatnak, hogy a' hét számnak különös erő tulajdonittatott. Hogy a' Rómaiak is a' hét számra sokat tartottak, mint más barbarus nemzetek is, bizonyítja Aulus Gellius Noctium Atticar. L. 2. c. 10. Róma hét hegyeken épült; Ajáxnak a' paizsa Homerusnál hét bőrrel volt behúzva, így a' Pandectákat is hét Részekre osztották, innen a' régi törvények szerint hét Tanuk kívántattak meg a' Testamentumban, 's maga Justinianus Császár így szól L. II. c. de vet. Jur. „In septem partes eos (Libros ff.) digessimus, non perperam, neque sine ratione, sed in numerum naturam et artem respicientes.“ A' hét Székekre felosztás nem történet munkája volt, hanem a' hét szám tiszteletben volt akkor.

szerint *Rhabanbánnoknak* neveztettek. — Az 1533-béli kéziratban előfordulnak nagyobb 's kisebb *Rhabanbánnok*; amaz *Gyula* cz *Horkáz*, a' fő igazgató volt Gyula: de ezt már a' Magyarok' kijövetelére kell érteni, kiknél a' *Gylas* és *Carchan* ítélő birói hivatalok meg voltak, mint Constantinus Porphyrogenitus bizonyítja de Adm. Imperii c. 40. és Szent László Decr. L. III. c. 2. a' *Sarchas* (vagy *Carchan*) még előfordul.

Honnan vette magát a' *Rhabanbánn* nevezet? bizonyosan nem tudom: Bayer szerint (Belii Adparat. ad Histor. Hung. T. I. p. 409.) *Ethil*, *Ethel*, *Rha* egyet jelentett, t. i. folyóvizet, — Attilát Etelenék is hívták, hogy pogány Eleink a' vizeknél áldoztak, törvényeinkből tudjuk; megeshetik, hogy a' két szóból *Rha* és *Baján* vagy öszvehuzva *Bán*, lett a' nevezet, mint hogy a' *Bajánok* vitték talán az áldozatokat is végben. *Pray'* és *Engel'* Munkáikban olvashatni, hogy mind a' *Bulgárok*, mind az *Avarok* közt több fő *Vezérek* *Baján* nevet viseltek. A' *Kolumbán Székely familia'* Genealogiájában, melyet I-ső *Apafi Mihály'* alatt igen kedves *Embere Kolumbán Ferentz* az *Udvarhelyi Levéltárban* volt régi jegyzések után készített, a' *Székelyek'* fő tisztjei *Baján* és *Dán* név alatt jönnek elő. Ez az író ilyen *Bajánokat* említ; a) *Poka* (régén írták *Pouka*) kinek maradéki az író idejében is *Pókafalván* 's *Galambfalván* nemesi szabadsággal éltek *Maros Székben*: hozzá teszem ehez, hogy a' *Pókahalma* *Kézdi Székben* *Csernáton* és *Kézdi Vásárhely* között ma is fenntartja ezen *Bajánnak* emlékezetét, hol kivált a' *Kézdi Vásárhelyiek* jövet menet, akár fáradtak lovaik, akár nem, azokat régi szokás szerint megpihentetik, 's e' volt az egyik *Tűzhalom*,

hol a' hirtelen felkeléskor tüzet gyújtottak jeladásra. (I. III-dik Szakasz §. 1.) b) *Colon*, (későbbben irták *Kolon*) atya volt *Bardótz*, ki sokáig viselvén a' Bánságot *Colonbánnak* neveztetett; ebből a' familiából ma is élnek többen mind a' katonai mind a' polgári renden. c) *Orbó*, az Orbai Szék' nevét innen meg lehet magyarázni; 's ma is él Orbai nevű familia. d) *Ders e*, *Ugron* ma is előkelő Nemes familia. — f) *Kiele*. g) *Bébók*. h) *Uzon*, ma is Sepsi Székben egy Népes Helységnek a' neve: ez az Uzon élt Árpád idejében. Ezután több Bajánokat nem említ, hanem a' maga familiáját származtatja le. (Meg van ez a' Genealogia a' Familiánál, és Benkő Gyűjteményiben is T. 10. in folio p. 217: az Enyedi Könyvtárban) Menyire érdemel a' Genealogista hitelt, nem bizonyos; legalább előttem a' Kolumbán familia Olosz eredetűnek látszik, melynek egy része ma is ősi lakhelyén *Oloszteleken* Erdő vidéken lakik, hol Olosz telepek szállhattak meg régen, (I. §. 13. III-dik Szakasz) és a' hol a' Kolumbán és Markó (Marcó) Familiák tisztséget is viseltek (V-dik Szakasz).

A' Bajánok után jöttek bé a' Székelyek közzé is a' Gyula és Horkáz hivatalok, melyekben lévők mind a' katonai mind a' polgári dolgokat igazgatták Tuhutum' Maradékaiból volt Fejedelmek alatt, (Nro. 21.) mig nem Szent István megkoronáztatván az igazgatásnak állandóbb formát adott. — Ugyan is Szent István alatt

Nro. 21.) Bela Jegyzője írja c. 27. „Tuhutum pedig hirta Erdelyt békességben és boldogul, és az ő maradéka egész Szent István idejéig.“

felosztatván a' két Ország több Vármegyékre, melyeknek Fő Ispánok parantsoltak, (Comites parochiani) a' Székely Székek régi birtokaikban nem tsak meghagyattak, hanem addig vólt szokásaikban, Törvényeikben anyival is inkább megtartattak, mivel ők a' határ széleket őrzötték. Világos ez az 1466-ban költ oklevélből, melyben a' Székelyeknek tulajdon törvényeik és szabadságaik említettnek, melyeket b. e. régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy *azokbun megerössítették* (§. 6. II-dik Szakasz).

Béjövén a' keresztyén Vallásal a' deák nyelv is, a' Fő Tisztek' régi nevezetei lassanként elenyésztek, azok helyett a' *Comes* és *Vicecomes Siculorum* nevek jöttek bé, minthogy a' Székely föld is egy Vármegyének vétetett, és még 1492-ben a' 8-dik Czikkelyben Comitatus Siculorum fordul elő, — így a' Kollár kéziratjában de generibus Siculorum »*alii vero sunt, qui nomine Comitatus tenentur.*

Lássuk hát már 1-ször a' Székelyek alatt kihat kell érteni? vagy is a' Nemzetnek alkotó Részeit; 2-szor, a' Nemzetnek Constitúcióját, mind a' kettőre nézve tsak a' történeteket kérdvén meg sine ira et studio.

§. 3.

A' Székely Nemzetről különösön.

A' Székelység legrégibb időktől fogva katonai nemzet, vagy is hadi nép vólt: Neve, birtokainak fekvése a' határ széleken, törvényei, és a' Historia ezt bizonyossá teszik. *Hadban szolgáló Emberek, vitézlk Rend* azon kifejezések, melyekben a' törvények a' Székelység-

ről szóllanak (l. Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 8, 16, 20. P. V. Edict. 59 — 70.). — Hogy jó katonák is voltak eleitől fogva, arról sok tanubizonyságok vagynak. Aranyos Széket érdemeik után kapták meg, melyeket hadi szolgálatok által szereztek: *pro meritorüs Servitiüs Siculorum nostrorum*, mint a' Privilegiumban van. — Mátyás Király írja 1473-béli parantsolatjában *Strenuum belli gerandi Studium Siculorum*. — Werbötzi Trip. p. 3. t. 4. *Siculi rerum bellicarum expertissimi*. — Mihály Vajda' Szabadtság' levelében » *A' Székelység mind régen, mind az ujabb időkben hadi tehetségeiről dilséretesen elhíresedett* « — I-ső Rákótzai György 1636-ban költ Diplomájában így ír, *A' Székelyek mind előttünk élt Fejedelmeknek; igaz hűségel, tejes erőből, és dilséretes katonai bátorságal szolgáltak; mind nekünk uralkodásunk kezdete óta mindenféle hűséges és legjobb házafiakhöz illő szolgálatoikat; 's katonai érdemeiket tettek*. Leopold' Diplomájában pedig *Genus hominum bellicosissimum* nével jelettetnek ki. —

Megtántorodott hát Schlötzer azt állítván, hogy a' Székelyek' vitézségéről nints a' régi Annalisokban emlékezet, mert a' felyebbi folyvást folyó bizonyságokból az ellenkező tetszik ki, melyekhez hozzá lehet adni Bethlen János Historiáját L. II. c. 5. és Tröstert Das alte und neue Dacia p. 318. kik szerint a' Székelységből állott mindenkor az Ország fő hadi ereje, és semmi ütközet nem vólt a' régi és ezen Irók' idejében, melyekben a' Székelyek részt nem vettek volna: 's maga Bonfinius (Dec. 5. L. 3.) bizonyítja, hogy 1493-ban keményen megverték a' Törököket Verestoronynál a'

Székelyek, és II-dik Wladislaus írja abban az Eszterdöben Mártius első napján Rómában, hogy 15 ezer Törökök maradtak halva (Raynaldi Annales Eccles. T. IX. ad annum 1493.) 's meg lehet, hogy ez is egy ok volt, miért később X-dik Leo Pápa pénzrel, gabonával, puskapórral, ágyukkal, saletrommal 's a' t. igyekezett segíteni II-dik Wladislaust, hogy jobban bődöglulhasson a' török hatalom ellen. (Epistolarium Petri Bembi Leonis Decimi Pontificis maximi nomine scriptarum L. XVI. Basilæ apud Frobenium 1538. L. X. Epist. 3. — 23.) Ugy gondolom, hogy a' hazai oklevelek, Királyaink 's Fejedelmeink bizonyágtételei, úgy a' nemzeti Irók ebben a' tekintetben több hitelt érdemelnek a' Székelyek vitézkedésekre nézve, mint a' máj idegen Irók, kik ho'nyi történeteinkben, 's kivált belső alkotványainkban éppen nem nagyon járatosok. — — Ez a' derék Nemzet kezdetben két osztályból állott, úgy mint *Lovasokból* és *Gyalogokból*. A' deák nyelv elhatalmazása után, hogy a' puskapór és puska a' hadakozásban felvétettek a' XV-dik Században, az elsőket nevezettek *Primipilusoknak*, a' Gyalogok *Pixidariusoknak*. Még Mátyás Király lustrale edictumában 1473-ból *Equites* et *Pedites* nevek fordulnak elő, jól lehet bizonyos Mátyás Király leveléből, melyet Timon felhoz, hogy Gyalogjainak ötöd része puskás volt már: úgy gondolom tehát, hogy a' pixidarius nevezet csak a' XV-dik Század' vége felé jött szokásban. — Hadi és Polgári Tisztjeiket szabad választással tették magok közül a' Székelyek, kivéven a' Székely Ispánokat, kiket Szent István' oltá a' Királyok, és Fejedelmek tettek mindenkor, a' mint ez az 1492-ben tartott Diaeta 8-dik Czik-

kelyéből és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 1. világos. — A' régi időkben minden hivatalok, mint más Nemzetek közt is, a' Székelyeknél személyesek és nem örökösök voltak; az egész Nemzet egyenlő szabadsággal, jussokkal és törvényekkel élt; az érdem és nagyobb birtok után minden szabad Székely hivatalt nyerhetett, vagy más szóval, nem volt elzárva egyik előtt is az ut a' felyebb hágásra. Ilyen értelemben volt ebben a' dologban Benkő József is, kinek fáradhatatlan igyekezetét Erdély Ország' historiája felvilágosításában világot látott könyvei és számos kézirati eléggé bizonyítják. (Nro. 22.)

Minden tudja hogy ma a' Székelyek három rendet formálnak, u. m. *Nemes*, *Lovag*, és *Gyalog* rendet. (Primores, Primipili, et Pixidarii) Az Oklevelekben neveztetnek gyakran *Siculi trium generum*: a' már hát a' kérdés, mikor és honnan származott a' Primor vagy is nemesi rend, holott az egész Nemzet fejenként mindig nemes volt az előtt is, és ma is az? *Scythuli nobiles privilegiati* ugymond Werbötzi Trip. P. 3. t. 4. Első Ferdinand' Comissariussai pedig hivatalos tudósításaikban jelentik fel 1552-ben » *el vagynak osztva három rendekre, az Előkelők hívattatnak Nemeseknek, kik Patriciusok, Bárok helyett tartatnak; a' másik rendet teszik tulajdon nyelveken a' Lófő Székelyek, deákul Primipilusok* (lovag rend — equestris

Nro. 22.) *Equites secundi ordinis — incunabula Primorum Imago Nat. Sic. p. 44.* Ebből az Ideából megy ki Benkő mindegy más munkáiban is, hol a' Székelyekről szóll. — Primipilus vagy Antesignanus a' Rómaiaknál egyet tett, Pilum alatt Nyilat is Lándzsát is értettek.

ordo) a' többiek a' köznép (plebei) de minyájan nemesek. (Imago Nat. Sicul. p. 42. lásd lejjebb §. 5.).

Hogy az első megszálláskor csak Vezértisztekből 's szabad emberekből állott a' Nemzet, kik egy Caste — és egy vér voltak, senki sem kételkedik, a' ki más Nemzeteknek historiáját figyelmetesen olvasta. — De vajon a' Tisztségek nem voltak é bizonyos Familiákhoz kötve? Nékem úgy tetszik, hogy Werbőczy' szavai erre mutatnak, *qui per tribus et generationes, atque lineas generationum (antiquorum more) haereditates ac officia inter se partiuntur et dividunt.* P. 3. t. 4. — Az 1571-ben kijött fordításban, mely Veres Balázstól való, ez a' hely így van áttéve » *kik örökséget, és tiszte, nemzetségre és nemzetségnek ágazatira régi szokások szerint osztanak köztök:* de a' Tribus szó itt nints át fordítva, melyen a' Nép fajokat, vagy Törzsököket kell érteni. — Ugyan is az egész Nemzet még Ásiában Törzsökökre volt felosztva a' szerint, a' mint az emberi Nem szaporodott, nagyobb vagy kisebb számból álló Familiákra feloszlott, melyek bizonyos Törzsökök alatt egyesítették magokat. A' VI-dik Századbéli Író Agathias L. V. c. 6. bizonyítja » *Hi omnes et Scythae et Hunni vocitabantur, seorsim tamen et per generationes: nam partim Cotriguri appellantur, partim Ullizuri — partim alias, utcumque patrium illis est gentibus et consuetum denominari.*

Kijövéen Ásiából több ilyen törzsökös egy fajú és vérű Nemzetségek, utjokban idegen, és vérségben távolabb álló Népcsapatokat is vettek fel magokhoz szövetségben, vagy az ellentállókat meghódítván adózókká és jobbágyokká tették. — A' Hunnus nagy Nemzettől

elszakadt Székely telepek is ilyen Törzsökökre voltak felosztva. Simenfalvi hat ilyen Törzsököket (nálla *Nem*) számlál elő, ugymint *Halom*, *Eröslik*, *Jenö*, *Medgyes*, *Adorján*, *Abrán*, mint Benkö in Speciali Transilvania a' kézirat után felhossa: de úgy gondolom, hogy az Adorján a' deák Adrianusból származván, ezen Törzsöknek más nevezete lehetett kezdetben; leg alább *Adrian telke* 1338-ban, 1422-ben költ oklevelekben *Hémer*, *Dooh*, és *Krász* Kraszna Vármegyei faluk' határainak kijáratása felett négytszer is előfordul, (Collect. Jos. Benkö fasc. 8. Nro. 15.) és Adrian vagy Hadrianus Erdélyi Püspök is volt 1181-ben. (Katona Hist. Crit. T. IV. p. 241. et seq.) Így lett a' Vitályos Székely Familia a' deák Vitelliusból, mely Név a' Czerjék Familia' régi Leveleiben majd *Vitalusnak* irattatik, majd *Vitelliusnak*: így a' Karátson ágazat az Abrán Nemből Maros Széken (Vindiciae anonymi p. 352.) —

A' felyebb megnevezett Törzsököket olvashatói Kovachichnál Script. Reg. Hung. Minores T. I. p. 339. de Generibus Siculorum régi kézirat szerint azzal a' különbséggel, hogy Eröslik helyett *Örlötz*, Abrán helyett *Zabran* van írva; de ez semmi változást nem tesz a' dolgon; mert régi oklevelekben előfordul *Terra Tribus Zaran* is, a' mi éppen az a' mi Abrán, vagy Zabrán: Meggondolván azomban hogy a' Székelyeknek hét fő Székeik voltak kezdetben, bizonyos lévén az is, hogy Tribus *Achaz* (Ákos) némely Székely familiák' törvényes leveleikben a' XVI-dik Században előfordul, inkább hihető, hogy a' Székelyek hét Törzsökhöz való, valamint a' Magyaroknak is Constantinus Porphyrogenitus tanubizonyosága szerint hét Nemzetségei voltak.

Engel közli Gróf Eszterházi Joseph Nepom. kéziratját (Vindiciae anonymi p. 350. et seq.) mely szerint 1548-ban Maros Székben a' Tisztségeket hat Nemben és 24 Ágazatokban viselték, 's nem ok nélkül megjegyzi,

1-szor) Hogy egyik vagy másik Nem, vagy Törzsök' számában idővel megkissebedhetett, elszegényedhetett, 's a' szerint aláb szálván a' Törzsök neve is elenyészett, vagy ágazatokra oszlott fel.

2-szor) Hogy némely Ágazatok meg gazdagodván, és számban is meg szaporodván, újj *Törzsökké* vagy *Nemmé* váltak által.

3-szor) Néhány Familiák fényességben jöven, újj ágazataik róllok neveztettek el. Én ezen vélekedését Engelnek példákal is bizonyítom.

Csik Szent Tamási Lázár Bálint, Mátyás Király alatt ki eszközölvén Kászon Szék' Privilegiumát, (IV. Szakasz §. 5.) mind maga, mind Maradékai Kászon Székben nem tsak befogadtattak, hanem a' Nép' megegyezéséből szép Birtokokat kaptak, és a' Tisztség viselésben más Nembéliek és Ágazatok felett megkülömböztettek. — A' XVI-dik Század' első felében készült oklevél megérdemli a' közlést vagy tsak a' Székely tiszta Magyarságért is, mely nints deák szókkal meg keverve. — Az ide tartozó hely így van:

Pataki Antalnak hűséget adnak a' Kászoniak, hogy Lázár Bálintot készek fejek felé felvennik, és a' Tízben is befogadniok, úgy hogy az hat Nemben mindenikken elbirja egyszer egyszer az Tisztet, és mikor az eltelik, állyon az Halom Nemben, és mikor az Halom Nemnek előjö Tiszt, akkor az Halom Nembéliekkel együtt birjon Tisztet; csak hogy általmaz-

za őket minden hatalmastól; sőt még annak felette-
vélle edgyütt akarnak minden költségekre futni, min-
denre a' hová szükség futniok az ők szabadságokért
sem akarnak egyebet eö nállánál uralni, hanem tsak
ötlet, és az ő maradékot, tsak őket elszakaszsa Csiktől.

Ezen közben Király jö bé Erdelybe, jö Me-
gyesben, bocsátja két Itélőmesterét Székely földére,
egyiknek Gergely Mester, másiknak Bodó Gáspár
völt neve, azt hívták Praepostnak is, (NB. Egy Bo-
dó Miklós 1447-ben Székesfejérvári Praepost volt. Pray
Annales Reg. Hung. P. III. p. 61.) ezek Székéről Szék-
re jártak, 's úgy ítéltek, — jövének ide Csikba is bé.

Immár Lázár Bálint kezd eljárni az Tisztek-
ben, mind az föld népe nékiadta vala azt kezében, —
meghal, nem járhat mind az hat Nemnek Tiszteiben
el, hanem az fija Lázár András tölti bé. Mikor ki-
telik, mondnak az föld népei, Uram immár az Ha-
lom Nemben álljon kegyelmed, mondnak az Halom-
nembéliek, nem igazság az, hogy nekünk eö kegyel-
met osztó társuk adjátok; a' több Nembéliek éppen
megmaradnak, mert Lázár Bálint minyájunkért fá-
radott, költött — Végezék, hogy úgy legyen, hogy egy-
esztendőben az Lázár Bálint Maradéki Birák légye-
nek, és az másik esztendőben se Birák, se Had-
nagyok: az ölta még Lázár András élt, ő
is úgy birta Hászont, és oltalmazta: Lázár András'
hölta után Lázár Ferentz meg ekképen birta és oltal-
mazta, a' föld népe se uralt, oltalmult, senkit egye-
bet, eö sem erőltette egyéb szolgálatra eöket, hanem
tsak az ő szabad akarajok szerint, az mint szolgál-
tak mind olyan jámbor földes Urokat. (1700-ban

13 May készült hiteles törvényes Párból ki írva Székely Dávidnak Lázár István, Ferentz, 'Sigmond, Antal Grófokkal folyt Per-Levelek között)

Hogy a' Törzsökök (Nemek) száma némely Székekben meg kevesebbedett, ki tetszik onnan, hogy Maros 's Kászon Székekben hat Nemről szóllanak az Oklevelek, ellemben Kezdi Székben már Zsigmond Cászár' idejében csak öt törzsökös Nemek voltak, mint kitetszik Kezdivásárhelynek adott, és 1427-ben 4-dik Octoberben költ Szabadtság' Levélből „*Sigismundus — fidelibus nostris universis Senioribus Siculorum nostrorum ad sedem Fizdi vocatam pertinentibus salutem et gratiam. Gravis Querela pro parte fidelium nostrorum universorum populorum et hospitum totius Communitatis Civitatis seu Oppidi nostrae Majestatis Thorja Vására appellatae nobis allata aures nostras pulsavit vehementer, quovis ipsam nostram civitatem seu Oppidum ad quinque Geneologias seu Generationes vestras inter vos dividens — ipsos per multipliciū et assiduarum taxarum impositiones — impedivisset is* (A' Város Levél' tárából ki írva lásd II-dik Szakasz §. 12.)

Egy uttal közlöm Engel után a' hat Nemek' és 24 Ágazatók' neveiket, melyek Maros Székben Tisztségeket viseltek, melyeket össze kell vetni a' III-dik Szakasz 1-ső §. elő fordulandókat, és §. 7 II-dik Szakaszban befoglalt Historiai Resultatumokat.

Hadnagyság

Bíróság.

Halom Nemben Gyürg Ágon Megyes Nemben Megy Ágon.

Ewrylych „ — Bwd — — Jeneu „ — Boroszló.

Jeneu „ — Zwmwew — Adorján — Poson.

Megyes » — Megyes — Abrán — Nagy.
 Adorján » — Theled — Ewrlyk — Bud.

(Thelegd.)

Abrán » — Nagy — Halom — György.

Halom » — Péter — Megyes — Kwr.
 E — » — Zowat — Jeneu — Blasy.
 L — » — Vy — Adorján — Vatzman.
 M — » — Budor — Abrán — Vy.
 Ad — » — Poson — Ewrlych — Ethken.
 Abr — » — Gyerw — Halom — Péter.

Halom » — Gaboud — Megyes — Budor.
 Ewrlych » — Seprwd — Jenw — Zwmmwrw.
 Jenw » — Boroszló — Ad » — Vay.
 Megyes » — Kürt — Ab » — Karatsyon.
 Adorján » — Vatzman — Ew » — Seprwd.
 Abran » — Wy — H » — Gabud.

H » » — Naznan — M » — Gyarnos.
 E » » — Ethken — J » — Vii.
 J » » — Blasy — Adorján — Thelold
 (Thelegd.)
 M » » — Gyarus — Ab » — Gyerw.
 Ad » » — Vaga — Ew » — Zwat.
 Ab » » — Karacsyon — H » — Naznan.

Megyes Nemben Dudor ágon vagynak két Lófő-
 ségek Akosfalváról és Vajából

Megyes Nemben Gyarus Ágán vagyon Ákosfalvi házra.

Abram — Wy — az Akosfalvi házra.

Ebből az is kitézik, hogy az Ákos Nem (Tribus Achaz) a' Budor vagy Bodor mái Létzfalvi Székely Familia levelei szerint bizonyoson mint törökös Nem már 1548-ban megszűnt lenni: Huszthi András Erdélyi Vajdáról írt kéziratjában p. 61. felhozott 1317-dik Évbéli oklevélben előjö mint Homo Regius *Akus filius Elley*. Szirmay Antal emlit a' Zempléni Fő-Ispánok között (Notit. Hist. Comitatus Zempl. Budae 1804. p. 14.) 1321-ből *Michk* vagy *Mike* másképpen *Mikes* vagy *Michqel* nevűt de Genere Akus.

Ezek szerint Werbötzi szavait úgy kell érteni, hogy minden Törzsök maga tette a' maga Tisztjeit, mindenik maga osztottafel a' földeket maga Nemzetségei és Ágazatai szerint, 's megvallom hajlandó vagyok azt hinni, hogy a' Fő-Tisztségek még Ásiában tsak bizonyos Familiához voltak köttetve, kiknek Elejik vitézségekel mások felett kimutatták magokat, a' mint hogy ez ma is így van az Ásiai szabad Népek közt Kaukasus' vidékein mint Klaproth 's más utazók beszélik (I. §. 7. II-dik Szakasz §. 1. III-dik Szakasz.)

Nem kell azomban itt azt gondolni, mintha már a' Nemesi Rend, úgy a' mint az ma Európában elötteünk áll, akkor is ily formában lett volna meg. A' Tisztihivatalok tsak érdem' és nagyobb tekintet' pólczai voltak, a' Népek minden tagjai egyenlő szabadsággal és törvényel éltek, köz dolgokról együtt tanácskoztak, mint Tacitus de moribus Germanorum megjegyzi. *A' kisebb dolgokról a' Főtanácskoznak, a' nagyobbakról minyályn, úgy mindazonáltal, hogy azon dolgok is, melyeknek elhatározása a' nép akarajától függ, a' Főjelenlétekben vizsgáltatnak meg.* Így mond-

ja ezt Thurotzi is Chr. P. II. c. 10. a' Magyarokról, 's több példákat olvashatni Bália Samuel' könyvében *Erdeyország' Nemzeti Törvényei Kolosváron 1791. p. 132.* — A' szabad szovatolást (voxolás) minden nagyobb fontosságu dolgokban és Gyűlésekben gyakorlotta a' Nép, mindenki elébb hághatott érdemei után.

§. 4.

A' Magyar Nemeség' Eredetéről.

(Kollar, Pray, Engel, Kelemen után.)

Szent István' Törvényeiben már ilyen különböző nevezetek fordulnak elő *Barones, Comites, Milites, Nobiles.* (L. 1. c. 4.) Hasonlóképpen L. II. c. 14, 15, 18, 33, emlittetnek *Comes, Miles és Vulgaris,* 's alább mindjárt *Valentes* ellenében tétetnek a' *Vulgares.* A' Comesre nagyobb büntetés van kiszabva mint a' Milesre, erre ujra nagyobb, mint a' Vulgarisra, de csak az érteki büntetésekben; mert a' *Majores, Minores* vagy *Vulgares* ujra megkülönböztetnek, 's rendeltetik, hogy a' nagyobb Rendűek, kik az Isteni tisztelet alatt helytelenül viselik magokat, pirongatassanak meg, és gyalázatosan hajtassanak ki a' Templomból; az alacsonyabb rendűek pedig kötöztessenek meg a' tornáztban, és korbátsóltassanak meg. Cap. 33. pedig megkülönböztetik a' *Miles és Milites sui:* Cap. 16, és 50. L. 2. *Seniores et Servi, Serviens és Comes* külömbiségek jönnek elő. —

Ezeket a' helyeket én így értem: A' Comites, Barones, Milites, Nobiles, Seniores, Servientes tették a'

Valens Classist, vagy más szókkal a' Magyar Nép parantsoló Úr volt, a' Vulgaris pedig engedelmeskedő (lásd. Werbőzit is P.I. Tit. 3.) A' Tisztviselők tekintetesebbek voltak azoknál, kik a' Társásának egyenlő tagjai voltak, vagy is kiknek ügyes bajos dolgaikat elgazitották, 's ezen Tisztviselők voltak az ugy nevezetett Barones, Comites, Seniores, kik mellé más kissebb tekintetű Tisztviselők is rendeltettek. — A' szabad Magyar Népet tették pedig a' hadiemberek, vagy *Milites*, kiknek az Almussal kötött szövetség szerint jószágok jutottak az elfoglalt Országban, 's így minyájan földes Urak lévén, a' hivatal és Birtók' nagysága tett közöttök csak különbséget, de mind ugyan azon egy szent Korónának tagjai voltak, egyik a' másiknál nem volt előbbvaló, hanem ha a' hivatalok nagyságánál fogva, melyekben még a' születetésnél fogva örökösödés nem volt behőzva, kivéven a' Fejedelmi házat, melynek örökösödését a' hét Vezérek Almus' familiájában elfogadták (lásd Kovachich Tentamen de Jobbagionibus Castri Claudiopoli 1814. p. 30. és még 1447-ben is articulariter határozott meg, *Munus Supremi Comitum haereditarium non sit*: Kelemen l.c. p. 195.)

Azomban a' hadiemberek is ugy látszik, hogy már Szent István alatt két rendre oszlottak; 1-ször *A' Birtokosokra*, kiknek józágaikon Pogány vagy Kereszttyén Jobbágyok, és Szabadosok laktak, ezek voltak a' *Seniores* (Seigneurs — Domini.) *Servientes Regis*, későbbben *Nobiles Donatarii*: 2-szor.) *Jobbágytalanokra*, kik közzül sokan a' Birtokosok' oldalaik mellett szolgáltak. (Milites servientes, később Egyházi Nemesek.) Erre mutatnak a' Miles és Milites sui Seniores et Servi

kifejezések c. 33, 50, L. II. mint felyebb láttuk. A' Seniores Nevezet elő fordul a' 13, és 14-dik Századokban is némely Oklevelekben mind a' Székelyeknél, mind a' Szászoknál, mint alább megfogjuk látni, kik közül a' Tisztviselők' egy része választatott.

A' Vulgaris vagy Közrendet tették a' meghódított Ország' lakossai, a' bejött Idegenek, hadifogjok, és kiket hibájokért a' katonai rendből kivetettek. Werbötzinél P. II. Tit. 3 az elsőbb rendűek *Populus*, az utolsó *Plebs*. De nem minden idegenek (*Hospites*) tartoztak a' Közrendhez, mert több előkelő idegenek jöttek az Országban Szent István' őrta, vagy bé is hivattattak, kik a' Hazának szolgálatokat tettek, 's nagy méltóságokkal felruháztattak. (l. az ily előkelő Idegenek' Laistromát Schlötzernél Krit. Samml. p. 194 — 196 — Trösternél l. c. L. 2. p. 144.)

A' Közrendből teltekké 1-mo) *Cives Castrí* vel *Castrenses*, kik vagy nemes hadifogjok, vagy megváltott keresztyén jobbágyok és így szabadosok voltak, kik a' Vármegye' zászlója alatt katonáskodtak, a' Vármegyéjéhez tartozó földökön laktak, 's mint egy állandó katonaságot formáltak. Ezeknek Tisztjeik voltak a' *Jobbagiones Castrí*.

2-do.) *Szent István' Szabadjai*, kik éppen úgy a' Vármegyéből kiszakasztott földön laktak, de valamivel tekintetesebbek voltak, mivel a' Fejedelem' udvarában is strázsáltak.

3-tio.) *A' Vármegyéhez szolgálók* (*Servientes Castrí*)

A' Köznép' többi része tudnillik, mely Századokra Tizedekre felosztva a' Falu' Hadnagyja alatt az idők-

höz képest ha kívántatott in Massa, vagy részenként fegyvert fogott. — Váltak még 4-to.) *de Castris exempti* név alatt, kik a' Szent István' Szabadjaival egy Categoriában lehettek, és későbbben, úgy mint II-dik András alatt jönnek elő.

A' Valens Classis' Nagyai, másképpen *Servientes Regis, Equites Aulici, Familiares Regis, Banderium Regium, Regia Domus Regis Hungariae; veri primi et naturales Servientes regales* nem voltak Vármegyei Jurisdictió alatt, hanem tulajdon nemes vagy Szólgabírái voltak, 's a' Király' zászlója alatt gyűltek össze. Ezek voltak a' Korona' tagjai, kik örökös jóságokat birtak az első elfoglalásnál fogva: ebben az osztályban első helyet foglalt a' Papi vagy is Praelatusi Rend, később lettek a' Közrendből a' Városi Rendiek, mikor már a' Keresztyén Vallás szelidítette valamenyire a' szíveket, és a' kereskedés lábra kezdett kapni.

A' Valens' Classis volt hát a' mái Magyar Nemességnek böltsője, melyben mindazáltal a' derék Katonák sőt mások is felvétettek a' Közrendből, mint Példákal bizonyítja Kovachich Tentam. de Jobb. Castri p. 31 et seq. úgy Szirmay Notit. Topogr. Polit. Comit. Zempl. p. 32.

Szükségesnek tartottam a' Magyar Nemesség' Eredetéről szólni, hogy egybe hasonlítván azt a' mái Primori Rend' kifejtődésével a' Székely Nemzet' kebeléből, győzetessünk meg arról az igazságról, melynél fogva mind az erkölcsi, mind a' természeti világban hasonló okok hasonló következtetéseket hoznak elő.

Valamint az utoljára kijött igaz Magyar törzsökü Nép együtt véve, és különkülön Szabad az az Nemes

volt, — úgy a' Székelység is: valamint ott, úgy itt is mindenik, ki igaz Törzsök alá tartozott, született katonává volt. Minda' hét Törzsököknek megváltak az ő Haditisztjeik, kik a' polgári ügyeket is igazgatták; míg nem a' társaság' szükségei szaporodván, azoknak ellátására polgári Tisztviselőket is tettek, 's így a' hadi dolgokat a' polgáriaktól elválasztották: de még akkor is a' Haditiszteknek nagy béfoljások volt a' polgáriügyeknek ellátásában, mint hogy sok oly tárgyak adták elő magokat, melyek néminémű egybenkötetésben állottak a' katonáskodással (lásd §. 2. IV. Szakasz) Még 1600-ban is a' Létzfalvi Országosgyűlésben a' határoztatott » *végeztük azt is, a' mint a' régi időben az Háromszéken Királybíró volt, azonképen mostan is az Kapitány mellett egy Királybíró lehessen a' Törvények elővételeért, főképpen a' gondviselésnek nagyobb alkalmatosságáért, mint hogy több Székeken is úgy vagy on, de a' Kapitányhoz hallgasson* (Thesaurus actorum Comitatum Transilv. pag. 873.)

§. 5.

A Székely Nemzet felosztása 1562-ig.

Az egész Székelység eleinte két Rendre oszlott; úgy mint *Lovasságra*, és *Gyalogságra*. A' Primori vagy Nemesi Rend csak későbbben formálta ki magát első Classisává, neveztetvén *Pótiornak*, fő, előkelő Nemességnek, mely a' Valens szót egészen kimeríti, jól lehet Szent István' törvénye' értelmében vévén a' szót az az egész Székelységet illeti.

Legrégibb Oklevél, mely a' Székelység' két Rendjét említi, tudtomra 1096-ból való; tudnillik a' felhoz-
tam Lörintz Milkóviai Püspöklevele a' Kezdi, Orbai, Sepsi's más több Praesbiterekhez, melyben ezeket két dologra kéri, 1-ször) hogy a' Cathedralis Ecclezsiai Templom' felépítésére collectát gyűjtsenek, 2-szor) hogy a' Székelyeket a' szent földre való háborúra serkentsék: a' hely így van: *ita utriusque ordinis tam Lőohfew quam Uharlog vocati; militares et fortes viri, juniores praesertim, quorum amor Salvatoris corda implevit.* etc. Milkóvia P.I. p. 55.

Ebben az időben hát még csak Lőfökből és Gyalogokból állott a' Székelység. — A' Primori Rendről, az Ordó trium Generumról nem kaphattam semmit, a' XII, XIII, XIV-dik Századbéli Oklevelekben is; még a' híres Ádománylevelében is IV. Lászlónak 1289-ből a' Kezdi, Aranyosi Székelyekhez semmi nyoma nints a' Primori Rendnek, sem az 1313-ban költ, azt meg-erősítő Királyilevelében Károlynak (Nro. 23.)

Megnéztem több régi Okleveleket is, milyenek IV. Béla Ádománylevele 1252-ből a' Nemes Familiának *super terra Szék*, mely in Transilv. Generali ki is van nyomatva, Comes Blasius Testamentumát az Oporfiaknak 1312-ből, Tamás Vajda' Mandatumát 1324-ből,

Nro. 24.) Elője ugyan a' Primor szó Eginhárdnál „Thudun unus „ ex Primoribus Hunnorum Aquisgranum ad regem venit” etc. in Annalibus de Gestis Caroli Magni ad annum 796 apud Duchesne T. II. de itt d' fővezért kell érteni, más az hogy a' Primor, Primipilus, Pixidarius deák nevezetek később jöttek bé a' Székelyekhez.

és a' Káptalan' jelentését az Aporok' Osztájos Perekbén, 1-ső Lajos' privilegiális Levelét 1360-ból a' Mikó Familiának *super restitutione quarundam Sessionum in Olthemen, et Malmás*, (Oltszem 's Málnás) Zsigmond Császár' rendelkezését Miklosvár Jurisdictionja felől 1404-ből, Beretzk Várossa' Privilegiumát 1426-ból, de egyikben sem emlékeztet a' Primor szóról, hanem ilyen kifejezések jönnek elő »*Siculi de Hezdi, de Sebus*, vagy *Sebes; Providi viri, Judices; Consules; Seniores villae Miklosvára*. Az 1349-béli Oklevélben *Magister Jacobus filius Miko de Hydvég*. István Erdélyi Vajda' ítélete szerint, mely 1345-ben a' Thordai gyűlésben hoztatott Pousa és Vas familiák' perében, egy Káptalani Transumptumot hoz elő Pousa István 1291-ből, melynek tartalma szerint *Lófő Pethus Fija 's Imre Buthus Fija* felét vették meg Czegének Farkasi Pétertől Doboka Vármegyében, más felét megvette Pousa Péter »*Quod Petrus Farkasi — in alia medietate Lophae Siculo filio Pethus et Emerico filio Buthus pro septem Marcis vendidisset*: 's jól lehet az eladás megczáfoltatott az Ellen féltől, 's Pousa István törvényesen elesett keresetétől; annyi czélunkra világos, hogy azokban az időkben is csak Székely Lófőkről van szó (Collect. Jos. Benkő fasc. 8. Nro. 14.) — Nem találta fel a' Primor szót és Primori Rendet a' legrégebb írásbéli Constitutiójában is a' Székelyeknek 1451-ből Hunyadi János' idejéből, mely ki is van már nyomtatva: de ez a' kifejezés *Siculi trium Generum* elője már 1409-béli Oklevelében Nádas Mihály Székely Ispánnak a' Madarasi Familia perében, melyet felhoz Huszthi An-

drás, (Vajvodae seu Duces Transylvaniæ ex archivis publicis et privatis Collecti p. 98. mss.) a' hely így van benne, *Nos Michael filius Salamonis de Nádas; trium Generum Siculorum Comes, memoriae commendamus, quod in Congregatione nostra* etc. Hasonlóképen előjö ez a' kifejezés Lábathlan János' Székelyek' Ispánja törvényes ítéletében 1459-ből, melyet az 1818-ban kiadott Székelyek' Privilegiumiról való Gyűjteményben meglehet olvasni, ugy elő fordul a' Három Nemzet' Egyesületéről szőlő Oklevélben is ugyan abból az Évből (Schlötzer Krit. Samml. I. c.)

A' *Potiores* nevezet pedig előjö Szentgyörgyi és Boznyi Grófnak Jánosnak 1466-ban Zabolán irt parancsolatjában; ugy Mátyás Király' Decretumában 1473-ban említettnek a' Primorok ekképen: *keservesen panaszkodnak nekünk a' mi Székely Lovagjaink, és Gyalogjaink, miképpen őket némely Primorok Nemzetségekből pénz büntetéssel terhelik* (Imago Nat. Sic. p. 50.) II-dik Wladislaus' levele 1515-ből *Primoribus caeterisque trium Generum Siculis* van intézve, melyel az ököradót Lajos Király' koronázására fecszedeti, mint azt Engel és Eder világosságra hozták.

Okleveleink tehát tudtomra az 1409-diki Éven felyül nem mennek a' Primori Rend, vagy Siculi trium Generum említésében; de nagyon hihető, hogy már az előtt jóval külön választotta magát a' tehetősebb Rend, de facto nem tsak külön Caste lett, hanem a' hivatalokatis igyekezett a' maga embereivel bétölteni: — Nagyön természetesen ment itt is mint minden más Nemzeteknél a' dolog. A' Rómaiaknál lettek a' *Patriciusok*, kik a' Nemzet' virágjai voltak, *Equites* et *Ple-*

beji: a' Francusoknál a' *Majores Domus*, (*Antrustions*, fideles regis, Leudes, Vassali, Seniores, majores domus, qui sunt in truste Regis: lásd Montesquieu *Esprit des Lois* L. XXX. ch. 25.) a' *Nemesi Rend*, és a' *Köznép*, a' Magyaroknál *Proceres*, *Nobiles*, és *Vulgus*.

Az előkelő Székely Familiák' Eleji is mint mondtam nem formáltak mindjárt külön rendet, hanem csak idő múlva. — *In Lege Salica Nobilium nulla fit mentio* azt mondja Devalois, 's Henaut Praesidensnek, Popeleniere-nek Frantzia Országról írt Historiájokban több példákra akadunk, hogy azután is, mikor már a' *Majores Domus* Hertzegi, Grófi külön fő rendre, a' többi Feudatariusok pedig állandó nemesi Classisra át változtak, még a' XVI-dik Században minden ki eljuthatott a' Nép' Classisából is talentuma után fő hivatalokra. Így volt ez a' sokkal kisebb számú Székely Nemzetnél is, ha bár a' Primori Rend állandóságra jutott, mint az 1505-béli Udvarhelyi Constitutióból kitetszik, mely szerint a' Primori Rendből 4, a' Primipilus Rendből 13 Szék ülő Birákat tettek: Hogy a' Kapitányok és Királybirák is az egész Nemzetől választattak, és a' 17 Számban belé foglaltattak, arra mutat a' Constitutióban előforduló hely » *A' Kapitányoknak, és Királybiráknak esztendőnként a' kik egyik a' másik helyében következnek a' Tisztviselők között, ha valaki ez idő folyásában meg találna halni, akkor mindjárt hasonló Rendek között a' megholt helyében, kik ugyan azon megmondott Székben laknak, mást választanak, hogy a' 17 szám a' mi országunkbéli Birák közt meg ne fogyathozzék* (Bod Péter *Memorabilia Siculorum*

mss. de ki is van nyomtatva az 1818-béli Gyűjteményben).

Mind ebből, mind az Agyagfalvi Constitutióból az is kitetszik, hogy a' Nemzet még ekkor tsak Lovas és Gyalog Rendből állott, a' Primori Rend pedig még ekkor kevés számból állván, különös érdemeiért mint nagyobb birtokaiért megkülömböztetett, betsben volt, de kirekesztő Jussokkal nem birt. — Innen lehet megmagyarázni már, miért az Udvarhelyi Constitutióra a' Nemzet megesküdvén, tsak két Rendről van a' szó: *annakokáért mi hasonlóképpen valók Lófejek, és köz Rendek felemelvén jobb kezeinket erőss hittel megesküdvén, etc.* az Előjárók pedig hivatalok' jól folytatására eskettettek meg. — Igaz, hogy az Agyagfalvi Constitutióra a' Primori Rend is megesküdütt, de ennek a' Constitutiónak egész szelleme abból áll, hogy a' Nemzet hűségét igéri II-dik Wladislaus Királynak, (fidei assecuratio) melyre tehát a' Primoroknak is, mint a' kik legtöbb jót 's rosztat tehettek mások felett, hiteket kellett letenni.

Hogy a' Primori Renden tsak a' birtokosabb és nagyobb tekintetű Familiákat kell érteni, kik azért a' Nemzettől nem szakadtak el, sem akkor mindjárt külön Castot nem formáltak, kitetszik Mátyás Király' említett Decretumából, melynél fogva a' Székely Nemzet újra lustráltatott, 's két Rendre, ugymint Lovasokra, és Gyalogokra felosztatott, a' nélkül hogy a' Primori Rendnek harmadik Rubrikát adtak volna, *Equites et Pedites in seorsivas tabulas referatis, quas nemo Primorum suo arbitrio alterabit.* Ebből az is kitetszik, hogy a' Primorok tsak hadi Tisztjei voltak a' Nemzet-

nek, és Tisztségekre mind a' két Rendből az alkalmasok léphettek. (lásd lejjebb III-dik Szakasz §. 2.)

Hogy ez így tartott még Oláh Miklós Esztergomi Érsek' idejében, (1529 — 1553) 's a' Nemzet' jussai épek voltak, kitetszik e' helyből, *Minyájan Nemesekek tartják magokat, mint a' kik még a' régi Hunnuszok' maradványai, 's nem is ok nélkül akarnak élni azon szabadsági elsőséggel, mert senkit sem szenvednek magok közt, hogy nagyobb szabadsággal bírhasson egyik, mint a' másik: a' legkisebbnek éppen az a' szabadsága, mint a' legnagyobbak.* (in Atilla c. 17.).

§. 6.

A' Székely Nemzet' lassu hanyatlása.

Az igaz magyarázatja a' máii Primori Rendnek a' felyebb mondottak szerint e' lesz. — A' Székely 7 Törzsök fajoknak tulajdon hadi Tisztjei voltak, kik Tisztségüket ha nem hibáztak, míg előregedtek, vagy meghóltak választás mellett viselhették, 's minden ki az apróbb Tisztségből nagyobb Tisztségre léphetett elő. Ezen Tisztviselők több birtokokat szerezvén, rész szerint vítézségek, rész szerint házasság, vagy vásár által, rész szerint kihálván több familia ágak az örökösödés (Successio) által is, hivatalok és birtokoknál fogva tekintetben tartattak, melyben maradványaik is részt vettek, mint-hogy ezeknek jobb módjok is volt magokat kiformalni, 's Tisztségek' viselésére is alkalmasabbak voltak. Idővel azután szokássá és törvényé vált, hogy az ilyen nemesebb Familiák tartották kezeiken a' hadi Tisztségeket, és csak a' polgári hivatalokban osztottak a' Néppel, mint

az Udvarhelyi és Agyagfalvi Constitutiókból láthatni. Ezt bizonyítja Szentgyörgyi és Boznyi Gróf János' előlülése alatt hozattatott Constitutio is 1466-ból, mely szerint az Itélő Szék' Birájinak fele az Előkelő Tisztekből, fele pedig a' Népből választatott. — A' lesz hát már a' kérdés, hol és mikor vált el a' Primori Rend a' Nemzettől, vagy is a' ma úgy neveztetett Nemesi Rend mikor különözött meg végképpen a' más két Rendtől oly formálag, hogy különös kirekesztő szabadságokkal felruháztatott, melyekben a' más két Rend részt nem vehetett.

Ez a' változás leginkább a' Mohátsi ütközet után mindjárt békövetkezett zürzavaros időkre esik, mikor Erdély Magyar Országtól elválván, állandóságra sokáig nem juthatott. Már ugyan azelőtt is jóval több törvénytelségeket elkövettek a' Székelyeken Tisztjeik, mint ez a' Mátyás Király' Decretumából világos; leginkább pedig nyilván van ez a' Boznyi Gróf János' Zabolán költ parantsolatjában kifejezve ekképen *Megfontolván Ő Felsége, hogy az ő hűséges Székelyei, kik Fiezdi, Orbai, Sepsi Székekben Erdély határ szélein laknak, Nemzetségeik' Tisztjei által sok és külömbkülömbféle módokon nagyon is el vagynak nyomattatva, 's tulajdon törvényeikből, szabadságaikból, melyeket boldog emlékezetű régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy azokban megerössítették, Tisztjeik által egészen kivethetettek, 's azoktól megfosztattak, megszánván Ő Felsége szerentsétlenségeket, melyeket Tisztjeik kinozzák alatt valóikat, (quibus iudem per eosdem Portiores angariabantur) megparantsolta, hogy régi szabad állapotjokrá vissza helyheztestessük őket, 's ezeknél fogva rendeljük 's a' t.* (Az eredeti oklevél szerint köz-

lötte Eder in observ. crit. ad Felmeri Historiam), Ezen Levéltartalma szerint, a' Székely köznép kényszerítettét szántni, vetni, aratni, kaszálni, 's más szolgálai munkákat véghez vinni. — Ezen sanyargatások tsak Praeludiumok voltak az azután békövetkezett elnyomattatásokra, melyekről a' ki többet akar tudni, utasítom az Udvarhelyi Constitutióban előforduló panaszokra, a' hét Székely Szék' panaszló kérésére, melyben siralmos állapotokat II-dik Wladislausnak elibe terjesztik a' Vajdák, és némely Székely Fővebbek által okozott sanyargatásaikról, melyet Bod Péter Gyűjteményiből kiadott Engel nagyobbik Munkája III-dik Darabjában. (Nro. 24) — A' Maros Széki Székelyek a' Görgényi Uradalom' Jobbgyai lettek 1562 után, 1607 ben a' Kolosvári Gyűlésen szabadoknak tétettek, de tsak 1649 ben mentettek meg a' robotoságtól. (art. Diaet. 1649 — 23. Januar. Apr. C. P. V. Edict. 56.) — Utasítom továbbá az 1562-beli Segesvári Gyűlés' végzéseire, II-dik János Sigmond'

Nro. 24.) Igen természetesen folyt a' Székely Nemzetségek' Tisztjainak elhatalmozása, mert az Embernek belső vonattatása van magát mások felett felemelni, 's az által a' lehetőség függetlenségre szert tenni. — Hozzá járult ehez a' hazának már IV. László halála után békövetkezett egyenetlen sorsa, mikor a' zürzavaros időkben minden iparkodott mások' elnyomattatásával magának gazdagságot gyűjteni. — Így volt ez nem tsak a' Székely földön, hanem az egész Magyar Birodalomban. Mária Királyné az 1291-beli levélben írja, „ turbato protinus eiusdem regni regimine versae sunt illuc „ omnium manus ad spolia rapinas et strages adco, quod „ relegata justitia et judicio dissoluto ibi jam non iuribus „ sed viribus decertatur.“ (Suplement au Corps diploma-

Telegdi Mihálynak 1569-ben küldött parantsolatjára, ki akkor Székelyek' Fő Kapitánya volt, (l. az 1818-ban kijött Gyűjteményt) a' Mihály Vajda Szabadság' Leveleire, és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. V. XII.

Ezen sok sanyargatásoknak a' lett a' vége, hogy a' Székelyek sokszor felzendültek, és pártot ütöttek, mint 1506-ban, 1519-ben, 1559-ben, 1562-ben, 1576-ban, 1594-ben, 1602-ben, 1603-ban. Ezek között legnevezetesebb esztendőök 1562, és 1576, melyekről így ír Istvápfü Hist. R. Hung. L. 71. *Segesváron Országgyűlés lesz, melyben a' Székelyek a' sokszori felzendülés miatt szabadságokat elvesztették, kivévén Aranyos Széket, mely a' többiekkel nem tartott. A' többi Székek két várak által, melyek köztök épültek fel zabolán tartattak, munkákra, szolgálatokra, 's pénzadókra kényszerítették, holott azelőtt szabadon éltek, mint Helvetia' lakossai, csak fejenként katonáskodtak.* — *Ezen rajtok esett gyalázat miatt azután is sokszor felzendültek, de csak kétséges és bizonytalan volt a' vissza nyert szabadság, mert még sokkal nehezebb 's alig szenvedhető szolgaság' jármát vették nyakokban: vesd össze Bethlen Farkas Histor. L. 5.*

tique par Mr. Rousset T. I. Part. 1.) Meghalván III-dik András még nagyobb zűrzavar állott elő, mint az egy idejű író bizonyítja, ki I-ső Lajos alatt a' Notariusok' Formuláit szedte össze 1309-ben, és Károlynak esküvéssel kellett fogadni „Nobiles Regni ab oppressione Tyrannorum eripere“ (Bathanyi Leges Eccles. R. U. T. I. p. 462.) vesd össze Bárá Herberstein bizonyítását a' Mátyás halálával bekövetkezett időkről Ens Gáspár Historiájában Coloniae Agrip. 1604. L. IV. p. 167.

p. 218 — 220 — 's az egy idejü Iró Schesaeus, Erdélynek egyik szép Kültője abból az időből, Ruinae Pannon: L. I. így énekli a' Székely szabadság' elvesztét:

Nunc quia vesanos plebs seditiosa tumultus

Adversus Regem inconcessaque moverat arma

Perpetua luget sub servitute laborans.

Hasonlóképen Istvánfi írja 1576-dik Esztendőről Báthori Istvánnak Békésivel való ütközete után » *A' Székelyek' hűségtelenségét keservesebben bősztulta meg, némelyeket felakasztatott, vagy fejeiket vétette, másoknak füleiket, órokat vágatván le, minyájoknak jószágaiikat és minden vagyomjait eladatta.* L. 75.

A' Segesvári Gyűlésben (1562) határozottatott meg Benkő szerint 1-ször hogy a' Székelyek is hűségtelenségért Jószágokat vessessék el. (Nro. 25.) 2-szor, A' Dézmától a' Primorok és Primipilusok mentek, 's mint Vármegyei Nemesek úgy nézettetnek, a' Köznép pedig a' többi földön lakókkal adó alá jö. 3 szor, A' Szabadságban maradt köz Rend a' Fejedelem' hatalma alatt áll. 4-szer, A' Só akná a' Fejedelem' szükségére fordítottatnak, de a' Primoroknak mint több Vármegyei Nemeseknek ingyen adattatik a' só. Ekkor adattak sokan Jobbágynak a' Fő Embereknek által, 's a' szabad köznép, mely megmaradott is, adót fizetett 1599-ig. —. Próbálta ugyan a' köznép Szabadságát 1595-ben vissza nyerni, melyet néki Báthori Sigmond az Oláh

Nro. 25.) Ez a' határozás már az 1557-ben 6-dik Februar. Fejérváron tartott Gyűlés' végzéseiben előfordul, valamint az adózásról és Victualék' szolgáltatásáról is szó van az 1558-ban 28. Septemb. Fejérváron tartott Gyűlés' Határozásaiban.

Országi hadkór megigért, a' mely ígéretre 24 ezren felyül Fekete Halomnál öszve is sereglettek, és nagy segítségel voltak a' Fejedelemnek, de a' 3-dik X-berben tartott Fejérvári Gyűlésben semmire se mehettek, és a' Székely Donatariusok, 's köznép közt folyt per az első' javára düjtetett el vagy tsak azért is, hogy azoknak jószágaikban sok pusztitást követtek el a' háboru' alkalmatosságával. (Thesaurus Actorum Comitium Transylv. p. 749 — 750. Kéziratban az Enyedi Collegium' Könyvtárában).

A' Fejérvári Ország' Gyűlésen 1599-ben 20. Novemberben Mihály Vajda vissza adta a' Székelyeknek elvesztett szabadságokat, a' mikor a' Gyergyó és Csiki Székelyek oly feltétellel állottak volt hozzá, hogy engedtesse nekik Várhegynek (Székely Támadás — Székely Támadt) mely gyalázatjokra épült, elrontása. Ujra Ország Gyűlés lévén 1600-ban 7-dik Martiusban meghatározottat, hogy a' Háromszéki Székelyek, kik János Zsigmond' idejében Jobbágyok lettek, a' Mátyás Királytól nekik engedtetett szabadságban lépjenek vissza, de az örökösön vagy zálogban vett jószágok a' Nemeseknél maradjanak, megengedetvén a' Köz Rendnek a' szabad költözködés. — Ebből is látszik hogy sok veszett el a' régi Székely szabadságból; mert ugyan abban az esztendőben, hogy Mihály Vajda megverettetett, Létzfalván Ország Gyűlés lesz, hol a' Székelyeknek megmaradt kevés szabadságok is felfüggesztetett, adó alá hajtattak, fegyvereik elszedettek, tsak a' Magyaroknak és Szászoknak engedtetvén meg a' fegyverhordozás; e' mellett a' töllök lerontatott Várhegyi és Udvarhelyi várak felépítésére kényszerítették, mivel a' nagyobb rész

nem akart a' megintésre is Mihály Vajdától elállania (lásd Schlötzer krit. Saml. p. 104 — 107.) Mikó Ferentz pedig a' maga életében történt Erdélyi dolgokról irt Historiájában §. 28. írja „*Básta az alatt lakék Sepsiben Uzonban hadaival, és ott körül, Csáki István Létzfalván a' Vármegyék hadaival, Székely Moyses Borosnyón a' vilézlő népnek egy részével, hogy refrenáljak a' Székelységet, a' mint meg is lön. A' régi Lófő; Darabont Személyek megmaradának az előbbi szabadságokban, a' szabad Székelyek esnek előbbi Uroknak Jobbágyságában.*

Az 1602-ben X-ber 10-dik napján tartott Ország' Gyűlésben Básta újra meg menti a' Székelyeket az adótól, 's elvégeztetett, hogy tsak a' régi Jobbágyok, vagy kik önként azok lettek, maradjanak meg Földes Uroknál: ettől fogva 1650-ig nem fizettek adót még a' Primorok' 's Primipilusok' Jobbágynai is, kivévén a' Városiakat, hanem néha néha az Ország' különös szükségre segedelmet adtak, mint 1603-ban az Egyházi Nemesek 32 Denart, a' Primipilusok 10, a' Plebeusok 5 Denart; 1607-ben mind a' hárman személyesen 6 Denart. Az adótól való feloldozás megerössítettett Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 11. hanem 1658 után az adók' summája nevedekvén, reá szorítottak a' Székelyek is hasonló adó hordozásra (l. Comp. C. P. V. Edict. 44, 45, és az azután minden esztendőkbén tartott Ország' Gyűlése végezéseit) 1691-ben önkéntesen fizettek 1705-ig a' más két Nemzet felsegítésére, 1714 után pedig újra adó alá estek, kivévén a' Nemesi Rendet, és tsak 1802-ben szabadultak meg az adótól a' Székely katonák. A' Primipilusok is, kik fejenként lóval szolgáltak, lassanként

elnyomattattak: 1580-ban 1597-ben már a' Primorok' sürgetésére az Ország' Gyűlésére collectát adni kén-
tenítették, 1612 ben pedig, meg akarván magokat a'
szokatlan terhektől menteni, szabadságokat is elvesz-
tették, Falusi Biróságra, Rabok' őrzésére és elkéséré-
sére kényszerítették, egy szóval a' többi köznép sorsára
jutottak; még az Egyházi Nemesek is 1678-ban falu-
biróságot viselni kénteleńnek voltak, (1. art. anni 1656.
20. Febr. 1663, 22. Febr. 1665. 1. May, 1678. 1. Octob.
1680. 18. May: Apr. Const. P. 3. Tit. 76. art. 3. Comp.
C. P. 3. Tit. 4. art. 3. Tit. 8. art. 11.) Benkő utoljára
azt mondja (Trans. Gen. T. I.) hogy 1571 előtt nints
a' Nemességről mint külön Rendről szó a' Törvények-
ben, 's erre az Évre teszi az Epochalis időt; de az
1562-dik Év a' Székelyek' Hányatlásának valóságos Sza-
kasza. Meg kell azomban itt jegyezni, hogy félre ne
értessem, hogy a' felyebb elmondottak megtörtént dol-
gok, melyek az akkori mostoha idők' és környüállá-
sok' szükséges szüleményei voltak. Az idők' nagy Hi-
storiájában balgatagság volna Specialis Inputatiókat teni-
ni a' későbbi időkre és Maradékra.

§. 7.

Historiai Resultatumok a' Székelyekre nézve.

Recapitulálván a' már elmondottokat a' Székely
Nemzetről, historiai Resultatumok ezek lesznek.

a) A' szabad Székely Nép minden Jussokban
egyenlő volt kezdetben, és fel volt osztva *Lovasságra*
és *Gyalogságra*:

b) Tiszteket a' Törzsök Fajok magok magoknak választottak, kikben legtöbb bizodalnok volt, ezek a' Fő Vezér alatt igazgatták az egész Nemzetet.

c) A' Fő Vezérség nagyon hihető valamelyik régi és vitéz Familiához volt köttetve, mely még Ásiában e' méltóságot viselte; így a' Törzsök Fajok' Fejei is csak bizonyos Familiákból választattak, kiknek neveik után több Helységek és egész Telepek is elneveztettek. Kollár régi kéziratja mondja » *A' Primorok és Primitulusok nem uralkodnak a' Hözönségen, hanem csak az örökség' tisztinél fogva, melyet esztendőnként változva viselnek a' hat Nemzetségekből valók, melyeknek 24 ágazatai vagynak.* (Kovachich l. c. T. I. p. 339.)

d) Szent István ideje óta Székely Ispánt az Uralkodók tettek, 's később az Erdélyi Vajdák is viselték ezt a' méltóságot, kiknek Helytartóik voltak a' Székely földön.

e) A' Tisztviselők elhatalmasodván a' XV-dik Század' elején, vagy még az előtt is, a' Székely Szabadtságnak romlására dolgoznak; de Mátyás Király még hatalmas karokkal igyekszik a' Lustra 's több más kemény rendelkezései által az elnyomattatásnak elejét venni. *Nemo enim Hungaros et eorum naturam magis unquam novit, quam nos, qui eos tot annis sub freno tenuimus,* maga mondja Mátyás Király a' Pozsonyi Praepositushoz adott Instructiojában. (Kovachich l. c. p. 344.) Báro Herbenstein, hiteles Tanu írja az akkori időkből » *Mathias Rex non nomine solum Rex fuit, sed re ipsa Regem praestitit.* (Gaspar Ens. Hist. L. IV. p. 267. és több bizonyításokat olvashatni Kelemen-nél l. c. p. 226 — 227.).

f) Mátyás Király' halála után nőttön nőnek a' visszaélések, 's a' két Hazában erőt vett néhány Hatalmaskodók' erőszakitételei, és egyet nem értések, melyek a' szerentsétlen Mohátsi ütközetben megpetsételtettek. A' magára hagyatott Székely Nemzet is áldozatja lett a' közöttetámadt értetlenségeknek, haszon keresetnek, és hatalmaskodásnak, melyekről már az Udvarhelyi Constitutio ilyen formán emlékezik » *Ezt is igen világosan megpróbált dolgokból tapasztalhatóképen eszünkbe vettük, hogy a' szeretet, a' harag, a' gyűlölség, és a' magok hasznoknak keresete a' Birókat és Törvénytévőket itt a' mi Székely Országunkban gyakorlata nem engedik, hogy igazat lássanak és ítéljenek* 's t. b. — A' felzendülések így gyakorta megtörténtek, mert Erdely' Keblét is a' Factiók' mérge dulta; így lett az, hogy az 1562-diki esztendő a' Székely szabadságnak Ecclipsisse lett.

g) 1562. után alkalmasint ellehet mondani a' Székelyekről Faschingal » *A' Székelyek inkább kérkednek szabadságokkal, mint sem azzal élnek* (Nova Dacia p. 5.) mert jóllehet Bethlen Gábor, 1-ső Rákótzai György 1-ső Apafi Mihály Lustrákat tartottak is, de az egyszer eltemtetett szabadságot nem lehetett többé az idők' nehéz környül állásai miatt ifjai első diszére vissza hozni, és a' szegény haldokló Botskai István' intései, valamint több más jó rendelkezései úgy szólván egész füstben mentek. » *Intyük a' Nemes Országot Erdélyt, úgy mond Botskai Testamentumában, mint édes Hazánkat, sőt megmaradásoknak örökségéért az Istenre kénszerítjük, az edj dologból látván mind jelenvaló mind követhetendő állapotjokat, a' Székely Nemzetséget a'*

mi töllünk néki adott szabadságban tartsák meg, és Successorunknak is erre legyen főgondgya, így mind magának mind az Országnak birodalma örökössebb lehet (Benkö Gyűjteményéből mss.)

§. 8.

A Székely Nemzet felosztása 1562 után.

Meg vagy on az Udvarhelyi Levéltárban Bethlen Gábor' idejében készült Lustralis Könyv. (Urbarium, Conscriptio) 1614-ből, mely az egész Székelysége kiterjedt, 's melyben ilyen felosztásra lehet akadni: 1-ször) A' Magnasok 's Nobilesek 2-szor) A' Primi-pilusok, 3-szor) Pedites Pixidariü vagy is Darabontok. 4-szer) Libertinusok, 5 ször) Örökös Jobbágysok. 6-szor) Zsellérek. 7-szer) A' confiscált Jobbágysok. 8-szor) Az Advenák vagy Jövevények. Ezen felosztás azután is kevés változással megtartatott, (1. §. 2. III-dik Szakasz) és szükség, hogy mindenikről, úgy a Városilakosokról is (Civitates, oppida taxalia) valamit szóljunk.

§. 9.

A Székely Fő - Nemesekről (Magnates.)

Az Epochalis idő után mindenben hasonlatosok lettek a' Vármegyei Fő - Nemesekekhez, vagy Magnásokhoz, kikkel ma is egyenlő tekintetben vagynak. A' Fejedelmek' Udvarában, Vármegyékben, Székekben Főhivatalokat viseltek; úgy mint Főkapitányi' Főkirálybirói szolgálatokat tettek sokan közzülök a' Székely Székekben, lettek Fő - Ispánok belöllok a' Vármegyékben, hól jószágokat Adománylevelek mellett, vagy há-

zasság, vásár, és csere által szereztek magoknak. Többen Fő - udvaritisztségekben voltak, milyenek voltak, a' Főkamarási, Ajtónállói, Pohárnoki, Főlovászi hivatalok, 's t. b. az Udvari Consiliariusság, a' Gárda - Kapitányság, (aulicae militiae Praefectus) sokszor voltak közülök Táborig Fő - Vezérek, (campestris militiae Generalis) mások külömbkülömbféle Udvarokhoz Követeknek használtattak. — Tudtomra nevezetesebb ma is élő Székely Familiák, kik a' Primori Rendben valók, *Kálnoki, Mikó, Nemes, Apor, Kun, Béli, Lázár, Sándor, Székely, Mikes, Pethi, Cserei, Datzó, Czirjék, Ugron, Miháltz, Dániel, Imets, Henter, Domokos, Matskási, Balintith, Bornemisza, Geréb, Bernáld, Szentpáli* Familiák. — A' kiholtak közül említést érdemelnek *Basa, Tarnótz, Zólyomi, Betz, Nyujtói* Familiák — Ebben az Epochában hozták be a' Székelyjóságokra leginkább az Adomány és Nemesleveleket, sokan pedig az említett Familiák közül ma már Grófi és Bárói Méltósággal bírnak. Ekkor változtatta meg Báthori Gábor (1612.) mint Kazy írja a' Székelyek' és Magyarok' Czimerét » *Crucem forte in signo Hungariae, quo ad hunc annum Transilvania pariter usa fuit, perosus Gentis insignia commutavit. Et Siculis quidem solemet lunam dimidiatam, Provinciis, seu comitatibus aquilam tribuit, Saxones septem sua Castella etiam in illa commutatione retinuerunt.* L. 2. p. p. 103.

Például felhozok egy néhány Adomány leveleket, melyeknek az előtt hire se volt a' Székely földön.

Az első Szakasz 9-dik §-ban említett két legrégebb Adományleveleken kívül Székely Jóságokról év szám szerint ezeket említem meg.

1550-ből, Andrászi Mártonnak és Péternek Csik Szentkirályi birtokról, melynek töredéke van meg a''Szechéni országos Levéltárban (Catalogus T.I. p.409.) ebből az időtájból való Kezdivásárhelynek Adománylevele Isabellától a' Városi Erdő felett

1580-ból, van új Adománylevele Felső's Alsó Torjának Kezdi Székben.

1581, Botz Andrásnak Esztelneki némely Portiókról ezzel a' ragasztékal » *demptis tamen primoribus primipilis et peditibus pixidariis eorumque juribus et haereditatibus* : ilyen ragasztékal sok Adományleveleket olvastam.

1581, Kovázi Ferentznek Báthori István Kapitányának Szászfaluban Kezdi Székben

1583, Syghen Jánosnak, Báthori Kristof Kintstármaszterének, Kis-Meődön Udvarhely Székben.

Lisznyói Székely Bálintnak egy egész Portióról Kilyénben. Csikszent Mártoni Betz Imre Fő-Királybírónak 20 jobbágyos telkekről Szent Simonban. Szemere Mihálynak másképen Kétházinak Csikszent-Simonban Andrászi Péter' jószágából, ki megbélyegeztetett. (Nota) Újra Betz Imrének 13 jobbágyos telkekről Impérfalván: Jakabfalván egy Udvart, és primipilaris örökségeket Felsőfalván Kászon Székben.

Új Adományleveleket kaptak Zelemir Péter de Nánánfalva Szent Királyon, Kistáludon. Csik Szentivánon: hasonlóképen Polyág János Primipilaris és Pixidarius örökségek felett Zékelyfalván, Bergenyén Kövesden, Maros Székben. Datzó Ferentz Sepsi Szentgyörgyi, Arkosi, Gidófalvi, Szemerjai, Kilyéni, Angyalosi Portióiról Sepsi Székben.

- 1589, Bánfi Boldisárnak Maros Szereda felett.
1607, Bedő Istvánnak, Sepsi Szék' Kapitányának Szentléleken, Peselneken Torján, Gelentzén 's t. b.
1621, Vargyasi Dániel Mihálynak újj Adománylevele Bethlen Gábortól több Székeken mind a' két Nemre.
1622, Székely Mojsesnek Udvarhely Szék Vice Királybírójának Fiátfalván, alsó Boldogaszszonyfalván Geréb András' magva szakadtával.
1629, Rétyi István, Altorján Gyárfás Pál és Jankó Boldisár' Portioírói fejedelmi megegyezést kap a' Csere felett.
1630, Apor Lázár Kezdi Vice Királybíró kapta másokkal a' Nyujtódi és Gelentzei jószágokat Mikes Pál és János' béjégén, hogy Tarnótzí Sebestyén' Leányát Sárát erőszakal elakarták ragadni.

Comes Stephanus Bethlen Szentléleken, Peselneken, Gelentzén, Kantában, Karathnán Tarnótzí Sebestyén' magva Szakadtával. — Ennyi elég Például, 's az eredeti irások a' Fejérvári Káptalan' Levéltárában megvagynak.

§. 10.

A Köz Nemesi Rendről.

Igen sok Familiák vagynak már ma minden Székekben ebből a' Rendből, kik vagy a' Fejedelmek alatt kaptak Nemes leveleket, vagy pedig Székely Fíju Leányt vévén elfeleségül, bár idegenek voltak is, a' Székelyek közt megörökösödtek, vásárok, tserék, 's más involútiók jövénbé a' jószágokban. Sokakról nem bizonyos, hogy valóságos Nemeseké, ámbár ma is nemesi szabad-

tsággal élnek, ellemben igen sok Székely Familiák irattak a' Zászló alá 1762 's 1764-ben, kiknek meg van a' nemes levelek: vagynak olyan Familiák, melyeknek egy ága katonai szolgálatot tesz, a' másik ág pedig nemesi szabadsággal él. Ha valaki azt kérdi, hogy az Armalisok mikor és miért adattak a' Székelyeknek,? arra ez a' felelet. A' Honyi Fejedelmek alatt jöttbő leg inkább az armalis, primipilaris, 's pixidariusi levelek' osztogatása; némelyek egy vagy más szolgálatjokért, vagy valaki közbenjárására kaptak nemes leveleket; az ilyenekben rendesen ez a' kifejezés » *Consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis etc.* ha pedig vitézségért kapta valaki az armalist, abban benne van » *Praecipue vero in hoc et hoc proelio pro nostra fidelitate se supra alios exposuit*: olyan Armalis is van, melyben belé tették *Sedenas hastas confregit*. A' Fejedelem' fegyverhordozóinak szolgái is gyakran nemességet kaptak, megmentvén Urok' életét, kiknek életek' veszedelmével oda adták lovokat, ha azok alól kihullott a' ló. Utoljára megjegyzem, hogy 1764-ben Csik, Gyergyó Kászon, Kezdi, Sepsi, Orbai, Miklosvár, és Bardótz Székek, 's Aranyos Széknek egy része tétettek tsak katonai lábra, a' többi része a' Székelységnek szabadon maradván egészen provincialis jurisdictió alatt van. A' ki a' Székely katonaság' újabb felállításáról többet akar tudni, olvassa meg Benkő Generalis Transilvaniája második Darabját: de több erre a' tárgyra szolgáló kutatók még a' katonai Dicasteriumok' levéltáraikban hevernek. Bod Péter és Benkő kézirati Gyűjteményeiben is ugy a' Szechéni országos Levéltárban több Darabok találtatnak, melyek még világot nem láttak. A' katonai határszéle-

ket a' Székely földön Statistice leírták Benigni és Hitzinger Hadi Secretarius Urak, kiknek könyveik ki is vagynak nyomtatva.

§. 11.

A' Primipilusokról és Pixidariusokról.

Ezeket értettek régen a' lovagi és gyalogi rendből valók, kik, mint aláb látni fogjuk, a' *Törzsöket*, *Nemzetséget*, és *Ágat*, melyeken a' Törzsöktől leszármaztak, izről izre tartoztak megmutatni, és tehetségek szerint lovon jó fegyverekkel felkészülve jelentek meg a' hadra, kiknek pedig nem vólt elegendő tehetségek gyalog számban irattak. Neveztek még a' Primipilusok *Lovas Pusokának* is azután, hogy a' pusokával való élés békült a' XV-dik Század' végefelé. A' Pixidariusok pedig *gyalog Pusokának*. Ezek vóltak a' Fejedelmek alatt Darabontok, kik kék, veres, vagy zöld köntöseikről *kék*, *veres*, *zöld*, *Darabontoknak* is neveztek. Idővel nagy változásokon ment keresztül mind a' két rend, sokan nemesi szabadságokkal felruháztak közzölök, mások pedig jobbágyságban estek; ellemben sokan a' jobbágyok közzöl a' Primipilusok és Pixidariusok közzé felvétettek, és az addig nem hallott Primipilaris 's Pixidariusi Levelek közzéjük béhozattak (§. 2. III-dik Szakasz.) jól lehet 1597-ben 27 April Fejérváron meghatározott » *A' miképen pedig ő nékik a' Törvény a' jobbágyokat restituálta, ezután is Felséged abban tartassa, és se Lófövé se Hadnagyá se Darabontá senkit közzölök ne creáltasson* (Thesaur. actor. Comit. p. 782.)

Az újabb időkben mind a' két rend adó alá esett, közönséges szolgálatokat tesznek, ha nintsen zsellérek, vagy jobbágyok, kik helyettek az ilyen szolgálatokat véghez vigyék. A' Zászló alá irt Székekben ugyan meg szünt az adó 1802-ben, de magok költségeken katonászkodnak; a' mellett a' Nemesi Rend' Jobbágyaival minden közönséges szolgálatokra, ut' tsinálásra, falusi bíróságra, építésnél való kézimunkákra 's t. b. köteleztetnek. A' katonaság' felállításá' ideje oltá többen a' Lovag Rendből a' Gyalogokhoz, és megfordítva ezekből a' Lovasokhoz által tétettek: a' török háboru alatt pedig és azután is sok idegenek, rész szerint oláh születésü jobbágyok, vagy más Szabadosok a' Székely katonasághoz irattak, ott megházasodtak, úgy hogy a' tiszta Székely Nemzet közt ma már számosan találtnak idegenek is, többen a' régi törzsökös Familiákból elszegényedtek, mások Szolgái lettek, ellenben esmeretlen Nemből valók meggyökereztek közöttök — fortuna volubilis errat Et manet in nullo certa tenaxque loco.

§. 12.

A' Városi Rendről.

A' Városi Rend' kifejtődését a' Magyar földön úgy gondolom Szent István Király' idejére fellehet vinni, legaláb bölts rendelkezéseivel annak ki fejlődésére a' talpkövet megvetette. Ugyan is a' keresztyén vallás' behozása, az Idegenek' oltalmazása, és sok keresztyén raboknak, úgy jobbágyoknak megváltása által a' személyes szabadságnak fő Örje lett, melyek nélkül az különben ki nem formálhatta volna magát. Így lett az osztán,

hogy I-ső Béla, Szent László, és Kálmán Királyaink alatt a' kereskedés is lábra kaphatott, és a' törvénykezésnek is bizonyosabb formája lett. Érzették azt Királyaink, hogy egy oly Rendnek kifejlése, mely az *Ur* és *Szolga* között a' közép helyet töltibé, az Ország' nagy hasznára, a' Királyi hatalomnak pedig nem kis erőségére szolgál, hogy ezen az uton a' mesterségek', tudományok' szeretete jobban elterjed a' hazában, a' Nép' gazdagsága pedig szemlátomást nekedni fog: 's ennél fogva a' bájott idegeneket, vagy az Ország' kebelében származott szabad Corporatiókat különös kiváltságokkal vagy is szabadságbeli jussokkal ajándékozták meg. Minden dolognak kezdete tsekély; de kedvező körülállások között állandóságot kap az. Ha voltak is a' XI és XII-dik Századokban szabad helységek, és Corporatiók; a' minthogy voltak is, azok a' Mongol Tatár pusztítás-kor elenyésztek: legalább Pesth Várossa' Privilegiumában (1242-ből) említi IV Béla a' Tatároktól elpusztított Városokat, és azoknak hamuvá lett szabadság' leveleiket (l. több példákat Krit Saml. p. 298.)

Ezen Királyunk' szorgalmatos fáradsága tudva van a' Historiában, miképen igyekezett Erdélyt 's Magyar-Országot megnépesíteni, de a' nagy sebet, melyet a' Tatárok hazánkon ejtettek, nem lehetett egy könnyen, és kevés idő alatt meggyógyítani. Még Károly' és Nagy Lajos' idejekben is kevés számmal lehettek a' Királyi városok; mivel olvassuk 'Sigmond Császár' II-dik Törvénykönyvének Előjáróbeszédjében » *Elvégeztük az egész Ország' javára tsendességben tartására, és szembetűnő hasznára nézve, hogy némely városokat köfalakkal keritessünkbe, más szabad Falukat és*

*Helységeket pedig városi rangra emeljükfel, (Civitas honore sublimare) minthogy a' Magyarok' Hronikaiból olvassuk, miképen a' régibb időkben, rész szerint a' Bissenusok, rész szerint a' Tatárok, és más pogány nemzetek, leg ujjabban pedig a' Törökök keserves és megszámlálhatatlan károkat, és pusztításokat követlekel az Országban, nem lévén köfállal ke-
ritett városok, vagy erősségek, melyek közé vehet-
ték volna magokat a' lakosok vagyomjaikkal együtt,
(vesd össze a' Pápa' Követe' jelentését Erdélyről Mátyás
Király' idejéből Kovachichnál SS. Rer. Hung. Min. T.
II. p. 17. és Schlötzert Krit. Sam. p. 234 — 249 a' Vá-
rosi Rendről.)*

A' Székely földön is 'Sigmond Császár kezdette el a' Városok' rendbe szedését, Beretzk tölle kapta az első szabadság' Levelet, Kézdivásárhelyt királyi őltalma alá vette, mint mindjárt megfogjuk látni. — Ugyan is a' Székelyföldön háromféle Városok vagynak, Királyi Városok, Nemes, és Taxális Mező Városok, (Civitates taxales, Oppida Nobilia, et taxalia) Mind ezek tulajdon Magistrátusaik által igazgattatnak, a' perek első Instanciában köztök láttatnak el, és szabadság' levelek' tartalma szerint Élet és Halál felett ítéltettek hajdan, de ma csak bizonyos megszorítások között gyakorólhatják ezt.

Taxális Mező Városok voltak hajdan azok, a' melyek adót adtak, és háboru' idején nem katonáskodtak, legfelyebb szekerezést és Postálkodást tettek; p. o. Kézdivásárhely' Privilegiumában irattatik 1608-ból »*Temporibus cuius vis generalis expeditionis personae nostrae cum ipsis incolis oppidi nostri Ilyefalva in ra-*

tionem nostram sex Equos bonos, fortes, durabiles administrare debeant, et teneantur.

A' Nemes Mező Városok pedig adót nem adtak, hanem hadi szolgálatra katonákat állítottak ki magok közül. —

Királyi Várossa egy van a' Székelyeknek, ugymint *Maros Vásárhely*, mint felyebb megjegyeztem 6 Falukból állott öszve, és 1616-ban (29. April.) Bethlen Gábor Fejedelem alatt lett szabad Királyi Várossá; hajdan hívták Székely Vásárhelynek, hol az adóban adott ökrök minden Székből öszve hajtattak, megbéjeztettek, 's ezért lett a' nevezetje is *Forum Siculorum, Forum boarium*.

Sok tekintetben nevezetesebb Marosvásárhelynél *Udvarhely*, ha bár nem királyi Város is, hanem csak Nemes Mező Város: (*Oppidum Nobile*) mert e' vólt az Anya fő Széke a' Székelyeknek eleitől fogva, a' Nemzet itt szokott vólt egyben gyűlni, Constitutiókat hozni: a' perek minden Székekből ide appelláltattak. Három Falukkal nagyobbodott idővel, melyeknek neveik *Járásfalva, Szent Imre, Tzibrefalva*. *Udvarhely*' Privilegiumi megerössítettnek Apr. Const. P. 3. T. 77.

Taxalis vagy Mező Városok ezek. —

Beretz, kapta első szabadság' levelét Zsigmond Császártól, mely költ Brassóban in Festo B. Stephani Protomartyris 1426-ban, neveztetik *Villa valachalis Beretzfalva*, mely Népeiből kifogyván, hogy megnépesedjen, szabad Jurisdictiót engedett a' Helységnek, kivévén a' Királybirák' hatalma alól. Megerössítette később ezt a' Privilegiumot Zápolya János 1531-ben, Báthori Sigmond 1602-ben, Báthori Gábor 1608-ban,

Bethlen Gábor 1615-ben, I-ső Rákótzai György 1631-ben, II-dik Rákótzai György 1654-ben, I-ső Apaí Mihály 1666-ban, Leopold Császár 1701-ben, melyekről a' Levelek a' Város' Levéltárában és a' Fejérvári Káptalannál megvagnak.

Kézdivásárhely, Zsigmond Császár 1427-ben költ parantsolatjában már *ad Seniores Sicularum Sedis Fizi* Királyi Városnak nevezi, így szólván, *Mivel nekünk a' mi Székelyeinknek minden Székeikben Erdély Országban egy Királyi Városunk van bizonyos szabadságokkal felékesítve* (civitas regalis certis libertatibus insignita) *mely Városok között egyik a' megmondott mi Városunk Oppidum Thorja Vására's a' t.*

Torja Vásárának neveztetett onnan, mivel Torja határán épült, hol a' Vidékbéliek Vásárra öszve szoktak volt gyűlni. Mátyás Király is adott Privilegiumot Kézdivásárhelynek 1462-ben, II-dik Wladislaus 1507-ben, Isabella 1557-ben, Báthori Gábor 1608-ban, melyek a' Város' Levéltárában a' Bástyában tartatnak. Ezen Városnak Privilegiumi megerősitetnek Apr. C. P. 3. Tit. 78. Comp. C. P. III. Tit. 8. art. 6.

Ilyefalva, volt hajdan Vára is a' dombon, mely a' Templomot vette körül: 1595-ben már szabad Mező Város volt, mint az Apr. C. P. III. Tit. 78, és az 1595-ben (16-dik April.) Fejérvári Gyűlés' végzéseiből kitetszik.

Sepsi Szent György. Báthori István Vajda' leveleiben 1492-ből Civitasnak neveztetik, de ezen kitéttel, valamint Kézdivásárhelynél is Oppidum helyett kell venni. Egy része Szent Györgynek falu, egy más része pedig Város volt. Az 1678-ban 8-berben tartott

Ország' Gyűlésben e' végzés van „ *Sepsi Szent Györgyön civilis funduson lahozó vitézlő Rendei, kik zászló alatt vagynak, mivel a' szükség' idején fegyverrel kelnek fel haza' szükségére, posta ló adással ne terheltessenek, mind az által a' Város közzé, nevezet szerint az Ország' adójában contribúálnak* » (t. i. a' városi fundustól).

A' Városnak többször megerössítették Privilegiumai: legrégibb a' Báthori István Vajdaé 1492-ből, Zápolya Jánosé 1515-ből, II-dik Lajos Királyé 1520-ból, és 1525-ből, János Zsigmondé 1564-ből, Bethlen Gáboré 1620-ból, és 1622-ből, I-ső Rákóti György össze summázva megerössítette 1641-ben.

Csik Szereda. Nevezetes a' várról, melyet 1620 körül Mikó Ferentz Fő Kapitány építtetett, 's azért sokáig Mikó Várának, vagy Mikó Ujvárnak nevezetett; még Bonbardinál l. c. ez a' nevezetje, és a' Városnak *Szerda*: elpusztítván pedig a' Törökök által Steinville Generalis VI-dik Károly Császár alatt újra felépítette, és ettől fogva Szereda Várnak hivattatott; ma az 1-ső Székely Gyalog Ezeredjének Stabja lakik benne. 1595-ben már taxalis hely volt mint a' Fejérvári Gyűlés' (16. April.) végzéseiből látszik.

Oláhfalu. Bethlen Gábortól kapta a' Privilegiumot 1614-ben 8-dik May, megerössítette I-ső Rákóti György 1631-ben 21-dik Junii, Leopold Császár 1701-ben 19. Febr. Bethlen Gábor Fejedelem kivette Udvarhely Szék Jurisdictiója alól a' helységet, 's megengedte, hogy az Appellatio Udvarához menjen egyenesen: de úgy látszik, hogy későbbben szabadságaiban megszorított, mert olvassuk Apr. C. P. III. Tit. 79. » *A' két*

Olahfalviaknak Privilegiumok in ea parte abrogantur, és hogy a' Szék' törvényével éljenek inponáltatik. (cfer. Apr. C. P. 5. Edict. 45. 74.) Az 1674-diki Ország' Gyűlés (17-dik 9-ber) végzéseiben ez a' kifejezés jő elő »*Olahfalu és Zetelaka Helységei lakosai hajdon szabad Székelyek.*

Keresztur. Fiu Székhelye Udvarhelynek, már 1595-ben Csik Szeredával, Udvarhelyel, Maros Szeredával, Tusnádal mint taxalis hely emlittetik az Ország' Gyűlés végzéseiben. Ebből kitetszik az is, hogy régen több taxalis helyek vóltak, mint ma, és az Apr. C. P. III. Tit. 78. látjuk, hogy Kézdivásárhely, Sepsi Szent György, Ilyefalva mellett Torja is emlittetik, 's Privilegiuma megerössittetik. — Ezt így kell érteni: Felső és Alsó Torján Kézdi Székben hajdan Búdöskő Fabrika vólt, melyben a' Fejedelmek' számára dolgoztak, 's ezért bizonyos szabadságokat nyertek a' Fejedelmektől, és birtokaikban őltalmaztattak. Kitetszik ez Báthori Christoph' 1580-ban 20-dik Januarii költ ujj Adományleveléből, melyet Báthori 'Sigmond 1591-ben, Bethlen Gábor 1614-ben megerössittettek. Az ide tartozó hely így van »*Considerantes nimirum, quanto illis usui ac utilitati tum nobis ipsis, tum maxime Regno ipsi sint, tum in aliis plurimis officiorum et obsequiorum generibus, tum etiam in conficiendo et elaborando Sulphure, quod ipsorum potissimum opere, labore, atque industria ex vastis illis saxosisque montium lateribus et crepidinibus eruitur*« (az eredeti oklevél megvan a' Fejérvári Káptalannál).

Ekképen a' Csik Madarasi Vas Hámornak még Zsigmond Császár' idejéből külömb külömbféle Privi-

legiumi, és szabad birtoki voltak, mint az 1712-ben készült Feleltetésekől (Inquisitio) megtetszik, hol 70 Esztendő's Tanuk is kihallgattattak: nevezetesen egy Szám vivő Tiszt, ki maga is szolgált a' hámorban, azt valja, hogy ő maga is olvasta még a' hámor' régi Privilegiumait, melyek vagy Biró Sámuel Gubernialis Consiliarius, vagy Köléseri Sámuel' kezeikre kerültek, az utolsó minden Bányáknak Fő Felvigyázója, és Gubernialis Secretarius is lévén az Országban. Ennek a' Há-mornak szabad Jurisdictiója volt, melyről Comp. Const. P. III. Tit. 8. art. 1. emlékezet is van téve, és a' Há-mor Protocolluma is bizonyítja, mely 1775-ben egy magános Embernél állván addig, a' Szék Levéltárában tétetett bé. (Epistolarium Jos. Benkö mss. az 1781-béli tudósítása szerint az akkori Szék fő Jegyzőjének).

§. 13.

Libertinusok.

Régen tsak szabad és szolgáló nép volt, a' szabad Görögök és Helóták, Róma' polgárjai és adozó népei bizonyosságok erre: majd szabad Coloniák vagy Telepek állottak elő, melyek az Anya Országal nagyobb vagy kisebb egybenfüggésben voltak. — A' hűséges szolgák közül sokan felszabadítottak, a' mely Népek pedig megtartották függetlenségeket, azok többnyire Rómának Szövetségesei lettek. (L. A. Florus L. IV. c. 12.).

Békövetkezett azután a' Nemzetek' vándorlása, 's mindenütt, mint mindenkor az erősebb felyül fordult az erőtelenen. Már tsak töredékei voltak meg a' régi Görög és Római Nagyságnak, kialudt lassan lassan a'

Tudományok' Fákjája, mikor a' költözködő Népek elborították Európa' dél napnyugoti részeit, hogy a' Nagy 'Természet' mivhelyében Asia' és Európa' Chaosza más ábrázatot vegyen magára, ujj Élet 's ujj Világ álljon elő. — *Nisi forte in rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.* (Tacitus Annales L. 3. c. 55.)

A' mi Magyarjaink is Urak lettek a' töllok elfoglalt földeken, parantsoló és engedelmeskedő részekre osztottak fel Erdély 's Magyar Ország' lakossai; de meggyökerezve lévén Arpád fajú Királyainkban a' keresztyén szelidtség, igyekeztek az Országot sokan közzülök virágzó kórra hozni, a' kereskedést, 's az által a' szabad Városok' kifejtődését előmozdítani. — A' hadakozásban elfogott keresztyén rabokat már Szent István igyekezett szabadokká tenni, minthogy az akkori Pápa II-dik Sylvester is ezt a' dolgot különösön ajánlotta néki: így lettek *Duschenici*, vagy *Exequiales*, *Udvarnoci Ecclesiarum*, *Conditionarii*, *Libertini*, *Udvarnoci Regales* nevezetek alatt sok keresztyén rabok szabadok, (Nro. 26.) melyekről S. Stephani Decr. L. II.

Nro. 26.) Engel szerint (*Geschichte des Ungr. Reichs* T. I. p. 118.) *Duschenici* voltak azok, kiket az Urok lelkek' boldogságáért életekben, vagy halálakkór testamentumnál fogva felszabadítottak. — *Udvarnoci Ecclesiarum*, kiket a' Templomoknak testáltak, vagy ajándékoztak: szabadtságok' megnyerésekért apró szolgálatokat tettek, vagy valamit fizettek az Ecclesiának, (*Liberorum Denarii*) — *Conditionarii*, kiknek az Urok földet adtak esztendei fizetésért. *Libertini*, kik pénzen váltották meg mago-

c. 17. 55. emlékezet van. Így jöttek bé sok idegenek hozzánk, kik királyi telkeken telepedtek le, mások a' köznépből is jeles szolgálataikért szabadokká tétetvén. Szent István' Szabadjaira emlékeztetnek ma is bennünket *Szent Király' Szabadja*, Veszprém, *Szabad Szent Király* Baranya Vármegyékben. (I. Kelemen I. c. p. 46. T. I.) Magyar Nagyaink követték a' szép példát, 's többeket feloldoztak a' szolgaság alól.

A' Székely földön régibb oklevélre nem akadtam ebben a' tárgyban Comes Blasius' testamentumánál, mely készült 1311-ben, az ide tartozó hely így van benne: *item suos, et ancillas suas, videlicet Annam, Cartaneam, cum filio suo, Chihurkám* (Kata — Gyurka) *similiter filio vero, item parvum Joannem, item Urchek, item custa et mate cum pueris legavit ob salutem suam frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis tam per proprios suos, quam per alios nunquam ab hodie et deinceps molestandos.* Vólt ez a' Comes Blasius filius Occy de Kizdi az Apor Familiából. (V-dik Szakasz Aporok).

E' mellett szabad Bissenusok is ülték meg itt ott a' Székely földet, mint alább látni fogjuk, valamint Olaszoknak is kellett oda bévándorlani már régi időben, melyet onnan gondolok, hogy Erdő vidéken ma

kat, vagy a' meghatározott pénz' fejében a' Summát leszolgálták. — Udvarnoci Regales, kiket a' Király maga pénzén váltott meg; azért az Udvarban szolgálatokat tettek, vagy a' természetményekből valamit adtak az Udvarnak. (lásd Kollart is „de origine et usu perpetuae Potestatis circa sa- „ crā Apost. Regum Hung.“ Windobonae 1764. p. 97.)

is egy Falu *Olaszok' telkének*, vagy öszve huzva *Oloszteleknek* neveztetik, 's nem ok nélkül gyanitom, hogy vagy IV-dik Béla' vagy Robert Károly' idejekben jöttek sok Olaszok bé Magyar és Erdély Országban, valamint Báthori 'Sigmondról is tudva van, hogy az Olasz Nemzetnek nagy pártfogója volt. Az Olaszok' bėjövinelekenek több jeleit felfedezték Wagner in *Analectis Scopusii sacri et profani* T. 3. p. 249. Eder in *Observ. criticis ad Felmeri Historiam*, Szirmay Antal *Notitia Hist. Com. Zemplén*. Budae 1804. p. 7. et *Not. Topogr. Polit.* Budae 1803. p. 15. — A' Székely földön megtelepedések pedig annyival könnyebben eshetett meg, mivel olvassuk Szokásbéli törvényeikben a' Vajda Urak felett való Czikelyben 6-dik szám alatt » *Székely földéről a' ki ki akart menni szabad volt kimenni, és valaki valahonnan Székely földre akart jöni, szabad volt jöni, erővel ki nem üzhették.* — Utoljára azt jegyzem még meg, hogy a' taxalis helyek' száma szaporodván, a' szabadosoknak száma is ezekben nevedett, 's idővel a' Lustralis Könyvekben külön Rubrika alá irattak: 1562 után pedig a' Jobbágyságra adatott Székelyek Parasztoknak neveztettek, de 1599-ben a' Fejérvári Novemberi Gyűlésben Mihály Vajdától vissza kapván szabadságokat, gyakran Libertinusoknak neveztettek azután, mint p. o. a' Gyege Familia Primipilaris levelében elé fordul 1607-ben » *e numero reliquorum Libertinorum Siculorum nostrorum clementer eximendum etc.*

§. 14.

A Székely Jobbágyokról.

Az első Jobbágyok voltak az elfoglalt Székely földek' régi lakossai, kik a' hódoláskor életben megmaradtak, és lakhelyeiket meg nem változtatták.

A' régi Dacus vagy Geta Nemzetség a' Rómaiak' hatalma alá jött Erdélyben, melyet Római Katonaság szállott meg, 's hogy Trajanus alatt, 's utánna Római Telepek virágoztak itt, nyilván tanítja a' Historia. A' Rómaiak' uralkodásának nyomaira lehet a' Székely földön is akadni, (Nro. 27.) míg nem Aurelianus Császár Vopiscus' tanubizonysága szerint, nem óltalmazhatván többet Erdélyt a' bé bé ütő idegen csapatoktól, katonáit a' Telepeket együtt kivitte Moesiában. Így Erdély a' Gothusok' uradalma alá jövéen, annak a' Hunnuszok kevés idő múlva, ugymint a' IV-dik Században véget vetettek. — A' Hunnus Birodalom' elgyengülése után a' Gépídák fordultak felyül, majd ezeken az V-dik Században az Avarok vettek erőt, 's parantsóltak Er-

Nro. 27.) A' Gróf Mikó' Familia Udvara Óltszemen Római Vár' omladékein épült, mint az ott talált pénzec 's római kövek mutatják, „alig ástak egyszer, vagy mászor a' kertben,“ azt mondja Benkő, „hogy római téglákra ne akad, tak volna, 's még Consularis pénzecet is találtak régebben ott.“ (Trans. Spec. T. II. p. 93. mss.) Így Komoló Falunál, Kezdi Vásárhelyen, Torján is találtattak római pénzec, és Váraiknak kő fundamentomi: A' Komoló nevet némelyek Camillustól, Torját a' Római Tentoriumtól huzzák le.

délynek mind addig, míg ők is rész szerint a' Francusok, rész szerint a' Bulgarok által meggyőzöttetvén, a' VIII-dik Század' vége felé a' világnak nagy piartzáról eltűntek.

A' Bulgarok' hatalmát Arpád' Magyarjai megtörvén a' X-dik Században, ezek lettek végre Urai Erdélynek, mely szerint természetesen következik, hogy különbb különbféle Népek, és Nemzetségek lakták Erdélyt, mikor az a' Magyar Birodalomhoz kaptsolatott.

Későbbben szabad Bissenusok ülték meg a' Székely föld' némely elpusztult helyeit, mint *Kantát*, *Peseleneket*, *Volált*, *Karathnát*, *Szárazpatakot*, és *Szent Lélek'* egyik részét, melyeknek fekvése is azt mutatja, hogy azok hajdan a' Székely földhöz tartoztak, és tsak későbbben lettek Fejér Vármegye' Részei. Timon és Szegedi János is úgy vélekednek, hogy itt Bissenusok laktak, 's gyávaságok miatt szolgaságban estek, a' mit onnan is gondolok, hogy meg van Tamás Vajda' parantsolatja 1324-ből a' Fejérvári Káptalanhoz az Apor Familia' osztozó perében, melyből látszik, hogy Apor Sándor, Testvérjével egynéhány Bicenusokat erő hatalommal elfoglaltak magoknak, a' Káptalan' Relatiojában pedig a' van, *hogy megosztóván a' panaszló féllal a' Szárazpataki jószágban, 85 szabad Bicenus lakhelyeket kaptak részekben Opour Sándor, és Egidius.* (Octuaginta quinque mansiones liberorum Bicenorum) A' ki a' Bissenusokról többet akar tudni, olvassa meg Engelt *Geschichte des ungrischen Reichs, und seiner Nebenländer.* Halle. 1797. T. I. p. 352 — 355, hol

meg van a' Windischtlől közölt Prolusio de Bicenis is, és Schlöztzert Krit. Saml. I. c.

Szükség itt megemlítenem, hogy Erdély Ország' Historiájában még nagy homály van a' Bissenusok, és Ruthenusok felett, a' mi ezekből kitetszik:

a) A' Bissenusok Engel szerint, (ki nagy szorgalommal irt az ilyen dolgokban) Bolgár, vagy is Török Tatár faj, Pray szerint Paczinacitákból eredett Kunok, kik Engel szerint is egy Törzsök alá tartoztak. A' Szászok' Privilegiumában 1224-ből elő jő *Sylva Bissenorum et Blaccorum*. Azt is tudjuk, hogy a' Szászok között most is laknak Oroszok, mint Szebenhez közel *Rosz*, vagy *Orosz Csür* nevű Faluban a' lakosok mind Oroszok, kiket az Oláhok Russzoknak hívják. A' máii Reuszmárk Város (Rwsmarkt) Forum Ruthenorum volt hajdan Éder szerint, úgy *Reusten*, és *Reussdörfel* Faluk régen *Rwzy* vagy *Rwz* és *Rwisdörfchen* Orosz Faluknak irattak; (lásd Schlöztzert is Russische Annalen 2-ter Theil p. 37.) hasonlóképen *Rydzdorf* Szepesben több Városokkal elidegenítve volt 'Sigmond Császártól, és Mária Therezia alatt esett vissza az Országhoz (Kelemen I. c. p. 180.) — *Első Praemissa*.

b) Hogy a' Székely földön is Bissenusok laktak, a' felyebbiekből világos: de nem oly világos az, hogy a' sok Orosz, vagy Sláv elnevezések honnan kerültek hozzájuk? *Oroszfalu* Kézdi Székben, *Oroszhegy* Udvarhelyen, *Oroszidetspataka*, *Oroszfája* (Uruzfa) régi oklevelekben mutatnaké Bissenusi származásokra, vagy nem az a' kérdés? — *Besenyő*, *Beretz*, *Zágon*, *Polyán* Faluk Háromszéken kétség kívül Orosz nyelvből vett elnevezések, mint Gyarmathi megmutatta,

Maros, Pes, Rodina, Szalad, Hatzor, Gunya, (Rus-sische Annal. 3. Th. p. 82.) szók, melyekel a' Székelyek ma is széltire élnek, úgy hogy magyar szókat azok helyett nem is használnak, mind Oroszoktól költsönözött nevek. *Második Praemissa.*

c) Gróf Bethlen Familia' Lévélárában megvan 'Sigmond Császár' parantsolatja a' Székelyek' Ispánjához Kusali Jaakch Mihályhoz, hogy elszökvén Almakereki Apa Miklós' két Ruthenus Jobbágynai Karátson-telkéről, azokat adassa vissza. Eugenius Pápa' Leveléből 1446-ból, melyet Katona in Hist. Critic. T. XIII. p. 497. felhoz, úgy látni, hogy az Erdélyben akkor lakó Ruthenusok még nem is voltak Keresztyének. (vesd. össze a' Zemplini orosz telepek' erköltstelen életekről Szirmayt Notitia Topogr. Polit. Comit. Zemplen p. 52.) Ellenben a' Brassói Decanatus' Protestatioját 1420-ból a' Szebeniek ellen *Nicolaus de Foro Ruthenorum Plebanus, et Decanus Sedis Schebesch* irta alá. (Milkovia P. II. p. 194.) Az Apr. C. P. P. V. Ed. 38. ólvassuk az 1678-ban tartott Ország' Gyűlése végzése szerint » *hogy az Országban lézzegő Oroszok, Oláhok, Muntyánok — megfogatassanak, és megköttöztessenek* (az az örökös Jobbágynak adatassanak) *Harmadik Praemissa*

Ezek így lévén, méltán kérdehetjük, hól vették a' Székelyek a' sok Orosz szókat, melyek köztök meggyökereztek? nem felejtván el azt is, hogy egész Erdélyben, de kivált Hunyad Vármegyében többekre is lehet akadni (lásd Gyarmathit l. c.)

Ha a' Bissenusok Tatár fajból valók voltak, mint Engel vitatja, úgy töllök Orosz szókat nem vehettünk

által, 's ebben az esetben azt kell hinnünk, hogy Orosz Telepek a' legrégibb időktől fogva voltak a' Székely földön, a' miről historiai utmutatások, és Oklevelek' szükiben vagyunk. Maga Eder, ki Erdélyben mások felett tudta használni a' kutföket, melyeket nem kis mértékben birt, nem merte eldűjteni a' kérdést, hogy a' későbbi Ruthenusok a' régi Bissenusok' maradékai é vagy nem? — Engelből olvasom, hogy a' Magyarokat a' Kiowi ütközet után Orosz Nemzethéliek is kísérték Magyar Országra, és Zoltán Vezér Mosony Vármegyében a' Ungvárbán és Máramarosban először megtelepített Oroszokból néhány Familiákat által tett, kik Oroszvárt vagy is a' mái Carlsburgot építették; hasonlóképen Istvánfi írja, Hist. LXVI, hogy Kálmán Király Halits és Lodomeria Országokból ujj Orosz telepeket hozott bé Nagy Orosziban, különös szabadságokat adván nékiek, ekképen Munkátsra 's Zemplén Vármegye több helyeire Nagy Lajos alatt és előtte is sok Ruthenus Telepek hozattakbéké, mint Szirmay l. c. bizonyítja, de jöttek é a' Székely földre ilyen Orosz telepek? mikor? és hogy? tudomra senki környül állásosonn még fel nem világosította. Megérdemli tehát hogy valaki gyökeresen megfejtse a' következő kérdéseket.

1-ször) Engel utmutatásai a' tölle felhozott kutfök után telyes hitelt érdemelnek-é a' Bissenusok' dolgában, hogy azok nem Orosz, hanem Tatárfaju Nemzetek voltak, mint a' Kumanusok és Bulgárok is?

2-szor) A' Székely Faluk' Orosz nevei, és nállok divatban lévő orosz szók, a' Gyarmathitól használt Glosariumokat követve, a' Bissenusok köztök, és Erdély-

ben lakozásokból megmagyarázhatók-é világosan, vagy nem?

3-szor) A' XV-dik Században és azután elő jövő Ruthenusok Erdélyben nem a' Bissenusok' maradékai-é? vagy hogy és mikor jöttek Erdélyben? és lehet-é hihetőleg feltenni, hogy ezek valaha Háromszéken és Csikban laktak?

4-szer) Vajon nem Lebediasból, az Oroszok' szomszédságából hozták-é ki Magyarjaink az Orosz szókat magokal? és nem akkor jöttek Oroszok is a' Székelyek közzé, ugy Erdélyben is lakni?

5-ször) Nestor mondja Schlötzernél (Krit. Saml. p. 230.) hogy *Sclavi* et *Valachi* laktak Magyar Országban, mikor 888 — 898 körül azt elfoglalták a' Magyarok; 's Béla' Jegyzője pedig c. 25 nyilván mondja Erdély Országáról, hogy itt *Blasii* et *Sclavi* laktak, mikor Tuhutumnak meghódoltak. Kérdés, a' mi előttem leg-
hibetöbnek is látszik, hogy nem a' régi Geta vagy Dacus Maradványok az itt említett *Sclavi*, vagy *Slavi* nevű Népék, kiknek egy része a' Székely földön maradt. *Harrathna*, *Felső*, *Közép*, *Alsó Volál*, *Oroszfalu*, ugy Erdővidéken Száldobos felett vólt *Volál* nevű Faluk a' Dacusok ott laktokra mutatnak, mint Benkö is vélekedik in Speciali Transilvania; mert Volál Toth nyelven Falut jelent, 's így a' többi Orosz szóknak is a' Székelyek közt fenn maradását könyű lenne meg magyarázni, kik azokat a' Dacus maradványú ott maradt lakosoktól tanulták, a' kik a' Székely földön vagy ki holtak, idővel, vagy pedig Székelyeké váltak által, régi nyelveket elfelejtván lassanként.

6-szor) Igazak-é Béla' Jegyzője', és Kéza Simon' szavai, hogy Almus, Arpádnak attya az Attila' Nemzetiségéből jött le, és az Almus alatt ki jött Magyarok azon 108 Nemzetiségekből származtak, melyekből az Attila' Népei,? a' mit Katona és Horváth István is elfogadtak, melyből lehet tsak a' Székelyeknek atyafiságát a' Magyarokkal leghelyesebben megmagyarázni, 's a' mely állítást Schlötzer merő Költeménynek mond lenni.

Olvasóim nem fogják rossz neven venni e' kevés ki térést, a' Bissenusokból lett Székely Jobbágyokról szólván. — Szaporodott továbbá a' Jobbágyok' száma a' Székelyek közt Szent István' és Szent László' rendelkezései' következtében is, melyeknél fogva szolgátságban estek azon Magyarok, kik nem akartak megkeresztelkedni. Látjuk S. Steph. Decr. L. II. c. 26, 27, 29, 41, 55, S. Ladisl. Decr. L. 3. c. 24, hogy a' Szolgátság mint Büntetés sok esetekben megvált határozva p. o. ha szabad Ember lopott, vagy rabfejérnéppel közösült, vagy azt Feleségül vette, vagy a' ki más Feleségét elragadta. Kovachich Vestig. Comitior. T. I. világosságra hozta Szent László' némely törvényeit, melyeknél fogva azok is, kik Feleségeket Kurváknak szidták, és meg nem bizonyították, vagy a' kik a' Canonica poenitentiának nem tettek eleget, megnyirettetvén fejeik, Jobbágyoknak adtak, valamint a' Tolvajok' és Rablók' fiai is, mely utolsó törvényt mindazonáltal II-dik András eltörlött.

Egy más neme a' Jobbágyok' elszaporodásának volt kivált a' Székely földön az a' törvény, melynél fogva azok, kik a' Lustra elől elvonták magokat, vagy háboruban nem mentek, vagy gyávák és félénkek voltak, ha szinte szabad Székelyek voltak is, Tisztjeiknek Job-

bágyaik lettek. Idővel pedig, mint Mátyás Király' rendeléséből látszik (absoluta potentia mediante) erőnek erejével kényszerítették sok Székelyeket szolgálai állapotra az elhatalmasodott Tisztek: sokak pedig önkéntesen magokat elkötötték megadósodván, vagy elszegényedvén, míg nem 1562-ben, mint felyebb láttuk, a' köz Rend' szabadságának nyakát szegték.

Effőle szolgaságban esésnek sok nyomaira akadunk az Országos Gyűlések' végzéseiben: 1556-ban az Ujvári Táborban Kendi Antal Elölülése alatt a' Magyarok és Székelyek egyben gyűlvén végezték » *hogy a' mely Primipilusok a' táborban nem jelentek meg, és nem is akarnak eljönni, örök adó alá essenek.* (Milkovia P.I. p. 297.) — 1606-ban az Udvarhelyi Gyűlésben határozatott » *hogy valakik az ő Felsége' Fejedelemségében elkötötték magokat valami praetextus alatt két vagy három köböl zabért, elégséges lévén pedig mind a' hadakozásra, 's mind pedig a' megváltozásra, megváltozzék, 's az is, a' kinek kötötte magát, ki botsássa, ha ki nem botsátja, ki foglaltassék*'' (Miklosvárszék' Jegyzőkönyvében bé van írva az Gyűlés' egész Végzése) 1608-ban 27 Septemb. Országos Gyűlésben határozták újra » *a' kik magokat önként Jobbágyoknak elkötötték, Uraiktól vissza foglaltassanak, és ha újra elkötik magokat, fejeket veszessék.*

1619-ben 5-dik May tartatott Ország' Gyűlése' végzése » *A' köz Székelyek, a' kik 1612 előtt Jobbágyoknak állottak bé, (maradjanak azoknak, a' kik azután lettek, vissza vétessenek, 's 400 forint büntetés alatt többet az ilyeneket nem szabad elkötöni, ki vevén azokat, a' kik Desertiójért, vagy hadban meg*

*nem jelenésért igaz feladás után Jobbágyoknak adat-
tatnak.*

1635-ben I-ső Rákózi György ujra vissza vette a' Jobbágyokat a' Katonák közzé (Apr. C. P. 3. Tit. 76. Art. 16.) Még több más törvényeket is hozhatnék fel, de tsak azt említem meg, hogy 1659-ben 26-dik Febr. a' Beszterczei Gyűlésben megengedettett, hogy mind a' Primipilusok, mind a' Pixidariusok az adójok' mennyiségéig Jobbágyoknak elköthetik magokat, 1670-ben 1679-ben hasonló végzéseket hoztak, úgy meg van az Udvarhelyszéki levéltárban 1678-ban 18-dik Juliü költ Fejedelmi parancsolat *» ki ki oly hadikészülettel légyen, hogy a' ki készületlen találtatik, vagy Jobbágy lesz, vagy felakasztatik* (Index Archivi.) és már 1493-ban Ladislaus de Losontz és Dragfi Bertalan Vajdák Fejek' és Jóságok' elvesztése alatt parantsolják a' Sepsi Székelyeknek a' felkelést, mint Eder az eredeti oklevél mását közli l. c. p. 168.

Utoljára megjegyzem, hogy a' két szomszéd Országokból és Vármegyékről is jöttek bé telepedni a' Székely földre Oláhok, Magyarok, Czigányok, kiknek a' birtokos Székelyek a' magok földjeiken lakhelyeket adtak, minthogy a' sok háboruk, éhségek, és más viszontagságok miatt némely falukban kipusztultak a' lakosok, mely ültetvényekről a' Mihály Vajda' szabadság' levelében emlékezet is van téve.

III. S Z A K A S Z.

Székelyek' Hadi - Intézetjeik.

§. 1.

Régi öszve sereglés' Módja (Lustra.)

Lustratio a' régi Törvénytudók' magyarázatja szerint a' Katonáság' számbavétele, megpróbálása, és Gyalorlása. Sigonius Károly értekezvén a' Rómaiak' Lustrájáról írja Livius és több más régi Írók után, hogy a' Királyok' idejében minden Polgárnak Vagyomi megbetűltettek, és meghitelt Emberek (Biztosok) által Jegyzökönyvekben a' Királyoknak beadattak, melyekben Feleségeknak, Gyermekeiknek, a' Libertinusoknak, szolgálóknak nevek, idejek, és lakhelyek környüállásosonn béirva voltak. Az első Osztájban voltak a' legtehetősebb Polgárok, a' kik legtöbb adót adtak, és ezek viselték leginkáb a' katonai és polgári tisztségeket: az utolsó vagy hatodik Osztájban a' legszegényebbek irattattak bé. Mikor a' szabad Mezőn öszvegyült a' Polgárság, dísnóval, bárányal, bikával áldoztak, — 's e' volt a' Sereg' felszentelése (Expiatio Lustratio) mely szokás a' Consulok' idejére is által ment: de későben a' Censorok tsak minden ötödik esztendőben vitték végben a' felszámítást, innen a' Lustrum öt évi időszakaszt (Spatium quinquennale) is jelentett (láss többet *Johannis Kahl alias Calvinii magnum Lexicon Juridicum. Coloniae Allobrogum 1759 2 Tom. in fol. I.T. p. 908 — 909. a' Lustrum, lustrare, Lustratio* szók alatt: Nicu-

port *Antiquitates Romanae* czimü könyvét a' Consulról és Lustrumról, melynek kivonását adta Molnár János *Magyar Könyvház* IV-dik Szakasza lap 88 — 90 — Pitisci *Lexicon Antiquitatum Romanarum* 1713. 2. Tom. in fol.) Ekképen 'Sigmond Császár' Regestrumában olvassuk, *Judex Nobilium cum delecto mediocris sortis Nobili omnium suae provinciae Colonorum censum ineat, et hanc consignationem Comiti Parochiano tradat.* (Kovachich *Supplementa ad Vestig. Comit. T. I. p. 348.*)

Hogy tartatott legrégibb időkben a' Lustra, nem maradtak irt Hagyománok a' Székelyek közt fenn. Werbötzi P. I. Tit. 3. mondja, hogy a' Hunnusok, kiknek a' Székelyek maradékai, véres kardot hordoztatván a' hadi Nép' tanyáikon keresztül a' Fő Vezér, — a' kiszabott helyen öszve gyülekeztek. Így mondja ezt már Werbötzi előtt Thurótzi is Chr. P. II. c. 10. Így az 1463-béli Oklevélben olvassuk, (Constitutiones Exercitiales trium Nationum Tránsilv. Kovachichnál *Scriptores Rer. Hung. Min. T. II. p. 384.*) *Öszve hivattasanak a' felkelésre vagy véres kardal, vagy a' Székely Ispán' levelével, vagy pedig a' Vajda Ur' írása mellett, ha az egyszersmind Székely Ispán is.* Még az 1542-ben tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben is olvashatjuk, (feria 4-ta post Dominic. Judica.) *hogy az öszvehívás vagy a' Helytartó' levelével, vagy véres kardal essen meg.* Ugyan is a' kardon mind a' régi Scythák, mind a' Hunnusok a' Had' Istenét értették, mint Bél Mátyás *Adpar. ad Hist. Hung. p. 120.* Deseritzki I. c. 'T. II. p. 99. és Pray *Annales veteres Hunnorum etc. L. III. p. 114.* írják, a' kard hordó

tiszti hivatal pedig (Ensiferi Munus et Dignitas) megvált még IV-dik Béla alatt is, mint Cornides' okleveléből írja Fridvalszki. (*Reges Ungariae Mariani* p. 63.)

Hogy ha a' felkelésnek hirtelen kellett megesni, Lárma Tűz gyújtatott, és Lárma Fák állítottak fel minden Székben a' felyeb említett Constitutio' szavai szerint, *Mikor a' Szükség hirtelen felkelést parantsol, minden Széknek Kapitányai Dobokkal, és Dobosokkal* (Zaldobonibus — innen Szaldobos Helység neve Erdő vidéken) *lármaztasson, meggyújtván egyszermind az esmeretes Tűz Halmokon nagy rakás fákat, és a' ki erre meg nem jelen fejét veszesse el.*

Tudván már azt Werbötzi után, hogy a' Székelyek Örökséget és Tisztséget Törzsökökre, Nemzetségekre, és Ágazatokra régi szokás szerint osztották fel, és a' mit Kovachich (SS. Rer. Hung. Minor. T. I. p. 339.) úgy Engel régi Kéziratok után a' Székelység' Nemzetségeiről 's Tisztjeikről köz világosságra hoztak, könnyen el lehet gondolni, hogy az első össze sereglések Nemzetségek szerint estek meg, a' kik az elfoglalt, és felosztott földeken annyi Telepeket formáltak, a' hány törzsökös Nemzetségek voltak, kikről, vagy Vezéreikről a' Telepek és Lakhelyeik is elnevezettek. Így p. o. régi Kéziratokban találni *Terra Tribus Zarán, Terra Gymez, Sakate, Ikafalva, Nyrgotz.* Kollár' kéziratja 6 Törzsökös Nemzetségekről és 24 Ágazatokról tesz említést, u. m. I-o. *Adorján Nemben*, Waczman' ága, Telegd' ága, Vaya' ága, Poson' ága. II-o. *Megyes Nemben*, Megyes' ága, Kyrth' ága, Dudar' ága, Gyaryws' ága. III-o. *Jenyew Nemben*, Balásy' ága, Vy' ága, Zomorw' ága, Borozló' ága. IV-o. *Halom' Nemben*,

Halom' ága, Názán' ága, Péther' ága, Gyewre' ága, Wy' ága. V-o. *Zabráh Nemben*, Gyewre' ága, Wy' ága. VI-o. *Ewrlawcz Nemben*; Eczen' ága, Seprewd' ága, Zowath' ága. (Kovachich l. c. T. I. p. 339.) *Eczen földje*, *Eczen vize*, *Eczen rét* ma is fenn maradtak a' Széke'ly földön Háromszéken és Csikban. —

Minden Törzsök szaporodott Nemzetségeiben és Ágazatiban, 's a' Származásra különös ügyelet volt, a' mi abból is kitetszik, hogy míg a' Lustralis Könyvek rendes formában nem szedettek Bethlen Gábor és I-ső Rákótzí György Fejedelmek által, a' jószágért perlekedő feleknek meg kellett mutatni, melyik Törzsök fajból, Nemzetségből és Ágazatból valók, a' mint e' megtetszik Kibédi Primipilaris Familiai Perfolyta Levelekből, melyeknél fogva ez; Balog Ferentznek, ki II-dik János 'Sigmondtól nyert adománylevelet négy primipilaris telkekről, és azoknak csüngelékeiről, (appertinentiae) a' megneveztem örökséget Makfalván ki nem adta az adományt nyerőnek. A' Primipilatusok örökségei voltak *Orbán Tamásnak*, és *Nagy Ambrusnak*, *Ábrán Nemzetségből de ramo Nagyágh*, *Sylvester Albértnek* és *Balázsnak*, in genere *Eölözt* et ramo *Sepröd*, *Péterfi Albértnek*, *Miklósi Péternek*, *Balázi Mártonnak*, *Sylvester Andrásnak* in genere *Jenő* et ramo *Hürth*.

Hasonlóképen Gyergyói Szárhegyi Lázár Familia' Executionalis leveleiben 1538-ból elő fordulnak három Primipilatusok, in genere *Medgyes* in Linea *Dudor*, ismét in genere *Medgyes*, et Linea *Hürth*, in genere *Halom*, et Linea seu Arbore *Názán*. Engel (Geschichte des ungrischen Reichs T. I. p. 68) emliti *Ramus Nagy* genus *Medgyes*, ramus *Hürth* et *Gyarnas*

genus *Adorján*, genus *Jenő*, ramus *Gyerő*. Ugyan csak a' máai Létzfalvi Bodór Familiának meg van a' XVI-dik Századból egy törvényes levele, melyből kitetszik, hogy ez a' Familia az Achaz tribusából való, és a' lezármazásnak léptsőit magában foglalja. A' Széchényi országos levéltár' Laistromában (Tomo 2-do p. 329.) említettik ilyen kézirat, *Urunk' Esztendeiben 1577 Lőfőségről való nemről ágról való*, melynek foglalátját bár valahol közönségessé tenné valaki. Maros Széki Nagy Tamás' perében Szentpáli Kornis Mihályal, kinek ugyan csak Zápolya János 'Sigmond két jobbágyos telkeket adott Vadasdon, a' Felperes' ellentmondásának az oka: *Quod praefatus Franciscus Nagy Genitor suus in hac Sede nostra Marus Primipilus exstítisset, et ad Domum et Curiam suam nobilitarem in dicta possessione Demetherfalva in eadem Maros existente, in Generibus Eorlewtz et Megyes ac Ramis Seprőd et Megyes Primipilatus habuisset, ad quae dictae duae Sessiones Jobbagionales de jure pertinerent, quod cum Primipilis in eisdem Generibus et Ramis existentibus verificaret.* (Az eredeti oklevélből, mely a' Henter Familiánál van, kiírta Benkő Gyűjteményében ily czim alatt, Mandatum Compulsorium super duabus Sessionibus jobbagionalibus Francisci Nagy in Vadasd de anno 1571. Collect. in Fol. T. 6. Nro. 36.).

Hogy a' vérségre, és annak tisztán fenntartására nagyon ügyeltek a' Székelyek még Oláh Miklós Érsek idejében is, láttuk felyeb, és több bizonyító helyeket olvashatni Deseritzkinél l. c. T. I. p. 25.

§. 2.

Lustra' Tárgyai.

A' Nemzetségek' öszvesereglésének két tzélja vólt, t. i. *háborúra való menés*, melynél fogva a' fegyvert viselők Nemzetség és Ág szerint számban vétettek; bizonyos osztályokban tulajdon Vezérek alá rendeltettek, 's hadi állásaik meghatározottak: másik tzélja vólt, a' háboru' elfolyta után *Polgári belső intézeteiknek elrendelése*.

Legrégibb kézirati hagyomán a' Székelyek' Lustrájáról Mátyás Király' idejéből van meg 1473-ból, ki a' Székelyeket Mérai Magyar Balázs Vajda által lustráltatta meg; a' Lovasok' és Gyalogok' számát külön Jegyző könyvekben beíratván. Keményen és Infamia büntetés alatt megparantsolta, hogy nem tsak lelkiesmérettel eljárjon Tisztiben, hanem a' feljegyeztetés után is semmi változást ne tegyenek a' Tisztek szabad akaratjokból, hanem a' promótiók vagy elő léptetések, a' tehetségek' voltához képest a' Vajdák vagy Székely Ispánok által essenek mindenkor meg. Megtetszik Mátyás Király' parantsolatjából az is, hogy a' promótiók nem a' születés, vagy Nemes Levelek, hanem Vagyom után lettek; mert a' Pixidariusnak, ha Primipilus akart lenni, három annyi Vagyomról kellett bizonyítani, mint különben, ugy a' Primipilusnak, ha Primor akart lenni, Successio, vagy vásár után háromszorta több Vagyomot kellett megszerezni, 's elő mutatni. (*nec ex illis nisi tres terrae sortes et facultates habere dignoscantur, ad superiorem gradum adscendere valebunt*).

lásd a' Mátyás Király' parantsolatját kinyomtatva Imago Nat. Sicul. p. 50. és az 1818-béli Gyűjteményben).

Bethlen Gábor, I-ső Rákótzai György és I-ső Apafi Mihály Fejedelmek alatt készült lustralis Könyvek abban különböznek a' Mátyás Királyétól, hogy az utól-sóban Lovasokra, és Gyalogokra oszolván fel a' Nemzet, ezen két osztáj szerint irattatott bé a' hadi nép, az elsőben pedig, változván az idők lefolyása alatt a' Székelyek' állapota, több Classisokra oszlott fel a' Nemzet, melyeknél fogva a' Jegyző Könyvekben is (Regestrum) azoknak megfelelő Rubrikák, vagy osztájok vé-tettek fel. — Fejebb közöltem már a' Bethlen Gábor Fejedelem' idejében készült Regestrumot, itt még az Apr. C. P. III. Tit. 20. art. 1. Tit. 19. art. 5. Tit. 67. art. 151. 152. Tit. 19. art. 1. Tit. 41. art. 1. Tit. 14. art. 1. Tit. 19. art. 6, 8, 10. Tit. 76. utmutatásai után előhozom a' Nemzet' későbbi felosztását. 1) *Első Rangnak*. — Praecipui Nobiles Siculi — (qua Magnates). 2) *Birtokos, vagy jobbágyos Köz Nemese*k. 3) *Armalisták, 's Egyházi Nemese*k, és *Özvegyeik*. 4) *Városi Nemese*k. 5) *Hinn lakó Nemese*k, kik Székely földön birtak. 6) *Fejedelem' szolgálatjában lévő Ne-mese*k. 7) *Primipilusok*. 8) *Pixidariusok*. Ezek után jönnek a' taxalis Helységek, örökös Jobbágyok, Zsellérek, és Jövevények. Szükség azt is tudni, hogy a' XVI-dik Század' vége felé, leginkább pedig a' XVII-dik Században osztogatattak legtöbb primipilaris és pixidariusi levelek a' Fejedelmektől, és sokszor a' Jobbágyok is kik Apr. C. P. III. Tit. 16. art. 10. földes Urok' en-

gedelme nélkül armalist nem kaphattak, szabad Székely Katonáká tétettek, mint p. o. Gyitróban I-ső Rákótzii György 26 Jobbágyokat szabadított fel: *e statu et conditione ea in qua nati sunt — clementer eximendos, et in coetum et numerum verorum indubitalorum peditum Pixidariorum adnumerandos, adoptandos — duximus etc.* (lásd az 1818-béli Gyűjteményt). Nem különben a' Pixidariusokból Primipilusok, 's ezekből Primorok is lettek; mint p. o. a' Vargyasi Ilkei Familia 1651-ben, melynek Nemes Levele az említett Gyűjteményben ki is van nyomtatva, és Imago Nat. Sic. p. 49. Rád Mátyás másképen Varga, Nagyajtáról 1579-ben, a' Miklósvári Gyenge Familia 1607-ben, Szárazajtai Nagy Márton, Mátyás, Imre 's a' t. 1679-ben, a' Barátosi Tóth Familia 1584-ben kaptak, az első Primipilaris, az utolsó Pixidariusi Leveleket. Ekképen Báthori Gábor 1591-ben Gyergyó Székben 18 Pixidariusokat tett Primipilusoká, hogy a' Csiki Vashányában jó szolgálatokat tettek: 's innen van már az, hogy több levelekben olvashatni, *Equitibus nostris Pixidariis Primipilis*, melyeken az így elő ment Primipilusokat kell érteni, kik, hogy a' tős gyökeres régi Primipilusoktól megkülömböztessenek ujj Primipilusoknak is nevezettek, és már az 1635-ben készült Lustrális Könyvben Primipili veteres, et novi, vel recentes nevezetek fordulnak elő; Bod Péter pedig írja Kéziratjai közt, hogy 1656-ban költ primipilaris levélben ezt a' hozzá vetést is olvasta, *si necessitas postulat, Equis descendere in proelio debeant.*

§. 3.

Lustra Békesség' és Háboru' Idejében.

Később időkben is, ugymint 1614, 1627, 1635, 1636, 1647, 1669, 1684-dik Esztendőkkben tartatván a' Székelyek közt Lustra, azt kétféleképen lehet megtekinteni, ugymint *Békességes és Háborus időkben.* Békességes időkben arra való vólt a' Lustra 1. hogy a' Hadi Sereg' activus Statussa számban vétetvén, meghatároztasson, hogy ki ki a' három Rendből Vagyom szerint Lovon vagy Gyalog szolgáljon é? A' Constitutio Exercitialis (1463-ból) rendeli, *hogy a' mozdulásban, vagy Hadban hátramaradás ne légyen minden Szék' Kapitányai több ízben lustrálják meg Békességes időkben a' fegyvereket, hadi készületeket, melyet ha nem tennének, büntetlessenek meg.*

2. Az Invalidusok, Maródiak elválasztattak az ép Katonáktól.

3. A' kik magokat elvonták a' szolgálattól vissza hivattattak, 's enroliroztattak: Apr. C. P. II. Tit. 77. art. 18. mondja, *Ab anno 1623. a' mely hadban szolgált Székelyek Vármegyékre, vagy Városokra men-tenek lakni, senki meg ne mérészelje tartani, hanem vissza botsáttassanak, ha valami egyéb törvény szerint való akadályok, és igazításra való dolgok nintsen.*

4. Promóveáltak, vagy degradáltak, mint a' Familiák vagy meggazdagodtak, vagy elszegényedtek. Az 1594-béli Ország' Gyűlésben rendelték, *a' mely szegény Nemes Ember lovas számban nem mustrálhat, hadban nem mehet értekletlensége miatt, gyalog*

számban jó hozzá való készülettel *comparedljon*: 's az ilyenek nevezettek *Gyalog Lófő Székelyeknek*, kiknek Maradékai vagy magok is, ha megépült vagyomok, újra régi helyekre állottak bé a' Mustrakor. Az 1558-ban 10-dik Junii Fejérváron tartott Ország' Gyűlése végezte, *Lustrentur vero Primores Siculi per Majestates Sacras, et revideantur quali apparatu sint instructi, quod si non fuerint Servitores apti militiae, rejiciantur.* (Thesaurus Act. Comit. l. c. p. 229.) 1592-ben a' Fejérvári Gyűlésben (19. April.) *articulariter* határozottatott meg, *Mért hogy a' Székelységen, kik a' Hapitányoktól, 's kik egyébképen nulla rationibili de causa olyak creáltattanak Lófejékké, kik mind Személyekkel, 's mind Szekerekkel arra elégtelenek, és alkalmatlanok, efféle szabadságban ne tartassanak; hanem a' Hapitányok innen haza menvén, a' Királybírákal együtt 15-től napra megmustrálják őket, szekereket, szerszámokat, és ő magok Személyét meglátogassák, és valakit az ujjonnan creált Lófejek között arra elégteleneknek találtnak, pro rei merito Nagyságod statualjon úgy felöllök, hogy a' többi is látván, a' Késztételre inkább reá igyekezzenek.* (Thesaurus A. C. p. 670 — 671.)

5. Fegyverben gyakoroltattak, a' mi alól senki kemény büntetés alatt (Jobbágyság vagy halál) ki nem vonhatta magát. (Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 20.) Nagy Ajtai Cserey Elek volt Gubernialis Secretarius *Haereditas Siculica* nevű kézirati munkájában (melyet 1764-ben hivataloson dolgozott ki, Udvari Rendelésnél fogva a' Zászló alól Moldvában és Oláhországban beszökött sok Székely Katonák' megbüntetéséről Informatiot

adni köteles lévén a' Felséges Királyi Kormány Tanács) szerény és talpra esett következtetésekkel megmutatta azt, hogy az Apr. C. P. III. Tit. 19. art. 3. békfoglalt Rendelés a' Confiscatióra nézve a' Székelyekre ki nem terjesztethetik, hanem, minden Székely, ki köteles volt a' hadban megjelenni, vagy lustrálni, ha elszökött az előll, fejével lakolt, de Jóságát el nem vesztette, kivévén, hogy ha életének megkegyelmeztek az Uralkodók, a' mely esetben a' fő Váltáságot u. m. 25 forintot kellett letenni, és ha pénze annyi nem volt, jóságát annyi summában elzálogosíthatta. Tagadhatatlan dolog, hogy a' Ho'nyi Fejedelmek' idejében leginkább szenvedtek tsórbulást a' Székelyek' sarkalatos törvényei, de abból nem lehet következtetni, hogy azok már ma erőtelenek volnának. (vesd össze §. 7. IV. Szakasz. §. 14. II-dik Szakasz.)

6. A' Vagyomok feljegyeztettek Rang, és Character szerint, a' Gyermekek, Jobbágyok, Zsellérek, Kóborik felirattattak: lásd I-ső Rákótzai György Fejedelem' Edictumát Apr. C. P. III. Tit. 76 art. 12. item Tit. 19. art. 2. 6. Tit. 20. art. 1.

7. Békesség' idején a' Székelységen a' Fő Kapitány vitte a' Lustrát minden Székben véghez a' Királybiróval egyet értve. Háboru' idején a' Mezei Hadak' Fő Generalissa, vagy pedig a' Székelység' Generalissa, ki az elsőől függött, mint kitetszik Bethlen Miklós' Cancellarius' kézirati Autobiographiájából, mondván, — „1675-ben Béli Pálnak Teleki Mihály *Supremus Exercituum Generalis* titulust és Diplomát eszközölt ki, hogy a' Székely Székeket mustrálja meg. Ez az Erdélyi Törvény és Szokás ellen való volt, hogy

békességnek idején Generalistól függön sem Vármegyei, sem Székely Nemes Ember. — Az Erdélyi Generalisokat Apafi előtt nem irták *Exercituum nostrorum Generalis*, hanem *Campestris Militiae nostrae Generalis*; mert vólt fizetett mezei hadok, az Udvari Fő Kaptány annak a mezei hadnak Fő Generalissának hivatott, és tartatott. Mikor a Fejedelmek hadban mentek, ha akarták ezt, vagy más tettek Fő Generalist az egész Hadon, és annak cum *Ceremoniis congruis* az hadak láttára adták Tanács Urak által az aranyos botot, és kardot: tettek egyszer smind Vármegyék, és külön Székelység Generalissát, a kik a Főtől függöttek: de mind ezen háromnak az auctoritása a had' leszállásával *expirált*, és békességben benn az Országban semmit is nem parantsolt egyik is; mustrákat a Vármegyéken Fő Ispán, Székelységsn a Fő Kaptány tett. Innen van már az, hogy Béldi Pál' Parantsolatjának sem Nemes János, Három Szék', sem Bethlen Farkas, Udvarhely Szék' Fő Kaptányi és mások sem engedelmeskedtek.

8. A' panaszok és egyenetlenségek elláttattak, mint kitetszik az Udvarhely Széknek adott Rendelésből, (1683. 18. Januar.) *Generalis Mustra parantsoltatik az Egyenetlenségek' megorvoslására.* (Index Archivj).

Háboru' idején tzelja vólt a' Lustrának, a' már Békesség' idején számba vett és meghatározott hadi nép' Mennyiségének Revisiója, melynek egy, vagy több része hadi lábra állittatott; fegyverek', Köntösök' (Mondour) 's Lovaknak, melyeknek mind jó karban kellett lenni, megvizsgálása, ezután a' menő utakat, (Marche route) állásokat meghatározták, egy szóval az ütközetre

minden készüléteket megtettek. Az Apr. C. P. V. Tit. 28. második pontja szerint a' hadi lábra tétetett Katonaságnak oly készen kellett magát tartani, hogy az első Dob, vagy Trombita szóra utnak indulhasson.

§. 4.

Lustrális Kötelességek.

Az Apr. C. P. III. Tit. 19. art. 5, 6, 8, 9, 10, 11. Tit. 76. art. 8, 12. Tit. 20. art. 1. Tit. 31. art. 1, 3, 6. Tit. 43. art. 4. P. V. Ed. 29, 66, és több kéziratban lévő Ország Gyűlés' végezéseiből nyilvánosan meg is lehet határozni, mik vóltak a' Székelyeknek főbb kötelességei a' katonáskodásra nézve; melyekkel egybe lehet vetni 'Sigmond Császár' Regestrumát 1432-ből, és az V-dik Decretumot Kovachichnál Suplem. ad Vest. Comít. T. I. p. 348 — 449. — Ugyan is

1-ször. A' Személyes Felkelésben minden Székely Rang, és válogatás nélkül tartozott kemény büntetés alatt megjelenni, kivévén az Özvegyeket, és némely polgári tisztségben lévőket, Gyermekeket és Betegeket. A' Constitutio Exercitualiis szerint, *ha az Apa egy Fijával köz kenyeren van, vagy két Testvérek osztogatlanok, tsak egyik megy el a' közönséges felkelésre, és ha elesik úgy a' másik nem tartozik elmenni.* Az 1554-béli Országos Gyűlésben (ante f. Barnabae feria proxima) Medgyesen végeztetett, Generalis felkeléskor fejenként menjenek a' Székelyek, és több Lakosok, a' Kapitányok' megegyezésével néhányan falu őrzeni ott-hon hagyattatván: 1558-ban (f. b. Michaelis) *Minden Nemes Székely és Szász az előbbi articulusok szerint*

magok és jobbágyaikkal felfegyverkezzenek, hogy mikor a' Fejedelem parantsolja fejenként felkellheszenek.

Első Ferdinand' Comissariussai jelentik 1559-ben, *Mínyáján Személy szerint tartoznak a' Hírályt háborúban kísérni (mint mondatik) és egy hólnapot ingyen szolgálni, azután a' Hírály fizeti őket.* (Kovachich SS. R. H. M. T. II.) 1558-ban (in f. Trinit.) a' Fejérvári Gyűlés végezte; *A' Primipilusok minyáján, a' Primorok fejenként felkeljenek, 's a' Primorok Személyekre semmi fizetést nem kapnak.* (lásd többet Apr. C. P. III, Tit. 19. és P. V. Edict. 58. hol mondatik, *A' Vice Hírálybirák a' Székelységen hadi expeditióból hon maradhatnak:* így az 1611-ben 23-dik April. Szebenben tartott Ország Gyűlésben is e' határoztatott meg).

2-szor. Ha a' felkelés nem volt személyes a' gazdag Nemes maga helyett mást fogadott, három Kaputól egy Lovast állított ki, kiknek pedig nem volt a'nyi Birtoka, azoknak Vagyomjai a' Tisztek által megbetsültettek, és egyes erővel állítottak lovas katonát ki.

3-szor. Személyes felkeléskor a' nagyobb 's kisebb Nemesek jó fegyverekkel Lovon tartoztak elő állani, és ha a' körülállások kívánták, a' Vagyom szerint minden Familiafő 2, 3, 4, 5 katonákat állított ki egész készülettel: így p. o. az 1562-ben (20. Junii) tartott Ország' Gyűlésben végeztetett: *Minden Primipilus Lovon jó készülettel, a' Fő Népek pedig tehetségek szerint három, négy vagy öt Lovagokkal keljenek fel.* 1579-ben (21. Octob.) Thordán határoztatott, *A' Székely Uraim között a' Lófejek is az ő Nagysága' pa-*

rantsolatjára mindenek jó szerrel készen légyenek, ha kik Szolgák köztök Személyek helyében mást állassanak magok helyében, és valamikor a' szükség kívánja úgy szolgáljanak. (Thesaurus A. C. p. 555.)

4-szer. 1566 előtt minden Primipilatus egy Zsoldost állított, azután sokféle változások jöttek be, mert majd 16, majd 30 jobbágyoktól vagy három kaputól állíttatott egy Lovas ki; 20 jobbágyoktól vagy két kaputól egy Gyalog.

5-ször. Az Armalisták' Özvegyei mentek voltak a' Lustrától, de a' birtokos Nemesek' Özvegyei nem, ha Vagyomok több volt mint fél kapu. — Az 1611-ben 23. April. Szebenben tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben olvassuk, *A' mi a' Viduák' dolgát nézi, juxta quantitatem bonorum tartozzanak Embert állítani, kivéven közzülök az Egyházi szegény özvegy aszonyi állatokat, kiknek jószágok nintsen.* (Thesaurus A. C. l. c. p. 1096.)

6-szor. A' birtokos Árvák, kik a' megérett idő-kort még nem érték el, tartoztak fogadni magok helyett katonát, mint az 1584-ben 29-dik May költ Pixidariusi levele a' Barátosi Tóth Familiának mutatja: *Haeredibus vero et Posteritatibus ipsius, si qui forte post mortem paternam in tenera et illegitima aetate remanserint, hanc immunitatem et libertatem ea lege et conditione concedere et servari volumus, ut ipsi, donec ad legitimam et virilem aetatem pervenerint, alios loco ipsorum milites conductitios ad militiam aptos propriis sumptibus et expensis alere et substituere — sint adstricti.* Nevezetes ez a' Pixidariusi Levél azért is (melynek eredeti írása a' Fejérvári Ká-

ptalani Levéltárban megvan) hogy Székely örökséget ajándékozott a' Fejedelem a' Tóth Familiának Kovásznán Theörök Kelemen' magva Szakadtán, és így egyszerűsmind Jóságról szőlő adomány levél is.

7-szer. 1556-tól kezdve 1597-ig rendszeren egy ötöd része, aztán változva huszad része állítatott a' Székely katonaságnak hadi lábra az 1597-béli (27 April) Fejérvári Gyűlés' határozása szerint. » *Azon is könyörgünk Felségednek, hogy a' Székely Uraink is ne ötödét, a' mint eddig, hanem miképpen mi huszadát tartozzanak jóságoknak felvenni, hogy ebben ők velünk egyenlő terhet viselhessenek* (Thesaurus A. C. l. c. p. 776. lásd az 1598. 23 Martii Fejérvári Gyűlés' végzését is p. 798.)

Hogy a' Székelységből számos katonaság telt ki mindenkor, bizonyítja Werantz Antal, így szólván; *Egyébaránt a' Székelyek nem kevésse termékenyek a' Gyermekek' nemzésében, úgy hogy ma 30 ezer Embert állíthatnak hadra ki, ho'nyokban is maradván hátra óltalom' sereg.* (Kovachich l. c. T. II. p. 108.) Oláh Miklós Pedig 50 ezer számra, sőt többre is teszi a' katonák' számát, melyet a' Székelyföld hadban kiállíthat.

Werantz Antal a' Hadban felkelését a' Székelyeknek a' legrégibb időkben így adja elő » *Ha napkeleti vagy északi ellenségekkel folyt a' háboru, vagy benn a' hazában, minden Személy fegyvert fog, 's háború végéig szolgál, ha napnyugoti ellenségekkel van baj, a' Székely katonaság tized része megy hadban, 's 15 nap marad csak táborban; a' Déli ellenségek ellen fele része megy a' Székely katonaságnak, 's a'*

meddig lehet viselik a' háborút (Kovachich l.c T.II. p. 106.)

Az 1463-ban készült *Constitutio Exercitua*lis szerint, melyet Mátyás Király Boznyi és Szentgyörgyi Gróf János által készítettett, két harmad része tartozott a' Székely katonaságnak közönséges felkeléskor fegyvert fogni, 'Sigmond Császár' *Regestruma* szerint 1432-ből a' Székely Ispánok két *Banderium*okkal állottak ki, 's egy *Banderium* Engel vélekedése szerint 500 vagy 1000 Embert foglalt magában, (l. c. II. Th. p. 343 és art. 20, 22. anni 1498. (Nro. 28.)

8-szor) A' *Primipilusok* jó Lovakon , a' *Pixidariusok* jó fegyverekkel tartoztak meg jelenni , 's azok is kiknek városi birtokok vólt, a' reájok esett részt megadták.

§. 5.

Nevezetes Tulajdonságai a' Lustrának.

a) Minden Személyesen a' Familiával együtt jelent meg, mikor közönséges ferirása vólt (*Regestrum Conscrip*tio) a' Székely Nemzetnek.

b) A' Törzsököt, melyhez a' Familia tartozott, hitelesen megkellett bizonyítani.

Nro. 28.) Hasonló megkülömböztetés fordul elő a' felkelésre nézve a' napkeleti és napnyugoti ellenségek ellen a' Brassóiak Szabadtság' leveleben 1364-ből, az első esetben minden kirtartozott tulajdon költségén katonáskodni, a' második esetben 50 lándzsásokat küldöttek a' Királyi táborban (*Krit., Saml. p. 32. lásd p. 336, 337 is a' Johanita Rendel való alkudozást*) Huszthi András írja az Erdélyi Vajdáról, „ Tem-

c) A' Leszármazásról, ha kétséges volt a' dolog, izről izre kellett felfelé próbálni levelekkel, vallomásokkal, vagy Tanukkal az 1559-béli Fejérvári Gyűlés' végzése szerint (12-dik Junii) *Mind a' fő fő Székelyek azokkal a' Lófejekkel egyetemben, kik tudnillik igaz gyökér szerint Lófő ősöktől származtanak, és a' kiknek az ő Elejek a' Mátyás Király, és egyéb Királyok idejében jámborul és serényen vitézkedtek, és véreket ontottak, semmiképen ezentúl meg nem rontatnak, sőt a' régi szabadságokban megsértés nélkül a' vitézlő dologra, és hadakozásra tartatnak meg, hiket Ő Felsegek bizonyos időkben megmustráltatnak, és készülékeket megtudatják* (Az eredeti Példányból, mely Nagy Ertsei Gróf Tótdalagi Lászlónak meg volt, ki írta Süllyei Dániel Ügyész 1782-ben, kinek Gyűjteményéből e' hely kúráttatott.)

d) A' Familiának meg kellett esmerni azon személyt, kiről kételkedés volt, 's a' költsönös örökösödésről tanubizonságot tenni,

e) A' Szomszédok, kiknek Magv' szakadás' esetében örökösödésbéli jussok volt, meghallgattattak, ha a' Személy ellen fundamentomos ellenvetést tehettek.

f) A' Lustrált Familiáknak igazi ős, önnjussu familiái Vagyomról kellett bizonyítani, mely nem lehetett zálogos, hanem a' régi Lusztális Könyvekben már bé volt írva. A' Primorok Allodiumokon kívül legalább

„ pore sagato Vajvoda Exercitum comitatensem ducebat.
 „ eique praeibat, Comes autem Siculorum cum suo exerci-
 „ tu eundem sequebatur, et comitabatur, unde etiam Comes
 „ Siculorum Transsilvanorum dicebatur. I. c. mss.

10, a' köz nemes emberek (nobiles mediocres) 5, job-
bágyos telkekről; az Egyházi Nemesek pedig annyi
vagymról bizonyítottak, mely elég vólt, hogy Lovon
jó készülettél kiállhattak. — A' Pixidáriusok a' gyalog
szólálatra elégséges vagymról, a' városi Székelyek pe-
dig külömbiségekhez képest tartoztak legalább fél annyi
vagymról bizonyítani, mint a' miről a' Falukban bi-
zonyítani kellett, a' mint ez az Apr. C. P. 3. Tit. 19,
art. 11. és Tit. 20. art. 1-mó világos.

A' mi pedig a' külső formáját a' hadi test alkotás-
nak illette; p. o. régi fegyvereknek az időkhöz képest
ujjakkal fel tserélése, az öltözetek' egyenlősége; (Egalis-
irung) 's más Regulamentumok' béhozása, a' Fejedel-
mek' akaratja szerint esett meg mindenkor, mint látjuk
Apr. C. P. 3, tit. 76, art. 16. *Ez Annuentia pedig mind
addig fenn maradjon, miglen a' Fejedelmek a'
Vitézlő Rendnek az articulusból fogyatozását nem
lútják, melyet eszekben vévén légyen arbitriumokban
ha akarják, tollálhassák.*

Meg vagynak a' Lustrális Könyvek Bethlen Gábor'
dejéből az Udvarhelyi és Királyi Tábla' Levéltárokban,
az utolsóban I-ső Rákóti György' Lustrális Könyve
három Székről hasonlóképen meg van; azt hiszem a'
öbbi részét, és az Apafi Fejedelem' lustralis könyveit
a' felséges Királyi Kormány Tanács' Levéltárában meg-
eget kapni.

Például felhozom az 1614-béli Lustrális könyvből
Abrahámfalvát Udvarhely Székből, mely így van bé-
rva, *Egregius et Nobilis Paulus Ugron. Primpilus
Abrahámfalvi András*, ezután következnek 14 Job-
ágyának nevei: végül van az öszve vonás, *Primor 1,*

Primipilus 1, *Jobagiones avitici* 12, *post confiscationem* 1, *Inquilinus* 1, — *Dályafalut*, *Primipilus* 21, *pedites* 8, *Libertini* 10, *Jobág. avit* 1, *Confiscati* 3, I-ső Rákótzai György Lustrális könyvéből 1635-ből (1988-ban) *Zabolát. Septem jurati homines* nevekket: *Nobiles Mikes' Sigmond* és még négy mind név szerint, *Primipili veteres* Nro. 23 egyenkét megnevezve, *Primipili recentes* 9, *Pedites veteres* Nro. 44, *viduae* Nro. 9, *Recuperati* 1, *Recentes* Nro. 3.

Az Apafi Mihály Fejedeleme' Lustrális Könyvét készítették 1684-ben Teleki Mihály, Mikes Kelemen, Székely László, Sárosi János Itélő-Mester. 1721-ben is felirattak a' Székely Székek Ország' Gyűlés' végzésénél fogva vagyomokkal együtt Intzédi, Nemes Mátyás, Reichenberg és Schnell Biztosok által, 's meg van ez a' munka kéziratban *Conscriptio Sedium Siculicalium* cím alatt az Nagy Enyedi Könyv tárában.

§. 6.

H a t á r' Ő r i z e t.

A' Személyes és részenként való felkeléseken, az adónkivül, a' határ széleket is szüntelen kellett a' Székelyeknek őrizni, 's a' mellett a' várakban véd sereget tartottak a' Vármegyékkel, és Szászokkal. 1548-ban (Domin. 1-mo Trinit.) végezték, *Mindenik Nemzet leg alább két ezer embert tartson Praesidiumra minden esetre készen: 1606-ban (17 May) A' Székelyek két ezer Lovasokat, és annyi Gyalogokat állítsanak ki régi szokás szerint.* Első Ferdinánd Biztossáinak jelentésében olvassuk, *száz Székely Lovasok tartoznak szün-*

*telen a' királyi Udvarban lenni, kik háromszor esztendőnként felváltatnak. 1653-ban (Apr. C. P. V, Edict 64.) ez a' kötelesség elengedettett Fejérvárra nézve, hól a' Fejedelem lakott, de sokáig a' se tarthatott, mert 1688-ban (10 May) tartott Ország' Gyűlés' végzése közt olvassuk, hogy a' Székelyek, a' kik szüntelen Praesidiumon vagynak a' Fejedelem' udvarában, minden két esztendőben felváltassanak, 's míg szolgálatban vagynak, ne adózzanak. A' határ széléken Möldva 's Oláh Ország felé első megszállások óta őrizetet formáltak, mire maga a' Székely vagy Custos szó is mutat: de kitetszik e' kötelesség Beretzk Várossa' Privilegiumából is, melyet 1426-ban 'Sigmond Császár adott eképpen, *Volumus autem, quod sicut hactenus sunt consueti, ita et in futurum dicti Henezius, et villani de saepe dicta Beretzkfalva ad faciendam custodiam in illis confinibus, et explorationem in partibus Moldaviae obligati sint, et adstricti: Az 1602 ben költ meg erősítő Levélben pedig olvassuk, praetera ut ipsi haeredesque et successores eorum universi juxta veterem eorum consuetudinem in partibus Moldaviae et Transalpiniae continuo exploratores alere, ac finibus excubias agere et diligentem earum partium curam habere, nosque subinde de omnibus rumoribus certiores reddere debeant.**

A' Székely név, mond Horváth István (Rajzolatok Pesth 1825.) *Marchiót, végőrt jelent, 's azért a' Bissenusok és Szászok is sokszor Székeleknek hivatnak, Magyar Országban is az Ország' szélein több Székelsegek, Őrségek, Skopiák 's1. voltak.*

A' Comp. C. P. 5, Tit. 8, art. 1-mo olvassuk, *Csik Széknek volt ilyen megbántódása, hogy az örökönlévő Gondviselők nem akarnának a' vitézlő rendnek törvényt szolgáltatni, azért a' modo in posterum 's t. Az 1609-béli 26 April.) Kolosvári Gyűlés végzéseiben olvassuk, A' Székelység közt egy néhány Faluk, úgy mint Hászón, Zágón, Dánfalva, Madaras, és egy néhány privata Personák, kikből öt, vagy hatszáz Lovas, és Gyalog kitelnek hadakozó emberek, valami szín alatt magoknak a' Belligeratione exemptiót extraháltanak, mivel pedig, hogy az Ország' szolgálatja előtt ily feles hadakozó nép nulla de causa extrahálja magát, tetszett, hogy effélé exemptiók cassáltassanak, és ők is viseljének a' többi Székelységgel egyenlő terhet a' hadi szolgálatban: az mi nézi az ösvényekre való vigyázást, arra pro ratione temporis a' Tisztartó rendeljen elegendő vigyázásokat (Thesaurus act. Com. p. 1048 — 1049 és vesdö szve Apr. C. P. 3, Tit. 76, art. 21. P. 5, Ed. 72.)*

Kazy (Historia Regni Hungar. L. 8.) leírja, mint meggyült Mikes Kelemennek a' baja 1659-ben a' Besztertzei Gyűlésben, hogy a' határt roszul örözte a' Székelyekkel, de ő Bártasai levelével szerentsésen kimentette magát (lásd az V-dik Szakaszt Mikesek alatt.)

Tudjuk hogy a' Bartaságon ma is sok Magyar Faluk vágynak, és voltak régen, mint *Apátza, Frisza, Batsfalu, Türkös, Tsernátfalva, Szent Mihályfalva, Mihefalva, Hoszufalu, Tatrang, Zajzon Pulcheretz,*

Zernyest, Tohán, Ujjfalu, Homlós, (Nro. 29.) melyeket a' régi Magyar Királyok a' Székelyek között telepítették oda a' véghegyek', de kivált Törtsvár' őrizetére, vagy önkéntesen át is mentek lakni, kiket osztán a' Székelyek' Ispánja igazgatott, honnan ezek neveztettek *Comites Siculorum Brassoviensium*.

Igy Magister Andreas, kinek levelét Apafi György 1349-ben a' Fejérvári Káptalannál lemasoltatta, nevezte magát „ *Nos Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium, et Maramarosiensium*. (Megvan a' hiteles pár a' Gróf Bethlen Familia Processussában a' Fiscussal, és az eredeti oklevél a' Káptalannál) András után lett Székely és Brassói Ispán *Nicolaus filius Gritii Comes de Brassov*, mint az 1352-ben költ oklevele Istvánnak Erdély' Vezérének mutatja Benkőnél in speciali Transilvania. Schlötzernél pedig (Krit. Saml. p. 32.) filius Briccii nével jő elő, egy Magister Johannes filius Briccii Comes de Zilag elő fordul már némely 1330-béli oklevélben, mely a' Szénási Familia Levellei közt eredetiképen meg van.

Miklós után lett *Magister Lewkus*, mint kitetszik Nagy Lajos Király' Leveléből 1355-ből (Katona

Nro. 29.) A' fenn nevezett Helységeket II-dik Wladislaus 1500-ban kiveszi az Erdélyi Lakosok közül, „ decernens ut tam „ in solvenda Contributione, sive taxa regia, quam etiam in „ exercituando in medio Saxonum connumerari et cum ipsis „ Saxonibus exerciturare debeant.” (Az eredeti Oklevél meg van Brassó Várossánál.)

Hist. Crit. T. X. p. 123, — 140) Egy másik későbbi parantsolatjában Lajosnak 1370-ből (datum in Zekel Vásárhely die octavo festi inventionis sanctae Crucis.) előjö » *fidei suo viro magnifico magistro Stephano Comiti Siculorum suorum, et eius vices gerenti in Brassow salutem et Gratiam.* Így vólt ez még 1385-ben is, sőt így tartott 'Sigmond alatt is 1406-ban, mint az Edertől felhozott oklevelekből ki tetszik, melyek Brassó Várossánál vagynak. (Obser. Crit. ad Felmeri Historiam p. 36 — 37) Azután is, hogy a' katonáskodás megszűnt ezekben a' Falukban II-dik Wladislaus idejében, nem közönséges jobbágyi szolgálatra kényszerítettek, hanem Törtsvár építéséhez és őrizetre szolgálta, míg nem 1651-ben az Ország Brassó Várossának adta tökéletesen által őket az Apr. C. P. 3. Tit. 82, art. 2 tartalma szerint.

De nem tsak a' Bartzaság, hanem a' Besztertzei vidék és telepek is Hunyadi János ideje előtt a' Székely Ispányoktól függöttek többször, mint kitetszik a' Schlö-tzer által felhozott oklevélből, (Krit. Saml p. 63) hól előfordul, *Censum, quem ipsi alias Comitibus Siculorum dedissent (nobis) dare teneantur, ut exstiterit temporibus Comitum Siculorum observatum.* Az elmondottak szerint könnyü elgondolni, hogy ez a' kifejezés, *Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium, Maramarosiensium* határszéli Örségekre mutat, melyeknek többb izben, mint Besztertze vidékének is a' Székelyek' Ispáni parantsóltak. Ugyan is a' határszéleken, mint felyebb is szó vólt rólla (§. 6. I. Szakasz) bizonyos Örálló Helyek vóltak, (Eörállók) hól a' határt örözkatonaság tartózkodott, melynek Kapitánya Eör-

Nagy, Eőr Nagyság-nak neveztetett, mint oklevelekkel bizonyítja Szirmay Antal, (Notit. Topogr. Polit. Comit. Zemplén. p. 32.) innen vagynak Zemplén és Máramaros Vármegyék' határszélein az *Eőr Mező*, *felső* és *alsó Eőr* helységek' elnevezései, deákul *Spiculatores*, *Speculatores*, *Saggitarii*, *Ewrii*, magyarul *Eőr-allok*, *Ewörök*, (Tótúl *Strázka*.) *Ewrhely* kifejezések jönnek elő a' régi törvényekben, és oklevelben [(Lásd. S. Ladis .D. II. c. 17.)]

Említést érdemel itt még a' Bodzai Vár is, melynek omladéka ma is láttatnak Havas alföld' szélében, melyet a' keresztes Barátok (Cruciferi de Borza) a' Székelyekkel együtt építettek Őrhelynek II-dik András idejében, kinek adomány levelét 1223-ból hozzák Pray és Benkő III-dik Honorius Pápa' Bulláival együtt, a' ki nem akarta meg engedni, hogy a' Király vissza vegye az egyszer ezen Rendnek (Ordo Theutonicus) ajándékozott földeket. Meg vagynak néhány oklevelek erről a' Szecheni Országos levéltárban, (Catalogus T. I. p. 386.) és Schlötzernél is Krit. Saml. p. 310. et sequ. előjönnek. Laktak ezen Keresztes Barátok Orbai Székben is, nevezetesen Szörtsén, Harajban, a' hegyek' tövében, hól ma is meg van a' töllök épített torony, és a' Szörtsei 's más Székely Familiák' leveleikben sokszor emlittetnek veres Barátok, Keresztes Barátok' birtokai a' szomszédságok' meg nevezésében: Az az adománylevel is, melyet Benkő in Trans. Gener. T. I. közöl Fulcon Birtokáról, melyet IV-dik Belától 1252-ben Comes Vincentius Akadás, Sepsí Székelynek Fija nyert el, a' Székely határ Őrségre mutat, mert *Terra Zék* nem egyéb volt, mint

Örhely, *Vekul* pedig Véghely, melyek a' Szász földet, a' Sepsí Székelyek' földjétől elválasztották hajdan a' Bartzaság' felé.

Mind ezekből nem lehet azt következtetni, hogy a' Székely föld határa nem vólt bizonyos, és az Uralkodók azt kények szerint változtatták, mint Schlötzer l. c. és p. 219. is állítja, mert egy az, hogy Schlötzer sokszor maga magának ellent mond, mint p. o. mikor mondja, hogy a' Székely név legelőször az 1224-béli oklevélben fordul elő (l. 219.) holott lejjebb lap 316 maga felhózza 1211, 1213, 1222-béli eredeti okleveleket, melyekben terra Siculorum et Blacorum, mint felyebb említettem (§. 2. I-ső Szakasz) előjönnek. Más az, hogy az első adománylevél szerint 1211-ből igaz, hogy a' Bartzasági föld, melyet a' Német Rend kapott, bévágott a' Székely földre, *usque ad Indagines Nicolai*, vagy is Miklós-várig, de az 1222-ben költ adomány levélben egészen másképen neveztetnek meg a' határok, *a fine terrae Crutzeburg* (Nyén) *terram, quae vadit usque ad terminos productorum*. A' Terminus Productorum bizonyoson a' Székelyek' földje, kik bébizonyították, (productáltak :) hogy az első adománylevél az ő meghallgatásokon kívül költ, 's akaratjuk ellen Székely földet idegenek nem birhatnak, 's nints is nyoma, hogy Keresztes Barátok Miklósvár Székiben laktak vólna valaha, és maga Schlötzer megvallja (p. 320.) hogy az utolsó adománylevélben a' Bartza vizen túl fekvő föld nem foglaltatott bé, hanem Fogaras vidéke kaptsóltatott a' Bartzasági földhöz, valamint nem képtelenség az is, a' mit Benkö mond, hogy Orbai Székben önkéntesen eresztették bé a' Székelyek a' Keresztes Barátokat. —

Itt van annak is helye, hogy egy más állítására Schlötzernek észrevételeket tegyek. Ugyan is azt mondja említett könyvében, hogy Erdély Ország' birtoka még Szent István után szinte két száz esztendeig *dubiae possessionis solum* volt, míg nem annak birtokát a' béhitvatott Német Telepek bátorságossá tették. Ez az állítás régi okleveleinkel, a' köz hagyománna, és törvényeinkkel, merően ellenkezik: de miért is lett volna *dubiae possessionis solum* Erdély Ország a' Szász telepek' magok meg fészkeléséig? azért hogy a' Petsenének, 's utóbb a' Kumanusok zaklatták néhány izben Erdély' lakossait, 's tüzzel vassal pusztítottak? hiszen ezek Magyar Országot is éppen úgy, sőt sokszor kegyetlenebbül is feldul-ták, nem tsak, hanem a' Napkeleti, és Napnyugoti Császárok is ásitoztak a' Magyar földre, hová bé béütöttek gyakran, mint III-dik Henrich, Fridericus Barbarossa, a' Manuelek, Borichius, a' Lengyelek, Orozszok 's t. és így azt kellene modani, hogy Magyar Ország is *dubiae possessionis solum* volt, a' mit maga Schlötzer sem mer állítani: E' szerint valahányszor a' Mongolok, vagy Törökök béütöttek, 's így Nagy Leopold' idejéig az egész Magyar birodalom *dubia possessio* volt; de így osztán még ma is minden Státusokat meg lehet a' *dubia possessio* névvel keresztelni, mely következtetés, bár mely egyenesen foly is Schlötzer' állításából, szemlátomást meszi vinné a' dolgot. De még a' sints bém bizonyítva, hogy a' Petsenének Erdélyt is birták, és Gyula Petsenégi Fejedelem lett volna. Elhallgatom, hogy Honnyi Krónikáink, és régi történet íróink ezzel ellenkezőt irnak, de magából Constantinus Porphyrogenitusból se lehet azt tisztán következtetni, ki cap. 38, 39, 40, de Administr. Imperii

világosan leírja mind *Atelkuzut*, melyet a' Petsenének elfoglaltak, mind a' Magyarok' ujjlakhelyét (lásd Budai Esaiás' Magyar Ország' Historiája' 1-ső Darabját, és Gebhardi Geschichte des Ungrischen Reichs I. Th. p. 948 Cornides Vindiciae Anonymi p. 347 et seq.)

Hogy pedig Atelkuzu alatt Erdély is békéltatott, senki se merte még jó móddal is állítani; valamint az is igaz, a' mit az Ellen felek is megesmernek, hogy a' Magyarok elébb jöttek ki Ásiából, mint a' Petsenének, kik Constant: Porphyrogenitus bizonyága szerint elébb Lebediást, azután Atelkuzut foglalták el. Hogy tehát ezek a' Petsenének még a' Magyarok előtt Urai lettek volna Erdélynek, bajos egy könnyen elhinni, kivált ha meggondoljuk,

a.) hogy a' Petsenének' Erdélyben való uralkodásuknak legkisebb nyoma se maradt fenn, ellenben hitteles egykorú írók, és oklevelek bizonyítják, hogy nyomtatván más rájuk tóduló Népektől, kérve kérték befogadtatásokat a' Magyar földre, nevezetesen a' Székelyek közt (§. 10. 1-ső Szakasz, §. 11, 14, II-dik Szakasz) jobbágyi állapotra aljasodtak le.

b.) A' hazai kutatók követve kétséget se szenvedő dolog, hogy Erdélyt Székelyek, Oláhok, és régi Dacus maradványu Tótok (Blasii et Slavi Anonymusnál c. 25) lakták, mikor Tuhutum elfoglalta Erdélyt, kinek maradékai igazgatták azt Szent István' idejéig; a' Petsenékekről mint Erdély lakossairól, annyival is inkább Erdély' Urairól emlékezet sints akkor sehól téve, hanem későben említettnek bé bé tsapásaik a' Magyar földre.

c.) Hogy Gyula Petsenégi Fejedelem lett volna, nem hihető, és Annalisainkal ellenkezik, sőt a' Görög Iró Cedrenus bizonyítja, (Katona Historia Ducum p. 395:) az ellenkezőt, hogy t. i. ő Magyar Hertzeg, és Birtoka is Magyar föld volt, 's hijában lenne itt Chalco Condylas' helye felhozva, (de Rebus Turc. L.I. p. 5 edit. reg.) mely szerint a' Török Név (*τῦρκοι*) minden vándorló pallérozatlan Nemzetekre (*Nomades*) kiterjedt, mert Constantinus Porphyrogenitusból világos, (cap. 38 l. c.) hogy a' Sabartoasphalének egy része vissza ment Ásiában, megtartván régi nevét, a' másik rész pedig Atelkuzuba költözött, Török nevet viselvén az elszakadás után; 's eddig elé Constantinus Porphyrogenitus' ezen Törökjei alatt minden Historicusok a' Magyar Nemzetet értették: más az hogy Laonicus Chalcocondylas sokkal későbbi író, 's a' Magyarok kijövetelére eső dolgokra nézve nem oly hiteles, mint az egy idejű Constantinus Porphyrogenitus. De ha szinte a' Török Nevezet széles értelmű lett volna már a' IX-dik Században is, úgy a' Petsenégek mellett is nints azzal a' helyel mit bizonyítani, mint Ballman tette. Felhozhatná még valaki a' Syidas' tanubizonyosságát is, (T.I. artic. *Δακς* p. 105 edit. Küsteri) mondván » *Δακς ὅτι νῦν παρὶναιται* » de ez magában nem elégséges az állítás' békibizonyítására, mert a' Dacus és Dacia névezet igazán széles értelmű szó volt már a' Rómaiak' uralkodása' idejében is, mely névezet az Atelkuzui földre is kiterjedt hajdan.

Szükség itt azt is megemlítenem, hogy Schlötzer mindenünppen, hól tsak lehetett, öszve szedte a' helyeket, hogy megmutassa, mennyire féltek, és rettegtek Magyarjaink ezen Petsenégektől, kiknek neveket is ír-

tódzva hallották: azomban ha közelebről Const. Porphyrogenitus' helyeit mególvassuk, nyilván lesz, hogy Lebediásban együtt laktak a' Magyarok az Uzoktól Jaick vize mellől elkergetett Petsenégekel de nem soká egyetlenségben jöttek a' Magyarok' csapatjai egymás közt, 's egy része a' Magyarságnak Persia' szomszédtságában vissza ment lakni, a' másik rész Atelkuzuba költözött, tehát az Egyetnemértés miatt veszítették el a' Magyarok Lebediást; Atelkuzut pedig könnyű volt a' Pétsenégeknak és Bulgároknak elfoglalni, mert akkor a' Magyarhad' nagy része Morvaországban hadakozott, és így sem egy sem más tekintetben nem mondhatni el a' Magyarokról, a' mit a' Rómaiakról elmondottak, *Hannibal ad portas*: de ha úgy lett volna is a' dolog, mint az Ellenfelek akarják, a' Rómaiak meg maradtak azután is vitéz katonáknak, valamint a' Magyarok is tagadhatatlanul azok voltak, és máig is azok.

De mind ezeket elmellőzve, nem szorult arra a' Szász Nemzet, hogy az ő érdemei más hazafi Nemzetek' lealatsónításával emeltessenek fel. *Stet suus cuique honos*. A' Szász Nemzetnek is megvagynak az ő Érdemei a' Status' politikai életének minden ágaiban, de egyedül mindent reájok ruházni akarni, gyanussá teszi az Irót, és a' tzeit is. — — Mert hogy egyebeket elhallgassak, ki hinné azt, hogy a' Székelyek is ne küszködtek volna Climájok' vadtságával, a' rengeteg Erdők' kiirtásával, földjeik' termékennyé való tételével mint a' Szászok? A' Székelyeknek sem repült a' sült galamb szájakban, mint a' köz példa beszéd tartja, és kívánni lehet, hogy a' humanitás inkább inkább terjedjen el

minden Nemzetek' Iróik között, kik mint meg annyi Conductorok az Egymáshoz való közelítést, 's bizodal-
mot legjobban segíthetik elé.

IV. S Z A K A S Z.

Polgári Intézetek.

§. 1.

Hadi és Polgári Intézetek' Egymáshoz Relatiója.

Katonaság lévén régen az egész Székelység, polgári intézeti is ezen szempontból ítélthetnek meg, mert azok első katonai öszve szerkeztetéseknek tsak kifolyásai voltak, vagy is más szóval, polgári intézeteik hadi állásokhoz mérsékeltettek. Több Ország' Gyűléseken hozott végzések, törvényes ítéletek, adománylevelek bizonyítanak arról, hogy sokkal későbbi időkben is a' Székelységnek polgári dolgai nem más szempontból igazítottak el. Rövidtség' okáért megemlítem I-ső Rákóczi György' Privilegiumát 1636-ból, hogy a' Székely földön nints Fiscalitas, az 1579-béli Tabularis ítéletet Kibédi Primipiláris Familia' perében Balog Ferentzel, ki Báthori Christophtól nyert adománylevelet; az 1555-béli Ország Gyűlés' határozását, Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 12. az Udvarhelyi és Agyagfalvi Constitutiókat: Nevezetes két tabularis ítéletekre lehet akadni az 1818-béli Gyűjteményben, egyik 1597-ből, a' másik 1778-ból való, annak megmutatására, hogy a' Székelyek'

polgári állapotjok katonai össze szerveztetésekhez volt mindig mérve, és az örökösödések nem a' szomszéd Magyarok' módja szerint, hanem katonai tekintetknél fogva igazítottak el. *Constaret autem* (Tabularis Decisio Gróf Kálnoki Antal Perében Turi Sándor ellen) *naturam haereditatis Siculicae a primo occupationis tempore eam fuisse, ut Bona Siculorum, quae D. P. 3. Tit. 4. Haereditates nuncupantur, tamquam ab origine armis, sanguinis effusione et disciplina militari acquisita, juxta D. P. I. Tit. 5. pro peculio pure castrensi habeantur, ita quidem, ut in iisdem non nisi haeredes (filii D. P. I. Tit. 27.) succedere possunt — item Lex D. P. III. Tit. 4. quae Siculorum fundamentalis est, declarat, quod hi haereditates suas per Tribus et Generationes, Generationumque Lineas partiantur, jam vero ipsa legis notio evincit, per Tribus et Generationes familias, quae in solis filiis subsistunt, et conservantur, (filiabus per matrimonium in alias familias transeuntibus) intelligere debere, tanto quidem a fortiori, quoniam citatus titulus 4-us bona Siculorum haereditates nominat, quae velut peculium pure castrense juxta D. P. I. Tit. 18. juri foemineo non deserviunt. Az 1597-béli Tabuláris ítélet mondja: *Quam Consuetudinem (Siculorum) licet juxta contenta Decreti a legibus et Consuetudinibus Regnorum Hungariae et Transilvaniae penitus dissimilem inviolabiliter observandam esse etc.* Werbötzi bizonyítja továbbá P. III. Tit. 4. *Siculi dissimili penitus lege et consuetudine gaudentes.**

§. 2.

A Székely Ispánokról.

Erdély Ország' Historiájának három fő szakasza van a' Magyar Birodalom' kezdete óta, a' szerint, mint az a' Magyar Királyok alatt, majd tulajdon Fejedelmei által igazgattatott, míg nem végre a' ma uralkodó fel-séges Austriai ház' Kormányára alá' jutott.

A' Székelyeknek Szent István adott legelőbb Fő Ispánt, mint a' Vármegyéknek is: darab ideig ez a' hivatal külön tisztség volt, és nem volt egybe kötve az Erdélyi Vajdasággal, hanem későbbben, úgy látszik 'Sigmond Császár alatt, lettek az Erdélyi Vajdák Székely Fő Ispánok is, a' kiknek valamint Vice Vajdái, úgy a' Székely Ispánságban is Helytartói voltak. Valamint a' Vajdaságot, úgy a' Székely Ispánságot is csak a' Magyar Nemzetből valók viselhették régen, de nem mindég tartott ez a' törvény, mert már 1497-ben II-dik Wladislaus alatt Decr. I. art. 8. törvényt tettek a' Rendek, hogy az Erdélyi Vajdaság, és Székely Ispánság másoknak, mint Magyaroknak ne adatassanak: (vesd össze Alberti Decr. VI. anni 1439. art. 15. II-dik András Decret. anni 1222. art. 11.) és még is az 1660-ban tartott Ország Gyűlésben meghatározatott, hogy a' bevett három Nemzetből tétethetnek a' Székelyeknek Fő Kapitányok, de ezen végzésnek törvényes ereje úgy gondolom nem lehet, minthogy a' Compilata Constitutio közzé 1669-ben fel nem vettetett. (l. Eder Breviarium Juris Transilvanici Cibinii 1800. §. 3. in Prooemio) Legelőször Báthori István vette fel Titulussában a' Székely Fő Ispánságot, kit azután a' többi Fejedel-

mek is követtek; ezt tselekedte Maria Theresia is 1747-ben, mely időtől fogva az máig is fenn van a' most uralkodó Felséges Austriai Ház titulussai között.

A' Székely Fő Ispánoknak, és azoknak Helytartóiknak fő kötelességeik voltak a' Lustráláson kívül az igazság' kiszolgáltatásáról gondoskodni.

§. 3.

*A' Jurisdictiókról, Perek' régi folyásáról,
és Szék' Tisztjeiről.*

Minden Székek tulajdon Jurisdictióval bírtak, a' magok kebelekből választott Birák ítélték meg a' peres eseteket, honnan az Appellatio Udvarhely Székre, onnan a' Székely Ispánok, vagy Vajdák élében, azután a' Királyi Udvarhoz ment, mint az itt következő 1466-ban Szentgyörgyi és Bozyni Gróf János Erdélyi Vajda, és Székelyek' Ispánja előlülése alatt hozatott Constitutio mutatja: *Item compositum est, ut quemadmodum duodecim Jurati in Sede Kyzdi sunt constituti, ita in aliis praescriptis duabus Sedibus (Orbai — Sepsi) duodecim Jurati eligantur, quorum dualitas de Senioribus, dualitas vero ex Communitate ipsorum constituitur ad discernendas et diffiniendas in medio eorum omnium causantium caussas; qui per curriculum et revolutionem unius anni integri huius modo honore persitant, et sic singulis annis se sequentibus Jurati ipsorum mutati, si opus fuerit constituentur, ubi et Primipilus sive Capitaneus, nec non Judex terrestris, sed et Regius Judex dictarum Sedium tempore suo intersit, si fortasse Jurati ipsi propter mentis ipsorum*

obtusitatem et animi debilitatem causamalicuius recto juris tramite adjudicare ignorarent; et tunc pars de eorum iudicio non contentans ad Sedem Odvarhely sub procurationis et adpellationis via, tandemque si voluerit Comitem Siculorum et ex post regiae Serenitatis praesentiam more in hac parte antiquitus observato transferre possit (Közli Eder az eredeti kézirat után l. c.) Kollár' kéziratja is így mondja, *a' hetedik és utolsó főszéke az Országnak Udvarhelyi, hól az appellált perek elláttatnak, és onnan Székely-Ispány elében vitetnek* (Kovachich l. c.) Még az 1609-ben 26 Aprilisben Kolosváron tartott Gyűlésben is megemertetett az, hogy minden perek a' Székely földön láttathattak el hajdon első Instantiában; a' hely így van: *Minthogy soha Szokások és Törvények a' Székelységnek nem vólt, hogy minden dologért directe a' Táblára evocáltassanak, hanem elsőben Székes Helyeken keresték, 's onnan mentek minden causák Transmissióban, — tetszett, hogy a' régi consuetudójok és törvények, a' jobbágy kérésen, és egyéb ujj causákon kívül, kikért az előtt is directe a' Táblára evocáltak. helyben maradjon* (Thesaur. Act. Comit. p. 1048. confer Apr. C. P. 3 Tit. 76 art. 13.)

Az első Oklevélből ki tetszik

a, Hogy minden Széknek 12 esküdt Székülői vagy is, minden Székben 12 Székbírák voltak, a' kik esztendőnként, ha kívántatott változtak (lásd az 1562-béli 20 Juniusban tartott Segesvár Gyűlés' végzéseit is)

b, A' Szék Kapitánya, Királybíró és Judex terrestres ügyeltek a' Perek' igazságos megítélésére, a' mi azután is így tartott; mint kitetszik az 1607-béli Ország'

Gyűlés' határozásából, » Jól lehet a' Székelység közt a' veres Darabontok kívánnak némelyek, hogy ők egy más között Hadnagy-ok, és nem a' közönséges Tisztviselők előtt perelnének, és az ő Judex Ordinariusok az Hadnagy lenne, de mért hogy minémű egyenellenségek, vissza vonások, sok mód nélkül való dolgok ebből következnének jól tudgyuk; tetszett azért, hogy minden rendek a' Székely-helyen Hapitányok és Hírály-bírák előtt tartozzanak törvényt allani (Thes. a. c. p. 1001.)

c, A' Judex terrestrik Lajos Király' 1370-ben költ parantsolatjában a' Székelyek' Ispányához Istvánhoz Comes terrestrisnek is iratik: meg vólt ez a' hiyatal a' Brassói Szászoknál is, kik, hogy sokáig a' Székelyek' Ispánjai alatt vóltak, felyebb mondottam, de az a' kérdés mitsoda hivatala vólt a' judex terrestrisnek? Én ugy gondolom, hogy a' fekvő Jóságokat érdeklő perekben ült az Asztalfőn a' Judex terrestris. Benkő in Trans. Gen, T. I. p. 418 azt mondja, hogy két Királybiráji vóltak minden Széknek hajdan, mint a' Vármegyékben két Fő Ispánok, 's ezeken kívül két Szék Birák, *Judices Sedis*, a' kik a' Sedriát igazgatták, ezeknek helyekben lettek a' mái Vicekirály Birák, kikről először az 1594-beli Ország' Gyűlés' végezéseiben van emlékezet. Ezen állításra nékem az a' megjegyzésem, hogy már az 1559-ben (14 Aug.) Fejérváron tartott gyűlésben van emlékezet a' substitutus, vagy is Vice Király Birókról, valamint a' Negyedek Biróról is (Judex Quartalis) A' szokásbéli törvényekben elő fordul a' Sedis Judex nevezet, vagy másképen *Moderator Judicii*, 's talám nem hibázom, ha állitom, hogy a' Judex terrestris hivatala ép-

pen a' vólt régebben, a' mi a' Sedis Judexé, vagy is a' mái Vice Királybiróság, mely két elsőbb nevezetek lassanként idővel elenyésztek: legalább a' régi oklevelekben Judex vagy Comes terrestris név alatt jönnek elő a' Vice Királybirók, a' Fő Királybirók pedig Capitalis Judex név alatt, és még 1459-ben is Wingarthi Geréb János rendelését Capitaneo et Judici terrestri in Sede Udvarhely adressálja: hogy pedig két Fő Királybirók lettek volna egy időben arról tsak egy oklevelet kaptam (lásd V-dik Szakasz Lázár Familia alatt). A' terrestris Judex nevezetet felváltotta a' Sedis Judex nevezet, ezt a' Vice Judex regius; a' mit oklevelekből lehet következtetni.

d, De újra más nehézség adja elő magát a' Negyedes Biró' hivatalára nézve, mert ez megkülömböztetik későbbben is, úgy mint az 1562-ben adott megerősítő Levelében János 'Sigmond Fejedelemnek a' Szék Birótól, Király Birótól, Kapitánytól, 's mi több a' Birságok' felszedésében használtatott a' Negyedes Biró, és még is a' Birság' hason fele a' Király Biróé vólt, a' más fele a' Kapitány, Szék Biró és Szék Ülők között feloszlott a' rendelések szerint. — Ugy gondolom tehát, hogy mivel minden Birság négy részre oszlott, annak felszedése valamelyik Székülő Biróra vólt bízva, ki maga is részesült társaival egy negyed részben, 's innen van a' Negyedes Biró elnevezés is.

Meg kell itt jegyezni, hogy az Udvarhelyi Constitutio is 1505-ből deákul vólt írva, de a' mint Benkő megjegyzi (Imago Nat. Sicul. p. 45.) elveszett, és tsak magyar fordításban van meg az Udvarhelyi Levéltárban.

Továbbá a' Székülő Biróknak kötelessége volt a' peres dolgok' ellátásán kívül az elnyomtatotoknak panaszaikat kihallgatni, azokat a' Székely Fő Ispánnak, vagy Helytartójának orvoslás végett bejelenteni, hogy a' hatalmaskodók megbüntetessenek; mert így ír a' Boznyi Gróf János a' felyebb említett Zabolán irt Rendelésében, *Statuimus, ut quicumque dictorum Siculorum hanc nostram ordinationem retractare attentaverit, ita videlicet, ut communitatem ipsam rursus in servitutum pristinam — redigi voluerit, ex tunc offensus, seu damnificatus Juratis ipsis hoc narrare debeat, Jurati tandem ipsi Comiti Siculorum scire dare debeant, ipse vero Comes talem et tales — capitibus rebusque et bonis universis privare debeat absque ulla spe gratiae.*

Minden Székben a' szokásbéli törvények szerint 1555-ből, és az 1562-béli (20. Junii) országos gyűlés' végzésénél fogva egyszer minden 15-dik napon törvény Széket kellett tartani, honnan a' Quindena név is származott; itt láttattak el első instanciában a' perek elébb a' Judex terrestris, később a' két Szék Birók (Sedis Judex — Moderator Judicii) Elölülések alatt, kik a' Vice Sedriát igazgatták, 's a' Királybiráknak eszten-dönként a' Szék' ítéletjeiről számot adtak. Később, mint mondtam elenyészvén ezen nevezetek, Vice Királybirók tartották a' Sedriákat, 's a' Királybirók Fő Királybirói nevezetet vévén fel, minden Fő Székekben a' Generalis Sedria' fejei lettek, hová a' Vice Sedriákról mentek fel a' perek, (Apr. C. IV. Tit. 14. art. 5.) de az előtt mint a' felhoztam 1466-béli Constitutio mutatja a' Vice Sedriákról egyenesen ment az Appellatio

Udvarhely Szék eliben, mely magának azután is, hogy a' Generalis Sedriák a' Fő Királybirók' Elölülések alatt felállottak, meg akarta tartani a' pereknek felsőbb megítélését, mint világos az 1562-béli Segesvári Gyűlés' végzéseiből, hol mondatik, *Mindeneknél nyilván vagon, hogy a' Község hoszu per folyásnak miatta el szokott fogatkozni, és egyik Székről más Székre való kérdő vétellel hijában való költséget, munkát, fáradságot, és gondot kényszeritenek felvenni, — mely dologból a' községről kegyelmesen gondot akaráván viselnünk, végeztük, hogy ha mikoron a' peresek közül valamely fél meg nem elégszik a' Székeken való törvénytétellel, de kérdővel előbb akarja vinni, hát a' Királybirók Hadnagyok és Székellyek minden dolgokat appellatio által, és nem követek által, kiknek feledékenységekből sok fogatkozás szokott esni, mi előnkben botsássák.* (Thes. A. C. p. 293.) Czelozás van itt a' Szokásbéli törvények' 16-dik pontjára, melyben e' van: *Valaki pedig követet küldött a' Táblára, és akkor a' törvény elhaladott, a' követséget pénz nélkül irták bé, mert két költséggel követet nem viselhettek.* Az appellált Pereknek tehát Transmissio' formában felküldése 1562-ben kezdődött, az előtt a' Peresek' követjei fejekben vitték a' Transmissiót. — 1594-ben (2-dik Februar.) Fejérvári Gyűlésen lett e' végzés: *Tetszett ez is, hogy a' Székelységen semminémü Székes helyeken Fő Királybíró jelenléte nélkül Széket ülni, és törvényt tenni ne mérészeljenek, ha pedig Széket ülni, és törvényt tennének,*

effle törvényeknek semmi helye és ereje ne legyen.
(Thes. A. C. p. 701, 702.)

Miképpen folytattak a' Vajdák eliben ment perek, kitetszik újra a' szokásbéli törvényekből ezen czim alatt, *Vajda Urak' ítélete felől a' volt a' Székelységnek törvénye :*

1) *Hogy mikor a' Nemes Uraknak octavájok volt a' Vajdu Urak' akaratjokból, annakutánna volt Szentgyörgy Pünköst közben a' Vajda Urak Székekről ítéletet kívántak: minden Széken ítéltettek, 15 napig tartozott a' Szék 40 lóra élést adni, és azon Székek Biró Hadnagyal egyetemben tizenkét Személyt adtak melléje, és valamely Birság a' Vajda Uraknak jutott, a' fele a' tizenkét Személyé volt, és a' törvényre való hivatalra két pénzért adtak czédulát.*

2) *Valamely Ember a' Széken vagy a' Vajda Urak előtt leült Peresse előtt, a' Biró időt adott benne, hogy rá bizonyíthassa, és ha rá nem bizonyíthatja, törvénye lett annak 's a' t.*

Mikor a' Magyar Királyok személyesen bėjöttek Erdélyben, mint Lajos, 'Sigmond, Mátyás Királyaink, rendkívül való Biztossaikat küldözték el az Országban szét, hogy a' panaszokat hallgassák ki, vizsgálatokat tegyenek, és a' nagyobb fontosságú dolgokat, melyeket magok el nem ítélték, királyi határozás végett bėjelentsék, a' mint ezt a' Kászon Szék' példája bizonyítja, melyről felyebb szó vólt. — Hogy a' Vajdák' törvénytételén a' Székely földön a' Székek' Kapitányai, Király, és Szék Birók jelen vóltak, nem tsak a' szokásbéli törvények, hanem régibb oklevelek is bizonyítják, melyek közzül tsak egyet emlitek meg 1461-ből a' Nyá-

rádtői Zél Familia perében a' Leány ággal. Ennek közlése azért is nevezetes, hogy még nints kinyomtatva, más részről a' hit letételről egy harang szónál, mely a' Székelyeknél régen szokásban vólt, felvilágosítást nyújt. Kezdeté így van: *Nos Osvaldus de Rozgon, et Ladislaus major filius Deső de Losontz Comites Siculorum memoriae commendamus per praesentes, quod nobis feria tertia proxima ante f. b. Galli Confessoris una cum Capitaneo majoris Exercitus et Judicibus ac ceteris Siculis de Sedibus Udvarhely et Marus pro quibusdam perarduis eorundem Siculorum negotiorum expeditionibus necessario faciendis convenissemus etc.* — az Itélet vége ez — *Si quidem Petrus filius Michaelis de Harátsonfalva super eo, quod eidem Simoni quadraginta florenorum auri damna modo praetensivo non intulerit, feria quinta ante festum undecim millia Virginum proxime affuturum vigesimoquinto se de, et sub Sonitu unius Campanae hominibus Siculorum veris filiis existentibus, die scilicet judiciario in oppido Szekel Vásárhely juramentum coram homine nostro ad id deputato deponere debeat, et teneatur.* (Huszthi András Vajvodae et Ducis Transilvan. mss. p. 118.).

A' Vajda'Táblájáról ment végre a' per felső megítélésre a' Királyi Udvar' elibe, hová minden szabad Székely örökség' dolgában három forinton felyül' appellálhatott Werbötzi' tanubizonysága szerint P. 3. t. 4. mely a' szokásbéli törvényekben így van kitéve, *A' Székely örökséggel, ki három forintot ér, Királyra elmehetnek; Tisztesség' dolgával is elmehetnek etc.*

A' Mohátsi ütközet után megváltozott Erdély' állapotja, változott az igazgatás' módjával a' perlekedés' folyamatja is. A' régi Vajdák' Táblái helyett a' Fejedelmi, vagy Királyi Tábla állott fel, hová az Appellatiók mentek, 's onnan a' Fejedelem' személye eliben küldettek fel a' perek, mint az 1558-béli Fejérvári Gyűlés' végzései bizonyítják, vagy ha a' Fejedelem nem volt benn az Országban, Személyesse, vagy is Helytartója tett határozást az 1565-béli (8 dik October) Kolosmonostori Ország' Gyűlésben tett végzésnél fogva. Ugyan csak 1561-ben (11. Nov.) Kolosvári Gyűlésben határozatott meg, hogy Augustusról, mikor a' Székelyek aratni szoktak, tétessen át a' törvényszéktartás Mária' születése' napjára, és tartson 32 nap a' törvénykezés: később, u. m. 1570-ben (Dominica 1. post f. Pentecostes) Tordai Gyűlésben a' lett a' végzés, hogy a' Székelyeknek Vizkereszt' nyóltzadik napján legyen a' Fejedelmek' tábláján octavalis terminusok, 40 napig tartson ez, a' Vasárnapokat kivéve: 1578-ban pedig a' Kolosvári Gyűlésben (27. April.) határozták újra, hogy a' Vármegyebélieknek és Székelyeknek esztendőnként két octavalis terminusok legyen a' Táblán: 1674-ben pedig a' Székelyeknek újra első Májusra tétetett Terminus a' Táblán.

A' Székelyek' perlekedésére nézve a' Szászokkal megérdemli a' megjegyzést, hogy sokáig veszekedtek az Appellatio' útja felett egymással, míg nem 1511-ben II-dik Wladislaus meghatározta, hogy az Appellatio, ha Szász az Alperes, nem a' Vajda, hanem a' Király elibe menjen régi szokásnál fogva, a' mivel a' Székelyek, és Magyarok nem voltak megelégedve, mivelhogy,

ha ők Alperesek voltak, az Appellatio a' Vajdák elibe ment elébb mindenkor. (lásd az oklevelet Krit. Saml. p. 84, 85.)

§. 4.

Régi írott Törvényekről.

A' Székely Nemzet Udvarhelyen, és Maros Vársárhelyen gyülekezvén össze a' régi időkben ott végzéseket is hozott, melyek törvényes erővel bírtak, (Statuta seu Constitutiones) olyanok lévén többnyire azok, melyek első megtelepedések' idejétől fogva követett szokásokkal megegyeztek. Werántz Antal szerint fegyveresen jelentek meg, az Előkelők kereken ültek, a' sokaság lármázott körülöttek, ha olyat akartak végezni, a' mi nem tetszett, sőt a' rosz tanácsadót meg is verték, és néha meg is ölték, házat szélyel hányták. Ezért mondja az Agyagfalvi Constitutio, » *hogy az Áruló öröksége örökösire maradjon, hanem ha az egész Székelység egyenlő akarattal, és minden ingó bingó marhája praedúra kapsira hányassék, és maga örök számkivetésre ítéltesék.*

Kéza Simon éppen így szól a' Magyarokról, *Consuetudo ista (ut si Rector inmoderatam Sententiam definiret, Communitas in irritum revocaret, errantem Rectorem deponeret, quando vellet) legitima inter Ungros usque ad tempora Ducis Geiche inviolabiliter exstitit observata.* (Krit. Saml. p. 177.)

Tudtomra legrégebb ilyen írásban fenn maradt Constitutiója a' Székelyeknek az, melyet Hunyadi János alatt Vizaknai Miklós Vice Gubernator, és Wingárthi

Geréb János Görgényi Vár' Kapitány Elölülések alatt a' Maros Váárhelyi Gyülekezetben 1451-ben hoztak Senyei' magvaszakadtán az örökösödés felett, melyet maga Báthori 'Sigmond 1592-ben a' maga Fiscalis Directora ellen Fejedelmi Tábláján megerössített, Bethlen Gábor Fejedelem pedig 1623-ban hiteles párt adatott rólla Kovassótzai István Itélő Mestere által.

Rövid foglalatja ezen Constitutiónak ez

1.) 32 Esztendő az Időmulás (Praescriptio)

2.) A' Férjfi Nem az örökös, 3-tio azután a' Léány Nem, ha nints férjfi örökös, mint Praefecta (Fiuleány) 4-to, azután más egy eredetű Linea, mely mint mondatik régi szokás köztök (Consuetudo ab antiquo tempore adprobata) Bod Péter Gyűjteményiből Memorabilia Sicularum p. 347. kéziratban az Enyedi Könyvtárban:

Másik írásbéli Constitutiója a' Székelyeknek 1466-ból Bozyni Gróf János alatt, ki a' Székelyeket minden helyről egyben gyűjtette, és a' már felyebb említett végzéseket Decretum formában kiadta.

Harmadik Constitutiója a' Székelyeknek az ugy nevezetett Udvarhelyi 1505-ből és az Agyagfalvi 1506-ból melyek már az 1818-béli Gyűjteményben ki is vagnak nyomtatva

Ezek mellett nevezetes a' Székelyeknek Szokásbéli Törvényeik, melyeket össze szedtek és bemutattak Első Ferdinánd' Biztossainak Dobó Istvánnak, és Kendi Ferentznek 1555-ben 28-dik April az Udvarhelyi Gyűlésen, melyekből a' Jegyzésben némely cikelyeket fel hozok annak megmutatására, mely rövidtséggel és velős nyelvel irattak azok oly időben; mikor még Magyar Or-

szágon ugy szóllva szunyadott a' nyelvszeretete (Nro. 3o)
Van még egy más Constitutiója is a' Székelyeknek ilyen
czim alatt » articuli Dominorum Siculorum, id est ter-
rae Siculicaniae Primorum Potiorum Primipilorum et
Libertinorum omnium Sedium Siculicalium in Comi-

Nro. 3o.) Meg van az eredeti irás az Udvarhelyi levél tárban;
nehány szakaszait imé kiírom —

1-mo.) A' mely Széken a' per elkezdetik a' Biró Had-
nagy előtt, ha az első Széken ellene mondás nem leszen,
hát azt a' pert a' Prokátor végig viselheti.

2-do.) Ha az ujj ítélletel viszik a' Sententiát, mig el
nem járnak, hát el ne járhasanak a' Sententiával, ha el járta-
nak volna is. Ha az ujj ítélletel viszik kezességen kitartoz-
zék azon marhát adni, mig nem az Úr' tábláján megszakad.

3-tio.) Valamely dolgot ítélnek a' Széken a' Biró Had-
nagy' napozása nélkül, el ne mehessen vele kérdőre tūdo-
mány tétellel,

4-to.) Valamely Embernek fija, és Leányi is vagynak,
az örökség a' fíjat illeti. de ugy hogy kiki a' Leányt az ő
Széki törvénye szerint ki házassítsa.

5-to.) A' zálogos jószágban idő múlás nem tartatik.

6-to.) Ha valamely Ember Vérgyökér valamely örökségben,
abban idő múlás nintsen.

7-mo.) Ha valakinek valaki házán, ekéjén vagy szeke-
rén hatalmat tenne, 24 Gyrán marad érette, ettől megválva
egyéb hatalom három Gyrát téssen (tészen másfél forintot
a' Székelyeknél:)

8-vo.) Székely földön minden dolgot megítélhetnek, tsak
a' Baj viadalt nem ítélhetnek, és ujj ítéletet nem adhatnak.

9-no.) Székely földön vízhatárt nem vethet, tsak a' régi
folyása.

10-mo.) Valaki adóssa egymásnak, ő hitire valahól találja
megfoghassa, 's megtarthassa.

tiis eorum Generalibus die 24 Xbris 1606. in Udvarhely celebratis conclusi," melyek a' Miklóvár Szék' régi Protocullumában megvagnak: nevezetesebb tzikkelyek benné a, az *elkötésről*, hogy senki magát ha szabad Székely Jobbágnak nem adhatja, 's a' ki elkötötte ma-

11-mo.) Valamely Embert Szent Mihály napig ki nem tehetnek a' házból, Szentgyörgy napig ki nem tehetik, mert téli idő nagyon, házat nem tsinálhat.

12-do.) Valamely Székely yalahól szolgálni akart, bátor Vendég Országban is, ki az Országának veszedelmére nem vólt, szolgálni szabad vólt.

13-tio.) Örökös Székelyt a' Törvényben éretlen meg nem foghatnak, hanem ha véren, vagy marhát fognak kezében, Ha törvényben éri meg, míg marhája tart, addig örökéhez nem nyulhatnak, ha sem marhája, sem öröke nintsen, fejét is megfoghatják.

Közlök itt egy más példát is a' Székelyek tiszta Magyar-ságáról 1564-ből a' Birói perlekedésekben, melyben még tsak egy deák szó se fordul elő.

„ Én Cyzer Pál Gidófalváról, ugy mint Szepsi Széknek
„ Birója, adom emlékezetül ezt én mindeneknek, a' kiknek
„ illik, hogy mikor az én Biróságomban vóltam volna Bo-
„ dokon, Mindszent másod napján, jövének mi előnkben
„ Chyrjék Simon képében Szabó Balázs Zóltánból, ugy mint
„ Felperes egy felől, más felől Chyrjék Bálint Menhárt Gás-
„ pár és Chyrjék Márton ugy mint Al-peresek, monda ezt az
„ Felperes az Al-peresekhez, az mely örökséget Zóltánban
„ birtok mind malmot, és minden örökséget, kik Zóltánban
„ vóltanak, titeket nem illet, mert az mi más Anyánk vére
„ minket illet, ezt megkíványuk tölletek, az Al-pereseknek
„ Chyrjék Menyhárd és Gáspár és Márton képében Ferentz
„ György azt felelé; azt mondjuk, nem tartozunk megadni,
„ mert az mi Anyánk holtáigh békességesen birta. és hólta

gát, tisztí hatalom mellett megváltozzon, *b*, Generalis híre nélkül nem szabad Urunkhoz menni. *c*, Minden Székben a' Kapitányok Királybírók a' szabad Székelyeknek értékeit felírják, és Generális Uramnak írva küldjék. *Fő Ember, Nemes, Darabant, szabad Székely*

„ után mi reánk maradt, és békességesen birtuk, időt töltöt-
„ tünk benne, az Fel-peres azt mondá: azt mondom, hogy
„ ebben időt nem töltöttetek, mert eddig Anyánk engedel-
„ méből és mi engedelmünkől birtatok, ugy hoztak ebben
„ mint atyafiát, hogy mi engedelmünkől birnátok, azért ha
„ most is mi engedelmünkől akarnátok birni, tehát még is
„ nem háborgatnok. de magatoknak akarnátok tulajdonítani
„ azért kéri meg, az Al-peres azt mondá, mi ti engedel-
„ metekből nem birtuk, hanem mint mijénket, és mint At-
„ tyántól maradtatt ugy birtuk. Az Fel-peres azt mondá,
„ megbizonyitom Bátyámmal Chyrjék Vitalussal egyetemben,
„ hogy mi engedelmünkől birtátok. Az Al-peresek az el-
„ len semmi bizonyt nem adának. azért mi ugy lölök, hogy
„ elég hozzá, az Al-Peresnek nem teccék, elfogák. ezt mon-
„ dák, jól helen (jó helyen) mies bizonyítok. (mi is) To-
„ vabbá ennek utánna Chyrjék Bálint képében Ferentz György
„ ugy mint Procurator azt mondá; Én te ellened egyéb okot
„ nem akarok adni, mert erről levelünk vagyon mind Tené-
„ ked mind én nékem, az minémü birodallomban benne va-
„ gyunk, mert sem te sem én nem az Te más Anyad után bir-
„ juk, azért kívánom, hogy az levelet elé hozd, az megmutatja
„ mint birjuk, mert mikor azt éléhozod, akkor is ezt mondom,
„ hogy Miháltz György adta nekünk, feje váltságában Bor-
„ bathi Simon bírótól vette más földével Chyrjék Bálint ha-
„ láláért, más levelet ha előhoz abból jobban meg láczik
„ mint vagyon, azért nekünk ugy tetzék, hogy elő kell hoz-
„ ni az levelet harmad ezen napra, és nem tetszék az Fel-
„ peresnek, el vitte mi előllünk, hogy másutt is meg lát-

nevezetek fordulnak elő alább, hól a' marha' lopásról tesznek törvényt mely köztők akkor nagyon elharapodzott: Ujra 1608-ban is tartott a' Székelység Gyűlést Udvarhelyen mint Kazy L. I. p. 72 írja, hól Báthori Gábornak pénzbeli segedelmet nyújtottak, és a' Sóaknákat is vissza adták. » *Siculi ter Udvarhelini et primum quidem liberales convenere, a singulis aratris centum et decem nummos Principi polliciti, alterum fabricam Albani templi sumptibus suis adjutores se receperunt, tertium salinas antiquitus juris regii restituendas Principi communi suffragio statuerunt.*

§. 5.

Székek' régi Privilegiumi.

Említést érdemelnek ez uttal néhány Privilegiumok, melyeket vagy a' Magyar Királyok, vagy a' honyi Fejedelmek adtak némely Székeknek: ilyenek már 1-mo.) *Az Aranyos Széké*, 1285-ből. Ugyan is V-dik Isván Királytól kapták a' Kezdi Székelyek Aranyos földét adományban melyről IV-dik Lászlónak Pri-

„tatyá, a' Fel-peres azt jelenté, hogy ha adta volna is,
 „az Miháltz György nem adhatóját adta volna, mert semmi
 „birodalma nem vólt rajtha, mert minékünk más Atyáunktól
 „maradt, és tenéked az idegen vólt. Ezt én Cyzér Pál írat-
 „tam Virág Vasárnap 1564 Esztendőben az én hitöm sze-
 „rént, ennek bizonyására Petsétemmel meg petsételtem.”
 (Tabularis hiteles párból ki írva, melyet a' Zóltáni Czyrjék
 Familia bir.) Hasonló ehez az 1559-ben költ ítélete Sepsi
 Széknek Datzó Pál, Gergely osztozó perében a' három
 Geréb Leányokkal.

vilegiumát előmutatván III-dik Andrásnak, ez azt ujra megerősítette 1291-ben, valamint 'Sigmond Császár, I-ső Wladislaus, Mátyás Királyok is. Jól viselték magokat a' Tatár pusztitáskor a' Székelyek, Torotzkónál az ellenséget nem csak megverték, hanem ezer foglyokat is szabadítottak meg; nem külömben a' fel lázzadt Kunok' letsendesítésében derék szolgálatokat tettek IV-dik Lászlónak, 's e' mellett 80 darab Lót adtak a' Királynak szorult állapotjában.

Huszonkilentz Helységet, melyek a' Torda Aranyosi Várhoz tartoztak (terram castri nostri de Torda Oronos vocatam) vették jutalmul, melyek név szerint megemlítettnek az adomány levélben (L. az 1818-béli Gyűjteményt, és Antonii Szereday Notitia Capituli Albensis p. 23.) Már ma sok nints meg a' nevezett helységek közül, ellemben több olyan helységek vagynak Aranyos Székben, melyek később időbéli ülések, mint Harasztos, Inakfalva, Kövend, 's t. b.

Hasonlóképpen adott Aranyos Széknek az Ország Assecuratio levelet 1600-ban, hogy Mihály Vajda ellen felkelt 's az Ország' Seregéhez állott, szabadságaik' továbbbi sérthetetlen fentartásáról; melyben előfordul a' többek között: » *Nevezetesen penig értvén az ő kegyelmek kívánságait ez felől, hogy a' hoszsu Procesusok ez ő törvényeik folyásában megrövidítessek, megengedték Országul, hogy törvények a' Zázados Hadnagy előtt kezdessék, onnét Kapitány eleiben, ha kinek ott nem tetszik, Fejedelem Zemelée eleiben transmittáltassék. Actum in Castris ad oppidum Thoroda positis die undecima mensis Septembris Anno D. 1600 Stephanus Chiak — Bornemisza de Kápolna,*

Stephanus Tholdi de Szalonta: 12 petséttel megerősítve (Confer. Krit. Saml. p. 104 107. 's az eredeti oklevél meg van a' Szék' Levéltárában)

2-do.) *Kászoni Szék.* 'Sigmond Császártól kapta szabad Jurisdictióját, a' ki alatt a' Kászoni Székelyek Móldvában hadakozván, jól viselték magokat, a' Csikiak ezért nehezteltek, 's 12 Kászoniakat magokhoz fel tsalván, megfognak 's erőszakkal elveszik tőlök 'Sigmond Császártól nyert szabadság leveleket. Mátyás Király 1462-ben Erdélyben jő, kinek a' Kászoniak Lázár Bálint Követjek által panaszt tesznek, melynek következtében vissza kapják szabad Jurisdictiójokat. *Siculis nostris de Sede Kászoni denuo et novo annuimus, concessimus, ut ipsi juxta antiquas libertates ipsorum per praedictum Dominum Sigismundum Imperatorem eisdem alias concessas uti, frui, inter ipsos que Judicem et Belliductorem pro se eligere, Sedem que habere possint, et valeant. Datum in Oppido nostro Megyes feria quinta proxima post f. Concep. B. Mariae Virginis a. D. 1462* Megerősítették ezt a' Szabadság levelet II-dik Wladislaus 1515-ben, Báthori Christoph 1580-ban, Báthori 'Sigmond 1589-ben, Mihály Vajda 1600-ban, Bethlen Gábor 1613-ban. Ezen Privilegiumnál fogva minden teréhtől megmentetnek a' Kászoniak, kivéven a' katonai kötelességeket. (Az eredeti Levelek hiteles Mássai a' Szék' Levéltárában vagnak.)

3-tio.) *Bardózi Szék.* Első Rákótzai György 1635-ben 13-dik Junii a' Fejérvári Gyűlésen adott ennek a' Széknek Privilegiumot, melynél fogva Udvarhely Szék alól kivette annyihán, hogy tsak Appellatióban vihessék pereiket Udvarhely Szék' eleibe. Az ide tartozó hely így

van benne, *Concludimus igitur, praedictarum novem Possessionum Bardótz Szék vocatarum Vice Judicum Regium e medio sui electum, in eo tamen statuendo antiquum usum et ritum cum illaesa superiorum officialium auctoritate observare adstrictos habere et inter tenere, causas tamen per viam appellationis ad sedem superiorem in Oppido Udvarhely transmittere posse et debere. Additum etiam ex unanimi eorundem pro Sede Bardotz sollicitantium consensu, Vice Judicem Regium in sui medio continuo habitantem verum nobilem et possessionatum modo praemisso e sui ipsorum medio electum et eligendum singulis annis functioni suae valedicere, a Sede veniam accipere, absolutum vel absolvendum ab officio recedere, retentum vero, vel retinendum in eodem officio per eum quoque annum permanere debere.* Ebben a' Privilegiumban Bardótz Szék Vargyasi Districtusnak is neveztetik, 's állott akkor 9 falukból, úgy mint Bardótz, Vargyas, Olosztelek, Száldobos, Füle, Hermány, Bibartzfalva, Kis Batzon, Telegd Batzon Helységekből (Az eredeti Levél meg van a' Szék' levéltárban.)

4-to.) *Miklósvár Szék.* Zápolya János Király adta a' Privilegiumot, melyben a' Székely és Temesi Fő Ispán Lábathlan János ítéletét helyben hagyta. Ugyan is Lábathlan János Mátyás Király' parantsolatjából igazította el Miklósvár és Sepsi Szék közt támadt pert, melyben ítéletesen jurisdictióbéli szabadságot tulajdonított Miklósvár Széknek 1459 ben. Megerősítette ezt Zápolya János Király 1532-ben az akkori Ország' Secretariusza Werbőtzai István alá irván ezt, egyszer'smind későbbben Báthori Gábor Fejedelem is megerősítette

1610-ben 21 X-ber. Már 'Sigmond Császár' idejében birt Miklósvár Széke tulajdon Jurisdictióval, mert elő hozták a' perben a' Császár' 1404-ben költ levelét, melyet irt Morva Országban Sostély Városban (Datum in descensu nostro campestri terrae Moraviae nostrae Oppido Sostély f. 2-da pr. post. f. B. Jacobi Apost. A. D. 1404.) *Siculis ad Sedem Sebes spectantibus salutem et Gratiam. — Ad nostrae Majestatis veniens conspectum fidelis noster Petrus dictus Honin Siculus nostrae praedictae Sedis de Sebes nobis significari curavit, quo alias vir magnificus Stiborius tunc Vajvoda nostra Transilvaniensis ad suplicationem providorum virorum Judicis Consulum et Seniorum possessionis seu villae Miklósvara vocatae agnoscens exin communis boni profectum et Reipublicae utilitatem annuisset, et indulisset seriose vigore suarum literarum, quod ipse in dicta villa Miklósvara ad instar certarum Sedis partium illarum Sedem judicarium haberet ac celebraret, et causas lites ac quaestiones quascumque judicarias sententiarum more definire, et decidere juridicis temporibus sedem per debitis et opportunis valerent atque possent etc.* Sepsi Szék nem akarta ezt megengedni, azért 'Sigmond Császár' parantsólt, hogy további megvizsgálásig ne háborgassa Miklósvár Széket szabad jurisdictiója folytatásában; de Sepsi Szék úgy látszik nem sokat hajtott erre, mert még Zápolya János is inti őket a' megerősítőlevelben 1532-ben *memoratos exponentes verbis injuriosis afficere et ipsis minari nullo modo audeatis, sed si quid cum eisdem agere habeatis, id — jure mediante et non via facti contra ipsos prosequi debeatis.* Ujj Protectio-

nális levelet kapott Miklósvár Szék 1625-ben Bethien Gábor Fejedelemtől, melynek kezdete így van: *Erdő vidéken a' Miklósvár Székhez való kilentz falubéliek addak értésünkre, hogy régi b. e. Királyok Fejedelmek indulgeálván nekik, hogy ők noha a' Háromszéki Fő Hapitány és Királybirók alatt legyenek, de Vitézek magok között való lévén törvény dolgában magán való egy külön Székek legyen, a' honnan az ő törvények is mint a' több Székéke nem másuvá hanem egyenesen Tabláokra appelláltassék 's a' t.*

Meg van ma is Miklósvár Széknek 1648-ban 1-a Martii Cserey Miklós Vice Királybiró Kálnoki Mihály Bede Máthé Assessorok' petsétjük alatt költ levél a' többi Székekhez, melyben ezeket régi leveleik' tartalma szerint tudósítják törvényes szokásaikról öt pontokban

1-ször. Hogy az Ecclesiasticus perekben is a' papi Elöljárók ha ott nem laknak is hozzájuk mennek a' pert ellátni.

2-ször. Más perek a' Vice Királybiró 's Assessorok előtt kezdetnek el, 's onnan közönséges gyűlésben revideáltatnak, és a' Fejedelem' táblájára küldetnek fel.

3-szor. Hogy a' Tisztek közöttük választatnak.

4-szer. Minden törvényes orvosságokal vagy Menedékekkel élhetnek a' peresek nállok.

5-ször. Az Ország' gyűlésére egy Nemes és egy Primipilus küldetnek a' Széktől Követeknek. (Meg vagynak az eredeti oklevelek a' Fejérvári Káptalannál és hiteles párokban a' Széknél: Egy része ki is van nyomtatva Bardótz és Miklósvár Székek Privilegiuminak az 1818-béli Gyűjteményben.)

5-to.) *Három Szék' Privilegiuma.* Adta I-ső Rákóczy György 30-dik Január. 1636, melyben a' Székely Nemzet' régi Szabadtságait megerössíti, nevezetesen hogy magvá szakadtában Királyi Jus Székely földön nem lehet. Ez a' Privilegium, mint foglalatja mutatja az egész Székelységre kiterjesztve vólt, nem tsak Három Székre. (Septem Sedium Siculicalium Nobiles Primipili et Pixidarii) ki van nyomtatva in Imagine Nationis Sicul. p. 72. Báthori Christoph már 1580-ban hasonló Privilegiumot adott Három Széknek. (Cserey Haereditas Sicul. mss.)

§. 6.

Székelyek' Személyes Szabadtságai.

a) Szabad Székelyt törvényes meghívás és megítélés előtt nem lehetett elfogni, mint a' szokásbéli törvények' 5, 8, 28-dik számaiból kitétszik.

b) Minden peres dolgok elébb tulajdon Székekben láttattak el, 's ugy a' megirt módon appelláltattak. *Parantsolattal senkit se hihassanak a' Vajda Urak's Ispán eleibe, hanem kit kit Székén keressenek először, és a' ki mit nem igazól az kérdőjével mehessen el Ország' törvénye szerint* (Szokásbéli Törvények, a' 16-dik Szám alatt) ismét, *Az örökös Székely meg ne tartassék Vajda Urak' Tabláján, hanem ha halált érdemlene* (l. c. Nro. 28.) de már a' ho'nyi Fejedelmek alatt eltávoztak ezen szokástól, mint az Apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 13. szóról szóra így olvassuk: *Jobbágyok' kérésekben, Statutióknak Contradictiójában, legitimum Mandatumoknak nem obtemperálásában, és Notában evocáltathatnak Tablára vagy Diaetára.*

c) Katonai 's Polgári Hivatalokat tsak Székelyek viselhettek régen a' Nemzet közt. (Apr. C. P. II. Tit. 1. art. 7. Conp. C. P. II. Tit. 1. art. 1, 2, 4. Trip. P. 3. t. 4.) *A' Székelység is nem utolsó tagja lévén a' szegény Hazának ő Nagysága Kapitányokat, Királybirákat, Generalisokat magok Nemzetéből állókat, és köztök lakókat adjon közekbe. Vesd össze a' felyebb felhozott Constitutiók' Rendszabásait.*

d) Werbőczy' tanubizonysága szerint P. 3. t. 4. minden örökös szabad Székely nemesi szabadsággal birt, és fő váltsága 25 forint volt.

§. 7.

Vagyomi Szabadságok.

1-mo.) A' Székelyek hűségtelenség' esetében se vesztették el vagyomokat, hanem azok az Atyafiakra szállottak: Trip. P. 3. t. 4. szokásbéli törvények' 30-dik száma így van, *Székely Ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha fejét hitelességért elvesztené is, hanem atyafaira marad. Az Agyagfalvi Constitutio rendeli, mind az által ha mi öröksége léssen (a' Pártütőnek) az örökösre maradjon* (cf. art. 13 anni 1648 16 Martii.) De már láttuk felyebb, hogy 1562. után ezen szabadságtól elestek a' Székelyek.

2-do.) A' Székely örökség tsak fíjakat illetett, 's ha fíjak nem voltak, Leányokra szállott az örökség, kik juris fictione *fiu leányoknak* nevezettek (Praefectae) A' szokásbéli Törvények 18-dik száma mondja, *valamely Embernek két leánya vagyon, és fíja nintsen, a' le-*

ány olyan örökös az atya örökségében, mint a' fiu, de ha a' Leányoknak fajok leszen Leányok is, a' fiu leány atyafiát kiházásítsa belőlle. Ugyan e' mondatik felyebb a' 14 dik szám alatt is. Ebből az is kitetszik, hogy a' fiu leányoknak' gyermekei közül is tsak a' fajak örökösödtek a' jószágban.

De már Báthori István' idejében 1575-ben Arapataki Geréb András' három fiu Leányai a' Vajda Táblája' ítéleténél fogva kéntelenítették megosztolni más leányi ágon a' Törzsöktől Arapataki Antaltól lejövő örökösökkel, ugy mint Datzó Pállal, és Györgyel az Arkosi és Bedőházi határon lévő Székely jószágokban, jól lehet Sepsi Szék a' Rézszeket nem ítélte ki, mint kitetzi az itt követ kezendő helyéből a' Szék' ítéletének. » *Mi Birák megláttuk, és ugy tetszik nekünk, hogy régtől fogván ilyen törvényünk vólt, hogy a' mely Fiu az Örökségben megmaradott, 's annak Leánya lett, Fija nem vólt, ő maga meghólt, a' Leányra maradt a' Jószág, hanem tsak házásitást vehettek benne, a' Fiúnak Leányát illette, a' gyökeresült az örökségben.* És még ez előtt néhány Esztendőkel is protestált az Udvarhely Széki Primipilaris és Pixidariusi Rend Sárdi Simény Elek és András' perében a' Leánnyággal ekképen » *az eddig observált usus szerint kíványuk Constitutionkat Szokásainkat helyben hagyatni, sőt a' törvénynek tartása szerint az hól fiu leány-ság vagy-on, és az efféle jószágokban Praefectának maradéki, eddig soha Leánnyal nem osztotak az olyan Székely örökségből, ezután is ne osztozanak.*

Nagy hasonlatossága vólt ezen törvényeknek a' Salicus törvényel, mely szerint ha az örökség hagyónak

fiju gyermekei voltak, a' leányok nem osztoztak velek. Meg vólt a' Francusoknál a' fijasítás is, tsak hogy abban az esetben, ha az örökség' hagyónak se fiju, se leány gyermekei nem maradtak, az aszonyi nemből való oldalas atyafiak az örökösödésből nem vóltak kizáratva, sőt némely esetekben elsőbségi jussok vólt a' férjfi Nem felett (lásd Montesquieu de l' Esprit des Lois a Londres 1768 Livre XVIII. Chap. XXII.)

3-tio.) Királyi jus nem vólt a' kihólt Székely familiák jószágaiban, mert ha atyafiak nem mardtak a' szomszédra szállott a' Székely jószág. (lásd Apr. C. P. 3, t. 76, art. 7. és az 1571-béli 19 Novemberi Kolosvári Gyűlés' végzéseit.) Első Rákotzi György pedig erről 1636-ban nyilvános szabadság' levelet adott a' Székelyeknek. Még 1506-ban is, Régennek felét adván 11-dik Wladislaus Nádasí Nagy Simonnak ezt a' ragasztékot teszi az Adomáylevéelhez, *Dum modo non sit possessio regalis, aut ad castra regalia aut terras Saxonum vel Siculorum non pertineat.* (Meg van az eredeti oklevél a' Kolosmonostori levéltárban, honnan azt kiírták Eder és Benkő:) Láttuk már felyebb, hogy ebben a' tekintetben is a' honnyi Fejedelmek alatt sok változás jött bé, nevezetesen 1562 után a' Királyi jus az Adomáylevelekkel bé vólt hozva, 's még az adoptió esetében is használta a' Fiscus ezt a' Just (V. Szakasz Kelemen Gergely.)

4-to.) Hadakozó Nép lévén a' Székelység adót nem adott Birtokíró a' Magyar Királyok alatt, kivévén az egy ökör adót. Hogy a' Székelység hajdan nem adózott ki-

tetszik Első Ferdinánd Biztossainak Jelentésekből, kik 1552-ben Erdélyben a' Királyi jövedelmeket vizsgálták meg, » *Siculi in commune omnes sunt nobiles ab omnibus Contributionibus exempti.* Világos Mátyás Király' parantsolatjából, mely 1473-ban költ, *si quidem fideles nostri Siculi nullis prorsus pecuniariis exactionibus sive nobis sive hominibus nostris obstricti a perpetuis temporibus dignoscantur, nisi spontaneis et promptis oblutionibus ad nostri et aliorum serenissimorum Regum Hungariae conjugiorum et Natorum hilaria etc.* Werantz Antal is így bizonyít 1538-ból *Ez a' Székelyek' eredete, és Nemessége, melyel minyájan birnak, ha szinte szántóvasat 's kapát forgatnak is kezekben, semmi adóval, semmi pénz fizetéssel nem tartoznak.* (Kovachich l. c. T. II.) A' Leopoldinum Diploma 14 dik pontja mondja továbbá, *Siculi ab omni tributo, hibernorum aut aestivorum molestia, a Decimis et praestationibus ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum penitus sint exempti.* Ezért éneкли Sche-saeus (Ruinae Pannonicae Wittembergae 1571.)

Hi neque nobilibus nec regi debita census
Munera pendebant, hac solum lege ligati
Si quoties patriae immineant adversa viritum
Nullo invitati pretio mox arma capessunt.

Az itt felhozott helyek arra mutatnak, hogy a' Székelyek első régi összevont szerkeztetéseknél fogva adóval soha se tartoztak, 's bár az idők' terhes volta miatt, kivált a' Török' uralkodásakór tagadhatatlan nagy adók alá vettek is, mind az által ezen szabadságbéli jussok mindenkor megismeretett.

A' mi már az ökör adót illeti; Istvánfi így ír Hist. Regni Hung. L. IV. *Bé vett szokás a' régi törvényeknél fogva minden házi gazda egy ökröt adni tartozik, valahányszor a' Királynénak fíjü gyermeke születik azért, hogy barom tsordákat tartván igen sok szarvas marhákat tartanak.* Bonfinius pedig, ki a' Mátyás Udvarában élt Rerum Ungar. Dec. LI. D. 1. írja, *A' Székelyek mint hogy még ez ideig nem tudják mi a' Szolgáság, semmi adót nem adnak a' Királynak, hanem házanként egy egy ökröt, még pedig nem Királyi parantsolat szerint, hanem önkéntesen, mintha Ország' szükségére kérettetne az.*

Mihály Vajda' Szabadtság' levelében 1599-ből (28-dik November.) *Régi megrögzött szokása a' Székelyeknek, hogy meg változván az Uralkodó, az ujjonnan választott Királynak, vagy mikor az megházasodik, minden hatodik ökör a' Király' számára el bélyegeztetik, melyett ők magok nyelveken ökörsütésnek neveznek, a' mely adó ezután is a' köz jóra nézve köztök felszedetnessen.*

Ugyan csak ebben az Esztendőben 20 Novemberben Fejérváron tartatott Ország' Gyűlés végzéseit közt a' 4-dik Czikkelyben mondatik. » *Miért hogy pedig a' Székelységnek szabadságát meg adta Nagytságod, azoknak régi szabadságok szerint a' memoria hominum ilyen törvények vólt, hogy mikoron Fejedelem változott, avagy meg házasodott, minden hat ökröknek egyikét a' Fejedelem' számára szedték, kit ők ugyan' ökör sütésnek hívtak, melyet Nagytságod most is felszedessen Udvarának és Hadának jó rész szükségéit Nagytságod velle megéri.* Első Ferdinánd' Biztosi ir-

ják, *Minyájan tartoznak egy ökröt adni, a' kik marhákat tartanak, a' Királynak a' koronázáskor, ugy ha megházasodik, vagy mikor fija születik.* Oláh Miklós in Attila c. 18. *Adót senkinek, még a' Királynak sem adtak, hanem mikor a' Király megkoronáztatik, megházasodik, vagy fija születik, minden Székely egy ökröt ad a' Királynak, de ezt is nem egy könnyen tejesítik.*

Ennyi sok tanubizonyságok után a' már a' kérdés, hogy Bonfiniusnak van é igaza, hogy az ökör adó ajándék volt, és nem kiszabott adó : hihetőbb, hogy adóvá vált későbbben, ha eleinte önkéntes ajándék volt is, mint Frantzia Ország' Nemesseinél a' *Don gratuit*, melyet XIV-dik Lajos haláláig önkéntesen adtak, azután a' Régenség' és XV-dik Lajos alatt még nem is lehetett tanátskozni a' megtagadásról (Duclos Geheime Nachrichten von der Regierung Ludwigs XIV. und Ludwigs XV. Leiptzig 1792 I. Th. p. 412 et seq.)

Hozzá járul ehhez az is, hogy a' többi felhozott helyek régi szokásról és törvényekről szólnak, és Istvánfi okát is adja, hogy mivel barom' tenyésztetéssel foglalatoskodnak a' Székelyek mint a' Kunok' is, ökör adót adnak; a' mellett a' Székelyeknek még ősjobbágyai se fizettek adót a' XVI. Századig; sőt még akkor is ritkán, melynél fogva az ökör adót könnyen meg is adhatták. De ebben is, mint más dolgokban a' Tisztviselők, kivált a' Vajdák nagyon sanyargatták őket, nevezetesen II-dik Wladislaus alatt, mikor fel is zendültek, mint hogy Báthori István Vajda' és Barlabásy Leonhárd (de Hederfája) Vice Vajda' huzavonáit nem győzték többet kiállani. Hogy az ökör adó nem gratuitum vagy

precarium volt abból is gondolom, mivel a' *Censale*, *Donativum*, *Donaticum* Dufresne Glossariuma szerint a' közép századokban annyit tett mint *Tributum*, adó; sőt II-dik Wladislaus alatt 1514-ben hozott törvénynek 17-dik Czikelye *de pensitatione pullorum* ily felirással van, *Munera Colonorum*. Az el mondottak szerint világos, hogy három esetekben adtak ökör adót a' Székelyek, u. m. a' Királyok' koronáztatásakor, vagy ha megházasodtak, és mikor a' Királynék fíjat szültek. Első Ferdinánd Biztosi le is írják tisztán miként szedettet fel az ökör adó. » *Adja ezt a' köz rend (Vulgus Nobilium Siculorum) minden Széknek első betüje a' marhára süttetik, — köz gyűlésben határozzák el, hogy szedessen fel az adó. A' választás a' Székely gazdái, azután választ a' Királyi adó szedő, hanyat választhat minden Gazda, gyűlésben határoztatik el a' marhák száma szerint, a' kinek négy marhája van, kettőt kiválaszt, 's a' más kettőből választ az adó szedő egyet, — a' hinek két marhája van, több ilyen két marháju Gazdával össze gyűjti a' marhákat, 's így választ a' Székely Gazda kettőt, a' más kettőből az adó szedő egyet, 's minden Székely hite megett tartozik előhozni marháit az ökör sütés alkalmával: — rossz szokás, hogy a' Primorok, és Lófők sokat megmentenek az adó alól oly szín alatt, hogy telkeiken laknak, kik külömben adót adni kötelesek vólnának (Kovachich SS. Rer. Hung. Minor: T. II. p. 388.) Werantz Antal írja, hogy már az ő idejében megkezdett szűnni az ökör adó, de még is örömmöt adtak néha a' haza' szükségére: ugyan ő mondja, hogy minden Familia vagy kapu egy ökröt adott a'*

koronázáskor, a' Király' házassága' alkalmával, vagy ha fija született a' Királynénak, de ha leányt szült, úgy az adó elmaradt. Huszthi András Ó és Újj Daciájában írja, hogy az ökör adó gyakran 40 ezerre is felment régen, de Isabella idejében megtsökkent, 's három vagy négy ezer volt végre az elbélyegzett ökrök' száma.

Az ököradón kívül volt még más adó neme is a' Székelyek közt, mely a' Török uralkodása ideje alatt jött bé. Ugyan is a' Fejedelmeknek a' pénzbeli adó mellett Sólyom madarakat kellett küldeni Constantzinápolyban, 's azon Székelyek, kik Sólyom madarakat fogtak, különös szabadságokkal ajándékoztattak meg. Sólyomkő Málnás felett az erdőben régi vár volt, hól sok Sólyom madarak voltak, úgy az Olth vize mellett, Udvarhely és Erdő vidék' szomszéd határain egy meredék köszikla emelkedikfel, melynek hasonlóképen Sólyomkő a' neve, hól a' köz hagyomán szerint Sólyom madarakat fogtak, valamint Csikban a' Gimesi hegyeken is. Megérdemli 1-ső Apafi Mihálynak Levele a' közlést, melyet az Udvarhelyi Tisztséghez küldött 1676-ban 22-dik Auguszt. Így ír a' Fejedelem Radnóthról, » *A' hűségteknek székeiben lévő Solymárok tartozván a' szokás szerint minden esztendőben a' Portára adóval nyóltz nyóltz Solymokat bévinni, mivel pedig az adó beszölgáltatásának ideje szunte jelen vagyron, annak okáért hegyelmesen, és igen serio parantsoljuk hűségteknek, mindjárt azon hűségtek székebeli Solymároknak parantsolja meg, hogy az esztendőben általok administrálandó nyóltz Solymokat elkészítvén velek együtt ad vigesimum quintum diem proxime affüturi Septembris minden okvetetlen Brassóban lenni el ne*

*mulassák, oly készüllettel légyenek pedig, hogy on-
nét az adóval együtt mentest indulhassanak meg.
Nec secus facturi.* Van egy Gubernialis rendelés 1700-
ból is, melynek ez a kezdete, *Az Udvarhelyi Sólym-
árok' alázatos instantiájokból értettük, hogy régi ből-
dog emlékezetű Fejedelmektől adattatott Privilegiumok
ellen — Hegyelmetek azzal nem gondolván marhajokat
lajtott el, 's mind eddig is nem restituálta, — azért
hegyelmeteknek megparantsoljuk 's t. b. — (Mind a'
két darab eredetiképen meg van az Udvarhelyi Levél-
tárban : Nro. 31.)*

5-to.) Dezmát nem adtak a' Székelyek Termeszt-
ményeikből az Uralkodóknak, 's a' mellett szabad halászat,
vadászat kortsmárolás volt mindég köztök, mely szabad-
ságok bizonyos tekintetben máig is épen fenn marad-
tak. A' Conp. C. P. III. t. 3, art. 8, azt is látjuk,
hogy vámoktól, harmintzadoktól mentek voltak, ha nem
nyereségre, hanem magok szükségekre vásároltak ga-
bonát a' két Oláh Országban.

6-to.) Egy nevezetes jelent a' Székékelyek' osztozó
és tsereleveleikben az, a' mi a' Templomokban lévő
álló és ülőhelyekről elő fordul. Ugyan is mint a' Jó-

Nro. 31.) A' Sólýom madarokat régen nagy betsben tartották,
de még is a' régi írásokban meg Olaus Magnusnál is nints
emlékezet az ezekkel való vadászatról. Norvégiában jött
ez a' szokás legelőbb bé, 's onnan Frantzia Országban
's Angliába ment által. Philippus Audax tett legelőször fő
Sólýom Vadász mestert, és sokakat elküldött Daniában,
hogy ott tanulják meg a' mesterséget. (Jenaer Litteratur
Zeitung 1789, Nov. p. 293.)

szágokban, ezekben is osztottak hajdan a' Familiák, 's a' Székely örökséggel egyben voltak a' templombéli álló vagy ülőhelyek kaptsolva. Ma is vagynak ezekről sok Familiáknak leveleik, melyekből láthatni, hogy egyik vagy más Familia örökségét, vagy annak felét a' templombéli ülő és álló helyeket, vagy pedig csak az egyik helyet eladta, vagy eltserélte. Így p. o. a' Gidófalvi Imre Familia' 1699-ben költ Tsere levelében olvasni lehet, » *Együtt adának felyrül meg irt Imre István-nak feleségével együtt örökösön tserében két darab falun való jószágot minden rajta való épületekkel edgyütt, és minden hozzá tartozandó pertinentiákal edgyütt, Erdőn, Mezőn, Templomban, falun, és réten lévőket Gidófalván 's tt.*

Ezen különösségnek okát, a' legrégibb időkben kell keresni, mikor a' Székely Nemzetségek a' keresztyén vallásra térvén, magoknak Nemzetségek és Ágazatok szerint Templomokat és ülő helyeket építettek közerővel, 's a' vagyom' menysiségéhez, és köz szolgálat' nagyságához képest mindenik Familiának kimutattattott a' Templombéli ülő vagy álló hely, mely idővel, sőt ma is némely Székely Helységeken, p. o. Létzfalván, mint birtokos jus (accessorium ad principale) úgy nézetetik.

A' Székelyeknek Egyházi Intézeteikben itt bővebben belé ereszkedni nem akarok, mivel az e' Könyv' tzeljára nem tartozik, de annyit bizonyosággal megjegyezhetek itt is, hogy azokban más Nemzeteknél fel nem található különösségekre lehet akadni a' régi időkben. Így p. o. a' Mihály Familia Adomány levelében (1580. 5 dik Nov.) melyet Báthori Christoph adott e' van,

*Consideratis fidelibus servitiis nobilis agilis Pancratii Petri Mihály filiorum quondam honorabilis Michaelis Praesbiteri populorum in Csikszentgyörgy. Ek-
kor hát még Csikban a' Catholicus Papok házasok vól-
tak: hasonlóképen 1633-ból olvasni lehet az Apr. C.
P. I. T. 7, art. 1. » A' Vicáriusságról néhai idézett
Rákotzi György Fejedelemtől akkori Vicariusnak
adatott levele szerint, hogy tisztiben el járhasson, és
hogy nőtelen Pap is lehessen Esperest, ha a' Nős
Papok is választják, végeztetett. Kazy L. V. p. 29.
és Benkő in Milkovia ennek okát ottan keresik, hogy
1556-tól fogva 1697-ig nem vólt Erdélynek Catholicus
Püspöke, 's ez idő alatt tsusztak bé a' Székelyek köz-
zé több visszaélések a' Szentegyház' Canonjai ellen.*

Jól lehet sok változásokon ment is keresztül a'
Székelység az utóbbi időkben, ma is mindazáltal a' Fő
Nemesek és Köz-Rend egyenlő jussal birják Vagyo-
maikat, és a' perek' folytatásában a' törvény köztök sem-
mi különbséget nem tesz, a' Főváltság' és más Birságok'
fizetésében, törvényes menedékek' használásában, hatal-
maskodás' büntetésében, az örökösödésben minyályn
egyenlők, támadólag és védőleg minden kiperelhet köz-
tök, a' büntető keresetekben is, kivévén a' Zászlóalá-
írt Székeket, 's azokban lakó katonákat, egyenlő a' Sze-
mélyes szabadságbeli jus.

Vége politicai tekintetben említést érdemel a' Szé-
kely Nemzetnek egyesülete a' Magyar és Szász Nemze-
tekkel 1437-ben 1459-ben (Krit, Saml. p. 46. et seq.
Engel I. c. II. Th. p. 864, et seq.) mely 1545-ben
Szentgyörgy havának 15-dik napján a' Tordai Gyűlés-
ben megújítatott, 's azután többször megerősítetett.

Ezen Egyesületnek tzielja volt, a' három Nemzet jussainak, törvényeinek költsönös fenn tartása 's óltalmazása, melyet esküvéssel petsételtek meg: Mind az Esküvés formáját mind az Egyesület' feltételeit meglehet olvasni Apr. C. P. III. art. 1-mo, melyek máig is kötelező erővel birnak, hanem 1744-ben az Ország' Gyűlésén kevés változás esett az esküvés formáján, melyről bővebben szóllani nem ide tartozó dolog, hanem meglehet olvasni Bália Sámuel' Könyvét, *Az Erdély Ország' közönséges Nemzeti Törvényei 1-ső Rész lap 394, et seq.*

V. S Z A K A S Z.

Székely Ispánok' és más Tisztviselőik' Laistroma.

§. 1.

Székely Ispánok.

Ezen Laistrom' öszvefűzésében használtam Huszti András már gyakran említett Kéziratját, Haner Jeremiás' Könyvét, (Das Königliche Siebenbürgen, Erlangen 1763.) Benkö és Katona Munkáikat, a' magam Jegyzetiből itt ott bővitvén, melynél fogva úgy gondolom, hogy a' Székely Ispánok' Laistroma nyomtatásban eddig elé tsak ily tökéletes formában sem jelent meg. Év szám szerint 1220 tól elkezdve, mert felyebb nem nyomozhattam, ezek voltak Székely Ispánok.

I. (1220 körül.)

Zótán vagy *Sotán*, mint Székely Ispán a' Kolosváron 1762-ben kijött Nagy Titulare Calendariumban említették, kit a' Sepsi Zóltáni tősgyökeres Czirjék Familia maga Eleji közzé számlál a' Familiánál meg lévő Genealogia szerint. (I. alább §. 2. Czirjék Familia.)

II. (1224 körül.)

Simeon. Második András idejében: említették Friedvalszki Mineralogia Magni Princip. Transilvaniae p. 124, felhozott oklevélben.

III. (1291.)

Moses. Említették Aranyos Szék' Privilegiumában.

IV. (1315.)

István. Dienes' fíja és *Tamás*. Első Károly alatt Lapos földét Szólnok Vármegyében vissza kapják (Catalogus Mssc. Szechen. T. I. p. 462. (Huszthi András az Adómánylevelet közli is Kéziratjában. Nagy Attya István Vajda volt.

V. (1329.)

Lachk. Benkö szerint Trans. Gen. T. I. p. 195. Huszthi közli az oklevelet l. c. p. 50. melyben Magister Lachk Comes Siculorum elő jő.

VI. (1344.)

Miklos. Konth Lörintz' fíja. Benkö és Szegedi szerint (Decret. et vit. Regum Hung. P. II. p. 145.)

VII. (1549.)

András. Lachk, vagy Latzk László' fija. Szegedi Apór Andrásnak véli l. c. Huszthi Bánfi Losontzinak tartja, Háner Thurótzival Latzk' fijának mondja, mint Benkö is. (Repositorium Andreae Comititis Siculorum pro Joanne Gegus in terra Kapus per Saxones occupata de anno 1559. Catalogus mss. Szechen. T. I. p. 399. melyet közöl Huszthi l. c. p. 65. 66.) Ugyan tsak Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium parantsól a' Káptalannak, hogy a' Kapusi Szászok' dolgát vizsgálja meg, mivel parantsolatja vagyon Lajos Királytól, hogy Jánost Gegus' fiját vissza tegye a' birtokban. A' Gróf Bethlen Familia' perében a' Fiscussal elő mutatattik ez a' parantsolat.

VIII. (1552.)

Miklós. Előfordul mint Siculorum Comes et de Brassow István' Erdély Vezére' parantsolatjában, a' melyben megparantsolja a' Dézmák' vissza adását a' Bartzasági Káptalannak. Datum Budae D. S. Lucae Evang. A. D. 1552, mely eredetiképen meg van Brassó Várossánál (Krit. Saml. p. 32.) Irattatik filius Briccii, Helytartója volt Zemere, Ersébeth Királynénak 1552-ben Pylysben költ parantsolatja szerint Miklós Vajdához. (Pomarius Congestio Privilegiorum Civitatis Coronensis mss.)

IX. (1555.)

Lewkus, vagy Leukus. (Magister) Comes Siculorum et de Brassow I-ső Lajos' Privilegiumában a' Brassói Káptalannak így van írva: *Magnifico viro*

Leukus Comiti Siculorum et de Brasso, nec non Petro filio Dominici Vice Comiti dicti Comitatus de Brassow. (A' Város' Levéltárában.)

X. (1375.)

Balk, vagy Baalckh. Záz Vajda' fija Benkö és Haner szerint. Egy Michael Zaaz alá irta 1447-ben a Hunyadi Gubernatorságáról szőlő végzést. Pray Annales Regum Hung. P. III. p. 61. Schlötzernél (Krit. Saml. p. 37.) erre az Évre (1373.) *Comes de Seri* fordul elő mint Székely Ispán, ki ellen a' Brassóiak panasztoltak. Ez annnyival is hihetőbb, mivel Huszthi Balkot Drágál teszi 1387-re Székely Ispánnak l. c. p. 84. *Balk*, *Drág*, *János* filii Szász, három testvérek voltak. Huszthi két oklevelet hoz fel 1373, 1387-ből, de az idő egyikből is bizonyoson ki nem tetszik, hanem az utolsó oklevél szerint hihetőbb, hogy 1387 körül voltak Székely Ispánok mind a' két Testvérek. Egy Cubicularius Cheri, Zápolya János Vajda' Kamarássá emlittetik 1521-béli Adomány levél végén az Apór Familiának, és *Rivulus Balk* Szirmaynal p. 378.

XI. (1377.)

László Benkö után.

XII. (1387.)

Drág, Záz' fija Vajda és Székely Ispán Haner és Huszthi után. Michael Száz de Monak emlittetik az 1392-béli oklevélben, melyet Szirmai közöl Not. Top. Pol. C. Z. p. 90.

XIII. (1394.)

Miklós. Deső' fija Benkő után, de c' hibáson van, mert az 1394-béli oklevél szerint már *Nicolaus quondam Comes Siculorum*-nak irattatik, és Huszthi 1383 körül teszi, hol az oklevelet is p. 83. közli, ugymint a' Káptalan' jelentését a' Szentiváni jószág felett Veres Péterhez, György fijához ki akkor Vice Vajda volt.

XIV. (1395.)

Franconius. Kónya fija, Vajda és Székely Ispán Haner után. Huszthi felhoz egy oklevelet (p. 98.) 1406-ból, mely szerint Frank filius Konyae quondam Bani már akkor Ország' Birája volt.

XV. (1404.)

Petrus de Perén. Mandatum Sigismundi datum Johanni Moroth Bano Machoviensi, et Petro de Perén Comiti Siculorum, ad exstinguendam Rebellionem in Transilvania per Thomam Episcopum Agriensem, et Stephanum de Debren excitatam. (Cat. Mss. Szech. T. 1.) Huszthi 1403-béli oklevelet hoz már fel, melyben Petrus de Perén pridem Comes Siculorum jő elő, ebből azt hozom ki, hogy élőbb volt ő Székely Ispán, és tsak mint Titulus honorificus az 1404 béli oklevélben a' kifejezés, vagy pedig akkor újra vissza lépett hivatalában. Szirmay szerint 1411-ben már Zempléni Fő Ispán volt, Édes Attya volt Simon de Perén, és Perényi Péter később Ország' Birája is lett. (lásd többet erről a' Familiáról Notit. Hist. C. Z. p. 19 — 23. és Budai Ferentz Magyar Ország' Polgári Lexiconát a' P betűben.)

XVI. (1405.)

Joannes Harapló, és Ladislaus de Monostor. Mint Székely Ispánok említettnek 'Sigmond Császár' levelében, melyet Miklósvár Szék alatt felhoztunk. (IV. Szakasz §. 5.) Ezeknek béeérkezéséig elhalasztja a' Sepsi Székkel folytatott per' ellátását.

XVII. (1406.)

Jacobus Latzk de Szántó, és Joannes Henrici de Tamási. Huszthi szerint együtt voltak Vajdák, és Szólnoki Fő Ispánok, de Benkö utánna jegyzi, hogy ezek Székely Ispánok is voltak, mint a' Szászok' Privilegiumának 1406-ban (7. Kalend. Martii) költ megerősítése mutatja, melyet maga olvasott Benkö (lásd Schlötzert is Krit. Saml. p. 46.) hol az 1437-béli Egyesületről készült oklevélben Jachs Mihályal elő jő Tamási is mint Székely Ispán. Ez a' Henricus Tamási Várnánál esett el. (Pray Annal. R. H. P. III. p. 31.)

XVIII. (1409.)

Michael de Nádas. Salamon' fija. Testimoniales super causa successionali filiorum Emerici Madaras coram Sede Marosiensi ventilata. Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 402. Huszthi közli az oklevelet is, melyről felyebb emlékezet is vólt téve.

XIX. (1415.)

Johan Michael Jakts. Mind ketten Székely Ispánok. Litterae super indultu terras suas in possessione

Ivás fok mezeje vendendi Demetrio Nemes et Ladislao Nemes de Kálnok concessae. (Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 402.)

XX. (1426.)

Petrus de Pelsötz. (Pelströtz) említettik Beretzki Város Privilegiumában 'Sigmond Császártól, kihez ennek levelével járúlnak, hogy szabad jurisdictiót nyerjenek. Ez a' Bebek Familiából lehetett, melynek de Pelsötz volt Praedicatuma, és Bebek Imre Vajda is volt 1393-ban és 1403-ban, mint a' Bebek Familia kötelező leveléből kitetszik, melyet 1449-ben Vásárhelyi Gerő' fíjainak adott. Balia Sámuel Bubek Imrének írja a' Vajdák' Laistromában lap 181. Egy Detricus Bubek Palatinus volt 1398-ban Koller szerint Hist. Episcop. Quinque Eccles. T. 3. p. 228. Bubek Imre volt Autaniai Perjel 1397-ben Kelemen l. c. p. 162.

XXI. (1428 — 1435.)

Michael Jakts de Husal. Említettik in Donatione Sigismundi Possessionis Alsófüld in Comitatu Kolos pro Gregorio Erdeli de anno 1428. (A' Kolosmonostori Levéltárban megvan eredetiképpen) Több Levelek emlékeznek már erről a' Székely Fő Ispánról. Schlötzernél Krit. Saml. p. 46. 1437-ben is elő fordul Tamási Henrikkel mint Székely Ispán.

XXII. (1445.)

Gregorius Bethlen. Benkő és Huszthi után. Albert Király ennek engedte meg 1438-ban hogy Várat

épthessen Bethlenben, melyről a' levél megvan a' Gróf Bethlen Familia perében a' Fiscussal.

XXIII. (1448.)

Emericus de Pelsötz. Benkö szerint, ugyan tsak a' Bebek Familiából származottnak lenni véllem: 1445-ben az Ország' hét Igazgatói között egyik vólt (Kelemen l. c. p. 192.) elveszett a' Rigó mezei tsatában 1448-ban (*Diarium Mss. Regni Transilvaniae.*)

XXIV. (1450.)

Rumoldus Rozgoni és Comes de Zalavár. Benkö után.

XXV. (1455.)

Szilágyi Mihály. Benkö szerint Hunyadi János' idejében.

XXVI. (1458 — 1459.)

Lábathlan János. Székely és Temesi Fő Ispán, ki a' Megyesi Gyűlésben ítéletet hozott Miklosvár' részére. Balia Samuel ezt Szilágyi Mihály után teszi mindjárt: lásd Schlötzert is Krit. Saml. p. 46. Huszthi p. 116 Lábathlan Lászlót teszi Székely Ispánnak 1459-re, és oklevelet is ad; ezt a' nyival is inkább nem tudom meg egyeztetni, mivel p. 118. közölt oklevelében is olvasom, *Ladislau Lábathlan Comes quondam Sicularum.* Szirmay (Not. Hist. C. Z. p. 40. 41.) Lábathlan Andrást 1461-re teszi Székely Ispánnak, ki Zitropkó Vár'

Kapitánya volt, 's 1483-ban Zempléni Fő Ispán, édes Attya *Gergely* Várnánál esett el. Egy Lábathlan *Gergely* fogattatta el Mátyás Szilágyi Mihályt Szegeden 1458-ban, és Világos Várra küldötte fogóiban (Engel l. c. III-ter Theil p. 225.) 's talán a' Huszthi' Lábathlan Lászlója egy *Ladislaus Farkas de Lábathlan*-nal, ki 1447-ben a' Hunyadi Gubernatorságáról szóló végzést alá irta (Pray Annales R. H. P. III. p. 61.)

XXVII. (1459 — 1460.)

Pakos László. Benkő után, ki egy időre teszi Lábathlan Jánossal.

XXVIII. (1460.)

Oswaldus de Rozgon és *Ladislaus Maior* filius *Deső de Losontz*. Benkő 's *Haner* után. Huszthi 1461-ből közli az oklevelet is p. 118. Szirmay pedig (Not. Top. Pol. C. Z. p. 102) 1458-ra teszi, hol a' Rozgoni Familia nevezetesebb tagjait felhozza. Engel Raynaldot is Osvaldal együtt teszi Székely Ispánnak. (l. c. III. Th. p. 174.)

XXIX. (1461.)

Rozgoni Sebestyén. Benkő után.

XXX. (1462 — 1464.)

Nicolaus Senior de Vizakpa. Ez alatt hozatott Senyei magva szakadtán, kinek két Leányai maradtak, a' Székely örökösödésről törvény 1451-ben, mint felyebb láttuk, ekkor Vice Gubernator volt.

XXXI. (1457 — 1466.)

Johannes Comes de Sancto Georgio et Bozyn.
A' Székelyek' Constitutiójában felyebb előjő neve, és Zabolán költ parantsolatjában 1466-ból, ugy in Catalogo Mss. Szechen. T. I. p. 406. Huszthi p. 115. oklevelet ad 1457-ből is, melyben magát Vajdának és Székely Ispánnak írja,

XXXII. (1467.)

Bertholdus Elderbach de Monyoró Herék. Már 1467 előtt is együtt voltak Vajdák Szentgyörgyi és Bozyni János, és 'Sigmond Grófokkal, megjegyezvén azt is, hogy kivált Mátyás Király alatt sokat változtak a' Vajdák, és Székely Ispánok, nem akarván, hogy hatalmokal egy könnyen vissza éljenek, ha több esztendőkre megmaradnának. Huszthi is erre az évre teszi.

XXXIII. (1468 — 1473.)

Nicolaus Csupor (Chiupor) de Monoszló. Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 406, elesett 1473-ban Nagy Mihálynál Zemplén Vármegyében a' Lengyelekel való tsatában (Szirmay Notit. Top. Polit. Com. Zemplén. p. 377.)

XXXIV. (1470 — 1476.)

Johannes Pongratz, seu Pancratius de Dengelegh. Vajda és Székely Ispán Haner szerint. Lásd Schlötzert is Krit. Saml. p. 68. ki ellen a' Szászok protestáltak. Huszthi p. 123. 1462-re teszi együtt Ujlaki Miklóssal Vajdának és Székely Ispánnak, de az oklevélből e' ki nem tetszik; p. 124. pedig 1470-ből oklevelet ad, mely

szerint Vajda és Székely Ispán volt akkor Csupor Miklóssal, 1518-ra újra Dengelegi Pongráztot teszi, de oklevél nélkül.

XXXV. (1473 — 1474.)

Mérai Magyar Balázs. Ki Lustrát tartott a' Székely földön 1473-ban (Imago Nat. Sicul. p. 50.) Ugyan ennek mint Vajdának, és Székely Ispánnak itéletét tejesítik Apa Ferentz', és Leonárd' részire Csupor Miklós volt Vajda ellen, ki az Apa familia jószágaiban foglaltsokat tett (Gróf Bethlen Familia' levelei szerint) lásd Huszthit is p. 126. 's emlékezik rólla Bonfinius is Dec. 3. L. IX. Gálszéch megvétele leírásában.

XXXVI. (1478.)

Wingárthi Geréb Péter, Huszthi p. 128. felhozza az oklevelet 1478-ból.

XXXVII. (1482 — 1493.)

Báthori István. Vajda és Székely Ispán, meg van béiktató parantsolatja ifjabb Ördög Simon' részire a' Kémeri birtokban. (Datum in Bajon 1482.) Helytartói voltak 1483-ban, 1488-ban, 1490-ben Telegdi István és 1492-ben Almássi Mihály. Ez a' Báthori István Ország' Birája is volt. A' Szászok' Privilegiuma' megerősítésében Mátyás Király által (1486. 8-va Idus Febr.) előző Comes Stephanus Apor Judex Curiae, nec non Transilvaniae Vajvoda, et Comes Sicularum Benkő jegyzése szerint Huszthi Kéziratjában, de egész bizonyossággal nem meri állítani, hogy jól olvasta é, vagy nem.

XXXVIII. (1493 — 1498.)

Ladislaus de Losontz, és *Bartholomoeus Drághfy de Beltheuw*. Erdélyi Vajdák és Székely Ispánok: ebben az esztendőben (1493) vette el II-dik Wladislaus Báthori Istvántól a' Vajdaságot: felyebb vólt már róllok emlékezet.

XXXIX. (1498 — 1510.)

Petrus Comes de S. Georgio et Bozyn. Ország' Gyülést hiv öszve mint Vajda és Székely Ispán Tordára 1498-ban 12. X-ber. az eredeti oklevelet közli Eder Obs. Crit. ad Felmerum p. 171. Ugyan előtte bírálnek Bethlen Miklós és Gergely Apafi Leonárdal és Ferentzel: 1504-ben Ország' Birája is vólt, még 1510-ben Székely Ispánnak és Vajdának írja magát Eder szerint, ki eredeti irását olvasta, említi Huszthi is p. 132.

XL. (1507.)

Tárchay János, vagy *Tártzay*. *Litterae Annae Reginae ad Johannem Tarchay de Toth Selymes Comitem Siculorum super conferenda Plebania Zenefalvensi prope Pesthinum* (Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 409.) Szirmay Not. Hist. Com. Zempl. p. 44 1500-ra teszi, hogy Székely Ispán lett Pray után: 1490-ben pe-Zempléni Fő Ispán vólt (p. 42.)

XLI. (1511 — 1526.)

Zápolya János. Ennek Helytartói vóltak *Turótz* Miklós 1512-ben, *Hagymási Miklós* 1519-ben, *Csutsi*

Tomori István 1523 ban mint Haner megjegyzi lásd Huszthit is p. 135.

XLII. (1527 — 1530.)

Perényi Péter, Báthori János Székely Ispánok Zápólya János alatt, mint Bália Sámuel felhozza lap 190. Perényi Péterről nyilván szól parantsolatja Kolosmonostorhoz a' Meregjói határ kijáratása felett 1529-ből, mely szerint Bethlen Elek volt Helytartója, 's Haner pedig 1531-re Thelegdi Miklóst teszi a' Székely földön Helytartónak: említi Huszthi is p. 136. Megvan Első Ferdinánd' levele eredetiképen Bethlen Elekhez, Pempflinger Marcushoz, és Lázár Ferentzhez 1528-ból, melyben írja, hogy Perényi Pétert Abujvári Fő Ispánt Vajdának és Székely Ispánnak kinevezte (Gróf Bethlen Familia' levelei közt) Leírja életét Szirmay Not. Hist. C. Z. p. 64. Felesége volt Zékell Klára, fija volt Perényi Gábor.

XLIII. (1534.)

Szunyogszegi Májláth István. Ír Zápólya János néki mint Vajdához, és Székely Ispánhoz, hogy Jankafi Jánost az Apafiakkal békéltesse meg, a' mi ugy is lett (Gróf Bethlen Familia levelei szerint) Haner 1540-ig viszi Vajdasága' idejét. A' Fogarasi Várban egy helyen ilyen felírás van *Stephanus Majlád Vajvoda Transilvaniae et Siculorum Comes Anno D. 1538.*

XLIV. (1539.)

Balassa Imre. (de Gyarmath) Mint Vajda és Székely Ispán parantsól Kolosmonóstornak, hogy Byka-

li Vitéz Tamást Valkói, Bykali, Alsó, közép, Felső Földi 'stb. Birtokaiban iktassa bé (Datum in Castro Almás 1539. a' Kolosmonostori levéltárban)

XLV. (1550.)

Ladislaus Edemfi. Huszthi szerint p. 139, de oklevelet nem ád.

XLVI. (1553.)

Báthori András. Vajda és Székely Ispánnak neveztetik az 1553-ban 2-dik Janur. Kolosváron tartott Ország' Gyülés' végzéseiben. Lásd Huszthit is p. 141.

XLVII. (1554 — 1555.)

Ruszkai Dobó István, és Kendi Ferentz. Benkő Trans. Gen. T. I. p. 192. említi az oklevelet, úgy Huszthi is p. 139 hoz fel 1554-ből mást. Benkő szerint Vice Vajdáknak és és Vice Comites Siculorumnak írják magokat. A' Literatus Sylvius Gáspár armális leveleiben pedig 1555-ből Siculorum Comites nevezétek van, mely Armálist Első Ferdinánd adott Sylviusnak, mint Báthori Gábor' Secretáriussának és Draghfy György' Nevelőjének (Collect. Jos. Benkő fc. sc. 8-us Nro. 13.)

§. 2.

Székely Tisztek' Laistroma Alphabetum szerént.

Meg kell itt előre jegyeznem, hogy ezen Laistromot a' Familiák bővíthetik Leveleikből, mivel egy magános Ember' erején felyül van, kivált régi elavult idők-

ből tökéletes rajzolatot adni. Továbbá nem kell itt várni egyben függő Genealogiai kidolgozást, mert am-
bár több hiteles kútfők után tett Jegyzéseket bírok is,
de ilyen kidolgozás magában már egy külön könyvet
tenne. A' mit adok tehát, csak töredék, de hasznos
töredék, melyet idővel bővíteni lehet; megemlítvén
útoljára azt is, hogy a' XVIII-dik Századra szántsán-
dékkal nem mentem által, mivel az abban történt dol-
gok, és változások a' Székely földön ugy is inkább es-
meretesekek, és Könyvem töljára sem tartoznak.

A B e t t i,

Alia Farkas. (*Allya*) Prædicatuma volt de Ka-
rathna, vagy Korothona, Felesége Bánfi Loszontzi Mar-
gith, Bánfi Boldisár Leánya, az 1607-ben (15 Octobere)
költ Adománylevél szerént, melynél fogva Belső Szól-
nokban bizonyos jószágokat kaptak. Caspár Böjtinus ír-
ja (de Gestis Gabrielis Bethlen mss.) hogy Báthori
Gábor tette Három Szék Fő Kapitányává 1612. Tanács
Úr, Curiae Magister és Küküllő Vármegye Fő Ispánja
is volt 1615-ben (4 Nov.) költ más oklevél szerint: 's
még 1620-ban is Fő Kapitánynak és Küküllő Fő Ispán-
jának irattatik; (Archiv. Jegyzés) emlittetik az 1608-
beli (9 Augst) Fejérvári Gyűlés' végyéseiben is.

Alia Sámuel. Udvarhely Széki Fő Kapitánynak
1635-be 17-dik Julii iktattatott bé (Arch. J.) Fija volt
a' felyebbi Alia Farkasnak. Előző neve mint Fő Kapi-
tánynak Bardótz Szék Privilegiumának felolvasásában,
(Publicatio) 1636-ban a' Keresztes mezői táborban
Székelység' Generalissa lett, (Diarium Mss. Regn.

Transilv.) megholt 1638-ban Fogarasban Haller' Diariuma szerint.

Alia Mátyás. Viselt é a' Székelyek közt Tisztseget nem tudom, hanem mint Erdélyi Fő Emberről emlékezik 1549-ben Pósghai Martinusius Györgyhöz tett jelentésében (Kovachich SS. Rer. Hung. Min. T. L. p. 87.)

Alárd Ferentz. Aranyos Szék követje az Agyagfalvi Gyűlésre 1506-ban.

Akadási Mihály. Székbírónak választatott 1505-ben Udvarhely Széken, (mint a' Constitutióban olvasni lehet. Az 1252-ben költ oklevélben előző *Vincentius Comes filius Akadas Siculi de Sebus* (Benkö Trans. Gen. T. I. p. 446.)

Albert János. Orbai Szék' Assessora 1695 körül, követ is volt 1704-ben az Ország Gyűlésen Szebenben, mely Rákótzai Ferentzet számkivetette.

Angyalosi János. 1654-ben Vicekirály Biró Alcsikban.

Angyalosi János. Bethlen Gábor' idejében Regni Praetor v. Itélő Mester, kit megkoronáztatása után a' Brassói Szászokhoz követnek küldött (Böjti Gáspár l. c.)

Angyalosi István. Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 — 1669 körül (Arch. J.)

Apafi Lénárt. Maros Szék követje az Agyagfalvi gyűlésre 1506-ban melynek alá is irta nevét.

Arapataki Antal. A' Geréb Ágak' egyik törzsöke Mátyás Király' idejében élhetett, kinek leánya volt Dorottya, Datzó Balázné, fija pedig Geréb László Birtoikos Fő Székely volt a' maga idejében (Datzó Familia leveleiből.)

Andrási Mihály. Andrásfalvi Balázs' fija jelen volt a' Maros Vásárhelyi Nemzeti Gyűlésen 1451-ben mint Székülőbíró, hol a' Székely örökösödésről törvényt tettek.

Andrási Márton. 1550-ben Adománylevelet nyert testvérjével együtt a' Szentkirályi Birtokról (II. Szakasz § 9.) Későbbben Békési Gáspárral tartván mindketten üldözöben vétettek. Még 1556-ban Kornis Miklóssal Tanács Urnak rendeltetett ki a' Székelyek' részéről Petrovich Péter Helytartó mellé (Trans. Gen. T. I. p, 210 és art. Diaet, Anni 1556. circa Dominicam Oculi in Szászszebes) hasonlóképpen az előtt is úgy mint 1548-ban Tanács Urnak volt kirendelve a' Székelyek' részéről Martinusius mellé (Diar. Mss.)

Andrási Péter. Testvérje Mártonnak, ki a' Báthoriak alatt megfosztatott Jöszágától, mert olvasom Báthori 'Sigmond' Adománylevelében, (1583 — 13 Junii) hogy Andrási Péter' birtoka, nevezetesen a' Csik Szentsimoni halastava Szemere vagy Kétházi Mihálynak ajándékozott, mely az előtt az Udvarhelyi Várhoz volt ragasztva. Miháltz Elek' kéziratban lévő Genealogiában emlékezik még két *Andrási Györgyökről*, *Andrássi Jánosról*, és *Andrássi Mátýásról*, kik a' 15-dik Század' végén és a' 16-dik Század' elején Fő Emberek voltak Csikban, 's az akkori híres Betz Familiában házasodtak.

Aporok. Praedicatuma az Apor Familiának de Szent Miklós vagy Hezdi Torja, későbbben de Al Torja, mely mind egy. Már Thurótzi P. II. c. 26. említ egy *Opourt*, ki Toxun Vezér' idejében a' Magyar Had' Vezére volt, mely Constantinápolyt ostromlotta. Jongelinus szerint (Catalogus Palatinorum et Regiae Curiae

Judicum) Palatinusok is voltak ebből a' Fámiliából, Szegedi János pedig esmeretes lévén a' Familia' leveleivel Genealogiáját is öszve füzte az Aporoknak (Decreta et Vitae Reg. Hung. IV Bela alatt.) Hasonlóképpen Miháltz Elek, ki az Apor Fámiliával vérségi egyben köttetésben volt, több családi levelek után ki dölgozta más Fámiliáknak is atyafiságos egybenköttetését az Apor Ággal az el múlt Században. Ezeknek utmutatásai szerint megemlítem a' Familia' nevezetesebb Tagjait.

Apor László. A' XIV. Század' elején Erdélyi Vajda, ki Fogaras Várát építette. Bavariai Ottót fogságban tartotta Bálványos Várában Kezdi Székben, hól a' palota ajtaja felett való köben bé volt metszve *Comitis Ladislai Apor:* mely felírás még a' XVII-dik Század' végén olvasható volt. *Apor András* fíja Lászlónak, ki Szegedi szerint Vajdaságot viselt Ember volt.

Apor István. András testvére, hasonlóképpen Vajdaságot viselt, és 1351 körül Tóth és Horváth Országok' Bánja volt.

Apor János és Balász a' felyebbi László' Testvérejei, kik Székely Ispánok lehettek. Miháltz Elek 1311-beli oklevélben olvasta Comes Johannes nevét. Comes Blasiusnak pedig meg van Testamentuma 1311-ből, melyből kitetszik, hogy ő Buda mellett a' Nyulak' Szigetében temetettetett el, és Szárazpataki Jóságát Comes Johannes Testvére fíjainak hagyta, ugy mint *Istvánnak Miklósnak, Demeternek* (filius Comitis Johannis, filii Opor fratris sui Benkö Transilv. Specialis mss.) Tamás Vajdának 1324-ben költ levelében említettnek *Apor Sándor és Egidius* más részről *István és János* de

Szárazpatak, kik között az osztájos nehézségeket Káptalan és Vajda' Személyesseinek kellett ellátni.

Apor László. Mátyás Király alatt Béts Várossá-nák Vice Commendánsa, kire bizta Mátyás' halála után Zápolya István a' Város' óltalmazását, míg az ostrom tart.

Apor István. Kezdi Szék' követje az Agyagfalvi gyűlésen 1506-ban 's talán ez volt az, ki Apor Lászlóval Mihállyal (de Torja) Blaskó János, (némely kéz-írat szerint Blasi, Balási, Balaskó) és Betz Imre' birtokjait Szárazpatakon, Szent Jánoson Zápolya Jánostól ajándékban kapták 1521-ben, mely adománylevélre Vajdai petsét van nyomva. Későbbben fejedelmi megegyezést nyertek az Aporok a' Vajdától nyert adományra Báthori 'Sigmondtól 1584-ben, mely oklevélben említetnek *Apor Imre* Istvának' fija *Apor Miklos*, *Ferentz*, *Balás'* fiai, ki testvér volt Imrével, *Apor Péter*, *István*, *Sándor*, *László'* fiai, *Apor István*, és *András*, *Mihály'* fiai.

Apor András. Székely Moysessel 1603 ban Brassó mellett esett el, 's az előtt már sok Aporbirtokot fiscalis Processus mellett elvesztett rész szerint el adósodván, rész szerint a' Fejedelem' Író Deákjait megvervén. A' Brassói tsatában öt Aporok estek el, *Apor András*, *Lörintz*, 's két *Apor János*, és *Tamás* (Kazy L. I.)

Apor Lázár. (de Al Torja) Vice Királybíró Kezdi Székben, mint az 1630-ban 21 Junii költ Adománylevél tartja, melynél fogva Nyujtódon, Gelentzén Mikos Birtokot kapott.

Apor Lázár. 1664. körül Vice Királybíró Kezdi Székben, kiről Comp. P. III. Tit. 8. art. 9. emlékezet

van. Ez a 'Familia' gazdag levéltárját elvesztette, mikor Constantzinapolyban Béli Pállal Apafi ellen üzte panaszát. 1661-ben Keménytől fogságban is tétetett. (Kazy L. 8.) Bátyja volt az alább következő Apor Istvánnak, mint Bethlen Miklós' Kézfrati Autobiographiájában megjegyzi.

Apor István. Leopold Császár alatt Liber Bárová azután Gróffá lett. Csik Gyergyó, Káson Fő Királybirája volt 1692 körül, azután Kormányszéki Tanácsos, Kintstármester, 's végre Sereg' Fő Generalissa lett: 1666-ban még Vice Királybiró volt Al Csikban (Arch. Jegy.)

Apor Péter. A' megnevezett Apor Lázár' János fijától unokája. Háromszék' Fő Királybirája, sok ideig Küüllő Vármegye' Fő Ispányja 1699 körül, igen derék tanult Ember volt, ki VI-dik Károly Császártól arany nyaklántzal tiszteltetett még.

B Betű.

Balázsiak: Procopius említ egy Balás nevű Hunus Vezért, *sexcenti e Massagetarum gente Sagittarii omnes, quos Balas ducebat summa vi fortitudi-ne* (Deseritzki T. III. p. 16.)

Balázi Domokos. Baróthi Balázi György' fija, mint Miklósvár Szék' követje megemlíttetik Erdélyi Fő Kapitány Wingárthi Geréb Jánostól hiteles másban kiadott Privilegiumában Miklósvár Széknek 1459-ből.

Baláskó, vagy *Bláskó* (Balázsinak is van irva) János jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen 1506- Csik Székből: 1521-ben jószágát elvesztette.

Balázsi Ferentz. Udvarhely Szék' Királybírája 1606, 1607 körül (Arch. J.) emlékezik róla Mikó Ferentz is §. 59. hogy Rákótzí 'Sigmond és Báthori Gábor' követje volt a' Tőfökökhöz 1610-ben.

Balázsi Ferentz (de Sz. Demeter) Udvarhely Szék' Vice Kapitánya 1609-ben, 1618 ban pedig Fő Kapitány (Arch. J.) Az 1608. (9 August.) Fejérvári Gyűlésben Őrszág' követjének rendeltetett ki másokkal együtt.

Balásfi Farkas. 1551-ben (26 Julii) a' Kolosvári Gyűlésben kirendeltetett a' Spanyol katonák mellé.

Balázsi Ferentz (de Andrásfalva) 1571-ben Szék-bíró Marosszékből a' Nagy Tamás' Perfolyta levelek szerint.

Balázsi Ferentz. (Senior de Veszke) 1625-ben Székelység' Generalissa, és Udvarhely Széki Fő Kapitány (Diarium Mss.)

Balásfi Miklós. Cancellariae majoris scriba, et Juratus Notarius 1633-ban (Zólyomi David felett hozott ítéletben.)

Balásházi László. I-ső Rákótzí György' követje az Eperjesi Tanátskozásban (Kazy L. IV.)

Balásfi Ferentz. Küküllő Vármegye Fő Ispánja 1570 körül (Arch. J.)

Balázsi János (Balassi) Báthori 'Sigmond alatt 1594-ben Secretarius, ki Alesius János Nemes levelét alá írta Jozsika István Cancellariussal '6-dik X-ber 1594 említették ez a' Székelyek' részéről az 1594 (11 August) Kolosvári Gyűlés' végzéseiben is.

Balásfi, vagy *Balassa Ferentz* de Sz. Demeter Udvarhelyszék' Fő Kapitánya, és Fő Lovászmester 1627-

ben: előző még 1635-ben is mint Fő Kapitány a' Barództ Szék Privilegiumában, ki Alia Sámuel előtt viselte ezt a' hivatalt.

Balási Mihály. 1617-ben jelen volt a' Lippai táborban, 's aláírta az Ország' Levelét, mely a' Vár-Öröknek adattatott, hogy feladják a' Várat, kik osztán Vajasdon Alsó Fejérvármegyében telepítettek meg a' kezekben lévő Privilegium' tartalma szerint. Praedicatuma volt de Vechke, 's akkor Maros Szék' Fő Kapitánya 's ugyan tsak 1617-ben Bethlen Gábornak Követje a' Nagy Szombathi Alkudozásra. (Diar. Mss.)

Balfi Lukács, jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen Udvarhely Székből 1506 ban.

Balog Pál. Aranyos Székből. Az 1608 (9 August) Fejérvári Gyűlésen Ország' Követjének neveztetett ki, másokkal.

Baróthi Gáspár és Miklós (de Baróth) 1610-ben Miklósvár Szék' Követje Báthori Gáborhoz és Szék Biró.

Bagosi János 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbirónak választatott.

Bartsai Gáspár Maros Székből jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésén.

Bartalis Ferentz Csik Székben Assessor, ki Mikó Ferentz mellett állott 1611-ben, mikor Vicekapitánynak nem akarták befogadni (Mikó §. 177.)

Bálinth György Fő Ember, ki 1640-ben vette Feleségül a' kivándorlott Petki Ferentz házastársát (Hal-ler Diar.).

Baló László. Erre biztatott a' kivándorlott Béli Pál' leveleinek egyben szedése (Bethlen Miklós' Biogr. Mss.)

Batsó Gergely. 1556-ban elkészítte Zápolya János 'Sigmondot Sulimán' udvarlásra Nándorfejérvárra a' Székelyek' részéről (Huszthi Ó és Újj Dacia.)

Bartók György (de Málnás) 1661-ben Sepsi Szék' Assessora (Imre Familia' levelei szerint.)

Bakó István. Maros Szék' Főkapitánya, kit Bartasai Gáspár megöletett ki sem hallgatva (Joh. Bethlen Hist. L. 3. C. 10.)

Bakó István. A' Székely Sereg' Kapitányai közül egy Sorban vagy Radul Vajda ellen 1604-ben, Báthori Gábor részen állott (Böjthi Gáspár Hist. Mss.)

Barlabássi Lukács (de Szárazajta) Fő Székely Birtokos 1488-ben Thelegdi István Vice Vajda parantolatja szerint Huszthynál, egy Barlabássi Leonhárd (de Hederfája) Vice Vajda is volt II-dik Wladislaus' idejében.

Barabás Péter (de Albis) Fiscalis Director 1668-ban (Huszthi p. 150.)

Barabás András. Hét esztendeig raboskodott Lengyelországban II-dik Rákótzai György háboruja következtetésében, és nagy pénz' fizetés mellett szabadult meg, melyért Rákótzai egy Curiát adott neki Fogarasban, 's holtáig Pensiót (Epistolarium Jos. Benkö)

Basa Tamás. Három Szék' Főkapitánya és Tanács Úr 1642-ben. *Basa Tamás,* mondja Kemény János Historiájában, *Evangelicus és jó Ember* volt, *de testvérjei Péter és István Latrok, Bethlen Gábor életére törekedtek, míg nem Temesváron felakasztat-*

ta Bethlen Gábor Istvánt, Pétert pedig a' Dunában vetették.

Basa Tamás 1642-ben Követ vólt Constantinápolyban Seredi és Sulyok Istvánokkal, ott vólt az Apafi Mihály' Fejedelemmé tételén is 1661-ben az Ali Basa' táborában mint Tanács Úr (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 17.) 1653-ban még Fő Kapitány vólt, mint az Apr. Const. bérekesztéséből kitetszik: 's meg van nállam egy Kézirat' mássa, melyet Basa Tamás tulajdon kezével mint Fő Kapitány 1649-ben irt alá, melyben néhány Falukban lévő Primipilus Katonák név szerint felvagnak írva, ugymint Nagyajtáról 28, Batzonból 23, Baróthról 26, Bodokról 30, Olth szemről 6, Málnásról 7 számmal. Ugyan tsak Basa Tamás az Ország' részéről II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratoriumot is 1657-ben 1-ma Novemb. aláírta másokkal.

Basa István. Tamás' testvérje, többekkel öszve esküdt Báthori Gábor' megölésére, és 1610-ben 25-dik Martii a' Besztertzei Gyűlésen megbélyegeztetett: azután mint felyebb láttuk csufoson hólt meg.

Basa Péter. Basa Tamás' fíja kit II-dik Rákótzai György Kövárba tett fogságban, honnan 1660-ban társaival ki szabadult; 's meghólt 1666-ban (Bethlen Miklós Biogr. Mss.) Testvérjei vóltak *István* és *János* mint az 1630-ban Henter Péter által készült Genealogia Henteriadum mutatja.

Bánfi Pál. János 'Sigmond Fejedelem' idejében 1564-ben Udvarhely, Maros, Háromszék, Csik', Gyerogyó Főkapitánya, mint kitetszik a' Fejedelem' 1566-ban hólt rendelkezéséből hozzá, melyben ilyen titulusa

van, » *Egregius Paulus Bánfi Losontzi de Mogyoró, Capitaneus Sedium nostrarum Siculicalium Udvarhely, Maros, Hezdi, Sepsi, Orbai, Csik et Gyergyó, Praefectusque arcis nostrae Székel támad.*

Bánfi Farkas. (de Zengtelke) Báthori István alatt Udvarhely Maros Székek Fő Királybirája és Tanács Úr: 1580-ban lett Dobokában Fő Ispán (Arch J.) Báthori István' 1581-ben költ Adománylevelében irattatik *Magnificus Wolfgangus Bánfi Losontzi.*

Bedő István. (de Kálnok) Három Szék' Főkapitánya, ujj Adománylevelét kap Szentléleki, Peselneki, Felső Torjai, Kantai, Karathnai, Gelentzei Birtokkiról 1607-ben 1-ma Junii Rákótzí 'Sigmondtól. Emlékeztet van rólla a' Gyenge Familia' Primipilaris levelében is 1607-ből, mely fel olvastatott a' Sepsi Szék' Lustrája' alkalmatosságával: 1606-ban Botskaihoz Kassára követ volt az Ország részéről, mint az törvénytikkelyek mutatják, melyeket Botskai megerősített. Mikó Ferentz azt jegyzi meg, hogy 1602-ben Sorbán Vajdával tartott Székely Moses ellen: Báthori Gábor későbbben megölette Bedő Istvánt (Böjthi Gáspár l. c. L. I.) Ennek Maradékai lehettek a' más két Bedők Kálnokból kikről az Imrék alatt emlékezni fogok.

Beke Oremus (Hieronymus) Csikban 1611-ben Székbiró, és Mikó Ferentz' pártján lévő (Mikó l. c. §. 177.)

Besenyői vagy *Besenyei Pál* (Paulus de Besenyő) Sepsi Szék' követje a' Megyesi Ország' Gyűlésre 1459-ben, emlittetik Lábatlan János' ítéletében.

Benedek János és Péter. Az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbiráknak választattak, az Agyagfalvi Costitutióban Benedekfi Jánosnak 's Péternek irattatnak.

Benedek Christián. (de kis Batzon) Bardótz Szék' Jegyzője az 1635-ben költ Privilégium szerint: 1655-ben Vice Királybíró ugyan ott. (Arch. J.)

Bede Mátyás (de Bardótz) Miklósvár Székben Assessor 1648 ban a' Széklevele szerint, melyet Cserey Miklóssal alá irt.

Betz Imre (de Csik Szent Márton) Csik, Gyergyó, Kászón Fő Királybírája, 20 jobbágyos telkeket kapott Csik Szent Simonban Báthori 'Sigmondtól 1583-ban 6-dik Julii költ Adómánylevél szerint; ugyan csak ennek számára költ egy más adómánylevél 1583-ban 29 Xber Kászoni birtokiról, melyeket Lázár István foglalt vólt el. Ez a' Familia Pálban és Miklósban, kik fiai vóltak Betz Imrének a' fiuágon ki hólt, hanem mind kettőnek sok leányai maradtak, kik a' férjhez menetel által elágaztak (Miháltz Elek Geneal. Mss.)

Betz Imre. 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésen jelen vólt Csik Székből.

Bethlenek. Benche. Comesnek irattatik némely oklevelekben, melyek a' Familiánál meg vagynak. Egy a' Bethlen Familia' régi Eleji közzül, ki V-dik Istvánnak, mint Erdély' Vezérének, mikor ez az attyától üldöztetett, a' Székely és Szász földön nagy szolgálatokat tett, nevezetesen a' Feketehalomi Várban vévén bé magát V-dik István, ott sokat könnyített sorsán (*multa et grata servitia impendit indefesse, quae vix possunt per singula recitari*) mint az 1268-ban költ oklevele bizonyítja, mely eredetiképen meg van a' Familiának,

's a' mely levél szerént *Bochon*, *Bench*, *Benche*, *Bethlen*, fiai voltak Lörintznek *de villa Bylok*.

Bethlen Elek. 1525 — 1528-ban Erdély' Vice Vajdája, és a' Székely Ispánság' Helytartója, ki a' maga idejében nagy befolyásu Ember volt, mint I-ső Ferdinánd, Báthori István Palatinusnak, Zápolya Jánosnak hozzá írott leveleik mutatják, melyek eredetiképen meg vagynak a' Familiánál. Ennek fija volt *Ferentz* 1541-ben I-ső Ferdinánd' Étek' hordója.

Bethlen Gábor. 1610-ben Csiki Főkapitány Nemes János és Mikó Ferentz Diariumai szerint: azután Fejedelem.

Bethlen János (de kis Bun) Udvarhelyi Szék' Főkapitánya 1663 — 1665 körül (Arch. J.) 15 Esztendeig viselte a' Cancellariusi, Fejérvármegyei Fő Ispáni és Főkapitányi hivatalt, megholt 1678-ban 28 Febr. Édes Attya volt Bethlen Farkas, Fő Generalis Erdélyben, Tanács Úr, Küküllő Vármegye' Fő Ispánja és Szamosujvári Főkapitány. Bethlen János írta meg Erdély Ország' Historiáját négy Könyvekben 1621-től kezdve 1663-ig.

Bethlen Miklós. Született 1642-ben, 1667-ben lett Udvarhely Széki Főkapitány, 's a' volt még 1674-ben is (Arch. J.) Ez írta meg az *Életét*, és *Életében* történt dolgokat, mely kéziratban meg van az Nagy Enyedi Könyvtárban. Meg holt Bétsben 1712-ben. Gulátsi Albert Diariuma szerint Bethlen Miklós Cancellarius az Udvarhelyi Főkapitányságból I-ső Apafi Mihály alatt ki tétetett.

Bethlen Gergely 1686-ban Főkapitány Udvarhely Székben (Arch. J.) 1691, 1692-ben volt Kormányzéki

Tanátsos, és Küküllő Vármegye' Fő Ispánja, Udvarhely Széknek Fogarasnak Főkapitánya, mint Gulátsi Albert írja: Az Archivumi Jegyzések szerint 1676-ban 23 X-ber iktattatott bé az Udvarhely Széki Főkapitányságban, és Bethlen Miklós azt a' különöst jegyzi meg rólla, hogy 20 Esztendeig volt Fő Kapitány, és *Bunról reá nem érkezett soha, hogy törvényes derék Széket üljön tsak egyszer is, a' mi hitel felett való tsuda, de valóságos dolog.* (Biogr. Mss.) Meg hólt 1697-ben mint Tanáts Úr és Provincialis Generalis.

Bethlen Sámuel. Maros Szék' Főkapitánya, Királyi Tábla Biró: meg hólt 1707-ben (Bod Peter Tymbaules p. 100.)

Béldiek. Ennek a' Familiának Praedicatuma de Uzon, gyökeres Székely Familia.

Béldi Benedek: híres katona 'Sigmond Császár alatt a' 14-dik Században (Benkő Trans. Specialis Mss.)

Béldi Albert és Péter Benedek' Fijai, Hunyadi-val hartzóltak Szent Imrén és Vaskapunál a' Török ellen (Benkő.)

Béldi Márton. Mint Vajda' Embere Inquisitióra küldetett ki 1479-ben Kendi Antal Vice Vajdától Hidvégi Mikó Lörintz panaszára. A' Kenyér Mezején Báthori István Vajda és Kinisi Pál Temesi Ispán alatt hartzólt.

Béldi Pál. Albert' Fija, 1509-ben, hogy a' Móldvai láрма Erdélyre is ki ne terjedjen, a' Székelyekkel elejekben ment a' Zenebonáskodóknak, 's jól viselte magát, ugy 1519-ben is a' Paraszt háborukór Zápolya János alatt vitézkedett (Benkő l. c.)

Béldi Péter. Sepsi Székben Fő Ember kit 1509-ben a' Prásmáriak öltek meg, melyről inquiráltat a' Székelyek' Ispánja (Pomarius Congestio Privilegiorum civitatis Coronens: Mss.) Ez a' Péter a' felyebbi Benedek fija lehetett.

Béldi János. A' Báthoriak alatt Fő Asztalnok, Tanács Úr: 1595-ben Gyirgyó Váránál az Ellenség' nagy seregét Oláhországban üzte, 1599-ben András Cardinális mellé állott, 's a' Szebeni szerentsétlen hartzban, (höl Pál, és Kelemen fiai is jelen voltak) elesett Pál fijával együtt. Ekkor égette fel Mihály Vajda Birtokát is Bodolán, mikor éppen 1599-ben 23 October Ország Gyűlésére ment (Trans. Gen. T. I. p. 248.) Emlittetik az 1594. 17 Aug. Kolosvári Gyűlés' végzéseiben is: már 1584-ben a' Kálnoki Bálint perében mint Sepsi Szék' egyik Birája Oculatornak volt kirendeltetve.

Béldi Kelemen. Háromszék' Főkapitánya Báthori és Bethlen Gábor' idejekben. 1625-ben Tanács Úr is volt. 1607-ben alá irta a' Jesuitákról szőlő Contestatiót (Kazy L. I.) Emlittetik mint Főkapitány Miklósvár Széknek adott óltalom levélben 1625-ből, 's egyik Főkapitánya volt a' Székely Seregnek Brassónál Radul Vajda ellen (Böjthi Gaspár l. c.)

Béldi János. Testvérje Kelemennek, Váradi Kapitány.

Béldi János. Kelemen' fija, Háromszék' Vicekapitánya, Fő Asztalnok I-ső Rákótzai György alatt.

Béldi Pál. Kelemen' fija, testvérje Jánosnak, először Fő Asztalnok, azután Három Szék' Fő Király Birája, és Sereg' Generalissa, Belső Szólnoki Fő Ispán 1660 — 1670 körül, ugy Zarándban is Fő Ispán 1678-

ban. A' Maros Vásárhelyi Gyűlés' végzéseit 1663-ban 24 Septemb. mint Tanács Úr és Helytartó két más társaival megerősítette, Apafi Fejedelem Magyar Ország-ra menvén ki akkor, (Trans. Gen. p. 303. T. I.) 1679-ben megbélyegeztetett, és a' Törököknél a' hét toronyban zárattatván megholt.

Béldi Pál. II-dik Rákotzi György alatt mint Kapitány elesett a' Lengyel háboruban 1657-ben Enyedi István Nagy Bányai Notarius' Historiája szerint a' Lengyel háborúról Mss.)

Béldi Helmen. Egész Székelység' Fő Generalisa I-ső Apafi és II-dik Rákóti György alatt (Miháltz Elek Jegyzeti szerint:)

Bernád Damian Tzirjék, és *Bernád Tzirjék* jelen voltak az Agyagfalvi Gyűlésen 1506-ban.

Bernád Balázs. 1551-ben 20 Julii tartott Ország Gyűlésben a' Maros Vásárhelyi könnyű Gyalogság mellé rendeltetett Tanács Urnak a' Székelyek részéről (Diar. Mss.)

Bernád Ferentz. Megbélyegeztetett 1612-ben a' Szekbeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi Gáspár l. c.)

Bernád János. Csikban Székbíró, ki Mikó Ferentz mellett volt mikor nem akarták befogadni.

Bernád István. Rákóti 'Sigmond' Mindenesse, ki Urának kintsét Magyar Ország-ra kitakarította. (Böjthi Gaspar l. c.) A' Bernád Familia is Székely.

Bíró Miklós. Sepsi Székből jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen.

Bíró Balázs. 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbírónak választatott.

Biró András. Sokáig volt Perceptor Udvarhely Székben, és a' tsonka Várnak Udvari Tisztje I-ső Apafi alatt.

Bitsak Benedek (de Mosán) Székbíró 1451-ben a' Mátyás Vásárhelyi Constitutio' tartalma szerint.

Blovotzki Jakab. 1584-ben Százados, (Ductor Centenarius Primipilorum nobilium) Báthori Christoph' kedves Embere, a' ki Székely Leányt Kolumbán Katalint vett feleségül, 's elváltotta nevét feleségéért: 1596-ban a' Keresztesmezőn halálosan megsebesítettett, 's Erdővidéken Oloszteleken holt meg. (Kolumbán Famil. Genealog.)

Botshór András (Tusnát Szeredszegi) 1628-ban Vice Király Bíró Al Csikban. (Arch. J.)

Bors István (Szentkirályi) 1630-ban V. Királybíró Al Csikban.

Bors Gergely. detto detto 1648-ban.

Bodó Bernárd. Kezdi Székben Fő Ember Báthori István' idejében, Felesége volt Török Ersébeth, fiai Máthé, és Mihály, kik ujj adománylevelet nyernek Karathnai, Peselneki, Dálnoki, Al Törjai Birtokokról 1583-ban 25. September.

Bodó Sándor (de Füle) 1690 — 1697 Bardótz Szék' Jegyzője, 1697 — 1711-ig Vice Királybíró ugyan ott. (A. J.)

Bodó Gáspár. Mátyás Király' Itélő Mestere, ki 1462-ben a' Székely földön Királyi Biztos volt.

Botz András másképpen Székely, 1581-ben kapott katonai Szolgálatjáért Esztelneken Kezdi Székben birtokot: költ az adománylevél 1581 10-dik April.

Boér István (de Szombathfalva) Báthori Gábor alatt megbélyegeztetik, de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert. (Böjthi Gáspár l. c.)

Bogáthi Melchior. 1604-ben Básta fogságra vetette. (Kazy L. I.)

Bogáthi Boldizsár. Székelyek' Vice Kapitánya, kire bizta Báthori 'Sigmond, hogy Kornis Farkassal gyűjtsék táborban a' Székelyeket 1595-ben Mindszenti Benedek' Fővezérsege alatt. (Trans. Gen. T. I. p. 235.)

Bogáthi Miklós, ki az 1603 7. Martii Kolosváron tartott Gyűlés végzéseit alá írta, vőlt Radul' fogja és Brassóban holt meg. (Kazy L. I.)

Bornemisza. Udvari Consiliarius és Csiki Fő Királybíró Bornemisza János Praedicatuma vőlt *de Hásson*, ki 1710-ben viselte ezt a' hivatalt, de nem lévén esmeretes ezen Familia' Székely származásával, nem tudom, hogy a' tőllem felhozandó Bornemisza Székely Törzsökből eredteké vagy sem? Engel azt mondja, hogy legelőször Mátyás Király alatt kezdett egy Bornemisza (Absternius) esmeretes lenni, ki Nemességet is kapott Magyarországban.

Bornemisza Pál. Udvarhely Széki és Jenői Fő Kapitány, 's Mezei Had' Generalissa öregebbik Rákótzai György alatt, ennek leánya vőlt 'Susánna, ki Kemény Bóldizsárhoz ment férjhez, mint Kemény János írja Historiájában, másik leánya vőlt Anna I-ső Apafi Mihály' felesége.

Bornemisza Bóldizsár. 1541-ben Ország' Fő Kapitánya, ki mellé rendeltetik Bagdi György és Végedi Imre Thordai Esperest. (Kovachich SS. R. H. Min. T. I. p. 23.)

Bornemisza György. Oláh Miklós Érsek' Jegyzése szerint Fő Ember, megholt Posonyban 1552-be 13. Febr. (Kovachich I. c. p. 92.)

Bornemisza János. (de Kalnó) Báthori István alatt a' Lengyel Országi háborúban sokat szolgált, kapja Szent Jakabot Doboka Vármegyében, mely azelőtt Ujvárhoz tartozott, mint az Adománylevél de dato 29. Martii 1581 tartja. Megölettetett más nagy Emberekkel 1594-ben Báthori 'Sigmond alatt,

Bornemisza György. Kit Básta 1604-ben fogságban tett, Juris utriusque Doctor, et Sedis judiciariae Principis Assessor, alá irta a' Contestatiót 1607-ben. (Kazy L. I. p. 92.)

Bornemisza János. 1629-ben Kassai Gubernator, ki Bethlen Gábor' halála után a' Császárnak által adta a' Várost, (Kazy L. II.) 1634-ben Szendrői Kapitány volt. (Szirmay Not. Hist. C. Z. p. 167.)

Bornemisza János. II-dik Lajos Király Tutora Bakats Tamással (Kelemen I. c. p. 260.)

Bornemisza Bálint, ki 1447-ben alá irta a' Hunyadi Gubernátorságáról szólló végzést. (Pray Annal. Rerum Hung. P. III. p. 61.)

Bornemisza Böldizsár. Tanács Ur, és Fejér Vármegye Fő Ispánja, tserél Brassói Herser Jánossal Jószágot 1607-ben 8-dik 9-ber mint a' Fejedelmi Egyezés mutatja.

Bögözi János. (de Bögöz) Udvarhely Szék' Fő Kapitánya 1505-ben mint az Udvarhelyi Constitutio mondja.

Bögözi András. (de Miklósfalva) V. Királybíró Udvarhely Székben 1606-ban és 1607-ben (Arch. J.)

A' Henter Familiának 1654-ben a' Fiscalis Directorral folyt perében elő jönnek.

Bögözi János. (de Miklósfalva) ki fija lesz talán Andrásnak.

Bögözi Gergely. Mind ketten birtokos Székelyek abban az időben.

Borosnai Péter (de Borosnyó) Sepsi Szék' Követje 1459-ben a' Megyesi gyűlésre.

Bölöni Péter. Ilyés' fija (de Bölön) Miklósvár Szék' követje a' Megyesi gyűlésre 1459-ben.

Bölöni Gáspár. (de Nagy Bölön) Scriba, et juratus Notarius Cancellariae majoris, et Aulae Familiaris, mint Báthori Gábor írja Miklósvár Széknek 1610-ben adott Privilegiumában. Nagy Promótora volt Mikó Ferentznek, mint maga vallja Historiájában §. 65.

C Betű.

Czakó Radul. (de Beretzkfalva) 1426-ban Székely Ispán' egyik követje 'Sigmond Császárhoz, ki szabad jurisdictiót eszközölt ki Beretzk Városnak a' Privilegium tartalma szerint.

Czakó János. Jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen 1506-ban.

Czakó Benedek. (Chakó) 1524-ben Székely Vársárhelyi gyűlésen ott volt, 's alá írta nevét azon írásnak, melyet a' Székelyek és Nemes Urak irtak a' Szászoknak, hogy az 1506-ban kötött szövetségnél fogva nyuljanak fegyverhez mellettük. (Eder Obs. Crit. ad Felmerum.)

Czakó Ferentz. (Szentléleki) Vice Királybíró Al Csikban 1646-ban. (Arch. Jegyzés.)

Czakó György. 1695-ben Taxator a' Cancellariánál. (Bethlen Biogr.)

Cserei Familia. (Nagyobbára Benkőből Trans. Gen. T. II. kivéve — régi Székely Familia.)

Cserei Balázs. (de Baróth) 'Sigmond Császár életét mentette meg, kitől 1393-ban Nemes levelet és 13 faluból álló Birodalmot kapott. (Zeitschrift von Schedius 1803. IV. Band p. 225.)

Cserei Mihály. Balázs attya, I-ső Lajos Király alatt derék katona volt, és 'Sigmond alatt is Királyi Banderium' Kapitánya.

Cserei Lukács. Balázs' unokája, ki 1442-ben Hunyadi János alatt a' Szentimrei ütközetben Fejérvár mellett Mezech Török Vezért síjával megölte, ennek fija

Cserei Antal. Vice Vajda Erdélyben, ennek fija

Cserei Ferentz. Zápolya János' Udvarában Kamarás Ur.

Cserei Pál. Zrínyi Miklós alatt szolgált, 's 1566-ban Siklósnál elesett, Fija Ferentznek, testvére Cserei Mátyásnak.

Cserei György. A' Báthoriak alatt Ezerekes, e' költözött először Baróthról Nagy Ajthára, és e' vette fel a' Nagy Ajthai Praedicatumot, fija volt Cserei Lászlónak, ki testvére volt Cserei Györgynek.

Cserei Miklós. János' fija I-ső Rákótzai György' fő Asztalnokja, ennek fiai voltak

Cserei Miklós. Miklósvár Szék' V. Királybírója 1648-ban, kinek petsétje alatt költ a' IV-dik Szekaszban §. 5. említett Levél a' Szék' törvényeiről, elesett Vaskapunál.

Cserei Mihály. Testvérje Miklósnak, elesett a' Gyalui tsatában.

Cserei György. A' két utólsónak testvérje, II-dik Rákótzai I-ső Apafi alatt a' 'Testörzö Sereg' Kapitánya, a' Prackopi Tatároknál követ, megholt Eszéknél.

Cserei Dániel. György' fja, 1683-ban Béts alatt veszett el.

Cserei Farkas. Testvér a' felyebb megnevezett Miklóssal, Mihályal, Györgyel, I-ső Apafi Fő Konyha mestere.

Cserei János. Éppen ezeknek testvére, I-ső Apafi Fő Asztalnokja, Fogarasi Vice Kapitány 1677-ben, ki azután 8 esztendeig raboskodott Bátyának Cserei Györgynek egy leveléért. (Bethlen Miklós' Biogr. mss.) Megholt Nagy Ajthán 1717-ben 72 Esztendőskorában.

Cserei Mihály. Született 1667-ben, atya volt János, kit utóljára említettem, a' Zernyesti ütközetben jelen volt, Csik, Gyergyó, Kászon Székek' felvigyázója. Ez irta Brassói Magánosságában meg az *Életében* történt dolgoknak Historiáját.

Czirjék Familia. Ez a' Familia is egy a' legrégebb Székely Familiák közül, Praedicatuma de Sepsi Zóltán, régen irták Zóltánfalva: ma is meg van Proediolum *Zóltánka*, Kálnok 's Zóltán között, a' *Czirjékek'* *Csere Erdelye* Kálnokban, a' Gróf Kálnoki Familia' Birtoki; hasonlóképpen Zálánban fen van névvel a' *Czirjékek'* *Kertjek* és *Jóságok*, ugy Bodokban *Czirjék utsza*, a' kilentz Falu' havassán Bodok' határán *Zóltán kutja*, melyek mind arra mutatnak, hogy ennek a' Familiának hajdan nagy és szép birtokai voltak, de azokat a' Familia levelek szerint Czirjék Simon

Fiscalis Director, megölvén egy Mikót Zóltánban a' Tánorok' Kapunál bélyegen elvesztette. Régi levelekben előforduló nevei ennek a' Familiának *Chýrjék*, *Czirjék*, *Czerjék*, *Chyryek*, *Cziráki*, *Czirjaki*, *Czirjéki*, és Bod Péter de Nominibus propriis a' tőlle kiadott Páris Pápai Lexiconában azt jegyzi meg, hogy Cirjacus, Cyriacus, Czerjék mind egyet jelent a' Kalendáriumban is lévő ily nevű Szentel. Egy Ciriag János (a' Medicisi Cosmus' idejében) 1458-ban Florentiában Notarius volt (l. Bibliothek historischer Classiker 18-ter Band Wien 1817. p. 44.) Az 1770-ben a' Királyi Táblánál hiteles párban vétetett Familia leveleiben, és 1725-ben készült Familia Genealogiájában ilyen nevezetes Személyek jönnek elő ebből a' Familiából.

Chyrjék Dienes. Sepsí Szék' Fő Kapitánya 1420 körül.

Czirjék Vitellius. (de Zóltánfalva) Fő Ember Mátyás Király alatt Sepsí Székben Királybíró.

Czirjék Antal. Három Szék' Fő Kapitánya 1480 körül (Partium Alutanarum Capitaneus) ennek unokája Ferentztől

Czirjék Mihály. Regni Notarius 1500 körül, ennek fíja

Czirjék Simeon. II-dik Lajos Király' Kamarássa.

Czirjék Vitellius. Simeon' fíja Csíkbán Fő Kapitány.

Czirjék Simeon. Vitellius' fíja, Causarum fiscalium et regaliurn Director 1580 körül.

Czirjék Ferentz. Simeon' fíja, Sepsí Szék' Vice Királybírája és Assessor primarius 1620 körül.

Czirjék Ferentz, a' felyebbínek fíja, Fiscalis jószágokban Praefectus 1650 körül.

Czirjék Tamás. Ferentz' fja, Ductor et Commendans plagae Alutanae, vagy Ezeredes 1680-ban, megholt 1704-ben; Étfalván temette el Testvérjé, hól Templomot és Eccleziát építtetett: Testvérjét hívták Pálnak, két Zászlót tettek bé az Etfalvi Templomban, melyet építtetek, az egyik Zászló 1677-ben a' másik 1704-ben állíttatott fel.

Czirjék Pál. Tamás' fja, Fejér és Kolos Vármegyékben Tábla Biró.

Czirjék Balázs. Jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506-ban. A' IV-dik Szakasz §. 4. közölt 1564-ben költ oklevélben említettnek még *Chyrjék Simon*, *Bálint*, *Meryhárt*, *Gáspár*, *Vitellius*.

Czerjék András. (Szent Simoni) V. Királybiró Al Csikban 1671-ben (Arch. J.)

Czerjék János. Ugyan ott V. Királybiró 1669-ben.

Czerjék László. Csik Szék' követje, ki 1704-ben alá írta, a' Rákótzai Ferentz' számkivettetését. Miháltz Elek végre azt jegyzi meg, hogy hajdan a' Czirjék Familia birta egész Domokosfalvát is Órbai Székben, mely ma Praedium.

Cyzer Pál. (Csizér) 1564-ben Sepsi Szék' Királybirája. (IV. Sz. §. 4.)

Csiszér Miklós. Sepsi Székben Assessor 1646-ban.

Csiszér István. (Gidófalvi) Assessor 1697-ben ugyan ott. (Imre Familia Levelek szerint.)

D Betű.

Datzó János. (de Zalán) Sepsi Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre 1459-ben.

Datzó Péter. 1506-ban jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

Datzó Sándor. (Sandrinus Datzó de Szárazajta) 1532-ben Zápolya Jánoshoz több társaival követ Miklósvár Szék' részéről.

Datzó Mihály. Említették az 1550 (2. Febr.) Kolosvári Gyűlés végzéseiben.

Datzó István. az 1556-ban Szász Sebesben tartott Ország' Gyűlése végzéseiben megemlítették.

Datzó Bernhárd. 1547-ben bizonyít a' Brassóiak' perében Mogyoróssal. (Pomarius l. c.)

Datzó Pál és György. Mint Székely katona Tisztek említették az 1556-béli Áprilisban tartott Kolosvári Gyűlés végzéseiben, és Petrovich Helytartó őket mint Dicatorokat számadásra vonja a' Partialis Gyűlés előtt. Ezeknek atyok volt Datzó János, Nagy Atyok Datzó Balázs, ki Arapataki Antal' testvérjét Dorotyát vette feleségül, 's ezen leszármazásnál fogva Geréb András három fiu Leányait törvényes osztozásra kényszerítették, mint felyebb láttuk.

Datzó Tamás és Ferentz. Említették mint Szék' Tisztek az 1586-ba költ parantsolatjában Báthori 'Sigmondnak.

Datzó György. 1580-ban (22. May) Fejérváron tartott Gyűlésben Sepsí Szék' követje. (Milkovia T. I. p. 350.)

Datzó Ferentz. Sepsí Székben fő Ember : ujj adománylevelet kap Sepsí 's Orbai Székekben lévő birtokairól 1583-ban 7-dik Novemb. említették az 1594-ben (14. Aug.) Kolosváron tartott Gyűlés végzéseiben is, hol Commissióban kirendeltetik, ugy az 1601-ben (3.

Junii) tartott Kolosvári Gyűlésben is. Ez egy Személy a' Datzó Tamással említett Ferentzel.

Datzó János. 1663-ban Követ a' Portánál, 's Csikban Főkapitány, hol 1669-ben 30-dik Julii iktattatott bé Csik Szeredában Nemes János és Kálnoki Mihály által (Nemes János' Diariuma és Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 30.) Tökölivel való egyetértésért megbélyegeztetett 1686-ban a' Szebeni Gyűlésben (Bethlen Biogr.)

Datzó György. (de Gyulatelke) Fő Biró Doboka Vármegyében 1666 — 1671 közt. (Arch. J.)

Dániel Familia. (de Vargyas) Törzsökös Székely Familia, már 1400 körül virágzó volt, mint Benkő mondja Trans. Gen. T. 2. a' mely időből esmeretesek.

Dániel Balázs, Péter, és Lukács, mint jó katonák.

Dániel 'Sigmond. Báthori Istvánnál Aulac Marschall Lengyelországban, ennek unokája

Dániel Péter. Három Szék' Főkapitánya 1600 körül.

Dániel Péter. Fija Péternek, Bethlen Gábornál Aulac Marschall.

Dániel Mihály. Székelység' egyik Kapitánya Radul ellen Báthori Gábor mellett Brassónál (Bőjthi Gáspár l. c.) alá irta 1638-ban 7. Julii mint Három Széki Fő Királybiró a' Dési Gyűlés' végzéseit. Bethlen Gábornak kedves Embere volt, 's követte a' Magyar 's Morva Országi háborúban, mikor ujj adománylevelet is nyert tőlle 1621-ben Strasnitzán Morvában 28 dik 8 ber mind a' két Nemre Székely, és Vármegyei jószá-

giban, melyben katonai vitézségét különösen ditséri Bethlen Gábor Fejedelem. A' Miklósvár Széknek adott oltalomlevél szerint már 1625-ben Fő Királybirája volt Három Széknek: 1638-ban az adóval a' Portához küldtetett, 's megholt 1642-ben.

Dániel Ferentz, a' felyebbi Péter' fija, Udvarhely Szék' Fő Királybirája 1654-ben (Arch. J.) alá irta az Országtól II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratiót 1657-ben 1-a Novémbris. Sokszor követ volt a' Török Udvarban. Felesége volt Béli Judith, Béli Pál' Huga. (Joh. Bethlen Hist. L. II. c. 7.)

Dániel János. Ferentz' testvérje, 1639 — 1649 Udvarhely Szék' Vice Kapitánya. *Dániel János Vice Kapitány expeditióban menvén addig substituatitak Dániel Ferentz 12. April. 1649.* (Index Archivi) Gerendi István' Leányát vette el, mint Kemény János írja Historiájában, ezt küldötte I-ső Rákótzai György Lipsiában követnek, hogy szövetséget kössön a' Svecussal. (Samuel Puffendorf Rerum Svecicarum Libri XVII. §. 21. ad annum 1644.) 1654-ben volt Három Szék' Fő Királybirája.

Dániel István. A' felyebbi Ferentznek, János Testvérjének fija. Udvarhely Szék' Fő Királybirája, felesége Kemény Sophia, Kemény Péter' Leánya, ki testvér volt Kemény János Fejedelemmel. Daniel István Királyi Táblabíró is volt, és Béli Pálhoz huzott. (Bethlen Miklós Biogr.)

Dániel Péter. Emliti 1667-ből Bethlen Miklós, hogy feleségét Kun Helenát akarta elvenni.

Dániel Mihály. 1685-ben Követ Schaffenberg Generalhoz. (Bethlen Miklós I. c.)

Dániel Ferentz. Testvére Istvánnak, hasonlóképpen Ferentznek fija. Udvarhely Szék' Fő Királybírája 1693 körül és I-ső Apafi Követje a' Római Császárhoz. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 23.) Ugyan ezt nevezte Rákótzai Ferentz ki 1707-ben is Fő Királybírónak. (A. J.)

Demjén Ferentz. (de Dálnok) megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet kapott. (Böjthi Gáspár)

Dienes András. Maros Székből, jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

Domokos Familia. Miháltz Elek ezt egynek mondja lenni a' Betz Familiával, tsak hogy egyik ága megváltoztatta nevét.

Domokos Péter. Emlittetik az 1600-ban 25-dik Obto. Létzfálván tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben.

Domokos Ferentz és István. (de Alcsernáton) megbélyegeztettek 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyertek. (Böjthi Gáspár l. c.) Egy Domokos István de Alcsernáton alá irta 1638-ban 7. Julii a' Dési Gyűlés' végzéseit, talán a' kettő egy Személy — ?

Domokos Tamás és Dominicus. Két Testvérek, egyik Királybíró Kezdi Székben: megölette mind a' kettőt Básta György 1600-ban Márkosfalva és Mátisfalva közt, mint az Alsó Csernátoni Reformatum Templomban lévő felírás bizonyítja, melyet Bod Péter Tymbaules Hungarus czimű munkájában p. 71 közöl.

Domokos Tamás. II-dik Rákótzai alatt Kapitány, elesett a' Lengyel háboruban 1657-ben. (Enyedi István Hist. mss.) Egy Thomas Domokos de Csernáton 1656-ban Csiki Fő Királybíró volt, (Arch. J.)

Domokos János. 1662-be Apafi alatt megbélyegeztetett. (Kazy L. 8.)

Dónáth János. (de Nagy Borosnyó) 1586-ban Sepsi Szék Ülöbíró, emlittetik Báthori 'Sigmond' parantsolatjában.

Dónáth György. Sorbán Vajdával tartott 1602-ben, kivel magát egyesítette. (Mikó Ferentz l. c. §. 51.)

Dónáth István. Három Szék' Fő Kapitánya, kit Bartsai Ákos Fejedelem tett, és 1660-ban a' Kemény János' részén lévőök fogságban vetettek, 's megfolyottak. (Benkő Trans. Gen. T. I. p. 295.)

Dónáth János. Derék Ember, Gyulai Ferentz mellett Bétsben követ 1688 ban, 's már 1676-ban is a' volt. (Bethlen Miklós' Biogr.) A' Donáthok a' Donáti Olasz Familiából származnak ugy vélem, mint a' Marco és Kolumbán Familiák. (Bibliothek Historischer Klassiker 18. B. p. 202.)

Dósa Ferentz. Maros Széki Assessor 1571-ben a' Nagy Tamás' Perfolyta levelek szerint.

F Betű.

Farkas Ferentz. (de Bögöz) 1627-ben Udvarhely Székben Vice Kapitány. (Arch. J.) 1635-ben is a' volt Bardótz Szék' Privilegiuma' foglalatja szerint: emlittetik az Apr. Const. bérekesztésében is. Adománylevelet nyert 1620 ban 14. Julii Bögözi, Agyagfalvi, Czibrefalvi, 's a' t. birtokairól. E' volt kezes Kemény Jánossal a' Budai Basánál is 1636 ban.

Farkas Márton. 1566-ban Ágyuzó Inspectornak választatott Országos Gyűlésben.

Farkas Ferentz. 1685-ben Vice Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.) Egy Farkas Ferentz alá írta 1657-ben II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratoriumot is, de melyik nem tudom.

Farkas Ferentz. Kazy L.I. p. 9. Vir illustrisnak írja, megölette Mihály Vajda, hogy Báthori András részén volt. (Mikó Ferentz §. 15.)

Fants Mihály. Székely Hadvezére Csikban 1476-ban, kinek parantsólt Mátyás Király, hogy István Móldvai Vajda' segítségére menjen a' Törökök ellen, hozzá adván *secus Suspendium non evadis.* (Epistolae Corvinianae P. IV. Nro. 75.)

Fantsali Balázs. 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Szék' Birónak választatott.

Ferentzi Pál. (de Száldobos) 1635-ben Bardótz Szék' követje a' Privilegium' tartalma szerint.

Ferentzi István. 1651-ben V. Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.)

Ferentzi György. (de Patakfalva) 1679-ben V. Királybíró ugyan ott.

Ferentzi János. (de Bodok) 1661-ben Sepsi Szék' Assessora.

Forró Oswald. (de Haporton) 1479-ben Vajda' Emberének neveztetik ki Kendi Antal Vice Vajda által, hogy feleltessen Mikó Lőrincz' részére.

Forró Miklós. Ágyuzó Inspectornak neveztetett ki az 1566-ban tartott Ország' Gyűlésben.

Forró János. 1594-ben elfogattatott Báthori 'Sigmond alatt több másokkal. (Mikó Ferentz §. 3.)

Fosztó Mátyás. 1635-ben Bardótz Szék' követje, Fülei volt a' Privilegium szerint.

Fosztó György. (de Füle) 1697 — 1711 Bar-
dótz Széki Jegyző. (Arch. Jegyz.)

Fodór Bálint. 1611-ben Csikban Assessor, ki Mikó
Ferencz ellen vólt, hogy bé ne fogadják. (Mikó I. c.)

G Betű.

Gáspár János. Maros Szék Főkapitánya, és Ki-
rálybirája, ki 1606-ban Ország' követje vólt Botskai
Istvánhoz Kassára, mint a' tőlle megerősített Articu-
lusok bizonyítják: 1608-ban is követ vólt az Ország'
részéről.

Gál Ferencz. (de Kinos) Udvarhely Szék' Jegy-
zője 1627-ben. (A. J.)

Gálfi Ferencz. (de Martonos) 1647-ben V. Ki-
rálybíró ugyan ott.

Galambfalvi Ferencz. (de Galambfalva) Erdély
Fő Vezére' Személyesse 1459-ben Udvarhely Széken;
mert Wingarthi Geréb János így irta magát, *Supremus*
Capitaneus Regiae Majestatis in Partibus Transilva-
nicis. (Huszthi p. 121.)

Geréb András. (de Fiátfalva) Radul Vajda ellen
vólt, kinek fogságában is esett, és nagy áron váltotta
meg magát. (Böjthi Gaspar I. c.) Bethlen Gábor alatt
vólt a' Testőrző Sereg' Kapitánya; vóltak még neveze-
tes Emberek a' Fiátfalvi Gerébek közzül, mint *Báldi-*
zsár, György, Benedek, kik 1583-ban 19. Sept. Ado-
mánylevelet is kaptak. Ezeknek az Attyok vólt *Geréb*
Benedek, János 'Sigmond' idejében élt. Geréb An-
drásban ennek az Ágnak magva szakadt, mert több
adományleveleket olvastam, melyek per Defectum An-
dreae Geréb adattak.

Geréb Miklós. (de Szent Mihály) 1564-ben többek Zápolya János 'Sigmond parantsára elfogattatott, de az Ország' kérésére eleresztettek a' foglyok.

Geréb János. (de Wingarth) Görgényi Commendans 1451-ben, ki a' Székely Nemzet' Gyűlésében Vizaknai Miklóssal jelen volt.

Geréb Péter. 1475-ben megverte Zápolya István-al a' Törököket Szala Vármegyében, hól pusztítottak. (Engel l. c. III-ter Th. p. 363.)

Geréb Ferentz és György. (de Árokpataka) 1612-ben 15. May a' Szecseni Gyűlésben megbélyegeztettek, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyertek. (Böjthi l. c.) Árokpatakáról voltak meg *Geréb László*, 's ennek fija *Geréb András*, Lászlónak Attya *Árapataki Antal* a' Törzsök, Andrásnak három Leányai maradtak, ugymint *Katalin* Apor Jánosné, *Anna* Gyöngyösi Jánosné, és *Margith*: ezekkel osztottak Datzó Pál és Gergely mint felyebb láttuk.

Geréb István és János. Udvarhely Székben Fő Nemesek, 1689-ben magvok szakadt. (Bethlen Miklós Biogr.)

Gergelyfi János. Jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506-ban Udvarhely Székből.

Gergelyfi Mihály. (de Kybed) Maros Székben Assessor 1571-ben a' Vadasdi per szerint.

Gergely Deák. (Szentimrei) V. Királybíró Al-Csikban 1656-ban. (Arch. J.)

Gyárfás Pál. (Létzfalvi) Kezdi Székben Assessor Bethlen Gábor idejében, tserélt jószágot Réthy István-nal 1629-ben 24. Junii fejedelmi Egyezés mellett.

Gyalakuti Péter Miklós' fia 1451-ben Fő Királybiró Maros Székben (Capitalis Judex noster mint a' Constitutio mondja)

Gyalakuti Mihály jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen.

Gyulafi László (de Rátoth) Székelyek' Főkapitánya 1603-ban 's 1604-ben megholt Köpétzen 1605-ben volt közép Szólnoki Fő Ispán is 1599 körül (Mikó Ferentz l. c. §. 78.)

Gyulafi László (Rathothi) Maros Szék' és Mezei Hadak' Fő Kapitánya 1696 körül (Gulátsi Diáriuma szerint) volt ez Kormányiszéki Tanácsos is. Egy Gyulafi Sámuel de Rátoth 1590 körül Dobokai Fő Ispán is volt, Kazy pedig L. 7. írja egy Gyulafi Lászlóról, hogy 1653-ban nem egyezett meg a' Jesuiták' eltörlésében.

Gyulai Ferentz. (Maros Némethi) Udvarhely Szék' Fő Királybirója és Tanács Úr 1690 körül) Bethlen Biogr.)

Glesan Miklos (de Geyes) Maros Széki Assessor 1571-ben.

Gurzó Márton (Szent Miklósi) 1611-ben Al-Csikban Mikó Ferentz ellen volt,

H Betű.

Hadnagy Mátyás. (Pálfalvi) 1611-ben Mikó Ferentz ellen volt.

Henter Gáspár. (de Aytán Ajtha) 1532-ben Mikósvár Szék' követe Zápolya Jánoshoz.

Henter Benedek (de Nagy Ajtha) Háromszék' Főkirálybírája 1578-ben Báthori Christoph' Mandatum Statutoriuma szerint, mely költ 1578-ben 4 Martii, melynélfogva Radnóthi Kendi Ferentzet, Tanács Urat, és Küküllő Fő Ispánját Baróthon három jobbágyos telkek' birtokában kellett a' Főkirálybírónak béiktatni: 1586-ban volt a' Fejedelem' Tábla' Assessora a' Kálnoki és Jankó perlevelek szerint.

Henter Péter. 1631-ben kap egy Primipilatust Nagy Ajthán Első Rákóti Györgytől: Supremus Dux vagy is Miklósvárszék' Kapitánya volt 1649-ben a' Basa Tamás' Laistroma szerint.

Henter András. 1631. körül V. Királybíró Sepsiben Henter Péternek a' Primipilatusban béiktatásáról szóló levél szerint.

Henter Benedek. Főkirálybíró Csikban 1682-ben, Udvari Secretarius lett 1695-ben (Bethlen Biogr.)

Henter Pál. Megbélyegeztetik Apafi alatt 1662-ben (Kazy L. 8.)

Henter Ferentz. Itélő Mester, ki 1704-ben aláírta Rákóti Ferentz Proscriptióját. A' Genealogia Henteriadum nevű Jegyzetben, melyet Henter Péter 1630. körül készített, Törzsök Sándor Hadnagy, ennek fiai István és Mihály.

Hirkó Mihály. Sepsi Székből jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen.

Horváth János (de Palozs) Director Fiscalis 1668. körül (Huszthi l. c. p. 150.) Ennek özvegye volt Ugron Ersébeth, Ugron Pál Leánya, kinek osztozó perében Ugron Istvánnal ítélet hozattatott 1669-ben 28 October.

Horváth György. Székely Nemes ki Gétzi András mellett volt a' Brassóiakkal való tsatában 1602-ben (Mikó §, 195.)

Huszár Mátyás. Fő Királybíró Maros Székben és Fő Asztalnok 1632-ben kapja Székely Mojses bélyegén a' Fiátfalvi Kastélyt (31 Augus. 1635, költ az Adó-mánylevél) Alá irta a' Dési Gyűlés végzéseit 1638-ban 7-dik Julii (Bod Péter Eccles. Hist. Mss.)

Egy Huszár Mátyás Kemény János mellett har-
tzott Apafi ellen (Joh. Bethlen Hist. L. 3, c. 22.)

I Betű.

Jakabházi Pál. V. Királybíró Udvarhely Székben 1679-körül (Arch. J.)

Jankó Boldizsár (de Zágón) Orbai Székbiro 1629-ben.

Jankó Mihály, (Maxai) Kezdiben Székbiro 1630 körül.

Jankó István. (Nobilis de Zalán) 1586-ban Kálnokiakkal perel Egyed Mezeje felett, melyről meg van Báthori 'Sigmond parantsolatja, fíja Boldizsár folytatta utánna a' pert:

Jantsó Mihály, (Senior de Gidófálva) 1646-ban Sepsi Székben Assessor (Imre Familia levelek.)

Illard Ferentz. Maros Székből, jelen volt Agyagfalván 1506-ban.

Illye János Dienes fíja, a' Megyesi Egyesületbe 1459-ben említettetik (Krit. Saml. p. 46.)

Imets Mátyás: emlékezet van rólla az 1600-ban (25 Octobr.) Létzfálván tartott Ország' Gyűlés végezés-

seiben, hogy Jóságát elvették, említettik az 1602-béli (25 Aug.) Megyesi Gyűlés' végzéseiben is.

Imets István. Székely Mojses' egyik Vezéré 1603-ban mikor ujj török Sereggel béütött Erdélyre, elesett Brassónál Imets István is Marcus Fuchs akkori Író és Brassói Szász Pap' kézirati Kronikája szerint.

Imre György. (Ethfalvi) 1659-ben Sepsi Székben Assessor.

Imre András. (Gidófalvi) 1677 körül Assessor ugyan ott.

Imre Miklos. detto 1674 körül, kapott Kálnokban Bedő Istvántól, ki fija volt Bedő Istvánnak (bizonyosson a' Főkapitánynak lásd felyebb a' B betűbe) egy Szilvást, hogy megszabadította az Ellenség' torkából Szekerén, mint a' Familiánál lévő eredeti Levél szórol szóra mondja.

Intze Balázs 1611-ben Gsikban Fő Jegyző (Mikó I. c.)

K Betű.

Kálnoki Familia. Törzsökös Székely Familia, mely Benkő szerint Nagy Lajos Királyunk' idejére felviszi származását, egy volt a' Nemes Familiával régen, 's Praedicatumát de Kálnok vette (Trans. Gen. T. I.)

Nemes András de Kálnok. Szegedi szerint a' Törzsök, ki Benkő véleménye szerint a' Kálnoki nevet első felvette, ott volt ez a' Megyesi Gyűlésen 1459-ben Sepsi Szék' részéről, ennek fija *Kálnoki András* kinek fija

Kálnoki Balint ki 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésben jelen volt, ennek fija

Kálnoki Péter. Három Szék' Fő Királybírája a' XVI-dik Század' közepén

Kálnoki János 1600 — 1610 körül Fő Királybíró Három Széken, 1602-ben Gétzi Andrással tartott Mikó' szerint, 1607-ben alá írta a' Contestatiót a' Jezsuiták mellett (Kázy L. I.) említették az 1608 9 Augus. Fejérvári Gyűlés' végzéseiben, megbélyegeztetik az 1612. 15 May Szebenben tartott Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet kap. (Böjthi l. c.) Ennek fiai, voltak *Bálint* ki 1627-ben 4 Augus. Brassóban megholt 24 esztendőskorában, *István* ki testvérjének Sirkövet állított fel.

Kálnoki Mihály (de Szárazajta) Székülő Miklosvár Székben 1649-ben mint a' Szék levele tartja.

Kálnoki Bálint. 1560-ban 11 Xber kirendeltetik az Országtól vallásos disputatio hallgatására: 1586-ban perelt Tamás testvérjével Egyédmezeje felett Miklosvárszékben a' Jankó Familiával.

Kálnoki Benedek (de Köröspatak, megbélyegeztetett 1612-ben de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert.

Kálnoki István. V. Királybíró Miklosvárszékben 1631. körül Henter Péter Stafutoriája szerint.

Kálnoki Mihály 1660 körül Csiki Főkapitány, kit a' Kemény János részin lévő, Csikban fogságra vetettek (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 10 Kázy L. 8.)

Kálnoki Balinth. 1667 — 1678 Bethlen János' Miklós' Attyánál honorarius Szólga Deák, Fő Ember' gyermeke, Miklós' barátja, kit igen ditsér, Beldi Pállal kivándorlott a' Törökhöz hól meg is holt.

Kálnoki Sámuel. Háromszéknek Fő Királybírája 1690 körül Tökölit megverte Hunyadnál, az elvett

Zászlója Tökölnek meg van Köröspatakon, Kintstár-mester, Fő Provinciális Commissarius is volt, 's 1697-ben Grófi titulust nyert. Vólt Csiki Főkapitány is. 1701-ben Spanger András Jesuitával Pethő Gergely Kronikáját 1626 is folytatta, meghólt 1706-ban.

Kálnoki Jo'sef. 1704-ben aláírta a' Rákótzai Ferentz Proscriptióját: *A' Familia Praedicatuma de Hőróspaiák.*

Kamuthi Farkas. (de Szent László) Főkapitány Udvarhely Székben, Tordai Főispány, Tanács Úr 1618 körül Gyaluváráról költ Inscriptionalis levél szerint (1628 5 Octobr.) Ennek fíja Kamuth Miklós, kinek ujra 3/4 ezer forintba inscribáltatott Gyaluvára. Édes Attyának Báthori Gábor adta azt 1610-ben, mint Kemény János írja Historiájában. Kazy pedig írja L. 2, hogy Kamuthi Farkas 1613 ban Báthori Gábor megölésében részes vólt. Egy Kamuthi Balázs Dobokában Főispány vólt 1612-ben Archiv: jegyzések szerint, ki a' Homonnai Had ellen Bethlen Gábor mellett vólt Kemény János' bizonyítása szerint, 's a' Contestatiót is aláírta 1607-ben (Kazy L. I.) Egy más Kamuthi István 1627-ben (de Szent László) Bethlen Gábor Cubiculariussa vólt.

Kátzai Antal. 1505-ben Székbíró az Udvarhelyi Constitutió szerint.

Karátson Péter (de Karátsonfalva) Mihaly fíja, Maros Székben Fő Székely 1461-ben (Huszthi p. 118.)

Karátsi György. (Szentgyörgyi) 1634-ben Vice Királybíró Al-Csikban (Arch. J.)

Kelemen Mihály. (de Madefalva) 1611-ben Csiki Fő Király bíró Nemes János' Diariuma szerint; említetik az 1608. 9 Aug. Fejérvári Gyűlés' végzéseiben Péter

Deákkal. Ez nem akarta megesmerni Mikó Ferentzet Vitéz Kapitánynak, minthogy Csikban nem volt birtoka azért Pártot formált ellene, de sikertelen.

Kelemen István. Első Rákozi György Komornikja Miháltz szerint.

Kelemen Gergely vette Feleségül Miklós Leányát Ersébethet, ennek Magva szakadtván támadt Első Rákozi György' idejében Iklódi Thóldalagi János Fiscalis Directorsága alatt a' Per Székely örökség felett, melyben az Miklós Mártontól fíjuvá fogadott (Adoptio) Kelemen Gergely' Magva szakadtán az örökség a' Testvérek, és más Atyafi Ingerensok kizárásával a' Fiscusnak, íteltetett meg leginkább azért, hogy Kelemen Gergely fejedelmi megegyezést kért és nyert a' fíjuvá való fogadás felett.

Kedei Ferentz 1505-ben Székbíró az Udv. Constit. szerint.

Keresztes Illyés (de Olosztelek) Bardótz Szék' követje 1635-ben mint a' Privilegium tartja. Vólt Jegyző is ott 1635 — 1655-ig (Arch. J.)

Kendi Ferentz. Datzó György'-l követ 1580-ban a' Székelyek részéről az Ország Gyűlésére, kik a' Szászok' Dezmáját egy Quártára akarták levonattatni (Milkovia.)

Kemény Böldisár. Udvarhelyszék' Főkapitánya, 1657-ben homlokban lötték a' Lengyel háborúban, mint Kemény János írja.

Kemény János. A' Székelyek' részéről követ a' Pozsoni Dietára 1552-ben, Kendi Ferentz vólt a' Magyarok' részéről: *Pro Siculis Jannes missus Cognomine Kőmön* (Schesaei Ruina Pannon: L. 3.)

Kemény Simon. Attya Kemény János a' Fejedelelem 1660-ben 13 May Udvarhely Széki Főkapitánya' tette (Index Arch.)

Kemény István 1556-ban elkéséri János' Sigmondot Sulimán' táborában a' Székelyek' részéről (Ó és uj Dacia) *Kézdi Vásárhelyi Mójses* Pataki Professor 1601 körül (Szirmay Not. Top. Polit. C. Z. p. 213.) ezt tsak azért jegyzettem ki, hogy ez Kézdi Vásárhelyből kerülhetett ki, 's más Familiai Neve lehetett.

Kolumbán Endre (de Olosztelek) Százados, egy Eustachius nevű Barát keresztelte meg (Geneal. Famil.)

Kolumbán András. 1618-ban Százados Udvarhely Székben.

Holumbán Ferentz. 1651-ben Ezeredes, Lengyelországban követséget viselvén Tatár' főgságban esett honnon kiszabadulván Kakutsi Péter Szolgával Apafi Mihály' kiváltásában a' rabságból nagy Eszköz vólt, a' kinél Aulæ familiaris lett; E' készítette a' Familia' Genealogiáját.

Hovázi Ferentz. Báthori István alatt Kapitány, ki Szász faluban Kézdi Székben birtokot kapott 1581-ben.

Kontz András (de Sólymos) 1667 — 1669 körül Vice Királybíró Udvarhely Székben (Arch. J.)

Hornisok. Erdélyben Magyar Országról jöttek bé; oda pedig Engel szerint Frantzia Országból. Huszthi Vajvodae Trans. p. 94 fel hoz egy oklevelet 'Sigmond Császártól 1403-ból melyben mondatik. *Annuentes Petro de Isyp, ut ipse possessionem suam RUZKA vocatam* (Abaujvármegyében) *Bartholomeo de Thobayd et per eum Antonio et Cornisio de dicta Tho-*

bayd fratribus eiusdem Bartholomoei uterinis legandi, dandi, — — meram et omnimodam habeat planitudinem potestatis. A' Kornisok' Praedicatuma de Ruszka innen meg magyarázható. A' Szent Páli Székely származású Kornisokat meg kell ezen Törzsöktől úgy vélem különböztetni.

Hornis Mihály (de Zenthpál) Székelyek' részéről ki nevezetetik az Adó számvitelére 1558-ban 28 Sept. a' Fejérvári Gyűlésben, említettik már az 1560-ban és 1566-ban tartott Ország Gyűlés végzéseiben is. E' kapott Maros Székben 1569-ben Vadasdon két jobbágyos telket, mely felett mint láttuk, Lófő Nagy Tamással hozzas pere volt.

Hornis Ferentz (de Szent Pál) 1609 körül Udvarhely Szék' Főkapitánya (Arch. Jegy.)

Hornis Farkas. Székelység egyik Főkapitánya 1595-ben a' Feketehalmi táborban (Trans. Gen. T. I. p. 235) Báthori András mellett volt későbbben, 's Görgényben vette magát, míg nem Mihály Vajda megölette (Mikó l. c. §. 15.)

Hornis Miklós 1548-ban a' Székelység' részéről Martinusius mellé rendeltetik a' Tordai Gyűlésben Tanáts Urnak, úgy 1556-ban is Petrovits mellé (Trans. Gen. T. I. p. 216.) bizonyít 1547-ben mint Székely Tiszt a' Brassóiak' perében Mogyoróssal (Pomarius l. c.)

Hornis Böldisár. 1604 ben volt Székelység' Generalissa, kinek Belgioso parantsólt, hogy Botskai ellen menjen, de a' Székelység haza jött 's elhagyta (Mikó l. c.) 1610-ben volt Három Szék' Főkapitánya és Székelység' Generalissa. Bátyával Kornis Györgyel Báthori Gábor ellen esküdött, Györgyöt megölik a' Fejedelem

zsóldosai, Bóldisárt elfogták megsebesítve, és megszenteltézták a' Besztertzei Gyűlésben (Mikó §. 113.)

Hornis Mihály kit kasonlóképen Mihály Vajda öletett meg 1601-ben (Kazy Hist. R. Hung. Tyrnaviac 1737. p. 9.)

Hornis 'Sigmond Testvére Bóldisárnak, kiszökött Magyar Országra a' felyebbi eset után, és 1611-ben Forgáts 'Sigmond alatt a' Császári haddal jött visza (Mikó l. c.) 1636 ban Vezér volt I-ső Rákótzai György' egyik seregénél, Szalontánál a' Törökökkel megütközött, de nem érkezvén Segítség visza húzni kéntelen volt Seregét (Kazy L. IV.) In Contestatione Catholicorum a' Jesuita Rend' eltörlése felett aláírta magát 1607-ben Bóldisár Bátyával. (Kazy L. I. p. 92.) Bóldisár akkor Tanáts Úr volt. Kornis 'Sigmond Báthori Gábor alatt megbélyegeztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi l. c.)

Hornis Gáspár. 1601-ben Báthori 'Sigmondtól Tömlöztben vettetett (Kazy L. I. p. 10.)

Hornis Gáspár. Apafi alatt 1662-ben megbélyegeztetett (Kazy L. 8.) de 1673-ban Maros Székben ujra Főkapitány lett (Bethlen Biogr.)

Hornis Ferentz. 1653-ben nem egyezett meg a' Jésuita Rend eltörlésben (Kazy L. 8.)

Honin Péter. 1404-ben Sepsi Székben Fő Ember és Szék Tiszt a' Miklosvári Privilegium szerint.

Hósa Balázs. 1611-ben Csikban Fő Székely, Mikó mellett volt.

Kováts Péter. 1630-ben Bethlen Gábor' Özvegye ellen pártot ütött, de 900 Székelyek ellene menvén a' Szilágyságban meg verték. (Kazy L. 2.)

Kováts Antal. (Kórondi) 1617 (19 Junii) Bétsben Bethlen Gábortól Adómánylevelet nyert a' Kóron-di jószágra ; a' Párajdi Sóaknánál 18 esztendeig Ispánságot viselt.

Kováts Ferentz. (Antal' fija) Hadnagy, kiházásodott Petekre Fejér Vármegyében. (Epistol. Jos. Benkö.)

Kövér Ferentz. Kemény Jánosnál Aulac Familiaris Siculus, ki Bartsai Fejedelmet Görvény Várából kihozta Várodi Jánóssal, és az utban elvesztette (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 14.)

Költhő Mihály. (Keölthew de Köröspatak) 1586-ban Báthori 'Sigmond kirendeli mint Széktisztet Sepsiben az Egyed Mezeje felett foly perben.

Kövér László (Gidófalvi) 1677-ben Székbíró Sepsiben.

Köles Péter (Gidófalvi) 1674 — 1679 Székbíró ugyan ott.

Köles István 1697-ben Székbíró ugyan ott (Imre Famil. levelek.)

Kis János. Székely Sereg' Kapitánya, kinek Basta György 1604-ben írja, *Egregio Johanni Kis, ac universitatis Militum sub Capetaneatu existenti* ; 's parantsólja, hogy Besztertzé Vidékére menjenek.

Kis Farkas Kapitány, ki Rádul Vajdától Székely Mojseshez állott 1603-ban ő véle elveszett (Kazy L. I.) A' fenn ki irt Kis János' fjaiból Magyar Országra is származtak ki, 's Belényes körül jószágot is kaptak, 's talán unokája lesz az a' Kis András, ki Szirmay szé-

rint (Not. Top. Pol. C. Z. p. 140.) 1646 körül Tokaj' Várának Vice Commendánsa volt.

Hypo Domian maior (de Nagy Baróth) 1459-ben Miklósvár Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre.

Hun Familia. Egyik Ág *de Osdola* írja magát, másik *de Kaal*, ebből lett egy harmadik *de Rosali*, de a' két utólsoknak Benkö szerint magva szakadt. Regi Székely Familia.

Hun Antal Kezdi Székből jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506-ban.

Hun Gothard. Kiröl Istvánfi írja L. XII. hogy 1534-ben János Király' Serege' Vezére volt, és Szathmárt ostromolván elesett, minekutánna a' Királytól Hunyad Vármegyében szép Jóságokat kapott.

Hun Gáspár (de Osdola) Buda Vára Commendánsa, ki Zápolya Jánostól kapta Al - Gyógyot 18 Falukkal, 's bírta a' Maradéka Báthori 'Sigmond idejéig Benkö és Dobai szerint.

Hun Lázár. 1548-ban a' Székelyek' részeokről Martinusius mellé Tanács Urnak rendeltetett ki a' Tordai Gyűlésben (I-ma Dominica f. Trinitatis.)

Hun István és Ferentz 1627 körül Fő Székely Nemesek Kamuthi István' Jegyzeti szerint, ki Bethlen Gábornak Kamarása volt (Collect. Benköiana.)

Hun Dániel 1619-ben (20 Aug.) Jóságot nyert Bethlen Gábortól Lupa Márton, Mihály másképen Getzö Magva' Szakadtan.

Hun Gábor. Daniel fija, kinek hoszas pere folyt az Adományba kapott birtok felett a' Getzö Succesorokal 1633-tól kezdve 1643-ig,

Kun Gothárd. I-ső Rákótzai György alatt egy vi-
gyázatlan szaváért javaitól megfosztatott, és fogságban
hólt meg (Joh. Bethlen Hist. L. I.)

Hun László (de Rosali) Tanács Úr, meghólt
1644-ben (Diar. Mss.)

Kun István. 1666-ban Hunyadban Fő Ispány
Zólyomi Miklós helyett (Arch. J.)

Kun István 1690-ben Tököli bétsapásakor Teleki
Mihályal elesett a' Kozmási Ecclezsia' Jegyző könyve
szerint Cancellarius Bethlen Miklós' első Felesége volt
Kun Helena, Kun István Leánya, Kun Istvánnak fe-
lesége volt Basa Helena, ki 1671-ben Zabolán hólt meg,
hanem ez a' Kun István ugy hiszem más Személy le-
hetett.

L Betű.

Lázár Familia. Eredetére nézve Székely Praedi-
catuma de Szárhegy, hanem későbbben elágazván több
helyekről is elnevezettek p. o. de *Csik Szent Mihály.*
de *Szent Anna* de *Gyalakuta.*

Lázár Balint (de Csik Szent Mihály) Kászon Szék-
nek 1462-ben ki eszközölte a' Privilegiumot, mint fel-
lyebb láttuk, 's Királybiróságot, és Hadnagyságot visel ott.

Lázár András Bálint' fija hasonlóképpen.

Lázár Ferentz András' fija nem külömben.

Lázár András (de Gyergyó) Udvarhely Szék'
Fő Tisztje 1505-ben a' Constitutio' szavai szerint.

Lázár Balázs jelen volt Csikból 1506-ban az
Agyagfalvi Gyűlésben.

Lázár Ferentz (de Zenth Anna) 1551-ben (26
Julii) az Országtól kirendeltetett a' könnyű Gyalogság-

hoz Maros Vásárhelyre: 1571-ben mint Maros Szék' Tablabirája említették a' Vadasdi perben ha ez utólsó nem más Személy —

Lázár Imre Maros Székből Országosan kirendeltetik 1558-ban 28 Sept. a' Fejérvári Gyűlésben az Adó' számban vételére, ugy 1560-ban vallásos Disputatio' hallgatására. Egy *Lázár Imre* de Gyalakuta mint Szék-bíró elő jő a' Vadasdi perben is 1571-ben.

Lázár István. (de Szárhegy) említettik Betz Imre Adománylevelében 1583-ból, hogy 13 jobbágy telkeket Kászon Impérfalván, és primipilaris örökségeket foglalt el Felsőfalván. E' lehetett az, kit 1564-ben Zápolya János 'Sigmond több másokkal elfogatott, de az Ország' kérésére eleresztette.

Lázár István. Az elébbenninek fíja, a' kitől ki kellett foglalni Betz Imrének az említett Birtokot.

Lázár András. (de Szárhegy) 1593 körül Csiki Fő Királybíró, mint kitetszik egy Procuratoria Constitutióból, mely így kezdődik, *Nos Andreas Lázár de Szárhegy, et Michael Szemere Judices Regii trium Sedium Csik, Gyergyó et Kászon memoriae commendamus — Datum in Csik Gömrötsfalva feria 5-ta prox post Epiphaniam* 1593. (Kováts Tamás Csik Szék Táblája Jegyzője közlése szerint 1775-ből Benkő Józsefhez) Ez a' *Lázár András* nevelte Bethlen Gábort és Istvánt Bőjthi Gáspár szerint l. c.)

Lázár János. (de Gyalakuta) említettik egy 1626-ban 2-dik Junii költ Adománylevelben.

Lázár György. Itélő Mester 1659-körül, II-dik Rákózi Györgyhöz küldtetett Szathmárra, hogy Bartsaí Ákossal ne kötölözködjön, 's a' Partiumot eresze

ki az Országnek. (Enyedi István Hist. mss.) Megölettetett Kemény János' lovassai által. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 12. és Kazy L. 8.)

Lázár István. 1659 — 1663 Csiki Fő Királybíró Enyedi István szerint, 1672-be is a' vólt. (Arch. J.) Bartsai Gáspár Görgényben vitette fogságra, de onnan elszökött, 's a' Csikiakat fellázasztotta Bartsai ellen. (Joh. Bethlen l. c. L. 3. c. 10.) Egyik fő Mester vólt a' két Mikesekel, hogy II-dik Rákótzai György Fejedelemnek ujra vissza vétetett. (J. Bethlen L. 2. c. 12.) Meghólt a' Szamosujvári fogságban. (Bethlen Miklós Biogr.)

Lázár Imre. Maros Székben Fő Királybíró 1682 — 1690, vette feleségül Bethlen Miklós' hugát 1668-ban. (Bethlen Miklós l. c.)

Lázár Farkas. Felesége Bernád Glara, kinek perében a' Fiscussal hozattatott 1597-ben a' Székely örökség felett az a' nevezetes Ítélet, melyről többször szót tettem.

Lázár István. (Magnus) Első Rákótzai György' követje. A' Putnoki táborban meghólt Illyriában 1644-ben Haller Diariuma szerint.

Lázár György. (kettő) mint Mágnások 1704-ben alá irták a' Rákótzai Ferentz' Proscriptióját.

Latzók Mihály. Órbai Székből jelen vólt az Agyagfalvi gyűlésben.

Latz István. (Csekefalvi) 1644-ben V. Királybíró Al Csikban. (A. J.)

László Tamás vagy Tamás Deák. 1692 körül V. Királybíró Al Csikban. (Arch. J.)

Lengyelfalvi Böldizsár. Székbíró Udvarhely Székben 1505-ben.

Lemhényi Gergely. Mátyás' fija, 1426-ban Beretzk' Város' követje 'Sigmond Császárhoz.

Literati Péter. (de Szent Mihályfalva) 1566-ban fori Inspectornak rendeltetett az Országos Gyűlésben.

Literati Gáspár. (de Nagy Bölön) 1610-ben Miklósvár Szék' követje.

Literati Pál. (de Kinos) Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 — 1669 körül. (Arch. J.)

Literati János. (de Chokfalva) Maros Széki Assessor 1571-ben.

Literati Johan Zoltán. (de Gidófalva) Homo regius az Egyed mezei perben 1586-ban.

Lohodi Péter. Udvarhely Szék' Assessora 1505-ben.

M Betű,

Makó Gergely. Csiki Fő Kapitány 1600-ban (Arch. J.) emlittetik a' Szász Követek' Instructiójában is a' Háromszékiekhez, hogy elállott Mihály Vajdától (Krit. Saml. p. 107.) 1603-ban Székely Mojses mellett vólt. (Kazy L. I.)

Mátis János. Csiki Főkapitány 1603 — 1609 körül. (Wolfgangi Bethlen Hist. L. 14.) Radul Vajdával tartott. (Mikó)

Makó György. Székely Mojses' Kapitánya. (Kazy L. I.)

Márkos Mihály. 1505 ben Székbíró Udvarhely Székben.

Markó Pál. (Marco) 1635-ben Bardótz Szék' követje a' privilegium szerint. (Oloszteleki)

Markó Márton, (Oloszteleki) 1672 — 1683 Vice Királybíró Bardótz Székben, (Arch. J.)

Markó Ferentz, (detto) 1690 — 1697 Vice Királybíró Bardótz Székben, azelőtt 1683 — 1690 Fő Jegyző. (Arch. Jegyz.)

Markó Sándor, (detto) 1697 — 1711 Fő Jegyző ugyan ott,

Maróthi György, V. Királybíró Udvarhely Székben 1627-ben. (A. J.)

Magyar János, Beretzki Kenéz 1426-ban. (Privilegium)

Mátyus János, Aggerum Magister 1566-ban.

Megyesfalvi Jakab, 1451-ben Székbíró a' Constitutió szerint.

Madaras János, 1571-ben Maros Széki Bíró, említettik a' Vadasdi perben.

Madaras Barnabás és Jakab, 1409-ben Maros Székben Fő Székelyek, attyok *László*, nagy attyok *Madaras Imre* (Emericus de Madaras) lásd az oklevelet Huszthynál p, 98.

Maxai Balázs, (de Nyárádtő) Vice Fiscalis Director, említettik az Matskási János ellen hozatott Ítéletben 1640-ből.

Maxai Balázs, (de Maxa) Ruszkai Kornis 'Sigmond Szószóllója I-ső Rákótzai György idejében.

Mikes Familia, Praedicatuma de Zabola.

Mikes 'Sigmond, 1600 — 1614 körül Fő Nemes Órbai Székben, Mikó szerint §, 191. Brassóba vette magát 1611-ben, Báthori Gábor alatt megbélyegeztetett, de Bethlen Gábertól kegyelmet nyert, mint Böjthi Gáspár írja. Ennek fiai *Mihály*, *János*, *Pál*, kik

megbélyegeztettek Királyfalvi Tarnótzai (Tarnóthi) Sebestyén' Leánya Sára elragadásáért a' Szentléleki Kastélyból, melyen rajta érték őket 1630-ban, Említettnek ezen három Mikesek némely 1641-ben 20-dik Januariusban költ Adománylevélben is.

Mikes Mihály. (de Zabola) A' Test őrző Lovas Katonáság' Vice Kapitánya, kapja Patsolai Borbára Feleségével Maros Ujvárnak felét 1649-ben 22-dik Májusban. Első Rákótzai György Lengyel Országban küldötte a' Korona' megnyeréséért. (Joh. Bethlen Hist. L. 2, c. 6.) II-dik Rákótzai is elküldötte a' Lengyelekhez 1656-ban, hol megajándékoztatott, Venetiában is volt Követ, lett Erdélyi Cancellarius 1657-ben Enyedi István szerint. 1660-ban Bartsai által számkivettettet. (Joh. Bethlen l. c. L. 8.)

Mikes Benedek. Ki Kemény Böldizsár' Leányát Sophiát vette Feleségnek el, mint Kemény János írja.

Mikes 'Sigmond. Édes Attya a' felyebbj Mikes Mihálynak, I-ső Rákótzai György alatt Tanáts Ur, Fő Lovász Mester, elő jő a' neve az 1635-ben készült lustralis könyvben is.

Mikes Kelemen. Mihály' Testvére, I-ső Apafi alatt Tanáts Ur, Statuum Praesidens, Itélő Mester is volt, és 1659-ben Háromszék' Főkapitánya Enyedi István szerint, ez ütött bé Moldvába néhány ezer Székelyekkel II-dik Rákótzai György' parantsára Moldvai Vajda Constantin ügyében, azután lett Fejér Vármegyei Fő Ispán és Székelység Generalissa is. Hogy Béli Pál számkivettettet elnyerte az Uzoni Kastélyt a' Statuok' megegyezésével 1679-ben (Joh. Bethlen l. c. L. 2. és az 1679-béli Ország' Gyűlés végzéseit art. 10. 11.)

Ő vette róá György testvérjével Háromszéket, hogy az Uralkodásról lemondott II-dik Rákótzai Györgytől el ne álljanak, és Bethlen János L. 3. c. 16. vádolja, hogy rossz katona volt. Kazy pedig emlékezetben hagyta, mint megszorult volt a' Besztertzei Gyűlésben 1659-ben. *Vir nobilis Clemens Mikesius in summum capitis periculum venit. Crimini illi datum est, quod fauces et angustias, quas cum tribus armatorum Siculorum milibus insidere jussus fuerat, deseruerit, sed ille hanc accusationem prolatis Bartsai literis, quas secutus sit, facile fregit, manusque discerpentium in exitium suum armatas a se amovit. L. 8,*

Mikes János. 1660 körül Kövári Kapitány, kit II-dik Rákótzai György tett még annak, de Rákótzai halála után Ugron István, Basa Péter és mások, kik ott Fogságban voltak a' Várvéd sereget magok részekre édesgetvén Mikes Jánost fogságra vétették, meg is holt Váradon abban az Esztendőben, (Kazy L. 8. és Enyedi István Hist. mss.) hová fogságra Bartsai küldötte.

Mikes Mihály. Három Szék' Főkapitánya, Királyi Tábla Bíró, Kormányszéki Tanácsos, Leopold Császártól Grófi titulust nyert, fíja volt Kelemennek.

Mikes Pál és Farkas. Kövctek 1685-ben Schaffenberg Generalishoz, ki a' Diplomát hozta le. (Bethlen Miklós)

Mikó Familia. Praedicatuma volt régen de Hidvégh, azután de Olthszem de Bodok; vagynak más Mikók is, kik Csikból de Zsögöd írják magokat.

Mikó Lőrincz. (de Hidwegh) 1479-ben Fő Székely, kinek részire adott Kendi Antal Vice Vajda Inquisitorium Mandatumot.

Mikó Ferentz. (de Olthszeme) Fő Ember Báthori István alatt (Litterae Prorogatoriae pro relicta Vidua Helena Kornis et Orphani Francisci Mikó Anno 1575 26. April. in Collect. Jos. Benkö)

Mikó Balázs. (de Orozfája) ki Bogáthi Balázs' Özvegyét Apafi Magdalenát vette el, ki a' XV-dik Század' elején született Apafi Mihály Vajda' maradéka volt. Előkelő fő Ember volt Balázs a' XVII-dik Században.

Mikó Miklós. Emlittetik az 1594 (17. Aug.) Kőlosvári Gyűlés' végzéseiben: egyedül maradt Báthori András Cardinalis mellett, ki mellett hívségének áldozatja lett. (Trans. Gen. T. I. p. 250.)

Mikó János. Hidvéghi Mikó Ferentz atya, hasonlóképpen Báthori Andrással tartott, és a' szerentsétlen tsata után 1599-ben Görgényben vette magát másokkal. (Mikó Ferentz §. 15.)

Mikó György. Háromszék' Vice Kapitánya 1610-ben, 1607-ben pedig Sepsí Szék' Királybirája a' Gyenge Familia' Primipilaris Levele szerint: 1617 — 1620 Háromszék' Főkirálybirája, ki Várhegyet kapta ajándékban Benkö szerint: említi Mikó Ferentz is 1610-ből, de van szó rólla az 1608. (9. Aug.) Fejérvári Gyűlés' végzéseiben is.

Mikó Ferentz. (de Hidvég) 1611-ben lett Csikban Vice Kapitány, mint maga írja, 1613 — 1635-ig Csik, Gyergyó, Kászon Főkapitánya, végre Kintstár-mester, Kamarás és Belső Tanácsos, született 1584-ben, Bétsi és Berlini követ is volt, megholt 1635-ben. Kazy szerint (L. IV.) még 1633-ban a' Török Udvarnál követséget viselt. Megírta az Életében történt dolgokat 1594-től kezdve 1612-ig. Ennek fia volt Mikó

Jósef, kinek Magva szakadt némely 1643-ban (8-dik 9-ber) költ Adománylevél szerint.

Mikó Miklós. 1646 körül sokáig követ a' Portánál. (Tr. G. T. II.)

Mikó István. (de Bodok) Háromszék' Fő Királybirája 1680-ban a' Szárazajtai Nagy familia' Primitivus Levele szerint, megholt Szebenben 1686-ban 9-dik Juliusban, mint a' Bodóki Templomban lévő zászlóra fel van írva. Felesége volt Bálpataki Éva.

Mikó Miklós. Fija Istvánnak, Háromszék' Főkirálybirája 1688 körül.

Mikó Ferentz. (de Zsögöd) 1647-ben Vice Királybíró Al Csikban. (Arch. Jegyzés)

Mikó Péter. ('Sögödi) 1655-ben V. Királybíró Alcsikban.

Mihálcz Familia. Orbai Székből Gelentzéről származott mint Miháltz Mihály Genealogiája írja.

Mihálcz Mihály, 's ennek fija *Miklós.* Tóth Ország és a' Tenger part' Bánja mint Timon írja ad annum 1326: *Michael L. Baro de Mihacs in locum Nicolai parentis Banus maritimi et totius Sclavoniae substitutus.*

Miháltz Ferentz. 1549 (12. X-ber) Maros Vársárhelyi Gyűlésben Követnek választatott Isabellához.

Miháltz Pál. Oláhországban katonáskodott a' Báthoriaktól üldöztetett Székely Nemesekek a' Törökök ellen.

Miháltz Mihály. Háromszor volt Kezdi Széknek Vice Királybirája 1690 — 1700 közt. Ennek unokája volt Miháltz Elek, ki az Apor és más familiák Genealogiáját Jegyzésben hagyta.

Mihályfi István. Sepsi Székből jelen volt az Agyagfi Gyűlésben.

Mihály Tamás. Százados 1566-ban, ki az Ujvári Tábor alól két száz Székely lovasokkal Isabella elibe küldtetett. (Milkovia P. I. p. 297.)

Mihály Péter és Pongrácz, filii quondam honorabilis Praesbiteri populorum in Csik Szent György, mint az 1580-ban (5-dik 9-ber) költ Armalis mondja.

Mihály Imre. Székely Mojses' egyik Kapitánya. (Kazy I. I.)

Miklós 'Sigmond. (Zabolai) megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben.

Miklós Márton. Kinek Leányát Ersébethet Kelemen Gergely vett el, 's ezt fijának fogadta fejedelmi megegyezés mellett I-ső Rákótzai György alatt.

Mindszenti Benedek. (de Vitze) Udvarhely Szék Főkapitánya 1591-ben, volt Dobokai Fő Ispán is 1586 — 1587 körül, és a' Székelység' Generalissa Fekete Halomnál 1595-ben. Az 1603 (7. Martius) Kolosvári Gyűlés' végzéseit alá írta. (Trans. Gen. T. I. p. 235.)

N Betű.

Nagy Barnabás. (de Fel Ajtha, vagy is Közép Ajtha) 1488-ban Vajda' Személyesse a' Barlabassi perében. (Huszthi I. c.)

Nagy Ferentz. Tamás' fija, Demetherfalvi, régi Lófő Maros Székben, kinek Kornis Mihályal folyt a' pere 1571-ben.

Nagy Ményhárt. Fő Székely, ki Brassóban vette magát 1612-ben. (Mikó §. 191.) Ennek Leánya volt

Nagy Borbára, Ápor Lázárné. 1619-ben Vice Kapitány volt Udvarhely Székben: *Kamuthi Uramtól és a' Széktől választatott Nagy Menyhárt Uram Vice Kapitánynak*, mint az Levéltárban fel van jegyezve.

Nagy Ferentz. (Barothi) 1635-ben Bardótz Szék követje.

Nemes Familia. Törzsök Comes Vincentius filius Akadás 1257-ből ki IV-dik Bélától Zék földet kapja: (az Adománylevél ki van nyomtatva Trans. Gen. T. I. p. 446.)

Nemes Bálint. (de Hidvég) 1459-ben Sepsi Szék követje a' Megyesi Gyűlésre, emlittetik Lábathlan János' ítéletében.

Nemes Demeter és László. (de Kálnok) 1415-ben Tiszti Fő Emberek, kiknek Jakts Mihály Székely Ispán megengedi, hogy *Ivásfok mezei birtokokat* eladassák.

Nemes Mihály. (de Hidvég) 1479-ben Vajda' Személyességének kirendeltetik Kendi Antal által a' Mikó perben.

Nemes Mihály. (de Hidvég) 1532-ben Zápolya Jánoshoz követ a' Miklosvári és Szék közt folyt perben.

Nemes János. (de Kilyén) Fejedelem' Embere 1586-ban a' Jankó Tamás' perében. (Huszthi l. c.)

(*Nemes Balázs és János* (de Hidvég))

(*Nemes János* (de Ádámos) Minor. Megbélyegeztettek az 1612-ben (15. May) Szebenben tartott Gyűlésben. Mikó Ferentz pedig írja §. 174, hogy ő kapta el a' Hidvégi Nemeseknek birtokát Bethlen Gábertól 1611-ben, minthogy ellene felkeltek Brassóval, és hogy Nemes Balázs fijával *Tamással*, ugy Nemes János 1611-

ben 1612-ben Brassóban vették magokat. (§. 191.) Nemes Balázs Gétzi András részin volt a' Brassóiakkal való tsatában. Azután megbékélt Bethlen Gáborral, mert a' Portánál Követje volt, 's jól viselte magát, Böjthi Gáspár írja Nemes Balázsról, *Senex multarum rerum usu clarus.*

Nemes Tamás. talán Nemes Balázs faja, 1638-ban Három Szék' Főkapitánya, ki a' Dézsi Gyűlés' végzéseit 7-dik Juliusban 1638 alá írta. (Bod Péter Eccl. Hist. mss.)

Nemes Leonard. Bélyeg miatt elveszti Maros Némethit, 's kapja Gyulai Ferentz 1607-ben az Adomány levél szerint.

Nemes Balint. (de Hidvég) vette Kemény Péter Leányát Sophiát II-dik Rákótzai György' idejében. (Kemény János l. c.)

Nemes János. Három Szék' Főkapitánya 1667-ben; (Bethlen Miklós Biogr.) a' volt 1680-ban is a' Száraz Ajthai Nagy Familia' primipilaris Levele szerint.

Nemes Péter. Alá írta a' Rákótzai Ferentz' Számkivettetését 1704-ben.

Némethi Gergely. Főkapitány 1609-ben Udvarhely Székben (Arch. J.) 1612-ben is a' volt Mikó Ferentz szerint §. 191.

Nyujtódi Pál. Székbíró Udvarhelyen 1505-ben.

Nyujtódi János. (Johannes de Noythod) 1459-ben Vajda Személyesse Pálfalva és Várhelya közt folyt perben. (Huszthi p. 121. Vajvodae Trans. mss.)

Nyujtódi Pál. 1571-ben Maros Székben Bíró a' Vadasdi Perben.

Nyujtódi Demeter. 1524-ben a' Székely Vásárhelyi Gyűlésben jelen volt, és alá írta nevét a' Százszokhoz küldött levélnek. (Eder Obs. Crit. p. 255.)

Nyujtódi Gergely. 1594 (21. X-ber) Maros Vásárhelyi Gyűlésben kirendeltetik küldötségi Munkára.

Nyujtódi Péter. 1426-ban Kezdi Székből Követ 'Sigmond Császárhoz Beretzk Várossa' dolgában.

O Betű.

Orbán István. V. Királybíró Udvarhely Székben 1609. (A. J.)

Orbán Péter. Ugyan ott V. Királybíró 1639 — 1646. (A. J.)

Orbán Ferentz. (de Lengyelfalva) Fő Jegyző ugyan ott 1639 — 1646. emlittetik Bardótz Szék' Privilegiumában is 1635-ből.

Orbai Miklós. 1566 ban Vigiliarum Praefectusnak választatik az Ország' Gyűlésben (Strázsa Mester) 's talán ez az, ki adót vitt bé Constantzinápolyban 1568-ban mint Werantz Antal Diariuma mondja. (Kovachich l. c. T. I. p. 153.)

Osváth (de Bibartzfalva) Bardótz Szék' Követje 1635-ben.

Osváth Mihály. (de Bibartzfalva) 1656-ban Vice Királybíró ugyan ott, attya volt Bertalan. (A. J.)

P Betű.

Pálfi Miklós. 1676-ban V. Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.)

Pálfi András. Ugyan ott V. Királybíró 1651-ben

Patakfalvi Kelemen. Székbíró ugyan ott 1505-ben.

Patakfalvi Péter. Gyorsaságosnak nevezetik az Udvarhelyi Constitutióban.

Pataki Antal. 1462-ben Fő Székely Kászonban, kiről felyebb szó volt.

Pál Ferentz. (de Bodók) Sepsiben Assessor 1661-ben. (Imre levelek.)

Petki Familia.

Petki István. Adománylevelet kap Jásdfalvi Birtokáról Udvarhely Székben 1584-ben 4. Januar.

Petki János. 1547-ben bizonyít mint Székely Tiszt Brassónak a' Mogyorósi Perben. (Pomarius l. c.)

Petki János. 1604-ben a' Székelyeket Botskai' részére hajtja, jó Embernek írja Mikó, 's megholt 1612-ben Brassóban. (§. 191. és Kazy L. I. p. 9.) Volt Fő Királybíró Udvarhely Székben 1606 — 1607. (Arch. J.) Megbélyegeztetett a' Szebeni Gyűlésben 1612-ben, mert Bethlen Gábor' kedvéből kijátszották Mikó szerint. *Prædicatuma de Derzs.* (lásd Trans. Gen. T. I. p. 254.)

Petki István. Csiki Főkapitány, mint Gyergyónak és Kászonnak is, Bethlen Gábor' fő Udvari Mestere, Morvában egy Sántzban lötték meg farban, mint Kemény János írja; alá írta a' Dési Gyűlés' végzéseit 1638-ban. (Bod Péter l. c.)

Petki Gábor. 1564-ben Csiki Főkapitány, az egész Székelység' Generalissa, mint Zápolya János 'Sigmond Sepsi Szent Györgynek adott Privilegiumában írja: *Quocirca vobis fidelibus nostris Gabrieli Petki, Capitaneo sex Sedium nostrarum Siculicalium in Castris*

nostris — (itt hézak van) *et Várhegy constitutis, aliisque militibus nostris etc.*

Petki Bálint. Leánya Kata, kit Cseffei Benedek vett el, mint a' Cseffieknek adott Adomáylevél bizonyítja 1581-ből. Fő Székely Ember volt.

Petki Ferentz. (de Derzs) 1601-ben Doboka' Fő Ispánja (Arch. J.) talán e' bélyegeztetett meg Székely Mojsessel, mert némely 1634-ben költ Adomáylevél szerint mind kettőnek birtokjaik másoknak adattatnak. Ki is vándorlott a' Törökökhöz Székely Mojsessel, hogy a' Fejérvári Gyűlésben 1633-ban mind ketten számkivettettek. (Diar. mss.)

Petki Simon. 1617-ben Bethlen Gábor' Cancellariussa, ki a' Kórondi Kováts Antal' Nemes levelét alá irta.

Petki István. 1635-ben Vice Kapitány Csikban, 1636-ban pedig Főkapitány Nemes János' Diariuma szerint.

Petki Farhas. Báthori Christoph Lugosi, és Karánsebesi Bánná 's Fő Cancellariussá tette; fíja Petki János hasonlóképen Fő Cancellarius Báthori 'Sigmond alatt, ki Rákótzai 'Sigmondtól Liber Baronatust kapott a' Sajdi Jóságokat inscribálván néki. Ez régi Praedicationát *de Királyhalma* megváltoztatta *de Derzs-re*. Nagy tekintetű Ember volt Udvarhely Székben, mint Benkö írja.

Petki István. (de Királyhalma) A' két Rákótziai alatt Tanács Ur, Csiki Főkapitány. Vólt Helytartó Beldi Pállal 1663-ban. Ali Vezér megkínálta a' Fejedelemséggel, de nem fogadta el. (Joh. Bethlen l. c. L. II. c. 7. L. III. c. 16.) Nemes János azt jegyzi meg,

hogy 1667 ben 26. Januar. Maros Vásárhelyen holt meg az Ország' gyűlése alatt, Enyedi István pedig írja, hogy 1659 ben nem esküdött meg a' Csikiakal Bartsai hűségére.

Petki János. (de Derzs) Fija Petki Istvánnak, ki 1654-ben Csiki Fő Királybíró. (Arch. J.)

Petki Dávid. Fija Jánosnak, Kamarás Ur, Kolos Vármegye Fő Ispánja későbbben, ki Leopold alatt Gróffá lett.

Pekri Lőrincz. Udvarhely Széki Főkapitány, Grófi Méltósággal birt, Gulátsi Albert 1696-ban meglátogatta Bétsi útjában a' Trentsini feredőben. Bethlen Miklós pedig írja, hogy 1686 ban megbélyegeztetett a' Szebeni Gyűlésben Tökölivel való Egyetértéséért.

Perneszi (Perniczzi) *de Osztopán.* 1589-ben Udvarhely Széki Főkapitány. (A. J.) Egy Perneszi Gábor 1607-ben (10. Junii) a' Kolosvári Gyűlésben megbélyegeztetett. Perneszi István vólt 1584-ben Várhegyi Commendáns is, mint a' Tóth Familia pixedarius levele bizonyítja.

Pernyeszi 'Sigmond. (de Osztopán) Királyfalván lakott, ki több könyveiről esmeretes, melyeket 1646-ban kiadott. (Trans. Gen. T. II.)

Péter Deák. (de Szent György) 1604-ben — 1616-ban Vice Királybíró Al Csikban. (Arch. J.)

Pónya Mihály. Maros Széki Főkapitány 1409-ben Nádas Mihály Székely Ispán oklevele szerint (Huszthi l. c. p. 98.)

Polyák János. (de Szent Anna) Fija Ferentznek, Polyák Miklós, Testvére Ferentznek, 1583-ban 7-dik

Jun. Maros Széki jószágaikról ujj Adománylevelet kaptak, hol Tisztségeket viseltek.

Polyáxfalvi Péter. 1505-ben Székbíró Udvarhelyen.

Próda Márton. 1635-ben Bardótz Szék' követje.

Pünkösti Gergely. 1640 körül Juratus Notarius Cancellariae majoris, emlittetik a' Matskási János ellen hozatott Ítéletben.

R Betű.

Rátz Mihály. (de Prod) 1579-ben Három Szék' Fő Királybírája és Várhegy Commendánsa Rád Mátyás Primipilaris Levele' foglalatja szerint.

Rátz György. Kapitány, Radul Vajdával tartott Székely Mojses ellen. (Mikó §. 5r.) Később Radul fejét vétette Brassóban mint Böjthi Gáspár írja, volt ekkor (1604) Székely Hadak' vezére: ~~alatta állottak~~ *Bedő István, Bakó István, Béli Kelemen, Daniel Mihály, Geréb András,* Báthori Gábor részin.

Rákótzí 'Sigmond. Első Rákótzí György' fija. Székely Generalisnak tette az Attya, és Három Szék' 's Udvarhely' Főkapitányának 1643-ban, kinek Helytartója Béli János volt, (Diar, mss.) Meghált 1650-ben Szirmay l. c. p. 182.

Rákosi Mihály, Nobilis Siculus mint Kazy írja L. 7. kit 1655-ben Kolosváron megégettek helytelen Tűz tétel' Gyanujáért.

Rapólti János. Báthori Gábor alatt 1612-ben megbélyegztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert. Született Székely.

Rhédei János. Főkirálybíró Udvarhely Székben 1647 — 1648. (A. J.)

Rhédei Ferentz. (de Kis Rhede) 1668 — 1669 ugyan ott Főkirálybíró, 1684-ben is a' volt, ha nem más Személy az, a' kiről az Index Archivi így szóll, 1684. 21. Julii: *Rhédai Ferentz Ur' Fő Király-bíró-ságát supleálja Méltóságos Bethlen Gergely Fő Kapitány Ur.*

Rhédei Ferentz. Háromszék' Főkapitánya: *Domini in Huszth, et Küküllővár, perpetuus in Maramaros Locique eiusdem Supremus Comes.* Apafi alatt Tanács Ur, megholt 1663-ban Küküllővárban. Fija volt a' Fejedelemnek Iktári Bethlen Drusiánától, öregebb Bethlen István' Leányától. (Diar. mss.)

Rhédei László. Háromszék' Főkapitányá 1660-ban Bartsai Ákos tette.

Rhédei Ferentz. 1603-ban Székely Mojsessel tartott, 's elesett vele. (Kazy L. I.) Egy más Rhédei Ferentzről írja Kazy, hogy 1613-ban Báthori Gábor' elvesztésében részes volt.

S Betű.

Sámbokrédi Miklós. (de Udvarhely) Székbíró: Adománylevelet kapott Járásfalvi, Tzibrefalvi 's t. b. Birtokairól 1620-ban 14. Julii.

Sámbokrédi Pál. Báthori Christophnál Scriba Cancellariae majoris, mint Marcellus Squarcialupus Fő Orvosának adott Adománylevele 1581-ből (2. Martius) mondja.

Sándor Gergely. (de Nagy Galambfalva) Vice Királybíró 1667 — 1669 — 1676 Udvarhely Székben (Arch. Jegyz.)

Sándor Gáspár. Apafi' Követje Párisban 1677-ben (Kazy L. 8.)

Sándor Gergely. Régi próbált Hadnagy, mint Bethlen Miklós írja Biographiájában.

Sándor János. 1621-ben Bethlen Gábor Követje a' Haimburgi Alkudozásra. (Kazy L. 2.)

Szalántzi György. Fő Székely Nemes, ki 1704-ben alá írta Rákótzii Ferentz' Számkivettetését.

Szalántzi Gábor, László, Christoph. László' fiai, kiknek Mihály Vajdától elvett Lőföldi Részek (Portio) az 1600-ban (25. October) Létzfalván tartott Gyűlésben vissza ítéltetnek.

Szalántzi István. Tanács Ur, Tábla Biró: 1638-ban alá írja a' Dési Gyűlés' végzéseit az Unitariusok' dolgában. (Bod Péter l. c.)

Szalántzi György. 1594-ben többeket elfogattatott (Mikó §. 3.)

Sárosi János. (de Póka) Fiscalis Director Kun Gothard ellen folytatott Keresetben, miről már szó volt. A' Kelemen Gergely' magva szakadtán folytatott Fiscalis perben is az akkori Fiscalis Director Iklódi Thóldalagi János' Vicéje.

Székely (Zékel) Familia. Ez a' Familia' Nevezet szélesen kiterjedő mind Magyar mind Erdély Országban. Nevezetesebbek ilyen névvel ezek.

Zékel János. (de Zent Geurgh) Aurariai Perjel (Prior) 1445-ben Dalmátia, Tóth, Horváth Országok' Bánja, elesett Várnánál. (lásd Budai Ferentz Polgári Lexiconja 3 dik Darabját és Engelt l. c. III-ter Theil p. 124 — 132, 139.)

Zéhel Tamás. (de Kewend) 1449 — 1461 Auraniai Perjel mint Kerchelich irja, (Notitiae Praelimin. de Regnis Dalmat. Croat. Sclavoniae) ki azt is mondja, hogy Hunyadi János Zékel Nemből való, minthogy Thurótzai is P. IV. c. 46. Zékel Jánost Attyafiának mondja. Dlugoss Lengyel író is ezt mondja Budai Ferentz szerint: lásd Prayt is Annales Regum Hungariae P. III. p. 213.

Zékell Antal. (de Killyén) 1459-ben Sepszi Szék' Követje a' Medgyesi Gyűlésre.

Székely Jakab. (de Kövend) Mátyás Király' Kamarássa, 1474-ben kapta Adományban Gyéres, Tohát Csörke falukat Tordában, és Thordalak Praediumot, mely Adománylevél az Ürmösi Maurer Familiánál meg van. 1480-ban egyik Generalissa volt Mátyás Királynak ~~Frédrik ellen.~~ (Engel I. c. III. Theil p. 368.)

Székely Bálint. (de Lisnyó) Báthori 'Sigmond-tól kapott Kilyénben Birtokot, mely Várhegyhez tartozott 1583-ban 14. Junii; ez még Báthori István alatt is sokat szolgált, jó katona volt.

Zékel Mihály. (de Szent Iván) Comes de Bistricia 1459-ben, közli az oklevelét Huszthi p. 116.

Zékel János. (de Chykfalva) Maros Széki Assessor 1571-ben.

Székely István. 1564-ben több más nagy Embereket elfogattatott, de az Ország' kérésére eleresztetett.

Székely Móses. Ki Fejedelmi titulust vett fel, elesett 1603-ban Brassó mellett, 's nem akarta semmi-képen hogy Báthori 'Sigmond II-dik Rudolph Császárnak engedje által Erdélyt (Trans. Gen. T. I. p. 245.)

1599-ben Báthori András mellett volt, 's Görgényben futott. (Mikó §, 15.) Ennek fia

Székely Móses. (de Seménfalva) 1627 körül Fő Királybíró Udvarhely Székben, és Fő Asztalnok; kapta Marosujvárt, Heningfalvát 1626-ban 24. Junii, Szederjest, és Fiátfalván egy részt a' Kastélyaal együtt 1622-ben 22. August. de 1635-ben már Huszár Mátyás nyerte el Birtokinak egy részét, mint felyebb láttuk: számkivetetett 1633 ban a' Fejérvári Gyűlésben. (Bethlen János L. I.)

Székely Móses. Nem tudom egy é a' Brassónál elesettel. Báthori 'Sigmondtól kapott 16 jobbágyos telkeket Szemerefalván, Seménfalván. Jól katonáskodott Báthori István alatt, a' Polotzki 's Pleskowi Várak' megvételeben különösen kimutatta magát, mint az 1583-ban 10-dik Jun. költ Adománylevél bizonyítja.

Székely Mihály. Báthori 'Sigmond' Vice Provisora, mint az 1594-ben költ Nemes Levele Alesius Jánosnak mutatja, kinek (t. i. Alesiusnak) Székely Anna volt a' Felesége.

Székely István. 1595-ben Zarándi Fő Ispán. (A. J.)

Zékel Pál. Fő Nemes Székely, kit a' Fogarasi Kapitány akasztatott fel 1524-ben, melyért, és több hasonló viszaélésekért a' Székely földön, Követek mentek II-dik Lajos Királyhoz. (Eder Obs. Crit. I. c. p. 255.)

Székely Sámuel. Csikban Vice Kapitány 1662 körül, ki Lázár István Bátyával Kálnoki Mihályt fogásban teszi. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 10.)

Székely István. Megbélyegeztetik 1662-ben. (Kazy L. 8.)

Szemere Mihály. (Kétházi másnéven) de Szent Király, Fő Királybíró Csikban 1593-ban Lázár Andrással, kapta 1583-ban Andrászi Péter' Birtokának egy részét ajándékban.

Szemere 'Sigmond. Emlittetik az 1600-ban Létzfalván tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben,

Szemere Mihály. Segesváron ölette meg Mihály Vajda 1601-ben. (Kazy L. I.) Nem tudom egy Személyé a' felyebbivel.

Szemere Pongrátz, Báthori 'Sigmond 1601-ben tömlőztben vetteti. (Kazy L. I.)

Semen Miklós, (de Kadáts) Vice Királybíró Udvarhely Székben 1606 — 1607, (Arch. J.)

Semen István (de Szent Király) 1409-ben Szószólló Maros Székben.

Szent Páli István Királyi Táblabíró 1635-ben az Appr. Const. bérekesztése szerint.

Szent Páli János. Csiki Főkapitány, béiktattatott 1667-ben 28 Martiusban Rhédei Ferentz, és Mikes Kelen által (Joh. Bethlen L. 3. c. 21 és Nemes János Diar.) Kazy szerint (L. 8.) egy Szent Páli János 1662-ben megbélyegeztetett volt,

Sebestény János (Köpetzi) Miklósvár Szék' követje 1610-ben Báthori Gáborhoz.

Szent Györgyi Barnabás Capitaneus majoris Exercitus 1451-ben a' Maros Vásárhelyi Constitutio szerint.

Szent Anna (Emericus filius Pauli de Szent Anna) Judex terrestris Maros Székben 1409-ben (Huszthi l. c.)

Szengyel Tamás Fő Székely Maros Székben 1409-ben.

Simon Mihály. Fő Székely Nemes, kit Tóldalagi Mihályal a' Szászok öltek meg (Joh. Bethlen L. 3. c. r.)

Simonfi Tamás, György (de Besenyő) 1488-ban Birtokos Székelyek perelnek Barlabássi Lukátsal. (Huszthi l. c.)

Szombatfalvi 'Sigmond V. Királybiró Udvarhely Székben 1699 1700. (Arch. J.)

Szombatfalvi Gergely Székbíró ugyan ott 1505-ben

Sólyom Pál és *Balázs Mátyás* fiai 1409-ben Maros Székben Fő Székelyek, perelnek a' Madaras Familiával (Huszthi l. c. p. 98.)

Szólga Gergely (de Vargyas) Jegyző Bardótz Székben 1697 — 1711, (Arch. J.)

Szonda István 1666-ban Sepsz Szék Birájának és Primornak írja magát Imre Miklós' Cambialis levelében Szonda Tamással, 1674-ben 1677. Szék Jegyzője is volt az Imre levelek szerint.

Szörtsei János Megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi.)

T Betű.

Tarnóthi Sebestény 1630 — 1641. Primor Kezdi Székben ki a' Szentléleki Kastélyt birta.

Tatár Gergely Marosszéki, jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben.

Törma Christof. Követ a' TörökUdvarnál (KazyL.I.)

Törma György Követ ugyan ott 1633-ban, megeskült Báthori Gábor' meg ölésére Basa Istvánnal, 's megbélyegeztetett 1610-ben 25 Martii (Trans. Gen. T. I. p. 259.)

Torma Péter Fejedelmi Táblabíró 1635-ben az Apr. Constitut. bérekesztése szerint aláírta a' Dési Gyűlést Györgyel.

Torma János, és *István* 1662-ben megbélyegeztettek (Kazy L. 8.)

Torma Gergely Fő Nemes Székely 1627-ben (Ká-muthi Consignatioja szerint in Collect. Benköiana.)

Torma Miklós aláírta 1704-ben Rákótzí Ferentz számkivettetését.

Thamási László és több Tamásiak de Názánfalva, Csik 's Maros Székben Fő Birtokosok a' 16-dik Században (lásd Zelemir Pétert)

Thelegdi Mihály. Székelyek' Főkapitánya 1569-ben kihez János 'Sigmond küldi parantsát (1818-beli Gyűjtemény.)

Therek Pál (de Szent Miklós Torja (1479-ben Vajda Személyesse Kendi Antal Panrantsolatja szerint.

Török István Bethlen Gábor' egyik Főkapitánya 1612-ben Földvárnál egyesíti magát Gétzi Andrással (Mikó I. c.)

Tompa István Castrorum Praefectus 1566 ban.

Tompa István Csiki Tiszt, ki Lázár Istvánnal felzuditya a' Csikiakat Bartsai ellen (Joh. Bethlen I. 3. c. 10.)

Tompa Ferentz 1558-ban Isabella kedves Embere, kivel a' két Kendieket elveszteti (Ó és Újj Dacia Mss.)

Thóldalagi Mihály (de N. Ercse) Maros Szék' Főkapitánya Fő Lovázmester, Tanács Úr, és Praesidens. 1636-ban még Főkapitány volt a' Három Széknek adott Privilegium szerint; 1620-ben már Maros Székben viselte ezt a' hivatalát, megholt 1642-ben: vette felesé-

gúl 1640-ben Szent Páli Özvegyét Petki Ersébethet, a' Lakadalmon ott voltak I-ső Rákótzí György 's a' két Oláh Ország' Fejedelmei. — Vólt Tordai Fő Ispán is (Haller Diariuma) Ez a' Thóldalagi Mihály nagy birtokot kapott 1612-ben 6 Martii Tóth Mihály magva szakadtán. Miháltz Helena Protestatiója ellene Kolosmonostor előtt meg van Benkö Gyűjteményeiben.

Thóldalagi Mihály. Bartsai Követje a' Török Császárhoz; (Joh. Bethlen L. 2. c. 16) ezt küldötte II-dik Rákótzí György halála után a' Székelyekhez is Bartsai, hogy táborban gyűjtse őket, de Segesvárnál a' Szászok megölték. (Bethlen János I. 3. c. 1.)

Thóldalagi János (de Iklód) Director Fiscalis Első Rákótzí idejében: egy más Thóldalagi János vólt Apafi Fejedelem Kamarássa (Bethlen János L. 2. c. 14.)

Tóth Miklós Maros Székről követ Agyagfalvára 1506-ban.

Tsomortáni László Kézdi Székből követ 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésre.

Tövissi János (Johan Literatus de Tyvis) származására nézve Székely mint Szirmay mondja, kapta Füzeséri Helységet Zemplénben 1403-ban Adománylevél mellett, hogy a' régi Füzeséri birtokosok a' Döbrei (Debrő) lázzadásban részt vettek: Ennek a' Tövissinek maradékai a' Füzeséri nevet azután is megtartották (Not. Top. Polit. Com. Zemplén p. 376.)

U Betű.

Ugron Familia. Nevezetes régi Székely származásu Familia: Praedicatuma de Abrahámfalva.

Ugron Imre. 1447-ben aláírta a' Hunyadi Gubernátorságáról szolló végzést (Pray Annales Reg. Ung. P. III. p. 61.)

Ugron Pál (de Ábrahámfalva) Vice Királybíró Udvarhelyen 1609 körül. Ennek Felesége volt Fiafalvi Geréb Anna, fia Gyermekei ettől *István*, *András*, *Mihály*, *János*, Leánya *Ersébeth*, Pálótzai Horváth János' Özvegye, ki Testvérjével Istvánnal hoszas pert folytatott, hogy részét ki nem adta maradék nélkül megholt Testvérjek András Birtokiból Csutsba, Gabudon, Hariban, Fejér Vármegyében, Szent Jakaban Tordában. Ugron Pálnak neve előző az 1614-béli lustrális Könyvben.

Ugron János. Fő Asztalnok, ki 1630-ban 2-dik Febr. bizonyos tserélt Jóságokról Megegyezést kapott.

Ugron Pál. Fő Királybíró Udvarhely Székben 1637 — 1641 körül (Arch. J.) emlittetik Miklósvár Szék' Privilegiumában is.

Ugron István. (de Kányád) 1663 — 1665. Fő Királybíró Udvarhely Székben. (Arch. J.) II-dik Rákótzai György-fogságban tartotta Kövárban, de 1660-ban másokkal együtt ki szabadította magát. (Bethlen Miklós Biogr.)

Ugron Ferentz. Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 1669-körül (Arch. J.)

Ugron András. Apafi alatt Fogarasi Kapitány (A. J.) ott volt a' Nagy Szöllösi hartzban Kemény János mellett, 's fogságban esett, de Apafi eleresztette, mert az előtt Apafi megváltására a' rabságból ő is pénzt adott. (Joh. Bethlen L. 3. c. 22, 23.) Volt Generalis Perceptor is Bartsai alatt (Bethlen Miklós Biogr.)

Ugron Pál. 1704-ben aláírta Rákótzai Ferentz számkivettetését.

Ugron János. Udvarhely Szék' követje 1704-ben az Ország Gyűlésére, aláírta Rákótzai számkivettetését.

Ugron Ferentz. Generalis Contributionis Perceptor 1683-ban (Diar. Mss.)

Ülkei Balint (de Vargyas) 1656 — 1683 Fő Jegyző Bardótz Székben, 1683 — 1690, pedig Vice Királybíró ugyan ott (Arch. Jegyz.)

Z Betű.

Zél Simon (de Nyárádtő) Jakabfia, Fő Székely Maros Székben 1461-ben (Huszthi l. c.)

Zebed Demeter (de Közéapajta) 1459-ben Miklósvár Szék' követje a' Megyesí Gyűlésre.

Zelemér Péter (de Nánán) Báthori-Sigmond-tól újj Adomány Levelet kap 1583-ban 28 April. Felesége Thamási Borbára, kinek sok Thamási Familiabirtoka volt Maros Székben, Csikban, melyekről szól az Adománylevél.

Zólyomi Dávid (de Albis) Háromszék' Főkapitánya 1630-körül Felesége Bethlen Katalin, a' Fejedelem Bethlen István' Leánya, megbélyegeztetett 1633-ban, és Köváron 18 Esztendeig fogságban szenvedett, hól meg is holt 1649-ben (Kazy L. IV.) volt Kolos Vármegyé Fő Ispánja, Mezeihadak' Generálissa is.

Zólyomi Mikós Dávid' fia 1635-ben Zarándban Fő Ispán, Felesége Clara Mélit de Bribér. Megbélyeztetett 1670-ben. Kazy azt írja L. 8. p. 233, hogy II-dik Rákótzai György szerentsétlen ütközetét 1659-ben melynek következtében ő meg is holt, sokan Zólyomi Mik-

lósna tulajdonították, hogy a' tsata' közepén a' Török-
höz ment által, megakarván boszulni édes Attya halálát.
Egy Zólyomi Miklósról, kinek Drugeth házból volt a'
Felesége 1495-ből emlékezik Szirmay Not. Top. Pol.
C. Z. p. 77.

V Betű.

Vaska Peter (de Kálnok) Báthori 'Sigmond ki-
küldi mint Széktisztet az Egyedmezei perben 1586-ben.

Vas István (de Gyeres) Aranyos Szék' Főkapi-
tánya 1649-ben, kapta Szamosujvart Adómánylevel mel-
lett mely költ 1649-ben 28 April.

Veres Mihály (de Köröspatak) 1459-ben a' Me-
gyesi Gyűlésre követ Sepsi Székből.

Veress Ferentz (Szentléleki) 1636 — 1642 Vice
Királybíró Al Csikban (Arch. J.)

Veres János (de Farnas) 1583-ban 3-dik Maii
Birtokot kap Galambfalván mint Tiszti Ember.

Veres János (de Árkös) Sepsi Szék Fő Jegyzője
1607-ben a' Gyenge familia Primipilaris Levele szerint.

Vitályos Gergely (Gidófalvi) 1661 körül Sepsi
Szék Assessora az Imre Famil. Levelek szerint.

Imprimatur,

**Claudiopolì die 21-mo Maji
1829.**

**Johannes Szabo mp.
*Qua librorum Revisor.***

K é r e l e m !

Hogy a' Nagy Érdemű és Tisztelt Olvasó közönség a' Könyv megjelenésére tovább ne várakozzon kéntelen vagyok azt az Előfizető vagy tsak aláírt Úrak' Neveik nélkül közre bocsátani, egy részről azért mivel szemeimnek gyengesége ebben megakadályoztatott, más részről azért is mivel sok helyről, vagy nagyon csonkán küldettek bé a' feljegyzések, vagy hozzám el se érkeztek még, 's mind a' két ok miatt nagyon hátráltatott volna a' Könyv' megjelenése.

Azonban tartozó kötelességemnek eszmérem szíves háládatossággal megemlíteni. —

1-ször.) A második Nemes Székely Gyalog ezred Commondoját, hol Barothelységben egyedül szinte 40 Előfizetők találtottak.

2-szor.) Tekintetes Nemes Alsófejérvármegyét hól a' Méltóságos Főispán Czirjék Dénes Úr hathatos pártfogása mellett százon felyül ment az Előfizetők' száma.

3-szor.) *A Nagy Méltóságú Királyi
Tábla tagjai, a' Nemes Háromszéki, és Ne-
mes Udvarhely Széki Tisztségek, valamint
az Nemes első Székely Gyalog, és a' Nemes
Székely Huszár ezeredek' Tisztikarja az Elő-
fizetés útján segítették a' kiadót: ekképpen
a' Nemes Tanuló Ifjúság serege a' Nemes
Enyedi, M. Vásárhelyi, és Udvarhelyi Ne-
mes Réformatum Collegiumokban számos
nyomtatványokra jelentette magát, 's óhajt-
ja a' kiadó, hogy könyve a' közvárokozás-
nak ha nem egészben is legalább sok tekin-
tetekben megfelelhessen.*
